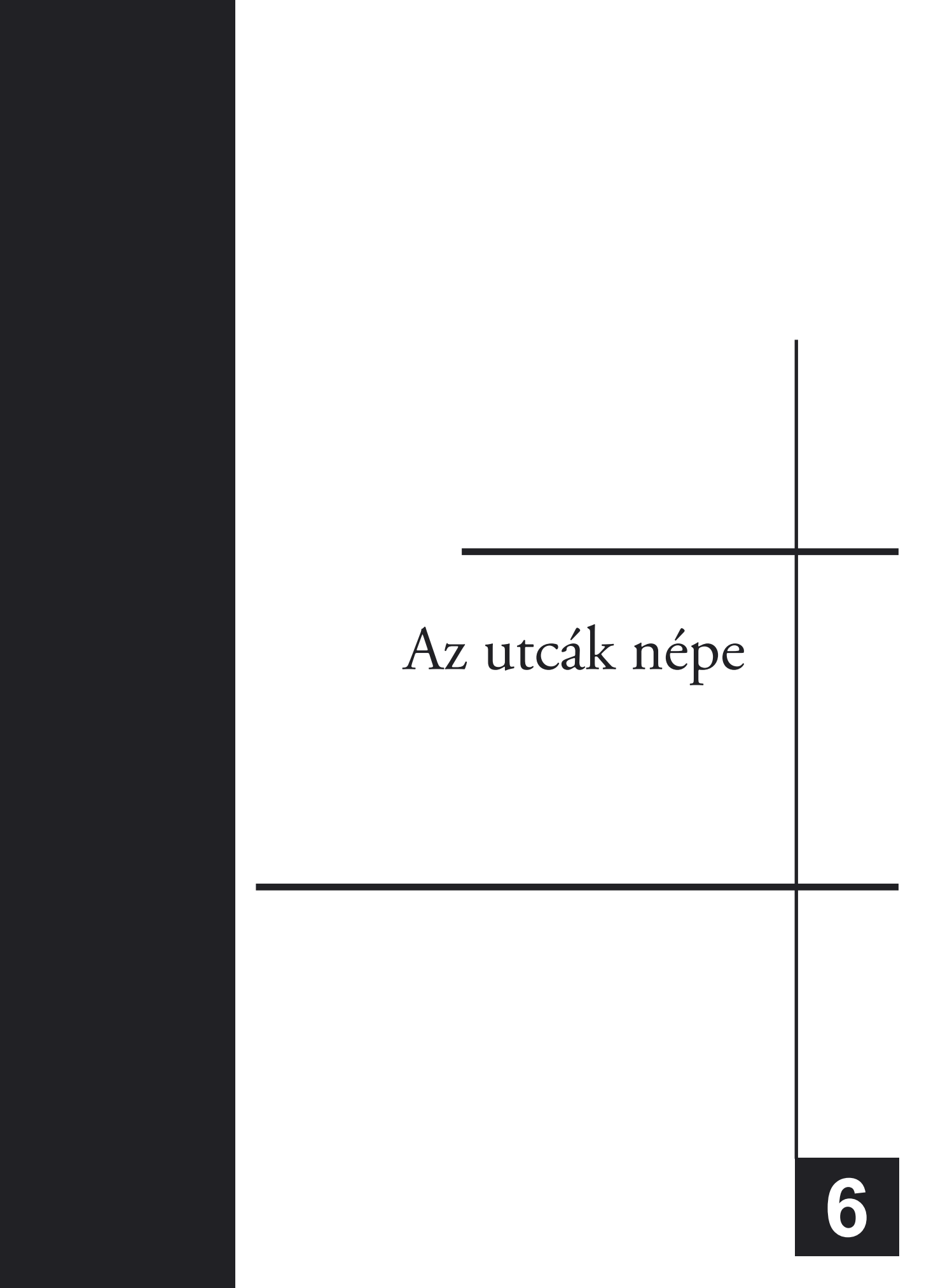

Az utcák népe

Otthontalanul...

Tégy az emberért!

Szerkesztőbizottság:

Breitner Péter
Gurály Zoltán
Győri Péter
Kártyás Irén
Mezei György
Pelle József
Virág Tamás

Szerkesztette:

Győri Péter
Vida Judith

Kiadja:

Menhely Alapítvány
és a
Budapesti Módszertani Szociális Központ
és Intézményei
2008

A kötet a „Munkaerő-piaci reintegráció a hajléktalanellátásban” című
EQUAL program keretében jelent meg.

The EQUAL Programme is funded by the European Social Fund and the Hungarian Government.

Az EQUAL Programot az Európai Szociális Alap és a Magyar Kormány finanszírozza.

A képmelléklet hajléktalan emberek közreműködésével készült az
ÖNARCKÉP
programelem keretében.

Tartalomjegyzék

Győri Péter: Fedél nélkül élők	5
Elöljáróban	5
Az adatfelvétel módszeréről	6
A fedél nélküli létről...	10
Összefoglaló a 2007 őszén megkérdezett fedél nélküli emberekről	18
A fedél nélkül élő nők	30
Cigány – nem-cigány fedél nélküliek	38
Volt állami gondozottak	42
Közterületen élő és hajléktalan-szálláson lakó nők és férfiak	44
Mindig az utcán – mindig szálláson	55
Segítő intézmények – fedél nélküli ügyfelek	67
Kiegészítés a 2008 februári adatfelvétel gyorselemzése alapján	76
De hol voltak korábban?! Honnan jöttek?	
Történeti-statisztikai háttér-részletek az elmúlt évtizedek folyamatairól	85
Utószóként	121
Mellékletek	123
 Breitner Péter: Túlélés és beágyazódás a közterületi életformában	142
Az utcán élő emberek tárgyi viszonyai	143
A szociális segítőkhez és az intézményekhez való viszony a közterületen élő emberek körében	157
 Gurály Zoltán: Helybenjárás	168
Fedél nélkül élők korábbi lakóhelyei	169
Makrószintű változások hatásai	174
Mobilitás	176
Serdülőkori traumák	176
Adalékok	177

Győri Péter: Kirekesztettek a városközpontban	180
A köztér formális és informális szabályai	182
Hajléktalan utak – napközben	186
A közterületen élő emberek alvóhelyválasztási stratégiái	198
A világ peremén	204
A hajlékkal rendelkezők viszonya a hajlék nélküliekhez – Budapesten	218

GYÖRI PÉTER: FEDÉL NÉLKÜL ÉLŐK

„Mindenkinek legyen otthona!” – miért is nem ezt tűzik zászlajukra az ország sorsáért felelősséget érzők, azt hirdetők?

Tudunk-e nyugodtan, jól élni, ha mellettünk néhányaknak nincsen otthona? Néhányaknak, néhány száz embernek, néhány ezer embernek, néhány tízezer embernek. Néhány tízezer ember – R. János, K. József, P. Ildikó, B. Róbert és még sok ezren, plusz tízezren – télen is „kint tölti az éjszakát”, vagy menhelyeken húzódik meg. Tudunk-e nyugodtan, jól élni, ha mellettünk néhányaknak, néhány százezer embernek, az ország városaiban és falvaiban egy-két millió embernek nincs olyan otthona, ahol nyugodtan, biztonságban töltheti éjszakáit, mert félnie kell a kilakoltatástól, attól, hogy a tulajdonos bármikor felmondhat neki, vagy csak fázik a fűtetlen szobában, a WC-re ki kell mennie a gang vagy a kert végébe, hát kicsit zsúfoltan, ötven-hatan alszanak egy szobában, vagy vízesedik a szoba, düledezik a vályogfal.

Tudunk-e nyugodtan, jól élni – amíg ilyen sok embernek nincsen otthona?

Elöljáróban

1999 óta évente végzünk rövid kérdőíves adatfelvételeket február 3-án a Budapesten élő hajléktalan (közterületen és hajléktalan-szálláshelyeken élő) emberek körében. E felmérések eredményeit részben már publikáltuk, részben publikálásra várnak. Az elmúlt közel húsz év alatt néhány intenzív, interjú kutatásra is sor került a közterületeken élő emberek körében – többek között Mezei György vezetésével. A ritka alkalmak közé tartozik, amikor 2007-ben a Hajléktalanokért Közalapítvány felkért bennünket, hogy végezzünk kérdőíves-interjú mélyfúrást a fedél nélkül élő emberek körében, annak érdekében, hogy jobban megértsük ezeknek az embereknek az életét, motivációikat, viszonyukat az intézményekhez, életkörülményeiket, túlélési stratégiáikat. Köszönet ezért a Közalapítványnak.

Az összeszokott kutatói csapatban (Győri Péter, Gurály Zoltán, Breitner Péter) mindannyian úgy gondoltuk, hogy ugyan sok-sok napi, segítői tapasztalattal rendelkezünk, azonban mégsem tudunk eleget és eléggé elmélyülten az ilyen helyzetben lévő emberekről. Azt gondoljuk, hogy a fedél nélkül élő emberek sorsának, léthelyzetének megismerése és megértése elengedhetetlenül szükséges ahhoz is, hogy helyzetük megváltoztatásának megfelelő módzatain értelmesen gondolkozzunk, hogy velük együtt, számukra megfelelő szolgáltatásokat alakíthassunk ki.

E tanulmányban először ismertetjük a 2007 őszén a fedél nélküli emberek körében lebonyolított interjú-kérdőíves adatfelvétel módszerét (a kérdőív megtalálható a mellékletben), majd néhány olyan gondolatunkat osztjuk meg az olvasóval, melyek a fedél nélküli emberekkel folytatott hosszabb beszélgetések hatására fogalmazódtak meg bennünk – de számokkal, mérhető adatokkal nem kimutathatóak.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Ezt követően szisztematikusan összefoglaljuk azokat a főbb demográfiai-szociológiai információkat, melyek az általunk 2007 őszén megkérdezett fedél nélküli emberek csoportját jellemzik. Ezen belül külön alfejezetben foglalkozunk a fedél nélkül élő nők és férfiak közötti fontos eltérésekkel, a „cigány” és „nem-cigány” fedél nélküliek helyzetében megfigyelhető eltérő sajátosságokkal, valamint a volt állami gondozottak még az utcán is megmaradó hátrányaival.

Az így nyert eredmények (új felismerések, kirajzolódó fontos hangsúlyok) alapján feldolgoztuk a 2007. évi február 3-i széles körű adatfelvétel rendelkezésünkre álló (7000 hajléktalan emberre kiterjedő) adatbázisát, annak érdekében, hogy a kismintás kérdezés során tapasztalt jelenségeket „ütköztessük” e tágabb sokaság körében mért adatokkal. E vizsgálat célja, hogy feltárjuk a kérdezéskor az utcán élő és a nem-utcán élő, de hajléktalan férfiak és nők közötti társadalmi-demográfiai különbségeket és hasonlóságokat. Külön megvizsgáltuk azoknak az alcsoportoknak a jellemzőit, akik mindig is utcán töltötték hajléktalan létük eddigi részét, és akik hajléktalanok, de soha nem voltak fedél nélküliek, illetve akik e két állapot között is bejárta már utat. Külön alfejezetben foglalkozunk e különböző helyzetű, különböző hajléktalan utat bejárt emberek, csoportok és a meglévő intézményes ellátás kapcsolatával.

Végül kitekintünk a 2008. évi február 3-i adatfelvétel fedél nélküli emberekre vonatkozó eredményeire, megpróbáljuk röviden összefoglalni a 2007 és 2008 februárja közötti változásokat, illetve felvillantunk néhány tanulságos, nyitott kérdésre adott válaszcsoportot, melyek tágabb információs bázist nyújtanak a kismintás interjú-kérdőíves válaszok, információk elemzéséhez.

A tanulmány zárásaként néhány fontos történelmi-statisztikai idősor mentén összefoglaljuk azokat a főbb társadalmi folyamatokat, melyek talán segítséget nyújtanak annak megértéséhez, vajon miért is válhattak és válhatnak olyan sokan fedél nélkülivé az elmúlt közel két évtized során.

Az adatfelvétel módszeréről

A kérdőív

Strukturált kérdőíves interjúkészítésre törekedtünk. A kérdőívben néhány zárt kérdés mellett elsősorban nyitott kérdések szerepelnek, hat nagyobb blokkba csoportosítva. E blokkok nagy, nyitott felvezető kérdései a következők voltak:

1. Először szeretném, ha beszélné erről a helyről, ahol aludni szokott! (Mióta alszik itt, milyen rendszeresen, miért éppen itt...)
2. Elmondaná, hogyan is került az utcára, milyen események, körülmények vezették ide...? (Mikor aludt először utcán, közterületen, hol, milyen körülmények között történt ez, elkerülhette-e volna ezt...)

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

3. Mesélne-e arról, amikor még nem volt hajlék nélkül, fiatal felnőtt koráról? (hajléktalansága előtt hol és mit dolgozott, hol, milyen körülmények között, kivel lakott, voltak-e párkapcsolatai...)
4. Amikor még kisgyerek volt (nem múlt 14 éves) hol, kikkel, milyen körülmények között nevelkedett? (édesanyjával, édesapjával, mással, testvérével, ők mit csináltak, mivel foglalkoztak, milyenek voltak a családi, érzelmi körülmények...)
5. Végül, érdekelnének a saját személyes tapasztalatai és véleménye a hajlék nélküli emberek ellátásáról, segítéséről.
6. Befejezésül néhány egyéb kérdést is feltennénk.

Minden nyitókérdés után pontosító vagy részkérdések következtek. A kérdőív szerkezetével lehetőséget kívántunk biztosítani ahhoz, hogy a kérdezők a helyzethez alkalmazkodva választhassák meg a kérdések (blokkok) sorrendjét, a nyitott és ráségítő kérdések arányát. (A teljes kérdőívet mellékeljük.)

A mintavétel, a helyszínek

A mintavétel forrásai a következők voltak: a minden évben végrehajtott ún. „február harmadikai” összeírás 2007. évi felvételének minden olyan közterületi helyszínét kigyűjtöttük, mely helyszínként jól azonosítható (visszakereshető) volt. Emellett a Menhely Alapítvány 24 órás Diszpécser Szolgálatának adatbázisából, valamint a Krízis autó ún. „visszatérő” nyilvántartásából szintén kigyűjtöttük az összes azonosítható címet. E nyilvántartások lehetőséget nyújtottak ahhoz, hogy a helyszín mellett feltüntessük az ott talált ember nemét és életkorát is. Ezzel a módszerrel Budapesten több mint ezer helyszín közül 250 helyszínt választottunk ki, majd szükség esetén – amennyiben nem talált a kérdező a megadott helyszínen vagy a közelében fedél nélkül élő embert – további póthelyszínekkel láttuk el a kérdezőket a Menhely Alapítvány 24 órás Diszpécser Szolgálat 2007-es aktuális, élő, több száz helyszínt tartalmazó listájából.

A kérdezők egy-egy terület összes így összegyűjtött címét megkapták a következő instrukciókkal:

- Ha a megadott címen lévő ember készséggel válaszol a kérdésekre, akkor vele folytassák a beszélgetést.
- Ha többen is élnek az adott címen és többen is válaszolnának a kérdésekre, akkor velük folytassák a beszélgetést.
- Ha nincs ott ember vagy nem szeretne válaszolni, menjenek a következő megadott címre. Ha az összes megadott címből kifogynának, akkor a saját területükön belül (akár ottani utcai szolgálatok segítségével) kereshetnek további helyszíneken, közterületen élő embereket, s őket kérdezhetik.

A tapasztalatok szerint a megadott helyszínek „működtek”, nem volt szükség különös, újabb helyszín-keresésekre.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

A kérdés

A kérdést 25 előre felkészített kérdező hajtotta végre.¹ A kérdezők döntő többsége szociális munkás, illetve utcai szociális munkás volt, azzal a szigorú megkötéssel, hogy senki a saját területén, saját ügyfelét nem kérdezheti. (A személyes információk kizárólag kutatási célokra használhatóak, semmi másra.)

A kérdezőket külön díjazással ösztönöztük arra, hogy ne csak papírra jegyezzék a válaszokat, hanem – a kérdezett beleegyezése esetén – magnetofon-felvételt is készítsenek. Ennek eredményeképpen összesen 81 hangfelvétel készült. Szintén ösztönöztük, hogy a beszélgetések a kérdezett tényleges lakóhelyén készüljenek, vagy ha mégsem, akkor a kérdező mindenképpen keresse fel a lakóhelyet is utólag, s rögzítse saját benyomásait. A kérdések a beszámolók szerint 1,5–3 órát vettek igénybe, ami igencsak kifárasztotta mind a kérdezőket, mind a választ adókat. A válaszadók számára „cigaretta adományt” tudtunk egységesen biztosítani, de volt kérdező, aki kisebb összeggel vagy meghívással honorálta a válaszadó ráfordítását.

Visszaérkeztetés – adatrögzítés – feldolgozás

A kérdőívek visszaérkeztetése érdemi-tartalmi része volt az információgyűjtésnek és feldolgozásnak. A visszaérkeztetéskor minden egyes interjúról, helyszínről, szituációról és kérdezetről – célzott, lényegre törő kérdések alapján – meginterjúvoltuk a kérdezőket, akiknek röviden össze kellett foglalniuk benyomásaikat és saját értékelő elemzésüket a megkérdezett ember sorsáról, történetéről, helyzetéről. Ezt a személyes összefoglalót is egyenként rögzítettük. Majd a visszaérkeztető három kutatásvezető az így összegyűjtött tapasztalatokat közösen elemezte, értékelte, melyet szintén rögzítettünk. Ezzel a módszerrel próbáltuk minimalizálni a szokásos információvesztést, próbáltuk a lehető legtöbb elemezhető információt megőrizni és felhasználni, egyben az elemzés belső dimenzióit magukból a tényleges információkból felépíteni.

Az így kialakított dimenziók, illetve közelebbről megvizsgálandó kérdéscsoportok mentén a kutatásvezetők szisztematikusan feldolgozták az összes kérdőívet-interjút, ebből részfeldolgozásokat készítettek, illetve további elemző-értékelő megbeszélések alapján néhány általánosabb kérdésre is megpróbáltak az anyag alapján válaszokat vagy válaszhipotéziseket találni.

Így alakult ki az elkészült tanulmány.

---

¹ Budapest: Arday Attila, Balla Edit, Bíró Nóra, Fazekas Mária, Földi Júlia, Füley Emőke, Horváth Éva, Kappel Hedvig, Kovács Zsófia, Lakatos Alinka, Lapis Kristóf, Matlári Ferenc, Mészáros Mercedes, Mocsayné Karcagi Ildikó, Péterman Erika, Sipos Zoltán, Szabó Veronika, Szanyi Endre, Szegezdi Gabriella, Szilasi Livia, Végh Árpád. Debrecenben: Nagyné Varga Zsuzsa, Tóth Ildikó, Vincze Imre, Vizes Gyula. A kutatásszervezés hálás feladatait Kovács Ivetta látta el.

Fedél nélkül élők

Kérdezés helyszínei

Budapest (kerület / közterület címe)

1 Batthyány tér	9 Tűzoltó utca – Lilliom utca	18 Plusz mellett
1 Bem tér	9 Üllői út – Ferenc körút	19 Kőbánya-Kispest (7)
1 Bugát lépcső	10 Állomás utca	20 Balassa utca (3)
1 Markovits utca	10 Kőbánya alsó	20 Jahn Ferenc utca
1 Váralja utca	10 Liget tér	20 Klapka utca
2 Déli pályaudvar	11 7-es busz végállomás	20 Kossuth tér (2)
2 Fő utca – Nagy Imre tér	11 Fehérvári út – Okt. 23. utca (2)	20 Nagysándor József utca
2 Margit híd (5)	11 Kelenföldi pályaudvar (2)	20 Penny előtt
2 Moszkva tér (2)	11 Kosztolányi D. tér	20 Spar mögött
3 Flórián tér	11 Móricz Zsigmond körtér	20 Tesco (2)
3 Kaszásdűlő Hév megálló (2)	11 Savoya park	21 Karácsony Sándor út (2)
3 Szőlő utca (3)	12 Alkotás útja (2)	21 Kiss János altábornagy utca
4 Lebstück M. utca (2)	12 Alkotás út – Nagyenyed utca	22 Duna utca
4 Rákospalota-Újpest	12 Apor Vilmos tér (2)	22 Leányka utca (2)
4 Újpest központ (7)	12 Kékgolyó utca (2)	22 Savoyai Jenő tér
5 Deák tér	12 Moszkva tér	23 Tesco mellett
5 Ferenciek tere	12 Vérmező	23 Ady Endre út – Kossuth utca (2)
5 Kálvin tér	13 Árpád híd aluljáró	23 Hatvan utca – Szepességi utca
6 Andrássy út	13 Duna Plaza	23 Raktár utca
6 Benczúr utca	13 Lehel utca	
6 Csengery utca – Szondi utca	13 Szent István körút	Debrecen
6 Király utca – Jókai utca	14 Francia út	. Arany János utca
6 Kodály körönd	14 Örs vezér tér	. Benedek Elek tér
6 Nagymező utca – Király utca	15 Kozák tér	. Böszörményi út
6 Nagymező utca – Mozsár utca	15 Kőrakás park	. Déli sor
7 Keleti pályaudvar	15 Mézeskalács tér (2)	. Dobozi utca
7 Kürt utca	15 Páskomliget (2)	. Kartács erdő (3)
8 Blaha Lujza tér (2)	16 Erős utca	. Kishegyesi út
8 Kálvária tér	16 Pesti határút	. Kossuth tér
8 Teleki tér (5)	16 Sashalmi piac	. Kossuth utca – Dózsa Nád
9 Boráros tér (2)	16 Újszász utca	. Nagyerdő
9 Haller park	17 MÁV állomás (2)	. Nyugati utca
9 Haller utca – Tűzoltó utca	18 Béke tér	. Pallagi út
9 Nagyvárad tér	18 Kossuth tér	. Pályaudvar
9 Orczy kert	18 Kőhíd (2)	. Petőfi tér (2)
9 Soroksári út	18 Lehel utca	. Piac utca – Kossuth tér (2)
	18 Nimród utca – Nádasdi utca (2)	

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

A fedél nélküli létről...

Bárki elveszítheti otthonát

Egy lakás nem otthon, annak csupán épített, fizikai kerete. Az otthon rendkívül bonyolult jogi, emberi, tárgyi viszonyok kiegyensúlyozott rendszere, finom szövedéke. Ennek a kifinomult viszonyrendszernek a kialakítása, megléte, fenntartása, folyamatos megújítása jelentős anyagi és emberi erőforrásokat, készségeket és képességeket igényel. Az otthon megteremtése sok-sok ember összetett, napi tevékenységének értelme és eredménye. Sokan nem is gondolnak bele, hogy az otthon megtartása is milyen összetett folyamat, milyen könnyen sérülhet ennek egy-egy eleme.

Az egyik legnagyobb tanulság, hogy a „*Mindenki lehet hajléktalan*”, a „*Te is lehetsz hajléktalan!*” szlogenek igazaknak látszanak. Vagyis nem kell feltétlenül semmi különösnek történnie ahhoz, hogy valaki „padlót fogjon”, egyszerre csak kint találja magát az utcán. Nem látjuk, mitől függ, hogy ez csupán egy rövid, pillanatnyi epizód lesz valakinek az életében vagy egy lecsúszási, egzisztencia-vesztési folyamat belépőjévé válik, és tart egyes esetekben hosszabb ideig, akár évekig, akár a fedél nélkülivé vált ember élete végéig.

Emberünk tisztességes helyi agrár-vállalkozóként éli életét, törekszik, gyarapszik, egyedül maradt anyját támogatja. Édesanyja meghal, a rokonok kitűrik az örökségből, minden addigi elvész. Minden. Évek óta a semmiben él – Budapesten, láthatatlanul.

A férfiak, akik jó esetben még munkába tudtak állni a '80-as, '90-es évek fordulóján, már éppen családot alapítottak, beköltöztek párjuk lakásába, párjuk szüleinek a családi házába, közös bérletükbe, már jön az első gyerek – és megszűnik a munka, összeomlik a családfenntartói szerep, jönnek a haverok, az alkohol, aztán egyszer csak más fekszik az asszony mellett. Szégyenkezve, megsemmisülve futnak el a világba, a semmibe. Vagy éppen kirakják őket cókómókostul.

Sokakat traumatikus, sokkhatásszerű állapotban találunk. Mi ez az „*egzisztencia-vesztés traumája*”, mit jelent ez az „*anómiás sokk*”?

Amikor valaki kizökken a megszokott, „megtanult” mindennapi életritmusból – felkelés, asszony, gyerek, munkába menés, szórakozás, lefekvés –, egyszerre csak céltalanná válik minden. Addig ismeretlen körülményekkel kell megküzdenie, addig meg nem tanult boldogulási vagy csupán túlélési készségekre lenne szüksége, de ezekkel nem rendelkezik.

Az „*egzisztencia-vesztés traumája*” a mindent elvesztés traumája. Egyszerre csak elvész a család, a célok, az otthon, ahova haza lehet térni, elvesznek az életszerveződés keretei. Egy ilyen traumát követően újraépíteni mindent: a célokat, a kereteket... segítség nélkül nagyon sokaknak nem sikerül. Ilyen körülmények között a traumatizált, sokkos állapot nagyon hosszú ideig fennmaradhat, mintegy „betokozódik”, akár a személyiség részévé is válik.

Ennek a „betokozódásnak” a gyakorlati példáit látjuk, amikor valaki az utcára kerülésekor kialakít egy túlélési metódust (helyszínt választ, azt úgy-ahogy berendez, kialakítja a jövedelemhez, ételhez, italhoz, ruhákhoz, tisztálkodáshoz jutás módjait), majd „úgy marad” – akár hosszú évekig is változatlanul. Nap mint nap fenntartja ugyanazokat a rutinokat.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Az utcán új napi rutinok alakulnak ki. Ha nem alakulnának ki, akkor az lenne a teljes szétesés. Vagyis az a tény, hogy újraépülnek napi rutinok, részben pozitívumként értékelhető. Az új napi rutinok kialakítása az összeszedettség jele. Egyben védelem is a teljes szétesés, szétszűnás ellen. Részben közismertek ezek a napi rutinok²: kora hajnalban vagy reggel fölkelek, lehetőleg tisztálkodom, valamit bekapok (vagy megiszok), elindulok dolgozni (alkalmazni, guberálni, kéregetni) vagy ügyeket intézni (melegedőbe enni, mosakodni, mosni, orvoshoz, valamelyik irodába), aztán találkozom haverokkal, másokkal, végül este, késő este „haza” megyek a helyemre aludni.

Ezek a rutinok, szokások, mikro-eljárások persze sokszor kapaszkodók is. Egy idő után bizonyos biztonságot nyújtanak („*ha tegnap működött, ma is működni fog*”), megváltozásuk vagy megváltoztatásuk újabb, előre nem látható kockázatokkal, bizonytalansággal járna. Ezt nevezzük hosszán tartó sokkos állapotnak. „*Úgy jó, ahogy van!*”, még akkor is, ha extrém körülményeket jelent az „...*ahogy van*”.

A rutinok, szokások, mikro-eljárások mellett ott vannak azok a kialakított szerepek, kapcsolati hálókön belüli funkciók, melyeket betöltenek a helyi mikro-társadalomban a fedél nélkülivé vált emberek. Ezek a szerepek többnyire nem korlátozódnak a sorstárs-csoportra, kiterjednek a szomszédságra, azokra az emberekre, akik azt a közterületet rendszeresen használják, ahol a fedél nélküli ember nappal tartózkodik. Az elbeszélések során visszatérően találkozhatunk olyan helyzetekkel, szerepekkel, melyek meg-nem-változtatása semmi másra nem vezethető vissza, kizárólag arra, hogy a fedél nélküli ember nem kívánja elveszíteni azt a „kivívott” mikro-társadalmi státuszt, mikro-társadalomban betöltött helyet, szerepet, melyben megkapaszkodik, amely az ő utolsó mentsvára. Ha ezt a szerepet feladná, megváltoztatná, akkor ott lenne az ismeretlen, a bizonytalan, s ez elrettentő.

A „*bárből lehet hajléktalan*” életek mellett ott találjuk azokat a sorsokat, melyek mintegy determinisztikus módon mutatják fel azokat az életfolyamokat, melyekről azt gondolhatjuk: ez nem alakulhatott másképp, ennek így kellett történnie, előre „kódolva” volt a hajléktalanság bekövetkezése. Amikor a kisgyerekkoruk óta állami gondozásban felnevelkedett fiúk vagy lányok, akiknek sem lakásuk, sem otthonuk, sem szüleik, sem érzelmi kapcsolataik nem voltak soha, akiket nagykorúvá váláskor kitétek, nem volt hova menniük, szakmájuk sem volt, csak sodródás innen-oda és vissza. Aztán maradt az utca. Amikor a rendszerváltáskor megszűnt a munkahely és a munkásszálló egyszerre, s nem volt mibe belekapaszkodni – maradt az alkohol, a csövezés a haverokkal vagy nélkülük. Amikor az apa minden nap leissza magát részegre, az anya négy-öt gyermeket szül és beteges, ő is iszik, aztán jön a pszichiátria, a leszázalékolás, a korai vagy hirtelen halál, baleset, öngyilkosság – s így felnőve kellene, minden biztonságos kapaszkodó nélkül nekivágni az önálló életnek...

---

² Lásd erről részletesebben: Győri Péter: Kirekesztettek a városközpontban. Hogyan használják a nagyvárosi köztereket a hajléktalan emberek különböző csoportjai?, illetve: Győri Péter: Hajléktalan utak, Budapest, „Otthontalanul... Tégy az emberért!”, 2009.

Fedél nélkül élők

Nagyon hasonló helyzettel találják szembe magukat azok, akik országhatárokon át menekülnek valami elől.

„A befogadóállomásra való érkezés a menekültek többsége számára hosszú idő után az első alkalom a megkönnyebbülésre.

A befogadóállomáson való tartózkodás sokuknak mégis további stresszforrássá válik, mely az alábbiakban érhető tetten:

- a táborok körülményei többnyire nem megfelelőek: jellemző a szűk tereken való osztozás, a magánszféra teljes hiánya;
- a személyzet és a menedékkérők, illetve a menedékkérők egymás közötti kölcsönös megértését a nyelvi korlátok is gátolják;
- szűkösek a hagyományos életmódvezetés lehetőségei, mások a higiénés szokások, mások az étkezési, öltözködési, viselkedési elvárások;
- az alapvető biológiai szükségletek kielégítésén felül mást nemigen nyújt a befogadóállomás.

A saját életvezetés hiányából fakadóan a tábori élet a menekült függőségi érzéseit erősíti. A befogadóállomás sajátos lakókörnyezet. Az elszállásoltak teljes ellátást kapnak, így az önfenntartás szükségtelessé válik. Az életritmus központilag szervezett, a tábori élet kereteit korlátozások és tábori szabályok határozzák meg, az egyéni időstruktúra összeomlik. Ezért a hosszú ideig táborokban élők körében gyakran figyelhetők meg a hospitalizáció (tanult tehetetlenség) káros következményei.

A háború és a menekülés traumái gyakran kezeletlenül maradnak. A hagyományos családi szerepek felborulnak, a családfenntartó szerepe megváltozik, gyakran szétesnek a családok a menekülés során, és egyedülálló szülők érkeznek gyerekeikkel. A gyerekek szerepe ugyanakkor kiszélesedik: mivel gyorsabban megtanulják a nyelvet, szüleik helyett ők intézik a családi ügyeket...

A menekülés előtti időszak és a menekülés traumái a befogadóállomás traumáival egészülnek ki. Ezek a traumák a következőkből erednek:

- a befogadóállomás külvilágtól való elszigeteltsége,
- a menedékkérőt körülvevő szokatlan és gyakran ellenséges környezet,
- a menedékkérők zavarodottsága és bűntudata az otthon maradtak miatt,
- a szembenézés azzal, hogy a menekülés előtti életük minden kapcsolatát és mindenfajta anyagi javait elveszítették,
- és mindezek miatt a bizonytalanság és aggodás a jövőt illetően.

A menekülés veszteségek halmazával jár. A veszteségek feldolgozása egészséges helyzetben is hosszan tartó folyamat. A gyász munkájának több fázisa van (kezdeti sokk, tagadás, indulati és depressziós fázis), s a folyamat a különösen nehezített helyzetben több ponton is elakadhat; ilyenkor úgynevezett patológiás gyászról beszélünk.

A kezdeti sokk, amennyiben elhúzódik, krízisnek tekintendő, és pszichiátriai krízisintervenció segítségét igényel. Ezt követi a tagadás fázisa, amikor az érintett próbálja nem tudomásul venni a veszteséget, emocionálisan súlytalannak tekinteni a történeteket. Az indulati fázis haragban, gyűlöltben nyilvánulhat meg; gyakran ezek az indulatok rávetülnek a fogadó országra vagy akár a segítőkre is. Nagyon nehéz ebben a fázisban jól működő segítő kapcsolatot kiépíteni. ... Leggyakoribb, hogy a gyászmunka folyamata a depressziós fázisban akad el.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

A reális helyzethez képest megdöbbentő a motiváció hiánya, alacsony szintje és a lehetőségek kihasználatlanul hagyása. Gyakran felborul az alvás-ébrenlét ciklusa. ...

A feldolgozatlan feszültségek egyik következménye lehet valamilyen – leggyakrabban alkoholos – addikció kialakulása. A deviáns viselkedési megnyilvánulások is ide vezethetők vissza. Mindkét esetben érdemes kideríteni, hogy a tünetek az új helyzetből fakadnak, vagy már korábban is fennálltak.

Felmérések szerint a befogadóállomásokon élő menedékkérők között 20–25 százalékos a poszttraumás stressz szindróma (PTSD) előfordulása, de vannak olyan csoportok, ahol ez az arány a 80–90 százalékot is eléri.

A poszttraumás stressz szindróma késői (1–6 hónap) válasz egy kifejezetten veszélyeztető helyzetre vagy hosszú ideig sorozatban jelentkező (fizikális, szexuális bántalmazás) stresszhelyzetre, amelyre a személy intenzív félelemmel, tehetetlenséggel reagált. A PTSD tünetei:

- a trauma újraélése (kényszerű emlékezés, rémálmok, hallucinációk),
- a traumával kapcsolatos helyek, személyek kerülése és az általános válaszkészség megbénulása,
- érzelmi beszűkülés, a jövőkép beszűkülése, továbbá
- fokozott készenléti állapot: alvászavar, ingerlékenység, koncentrációs nehézségek, fokozott éberség (hipervigilitás), fokozott „vészjelzésekésztség”.

A PTSD annál súlyosabb, minél hosszabb ideje áll fenn a megjelölt tüneti helyzet. Amennyiben a tartama hosszabb, mint egy hónap, a szindróma klinikailag is kimutatható szenvedéssel jár, és a szociális, munkahelyi és más fontos funkciók romlását okozza. ... A kezeletlen PTSD tartós személyiségváltozáshoz vezethet, és megbetegítheti a következő generációkat is.

A trauma természetét illetően különbséget kell tennünk a kínzás/bántalmazás túlélői (elsőleges áldozatok) és a túlélőkhöz tartozó, másodlagosan traumatizált áldozatok között (utóbbiak lehetnek a szemtanúk). ...

A kulturális, társadalmi és gazdasági szerepeitől megfosztott menedékkérők a hosszan elhúzódó kérelmezés esetén nemritkán fásultságba, agresszióba vagy egyéb szélsőséges viselkedési módokba menekülnek.

Akkulturáció

A más etnikumokhoz, más kultúrához tartozók és a befogadó társadalom közötti akkulturációs jelenségek már az újonnan jövők megérkezésétől megfigyelhetők. Az akkulturáció a kulturális érintkezések olyan folyamatait jelöl, amelyek során az egyén vagy csoportok kultúrája megváltozik (akár akaratlagosan, akár nem) egy másik kultúrával való érintkezés következtében. ...

A más kultúrához tartozók akkulturációja interakciók során megy végbe. Különböző alkalmazkodási és megküzdési stratégiák léteznek, attól függően, hogy az egyén vagy a közösség miként viszonyul a saját és a fogadó társadalom kultúrájához. Mindkét dimenzióban a menekült egyén vagy közösség elfogadja és fenntartja, vagy visszautasítja egy bizonyos kultúra értékeit, szokásait és viselkedési mintáit. A modell értelmében az alábbi négy lehetséges kimenete lehet az akkulturációnak: integráció, asszimiláció, szegregáció és marginalizáció.”

(Bővebben l. Melléklet 140. o.)

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

A szégyen

Mit látunk, amikor utcán élő embert pillantunk meg a település egyik-másik pontján? Ápolatlan, a rosszabbnál is rosszabbul öltözött, elhanyagolt külsejű embereket. Embereket, akik elterülnek, elfekszenek az utcán, egy-egy kapualjban, az aluljáróban, rongyaik közt, kemény papír derékaljon, cumójuk szanaszét, koszban, piszokban, saját szemetükben, olykor boros üveggel, bádog dobozokkal, ételmaradékokkal, göngyölegekkel körülvéve. Ülnek, állnak, fekszenek, élnek „otthoni”, privát életüket a teljes nyilvánosságnak, a járókelőknek kitéve. Privát szférájuk – látszólag – teljesen nyitott a köz felé.

Hétköznapi, természetes gondolkodás alapján azt gondolnánk, hogy ezek az emberek

tényleg már mindent feladtak, már semmi nem maradt nekik saját énjükből, önbecsülésükből. Azt gondolnánk, hogy ezen a szinten már megszűnt a szeméremérzet, nem működik a szégyen, nincs mit szégyellni, vagy ha lenne mit, az ilyen körülmények között merő luxus. A létnek, a nyomorúságnak – embernek, természetnek – ennyire kiszolgáltatva már minden evidencia. Ott eszem, alszom, szeretkezem, „semmiteszek”, élek mindenki szeme előtt. Létem nyitott, mindenki számára látható, nincs mit takargatni. Ha szégyellem magam, elhúzódom – az erdőbe, egy bokorba, egy senki által nem látogatott romos házba. De sokszor az sem megoldás, mert még félelmesebb, kiszolgáltatottabb, kivertebb...

Mindezen hétköznapi elgondolásokkal szemben nagyon sokszor egészen mást találunk, amikor leállunk hosszabban elbeszélgetni ezekkel a közterületeken alvó emberekkel. Azt találjuk, hogy szégyellik helyzetüket, hogy mindennek ellenére nem veszítették el önbecsülésüket, sőt.

Sőt, ennek az önbecsülésnek a megismerése és megértése közelebb vihet bennünket is ahhoz, hogy megértsük, miért is alszanak egyesek a közterületeken – ahelyett, hogy szállón, ún. hajléktalan-szállón aludnának. Ezek az emberek „az utcán” nem csak azt gondolják, hogy ők csak így maradhatnak a „maguk urai”, így nem kell alávetni magukat mindenféle intézményi szabályzatoknak, hanem azt is gondolják, hogy ők a „maguk sorsának kovácsai”, tudnak és akarnak a saját erejükből boldogulni – pontosabban, legalább túlélni. Nem szorulnak másra, más – valamiféle segítő intézmény – támogatására, gyámolítására. Majd, talán, ha egyszer tényleg „gyámoltalanokká” válnak, ha már másokra, segítőkre kell támaszkodniuk. Az már tényleg a vég, de legalábbis a vég kezdete, annak előszobája. Akkor fel kell majd adniuk magukat, utolsó csepp önbecsülésüket is. Akkor következik el az, hogy ők már nem tudnak magukkal mit kezdeni, hogy tényleg képtelenek ezt az életet maguk irányítani.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

A „magam is tudok boldogulni” büszkesége áll sokszor amögött, hogy „nem, én nem kérek segítséget”, „köszönöm szépen, megvagyok itt...”.

A segítségkérés beismerés lenne, beismerése annak, hogy „nem sikerült”, „elvesztem egyedül”. Amikor még van énerő, ez a beismerés nem következik be, ez a beismerés az énerő maradékának elvesztésével jár együtt. Addig még működik a szégyen.

Szégyellem a helyzetemet saját családom, – ha vannak – szüleim előtt, különösen szégyellem a helyzetemet gyerekeim előtt, akiknek fel kellene nézniük rám, szégyellem a helyzetemet volt barátaim, munkatársaim, volt lakókörnyezetem előtt. Szégyellem, bár sokszor ennek ellenére sem távolodok el tőlük messzire, mert valahol mégiscsak ott van a biztonság...

Ennek a szégyennek a megértése nagyon fontos számunkra, amikor „nem találjuk” a kapcsolatokat, nem értjük, hova is lettek a „régik” – a hajléktalanná válás előtti – kapcsolatok, miért is nem kér a hajléktalanná vált ember segítséget a (volt) családjától, barátaitól, munkatársaitól. Nem csak arról van szó ilyenkor, hogy a nem-hajléktalanok is inkább menekülnek a kapcsolatfelvétel elől, megvan a maguk baja anélkül is, különben is „maga tehet róla, hogy utcára került”, hanem arról is, hogy a hajléktalanná vált ember sem mutatkozik szívesen a maga szerencsétlenségével korábbi közvetlen ismerősei, családtagjai előtt.

Ez a kettősség: „*kint fekszem a placcon mindenki szeme láttára, de a szüleim, gyerekeim meg ne tudják, hogy én hajléktalan vagyok*” nemegyszer tetten érhető, amikor kiderül, hogy hát a távolban élő (volt) családtagok úgy tudják, hogy én itt dolgozom a városban, albérletben, munkásszállón lakom, sőt olykor (jellemzően egyébként karácsonykor vagy egy-egy temetésre) „haza is megyek”. Van, aki viszonylag rendszeresen küld „haza”, a gyerekek némi szerény összeget is – a látszat fenntartása érdekében. De ez a látszat nagyon fontos realitás is: „*én nem vagyok olyan szerencsétlen*” (mint valójában), „*én nem vagyok olyan elveszett, ahogy azt mondják rólam*”. ...

Nyilván lehetséges lenne a szégyennek egy „dacosabb” funkciója is: nem én szégyellem magam helyzetem miatt, szégyellje magát a világ! S valóban, a járókelők közül is nagyon sokan gondolják: az, hogy „*ide jutottunk, utcán alszanak emberek*”, szégyen a világra („*Ez a világ szégyene, kérem!*”), szégyellje magát emiatt a kormány, a város, a közterületek,

„... szégyenkezni annyit tesz, mint „kiszolgáltatva lenni valaminek, amit nem tudunk magunkra venni. De ez a vállalhatatlan nem valami külső, hanem magából a bensőnkéből származik, ez a legbensőbb saját magunkban (mintegy a fiziológiai életünk). Az ént tehát itt meghaladja és legyőzi saját passzivitása, legsajátabb szenzibilitása, de ez a kisajátítás és deszubjektíválódás ennek ellenére az én szélsőséges és redukálhatatlan jelenléte is saját maga előtt. Mintha összeomlana a tudatunk, és menekülne minden irányba, de ezzel egyidejűleg egy megtagadhatatlan parancs összehívna, hogy jelen legyen saját feloldódásánál, és nézze, ahogy megvonódik tőle, ami leginkább sajátjából saját tulajdona. A szégyenben a szubjektumnak egyetlen tartalma van, önnön deszubjektíválódása, tanúja lesz saját bukásának, átéli, ahogy szubjektumként elvész. Ez a kettős mozgás, szubjektíválódás, egyszersmind deszubjektíválódás, ez a szégyen.”
Forrás: Fenyves Miklós: Szégyen (Thomas Bernhard: Kioltás c. művéről).

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

mindannyian. Sok járókelő is szégyelli magát, mert nem tud segíteni, mert tehetetlen, mert elfogadhatatlannak tartja, hogy emberek fedél nélkül kénytelenek élni, de azzal, hogy elmegy mellettük, mégis valamiképp jóváhagyja ezt az állapotot. Vagy csupán az váltja ki a szégyenkezést, hogy nem szokás mások életébe, ágyába bekukkantani, de ez itt elkerülhetetlen. A szégyen körüllegi az utcán alvókat – mert ez az állapot természetellenes.

Trauma és szégyen

Az éavesztés súlyos és jelentős traumát vált ki. A sikertelenség egy bizonyos foka megsemmisítő hatású. „*Sem mire kellő*”, „*sehonnan senki háza*” vagyok. Az ember teleologikus lény, céljai vannak, aköré szerveződik élete, mindennapi tevékenységei – még ha nem is mindig tudatosan. A célvesztés éavesztéssel jár.

A fedél nélkülivé válás az életfolyam egyik kiemelkedő traumája.³ Ez a trauma nem jár magában. Sokszor szorosan összekapcsolódik a férfi (női) szerepre való alkalmatlanság traumájával („*és akkor egyszer csak megcsalt a feleségem – hát elhúztam*”), a szülői szerep, a munkaképesség, az eltartó képesség megszűnésének traumájával. Ilyenkor alapszerepek sérülnek.

A traumáról nem jó beszélni, ebben a helyzetben sikertelennek, bukottnak, vesztésnek, gyengének bizonyultunk. A traumát sokszor nem tudjuk, nem akarjuk feldolgozni. Nem akarjuk magunk előtt sem bevallani az igazi okokat. Eltemetjük. Ami és ahogy megesett velünk, azt szégyelljük. Addig működik a szégyen, amíg a trauma fel nem oldódik.

A fedél nélkülivé válás traumája kettévágja az ember életét. Előtte volt valaki, utána senki lett. Mintha két élet lenne. Egy „civil” élet, amikor még volt munka-család-lakás (amikor még megvolt a „társadalmi tagság”) és egy hajléktalan élet. A szégyen és a trauma az „előző életet” zárójelbe teszi, eltemeti, mintha nem is lett volna, mintha nem is én lettem volna, az valaki másnak az élete, az az előző énem élete. Ma ez vagyok (önmegjelölések)⁴: *csöves (12), rokkant csöves, fedél nélküli csöves, önkéntes csöves, csöves-otthonatlan, csövlakó, utcán élő ember, nyomorék, csavargó, földönfutó(2), földönfutó szakadt, otthonatlan (2), nincs lakása, nincs otthona, félhajléktalan, szerencsétlenül járt, szerencsétlen idétlen, reménytelen, reménytelen eset, kilátástalan (5), szomorú tanult ember, hülye helyzet, nincs semmije, rossz, szar (11), kegyetlen szar, kirekesztett a világból, nem ingyenélő, öntörvényű, öntörvényű tahó, kellemetlen, a rendszer áldozata, nulla, csóró szegény, nagyon nyomorult, szegény, szociális rászoruló, csak turista Pesten, hülye.*

3 „...az otthon elvesztése, háborúban, földrengéskor vagy családi válságok következtében, az emberi élet egyik legnagyobb traumája. Otthonát elvesztve az ember hirtelen újra lecsupaszodik, törékennyé s védtelenné válik egy idegen világban.” Hankiss Elemér: Az emberi kaland. Egy civilizáció-elmélet vázlata. Helikon Kiadó, 1997.

4 Zárójelben a többször előforduló azonos önmegjelölések gyakorisága. Megkérdeztük, hogy „*Mondhatjuk-e azt, hogy Ön hajléktalan?*”, majd feltettük azt a kérdést, hogy „*Milyen más szóval tudnánk legjobban jellemezni az Ön helyzetét?*”. Az erre adott szó szerinti válaszok szerepelnek itt.

Otthonatlanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Fedél nélküli lét – az öngyilkossági kísérlet egyik formája⁵

Semmiképpen nem általánosítható minden fedél nélkül előre, de mégis rögzítenünk kell azt az összefüggést, mely az utcán élés és az öngyilkosság között fennáll. Amikor a fedél nélküli lét a teljes, egzisztenciális perspektíva-vesztéssel párosul, meneküléssel és bezárkózással, olyankor majdnem ugyanolyan jelenséggel találjuk szemben magunkat, mint amikor valaki öngyilkos akar lenni, arra készül. Az utcai szolgálatok dolgozóinak ilyen esetekben ugyanolyan kommunikációs helyzetekkel kell megküzdeniük, mint egy öngyilkossági kísérletet elkövető esetében. „Úgy jó nekem, ahogy van”, „hagyjanak engem békén”, „semminek sincs ügyem értelmé”, „nem megyek sehova”. Az alkoholos önpusztítás is olykor a lassú öngyilkossággal egyenlő, s ez is jelen van a fedél nélkül élők körében. A lassú öngyilkossági kísérletnek ez a formája hosszú, tartós, fel nem oldott krízis és trauma következménye.

Mind a fedél nélküli egyes ember és a fedél nélkül élő emberek csoportja vagy szubkultúrája, mind a hajléktalan ember és az általa felkeresett hajléktalanszálló, mind a fedél nélküli emberek és a többségi társadalom relációjában értelmezhetőnek tűnik Berry sematikus modellje a különböző lehetséges alkalmazkodási stratégiákról:

Alkalmazkodási stratégiák	Saját korábbi szokásait, normáit fenntartja	
	igen	nem
Új helyzet, közösség szokásait, normáit elfogadja	integráció	asszimiláció
Új helyzet, közösség szokásait, normáit nem fogadja el	szegregáció	marginalizáció

- **integráció** alatt itt azt értjük, ha valaki megőrzi saját szokásait, normáit, de elfogadja a befogadó közösség normáit is, ha a közösség is elfogadja, megérti az ő normáit,
- **asszimiláció** alatt itt azt értjük, ha valaki feladja saját korábbi szokásait, normáit, s átveszi az új környezet normáit, különösen ha az új környezet elutasítja az ő korábbi szokásait,
- **szegregáció** alatt itt azt értjük, ha valaki ragaszkodik saját szokásaihoz, normáihoz, de nem fogadja el az új közösség normáit, mely közösség el is utasítja az ő normáit,
- **marginalizáció** alatt itt azt értjük, ha valaki feladja saját korábbi szokásait, normáit is, de az új helyzet szokásait, normáit is elutasítja, azokkal sem azonosul.

Lásd: J. W. Berry: Refugee Acculturation and Re-acculturation. In A. Ager (ed.): Refugees – Perspectives on the experience of forced migration. London-New York, 1999.

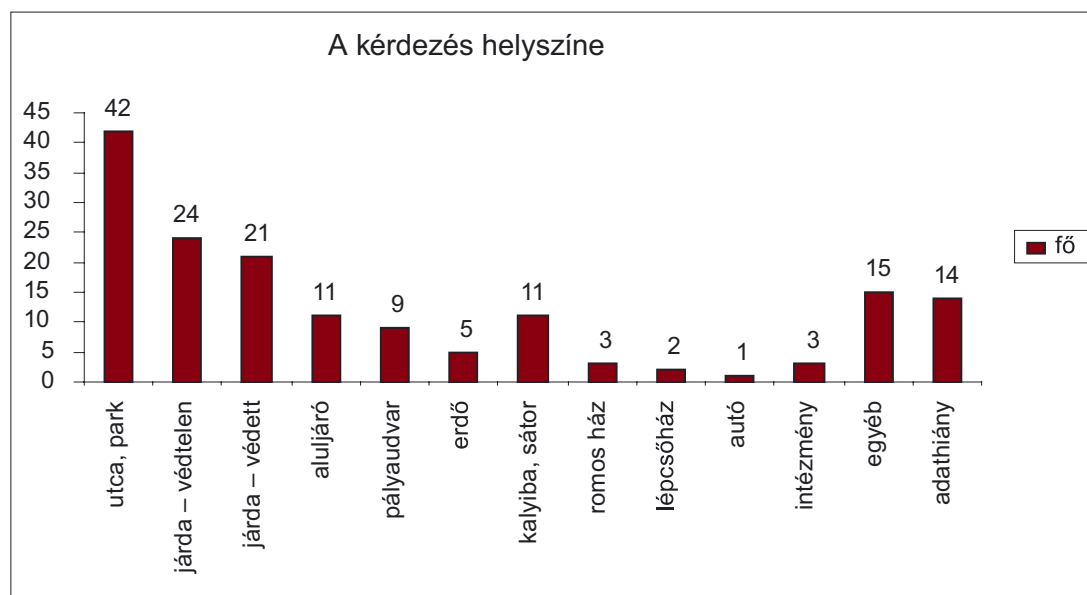
⁵ Rendkívül izgalmas, de meglehetősen bonyolult leírása kíváncskozna annak, hogy vajon kimutathatóak-e az anómiás személyiség jelei a hajlék nélkül maradt vagy éppen fedél nélkül élő emberek, illetve szüleik körében. Amikor érvésztésről vagy teljes egzisztencia-vesztésről beszélünk, akkor többnyire valami ehhez nagyon hasonlóra gondolunk. Mint látni fogjuk, néhány kérdéssel megpróbáltuk megközelíteni ezt a jelenséget is. Lásd még ezzel kapcsolatban Kozák Gyula: Szent csöcselék című írásának részleteit a Mellékletben (132. o.).

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

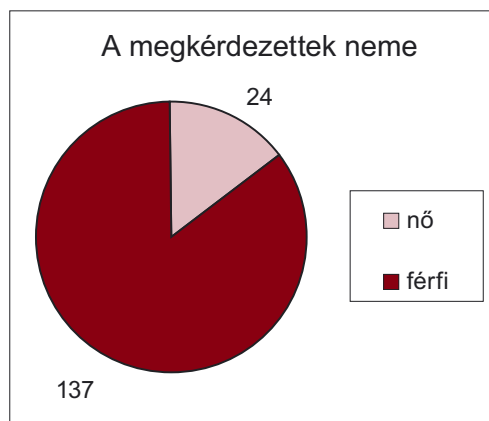
Összefoglaló a 2007 őszén megkérdezett fedél nélküli emberekről

2007 októberében-novemberében 161 emberrel készítettünk interjúk kérdezést, akik éjszaka fedél nélkül aludtak valamilyen közterületen. A beszélgetések a város utcáin, parkokban, járdákon, olykor védettebb, fedett helyen, pályaudvaron, aluljárókban készültek, vagy éppen egy-egy kalyibában, sátorban, romos épületben, kiszuperált autóban.

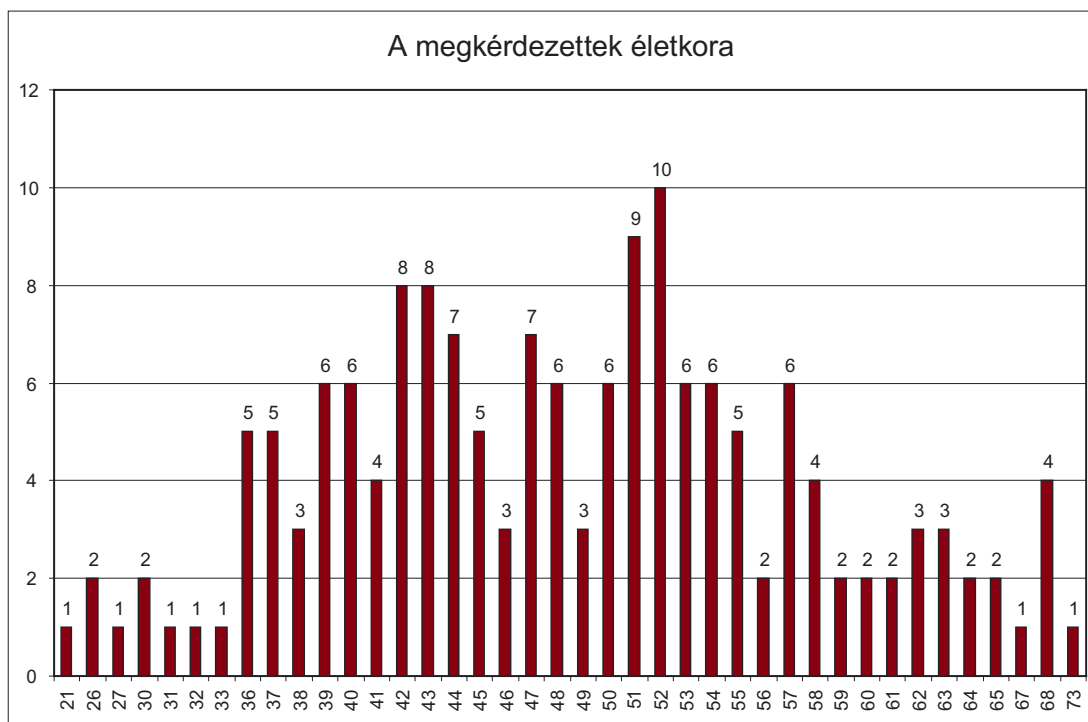
A megkérdezettek többsége férfi volt, a férfiak-nők aránya éppen úgy alakult a kiválasztott beszélgetőpartnerek körében, amilyen arányt a több ezer főre kiterjedő eddigi február 3-i adatfelvételek mutattak.

A megkérdezettek kor szerinti megoszlása lényegében normális eloszlást mutat. A fedél nélküliek többsége középkorú, igen kevesen vannak köztük 30 évesnél fiatalabbak vagy 60–65 évesnél idősebbek.

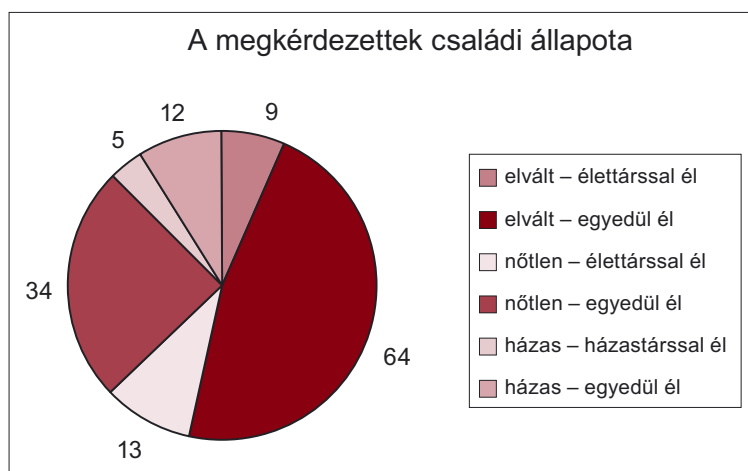

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

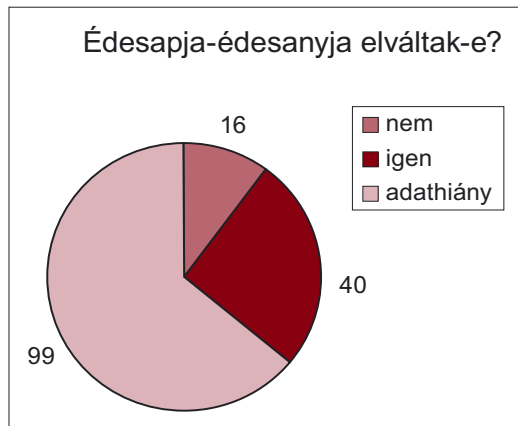
Az általunk megkérdezett utcán élő emberek közül minden másodiknak „elvált” a családi állapota, ami azt is jelenti, hogy élt már valamikor életében olyan szoros társ kapcsolatban, amit hivatalosan is „bejegyeztettek”. Bizonyos szempontból ettől eltérő problémák rejlenek amögött, amikor még soha ilyen kapcsolata nem volt az utcán élő embernek – minden negyedik megkérdezettnek még sem hivatalos, sem tényleges házassági, vagy élettársi kapcsolata nem volt.

A 161 megkérdezett utcán élő ember közül 73 elvált. Szüleik körében jóval kevesebb, pontosabban 40 párok kapcsolata bomlott fel így módon, de azért ez is azt jelenti, hogy

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

meglehetősen magas e körben a (hivatalosan is) elvált szülők aránya.

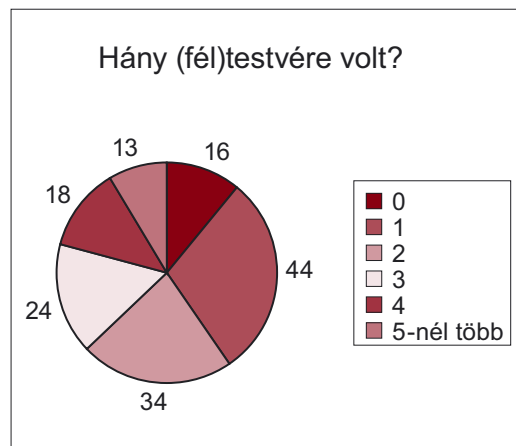
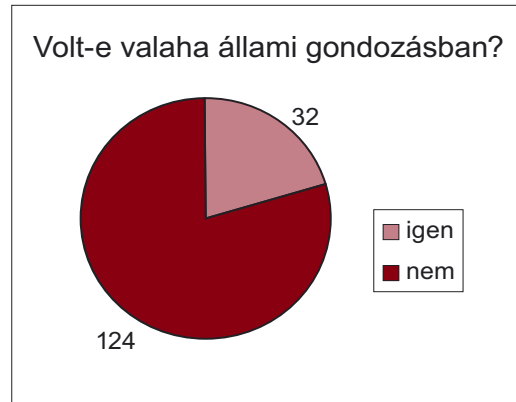
A szülők halála, szétköltözése, válása esetén vagy nevelőszülő lépett az édesszülő helyére, vagy egyedül nevelték a gyerekeket, vagy következett az állami gondozásba vétel (ez per-

sze mindkét szülő megléte esetén is bekövetkezhetett). Minden negyedik megkérdezett volt valamikor állami gondozásban, ami igen magas érintettséget jelent – jelentős következményekkel.

Az utcán élő emberek között nagyon kevés az egyke, a kérdezettek alig 10%-a. Ugyanakkor meglepően sokan kerültek ki sokgyerekes, ún. nagycsaládból. Legalább minden második jelenleg utcán élő ember született három vagy többgyerekes családba, minden negyedik családjában volt öt vagy annál több gyerek!

Jelenleg nem tudjuk megmondani, hogy ez a nagycsaládos háttér mennyiben és hogyan járulhatott hozzá a későbbi utcára kerüléshez. Legfeljebb azt feltételezhetjük, hogy a nagycsaládos helyzettel együttjáró szegénység különböző következményei játszhattak közre, illetve azt, hogy e családok semmilyen olyan erőforrással nem rendelkeztek baj esetére, mely egy-egy krízis átvészeléséhez szükséges lehet (pl. valamilyen olyan lakás, ahova viszza lehet menekülni). Esetleg azzal a feltételezéssel is élhetünk, hogy olyan „zűrös”, nem összetartó, széteső nagycsaládok vagy változó összetételű szülői családok vannak a háttérben, melyek már eleve nem tudták biztosítani a nyugodt, biztonságos gyerekkort, a későbbi krízisek, vagy konfliktusok kezelésének képességét.

Ezzel összefüggésben megkérdeztük azt is, hogy hányadik gyerekként születtek a megkérdezettek, de az ún. „legkisebb királyfi effektus” működése – nevezetesen, hogy az utolsó gyerekeknek nem jut az örökségből (már ha van), és az ilyen gyerekek „kilöködnek”

**Othontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

egyes családokból – nem igazolódott vissza egyértelműen a válaszokból.

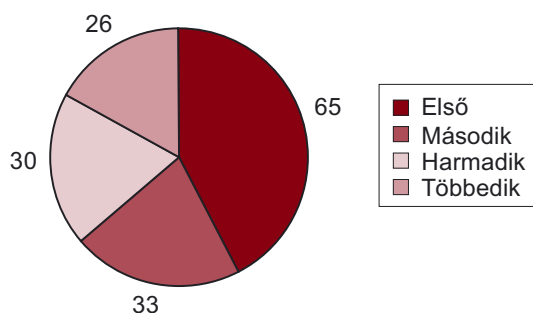
Számos, esetlegesen előforduló ún. klasszikus devianciára is rákérdeztünk, hogy vajon ilyenek előfordultak-e veszélyeztető tényezőként a gyermekkori családban. Ezek közül a legsúlyosabb problémát az apák (olykor az anyák) iszákossága jelentette. Szintén meglehetősen gyakran találkoztunk azzal, hogy valamelyik szülő súlyos betegsége vagy éppen rokkantsága nehezített teherként a kérdezettek gyerekkorára.

Előfordult-e a családban, hogy...			
	édesapja	édesanyja	nevelőszülője
ivott	54	20	6
súlyos beteg	31	32	3
rokkant	19	11	3
„egyenruhás”	19	1	1
volt börtönben	5	3	0
pszichés beteg	3	4	1
öngyilkos	3	6	1
volt állami gondozott	2	2	1
fogyatékos	0	0	0
egyéb tragédia	1	2	0

magasabb az ilyen szülők előfordulási gyakorisága a fedél nélküliek körében, de ennek elemzésébe most nem bocsátkoznánk.)

A mai magyar mélyszegénység viszonyainak ismeretében óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy esetleg szegény sorban élő roma családokról lehet szó a háttérben, de ezt a válaszok nem igazolják. Az utcán élők körében – ma már – igen magas a romák aránya (az általunk megkérdezettek közül minden negyedik emberre mondták már ezt), nagy többségük azonban nem roma, nem roma családban nevelkedett.

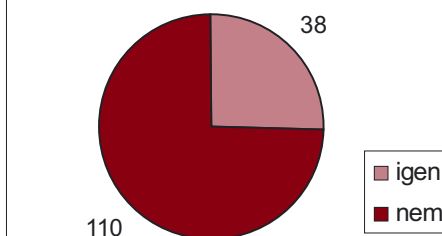
Édesanyjának hanyadik gyermeke volt?

Az alkoholon kívül a többi klasszikus deviancia előfordulása jóval ritkább, persze egy konkrét esetben az egyik szülő öngyilkossága, börtönbe kerülése, pszichés betegsége éppen elég ahhoz, hogy súlyos sérüléseket, gondokat okozzon egy életre.

(Külön hosszabb magyarázatot igényelne, hogy miért is soroljuk a veszélyeztető tényezők közé – tapasztalataink alapján – azt, ha a szülő ún. „egyenruhás”. Az átlagosnál

Mondták-e már Önre, hogy cigány?

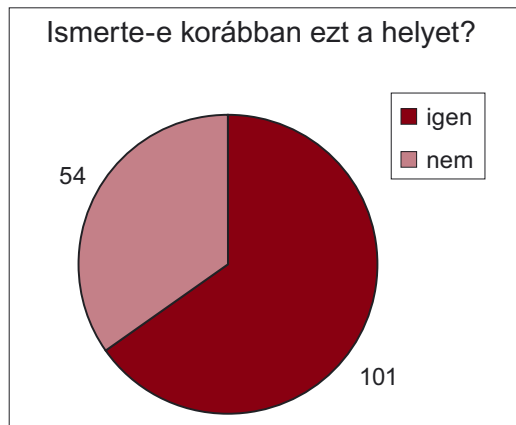
**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

A megkérdezett utcán élő emberek nagy többségének állandó alvóhelye van. Ez azt jelenti, hogy rövid távon nem „vándorolnak”, oda mennek este „haza”, ahonnan reggel elindultak (ha egyáltalán elhagyják napközben alvóhelyüket). Jelenleg ez a hely az „otthonuk”.

Azt eddig is tudtuk, hogy a fedél nélkülivé válók egy része megpróbál azon a környéken maradni, ahol addig is élt, lakott, megpróbál olyan helyen meghúzódni, melyet korábban ismer. Mégis meglepett bennünket, milyen nagy arányban választanak ilyen – ismert

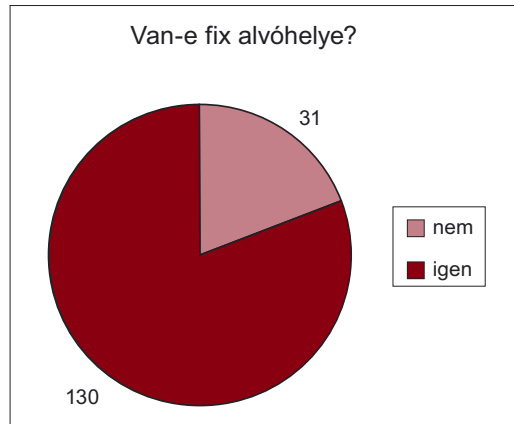
– helyszínt maguknak a fedél nélküliek. Fontos lehet ilyenkor a maradék biztonság, a helyismeret, a kapcsolatok, olykor a remény a visszakerüléshez, egy-egy kapcsolat megtartásához.

Ahogy erről már korábban is szoltunk, a család, a munkahely, a lakhatás, a perspektívák elvesztésével nagyon sok minden szétesik. Széteshetnek a mindennapok is, a mindennapi rutinok. Ezzel szemben azt tapasztaljuk, hogy a fedél nélkülivé vált emberek is megpróbálják fenntartani a mindennapok rendjét, megpróbálnak egyfajta szervezettséget, összeszedettséget megőrizni a mindennapok szintjén.

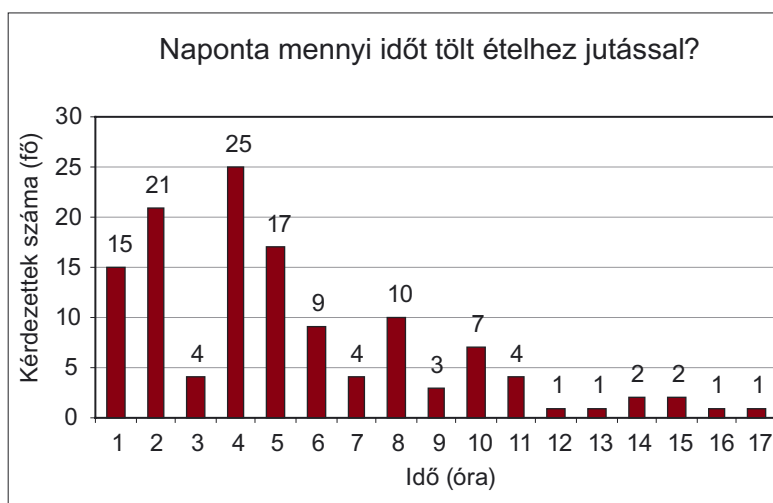
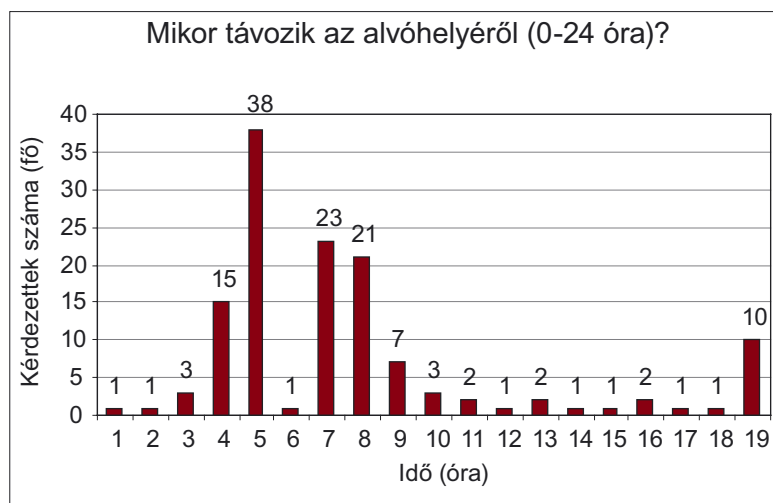
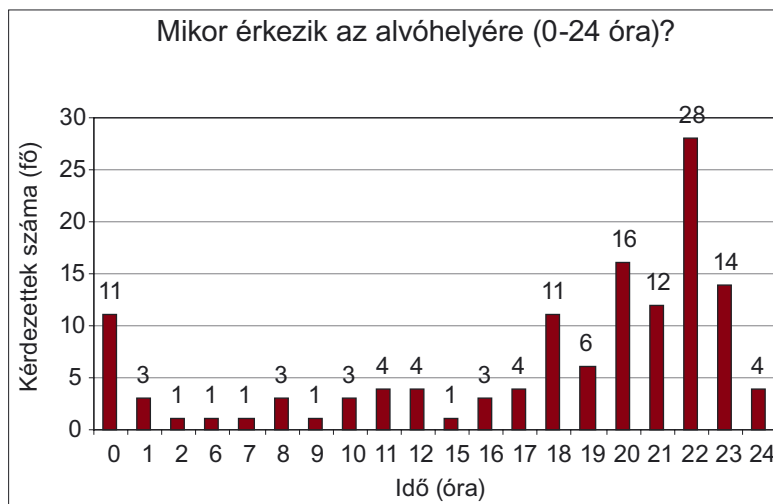
Reggel felkelnek, pontosabban igen korán, hajnalban kelnek (8 órakor már nagy többségük úton van), s este, sokan késő este térnek „haza” alvó helyükre. Ennek a szigorú napirendnek a fenntartása fontos szerepet tölt be a túlélésben, abban, hogy legalább elemi szinten biztosítva legyen minden nap a betevő falat, az enni- és innivaló, megmaradjanak az ezekhez szükséges társas kapcsolatok.

A „nyolc óra munka, nyolc óra pihenés (alvás), nyolc óra szórakozás” azonban nem a fedél nélküli emberek világa. A „munka” – munkahely és lakás hiányában – egészen más formákat ölt, mint általában. A többség egy-egy napból nem többet, mint négy órát tölt – saját értékelése szerint – élelemhez jutással. Ez lehet, hogy kevésnek tűnik a 8 órás munkához képest, de ha azt tekintjük, hogy ennyi időt pusztán a napi betevő biztosítása igényel, akkor ez nem kevés idő. Van akinél ez gyűjtögetést, a begyűjtött tárgyak értékesítését, majd a bevétel elfogyasztását jelenti, van akinél az ételosztó helyek felkeresését.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

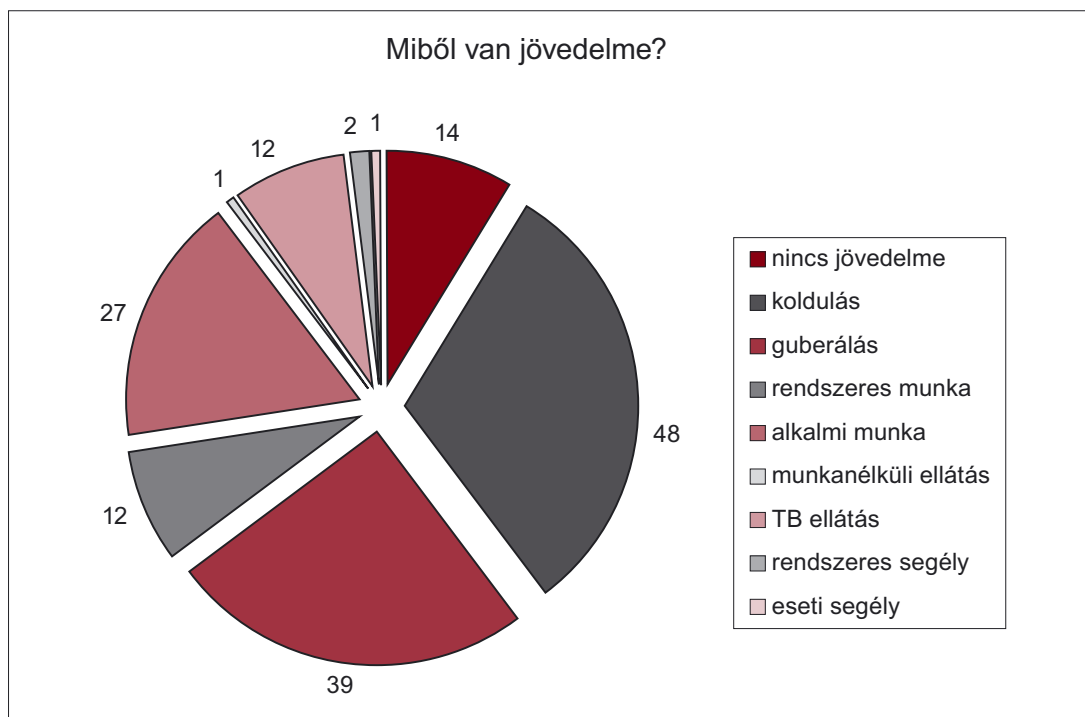
Fedél nélkül élők

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

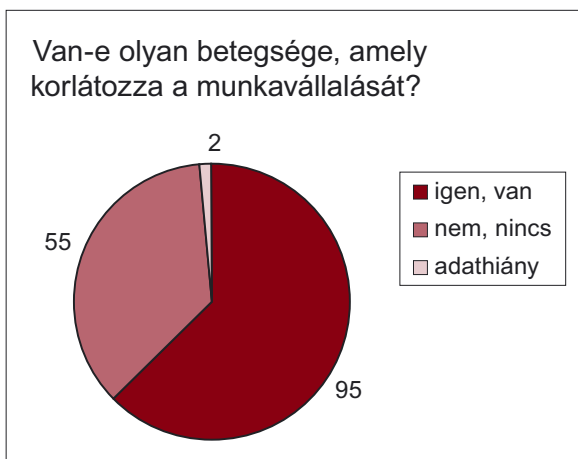
Nagyon sokan, minden második megkérdezett fedél nélkül élő ember a koldulást és a gyűjtögetést jelöli meg fő megélhetési formaként. Ez nemcsak jövedelemszerzést jelent. Ilyenkor sokszor rögtön hozzá lehet jutni az elfogyasztandó jószágához: ételt-italt adnak, vagy ennivaló kerül a kukából a horog végére.

Alig minden negyedik megkérdezett említi, hogy valamilyen rendszeres vagy alkalmi munkából él meg. Ez a munka sokszor nem több, mint valamifajta besegítés a boltosnál, a piacon, a benzinkútnál, egy-egy lakónál az utcában – ellenérték fejében.

Mindenesetre nem lehetne azt mondani, hogy a fedél nélküliek „ingyenélők” lennének abban az értelemben, hogy segélyekből, társadalombiztosítási juttatásokból él-nének. Nagyon kevesen vannak köz-tük, akiknek ez a megélhetési forrásuk. Inkább a város szemetéből, maradéká-ból, a még valamire talán hasznosítható kacatokból és az ezekhez társított lehe-tőségekből tartják fenn magukat.

A magukat koldulásból fenntartók sokszor guberálásból jutnak „kiegészítő jövedelemhez”, néha azonban adódik számukra valamilyen alkalmi munka is. A guberálók közül minden második

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Honnan jut jövedelemhez, pénzhez 2.	Honnan jut jövedelemhez, pénzhez 1.						
	nincs jövedelme	koldulás	guberálás	rendszeres munka	alkalmi munka	Tb-ellátás	együtt
koldulás	2					1	3
guberálás	4	20			1	1	26
rendszeres munka			1				1
alkalmi munka	1	6	9	2		2	20
munkanélküli ellátás		1					1
tb ellátás		7	4		3		14
rendszeres segély	1	1	3		1	1	7
eseti segély	1		2	1			4
együtt	9	35	19	3	5	5	76

olykor alkalmi munkával is ki tudja egészíteni létfenntartását. Mind a guberálók, mind a koldulók kiegészítő jövedelemforrásként tb ellátást is említenek. Többnyire rokkantsági nyugdíjról van szó, melynek összegét még ki kell egészíteni guberálással, koldulással...

Nem meglepő, hogy a megkérdezett fedél nélküli emberek többsége azt említi, hogy valamilyen betegség is korlátozza munkavállalását. (Ez nem akadályozza annak, hogy valamilyen „munkavégzéssel” azért megpróbálják fenntartani magukat. Az utcán élők körében is leginkább a gyűjtögetésből, koldulásból élők között vannak betegek, a rendszeres, vagy alkalmi munkát végzők között kisebb arányban találunk beteg embereket. Azonban azt is tapasztaljuk, hogy vannak, akik betegen is megpróbálnak, s tudnak is valamilyen konvencionális munkát végezni, miközben a koldulók és guberálók között is találunk egészséges embereket.

Honnan jut jövedelemhez, pénzhez?	Van-e olyan betegsége, amely korlátozza a munkavállalását?			
	igen	nem	nincs adat	együtt
nincs jövedelme	8	5		13
koldulás	27	17		44
guberálás	26	12		38
rendszeres munka	4	7		11
alkalmi munka	15	10		25
munkanélküli ellátás			1	1
tb ellátás	9	3		12
rendszeres segély	1	1		2
eseti segély	1			1
együtt	91	55	1	147

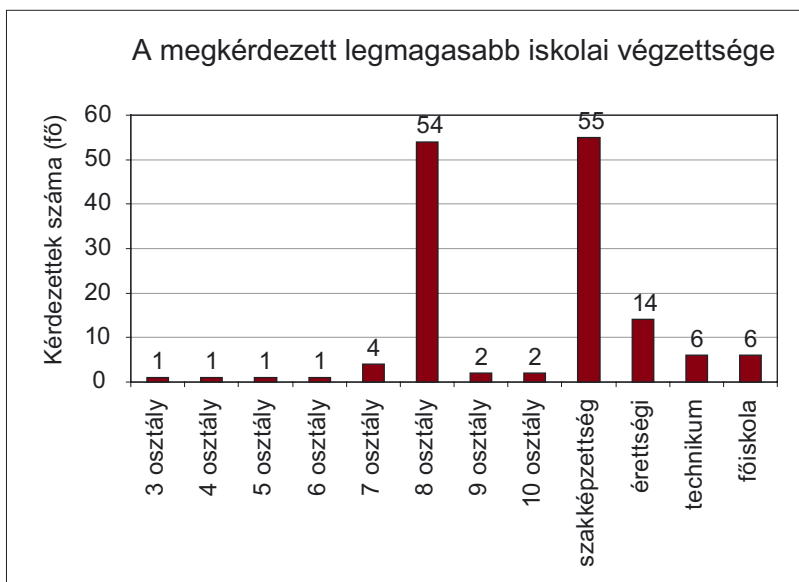
**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Szüksége lenne szemüvegre			
és van is szemüvege		még sincs szemüvege	
korábban is volt	korábban nem volt	de korábban volt	korábban sem volt
16 fő	2 fő	43 fő	16 fő

(Betegség és egészség kapcsán csak zárójelben említjük meg, hogy megpróbáltuk az elhanyagoltságot például azzal az egyszerű kérdéssel érinteni, hogy „*Szüksége lenne-e szemüvegre, s ha igen, volt-e, van-e?*” Az ellátásból tudtuk, hogy bizony indokolt ezt a kérdést feltenni. Kiderült, hogy minden második utcán élőknek szüksége lenne szemüvegre, többségüknek még sincs. Többnyire volt (valamikor), de most nincs. Nem is könnyű egy szemüveget megőrizni ilyen körülmények között, sok tevékenységhez nem is hiányzik, csak éppen a folyamatos tájékozódásban jelent némi korlátot a hiánya...)

Csak a részletesebb vizsgálat adhat majd módot arra, hogy a képzettséggel kapcsolatos összefüggéseket elemezzük, értékeljük. Itt most annyit állapíthatunk meg, hogy az általunk megkérdezett utcán élők többsége (2/3-a!) rendelkezik valamilyen szakmával. Ők – a szakmával rendelkezők – azok, akik a lakhatás, a család, a munkahely elvesztése mellett a megszerzett szaktudás hasznosításának a képességét is elveszítették eddigi életük során.

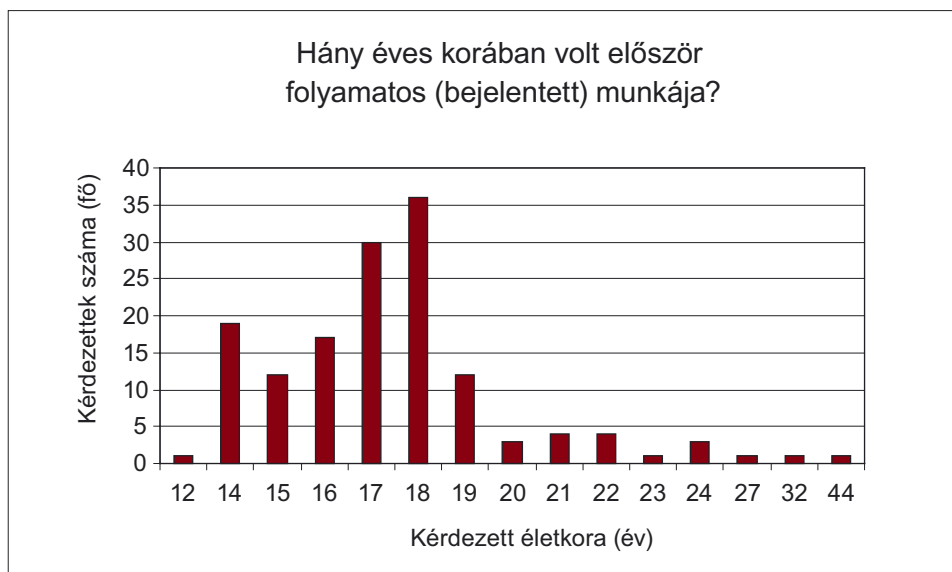

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

A befejezett iskolai végzettség szerinti megoszlás némileg rosszabb képet mutat a szakmával rendelkezés szerinti megoszlásnál, aminek az lehet az oka – a válaszadások pontatlanságán túl –, hogy sokan nem a normál iskolai oktatás során szereztek szakmát, hanem ún. OKJ-s vagy egyéb tanfolyamokon, később.

Az előzőekkel is összefügghet, hogy a megkérdezett utcán élők jelentős része igen-igen korán állt munkába. Lényegében 12–18 éves koruk között kezdtek el dolgozni, ami a nem éppen könnyű és gondtalan gyermek- és serdülőkorra világít rá, de ugyanakkor azt is mutatja, hogy többségüknek valamikor, a munkaút legelején – hosszabb, vagy inkább rövidebb ideig – volt még bejelentett, rendszeres munkája.

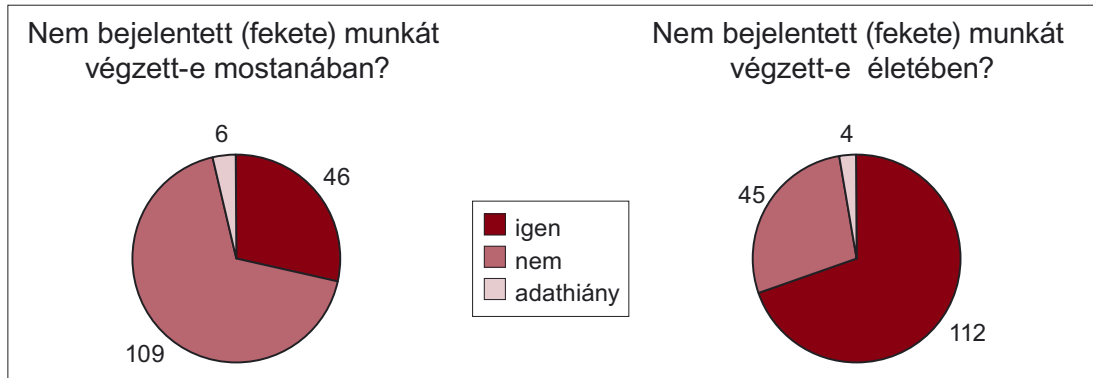
A 161 megkérdezett ember közül 12 ember mondta, hogy jelenleg rendszeres munkából, 27 ember mondta, hogy alkalmi munkából él. Ezzel szemben 46 ember válaszolta azt, hogy mostanában végzett valamilyen fekete munkát (köztük olyanok is, akik számára elsősorban a gyűjtögetés vagy koldulás jelenti a fő megélhetési forrást). Ez egyértelműen jelzi, hogy az olykor-olykor adódó fekete munka kiegészíti az egyéb jövedelemszerzési módokat, azonban azt is megállapíthatjuk, hogy az utcán élők alapvetően nem a fekete munkavégzésből élnek. Úgy tűnik, hogy még a „fekete munkaerő-piaci szegmensben” is hátrányos helyzetben vannak, onnan is kiszorultak.

A „fekete munkaerő-piacról” történő fokozatos kiszorulást jelzi, hogy nagyon sok megkérdezett említi: valamikor korábban még végezett valamilyen nem-bejelentett, „fekete” munkát, de mostanában már nem adódott ilyen lehetősége.

Az utcán élők körében nemcsak a munkavégzés formája, módja tér el jellegzetesen a nem utcán élőkétől, hanem magának a „jövedelemszerzésnek”, megélhetésnek is sajátos módjai, stratégiái alakulnak ki. A pénzgazdálkodásnak még kisebb szerep jut, mint másoknál, ezért a pénzbeli jövedelemszerzést célzó munkavégzés szerepe is kisebb

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

súlyú a megélhetési stratégiákon belül. Jelentős szerephez jutnak a nem pénzért – vagy másképpen: pénz nélkül is – megszerezhető jóságok, szolgáltatások, javak. Mint láttuk, az ún. „munkavégzés” nagy része is a „természetben” megszerezhető jóságok (élelem, ruha, apró eszközök) közvetlen beszerzésére irányul (a guberálás, vagy akár a koldulás, a „besegítés” során). De a szorosan vett „munkavégzésen” kívül is számos módja van a jóságokhoz való hozzájutásnak.

Az utcán élők helyzetének természetéből adódik, hogy az alvás ingyenes. Ezen persze, mint teljesen magától értetődő tényen át is siklanánk, ha nem tudnánk, hogy éppen ez az elemi tény az, ami miatt sokan nem keresik fel közülük a fizetős átmeneti szállásokat, illetve a térítési díj nem-fizetése miatt kerülnek néhányan az utcára.

Szintén általános, hogy az utcán élők ingyen oldják meg a mosakodást és egyben ruháik kimosását is. Ez részben azt jelzi számunkra, hogy fontos helyet foglal el életükben a testi higiénia biztosítása, még ha e tevékenységek gyakorisága változó is az egyes emberek esetében. Másrészt azt is jelzi, hogy jelenleg a városban meg lehet találni e szükségletek

Amit pénz nélkül is meg tud oldani:							
	igen	nem	részben	nincs válasz	együtt	hiányos	együtt
alvás	135	6	4	3	148	13	161
mosdás	135	11	8	1	155	6	161
mosás	104	20	12	9	145	16	161
főzés	54	38	5	23	120	41	161
evés	78	38	39	1	156	5	161
ivás	50	75	28	3	156	5	161
cigi	47	57	31	9	144	17	161
ruha	123	12	16	5	156	5	161
cipő	121	17	13	4	155	6	161
újság	89	19	13	13	134	27	161
fodrász	79	35	5	9	128	33	161
BKV	109	19	8	9	145	16	161
vonatozás	34	43	7	25	109	52	161

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

ingyenes kielégítésének módját: magánházaknál, folyóvizeknél itt-ott, de elsősorban a nappali melegedőkben.

A létfenntartás alapvető tevékenységei közül még az ételhez való hozzájutást tudják viszonylag sokan pénz nélkül megoldani: 161 ember közül 78 ember rendszeresen pénzfelhasználás nélkül jut ételhez, 39 ember vegyesen, hol pénzért, hol ingyen jut ennivalóhoz. E két módozat önmagában is sokszor teljesen eltérő stratégiát takar: vannak, nem kevesen, akik eleve arra építenek, hogy valamelyik ingyenkonyhán vagy melegedőben fognak enni valamit, így alakítják napirendjüket is, s vannak, akik megpróbálnak gyűjtögetéssel vagy egyéb más tevékenységgel pénzhez jutni, s e pénzért ételmet vásárolni, de ha ez nem sikerül, aznap „nem jön be”, akkor szükségből felkeresnek egy ingyen ételosztó helyet. Az ételhez kapcsolódó főzés kevésbé elterjedt az utcán élők körében, ami arra világít rá, hogy sokan közülük sokszor sem ingyen, sem pénzért nem jutnak főtt ételhez.

Az ivást és a cigit viszonylag kevesen tudják ingyen megoldani, ezek azok a szenvedélyek, amikért többnyire fizetni kell. E szenvedélyek rabjai számára ez egyben kényszerítő motíváció is, hogy valahogyan pénzszerző tevékenységet is végezzenek. Még így is vannak persze, akik rendszeresen vagy alkalmilag ingyen oldják meg e jószágok megszerzését: lejmolnak, úgymond kölcsön kérnek, kéregetnek stb. Ezeket a javakat a segítő szervezetektől ingyen nem lehet beszerezni, maradnak az egyéb stratégiák.

A fontos hétköznapi dolgok közül a ruhához, cipőhöz meglehetősen sokan jutnak hozzá pénz nélkül, s ebben ismét igen nagy a szerepe a különböző segítő szervezeteknek. De ezeken az intézményeken kívül jelentős a lakosság közvetlen adakozása is, vagy az erre rászorulóknak célzott guberálása, illetve e kettő disztíngvált, köztes formája, amikor a lakásban lakók a kuka tetejére teszik kidobandó ruháikat, cipőiket, kisebb eszközeiket, hogy onnan egyenesen elvihessék a hajlék nélküliek...

Végül, a pénz nélkül megoldható szolgáltatások közé sorolódik az utcán élők körében jelenleg a tömegközlekedés (a BKV) használata is. Ez egyben azt is mutatja, hogy az utcán élők nagy többsége (olykor vagy gyakrabban) utazik a városban, használja ezt a városi szolgáltatást. Azonban azt is hozzá kell tennünk ehhez, hogy míg az előző pénz nélküli, ingyenes szükségletkielégítések teljes mértékben legálisak, sőt intézményesen is megszervezettek, addig ez egy tipikusan más módja az ingyenes szükségletkielégítésnek: nem legális, szabályszegő. Azt nem mondanánk, hogy nem tolerált: ez változó. Példa erre az ún. „hajléktalan-igazolvány” léte, sorsa, melynek felmutatása mentesítette korábban az utazó fedél nélküli embereket a díjfizetés alól, majd ez a „közmegegyezés” kopni kezdett, ma hol használható, hol nem.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

A fedél nélkül élő nők

A mindennapi tapasztalatból és az interjúkból is azt látjuk, hogy lényeges különbségek vannak a fedél nélkül élő nők és férfiak között mind a hajléktalanná válás körülményeit, mind a hajléktalan lét megszervezését tekintve.

Kíváncsiak voltunk, hogy az elkészített 161 interjú néhány információjának összesítése visszaigazolja-e benyomásainkat, illetve rábukkanunk-e olyan új összefüggésekre, melyeket eddig nem vettünk észre, vagy nem tulajdonítottunk nekik túl nagy jelentőséget⁶.

Az immár több ezer emberre kiterjedő február 3-i adatfelvételekből is tudjuk, hogy az utcán élők közül igen sokan csoportosan vagy valamilyen társsal élnek a túlélők mindennapi életét. Sokkal nagyobb arányban, mint az ún. hajléktalan-szállásokon lakók. Összességében az általunk megkérdezettek is igaz, hogy viszonylag kevés köztük a „magányos farkas”, azonban igen jelentős a nők és a férfiak közötti különbség. A megkérdezett férfiak közül bizony sokan magányosak, a nők közül viszont alig valaki.

Kevesebb nő él a közterületeken, mint férfi, de ezeknek a nőknek a többsége ún. élettárssal együtt él, nem egyedül.

Van-e élettársa?	férfi	nő	együtt
igen	22	13	35
	16,5%	56,5%	22,4%
nem	109	10	119
	82,0%	43,5%	76,3%
együtt	133	23	156
	100,0%	100,0%	100,0%

Kivel él együtt?	férfi	nő	együtt
magányos	85	6	91
	63,4%	26,1%	58,0%
csoport	20	2	22
	14,9%	8,7%	14,0%
barát	10	2	12
	7,5%	8,7%	7,6%
család	1		1
	,7%		,6%
élettárs	10	9	19
	7,5%	39,1%	12,1%
csoport + barát	1		1
	,7%		,6%
csoport + élettárs	2		2
	1,5%		1,3%
barát + élettárs	3	2	5
	2,2%	8,7%	3,2%
csoport + család + élettárs		2	2
		8,7%	1,3%
csoport + barát + élettárs	1		1
	,7%		,6%
csoport + barát + család + élettárs	1		1
	,7%		,6%
együtt	134	23	157
	100,0%	100,0%	100,0%

⁶ Elemzésünknek ebben a részében – az alacsony elemszám miatt – egyrészt a százalékok csupán tájékoztató jellegűek, azok pontos hivatkozásra nem alkalmasak, másrészt megfogalmazásaink is elsősorban feltételes módon értelmezhetőek.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Az, hogy mit tekintünk munkának, sokszor csupán konvenció, közmegegyezés kérdése. A fedél nélkül élők munkája e közmegegyezés határmezsgyéjén található. Ki mit tekint munkának, alkalmi munkának stb. a kérdezőtől, a válaszadótól is függ. Amikor megkérdeztük, hogy ki-kí mit csinál reggel, amikor felkel – közterületen található alvóhelyéről – és elindul valahova, alig találkoztunk olyan emberrel, aki munkába indult volna, pontosabban, azt mondta volna, hogy „dolgozni megy”. (161 válaszadó közül összesen tízen.) Mégis, a többség – a közterületen alvás körülményei között is – egyfajta rendszer szerint éli mindennapjait, s ennek fontos eleme, hogy reggel elindul a létfenntartása elemi feltételeit megszerezni. Besegít a környéken, a boltban, a piacon, a benzinkútnál, Fedél nélkül-t árul, papírt vagy egyebeket gyűjt, koldul, vagy egyszerűen felkeres egy nappali melegedőt egy kis tea és kenyér reményében.

A megkérdezettek körében **jellegzetes jelenség, hogy a nők leggyakrabban koldulni indulnak reggel, a férfiak inkább valamilyen más munkát végeznek.**

Mindig egyedül keres munkát, pénzt, lehetőséget?	férfi	nő	együtt
igen	69 56,6%	6 27,3%	75 52,1%
nem	34 27,9%	12 54,5%	46 31,9%
részben	15 12,3%	2 9,1%	17 11,8%
együtt	122 100,0%	22 100,0%	144 100,0%

Mit csinál reggel?	férfi	nő	együtt
dolgozni megy	9 6,6%	1 4,2%	10 6,2%
besegít	12 8,8%	1 4,2%	13 8,1%
újságot árul	5 3,6%	1 4,2%	6 3,7%
gyűjtöget	48 35,0%	5 20,8%	53 32,9%
koldul	12 8,8%	6 25,0%	18 11,2%
melegedőbe megy	9 6,6%		9 5,6%
csavarog	7 5,1%	1 4,2%	8 5,0%
üldögél	7 5,1%	1 4,2%	8 5,0%
adathiány	28 20,4%	8 33,3%	36 22,4%
együtt	137 100,0%	24 100,0%	161 100,0%

A nők inkább indulnak el valamilyen megélhetési lehetőséget keresni közösen, párban vagy csoportosan, bandában, alkalmi haverokkal, „sorstársakkal”.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

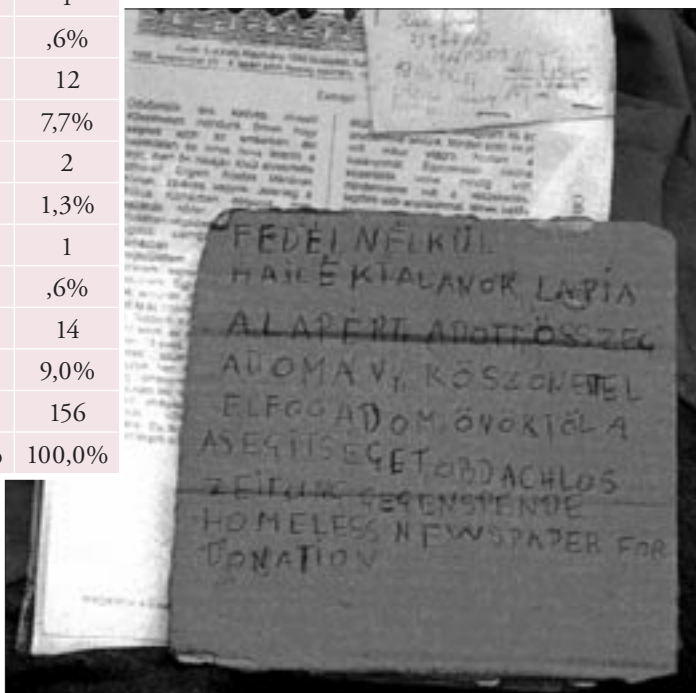
Fedél nélkül élők

Amikor azt kérdeztük a közterületen élőktől, hogy honnan jutnak jövedelemhez, pénzhez, akkor különösen feltűnő módon alig néhányan említették a rendszeres munkát, kétszer annyian az alkalmi munkát, a szociális segélyeket, a tb-juttatásokat csak elvétve.

Honnan jut jövedelemhez, pénzhez?	férfi	nő	együtt
rendszeres munka	12 9,0%		12 7,7%
alkalmi munka	24 18,0%	3 13,0%	27 17,3%
guberálás	33 24,8%	6 26,1%	39 25,0%
koldulás	39 29,3%	9 39,1%	48 30,8%
munkanélküli ellátás	1 ,8%		1 ,6%
tb ellátás	10 7,5%	2 8,7%	12 7,7%
rendszeres segély	2 1,5%		2 1,3%
eseti segély	1 ,8%		1 ,6%
nincs jövedelme	11 8,3%	3 13,0%	14 9,0%
együtt	133 100,0%	23 100,0%	156 100,0%

Nem-bejelentett (fekete) munkát végez-e mostanában?	férfi	nő	együtt
igen	44 33,1%	2 8,3%	46 29,3%
nem	88 66,2%	21 87,5%	109 69,4%
együtt	133 100,0%	24 100,0%	157 100,0%

Leginkább guberálásból és nagyon sokan koldulásból jutnak pénzhez. A nőkre jellemzőbb, hogy koldulnak, mint a férfiakra. A nők zöme még fekete munkát sem végez.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Hány éves korában volt először folyamatos (bejelentett) munkája?	férfi	nő	együtt
12	1 ,8%		1 ,7%
14	16 12,3%	3 13,0%	19 12,4%
15	9 6,9%	3 13,0%	12 7,8%
16	11 8,5%	6 26,1%	17 11,1%
17	26 20,0%	4 17,4%	30 19,6%
18	33 25,4%	3 13,0%	36 23,5%
19	11 8,5%	1 4,3%	12 7,8%
20	3 2,3%		3 2,0%
21	4 3,1%		4 2,6%
22	4 3,1%		4 2,6%
23	1 ,8%		1 ,7%
24	3 2,3%		3 2,0%
27	1 ,8%		1 ,7%
32		1 4,3%	1 ,7%
44	1 ,8%		1 ,7%
soha nem volt	6 4,6%	2 8,7%	8 5,2%
együtt	130 100,0%	23 100,0%	153 100,0%

Valamikor „régebben” – válaszaik szerint – még majdnem mindegyikőjük végzett bejelentett, rendszeres munkát. Nincs különbség a fedél nélküli nők és férfiak között arra vonatkozóan, hogy igen fiatal korukban, 14 és 18 évesen már dolgoztak, akkor még rendszeres munkát végeztek.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Van-e valamilyen szakmája?	férfi	nő	együtt
igen	96	5	101
	75,0%	22,7%	67,3%
nem	32	17	49
	25,0%	77,3%	32,7%
együtt	128	22	150
	100,0%	100,0%	100,0%

A megkérdezett fedél nélküli nők súlyosan iskolázatlanok, legfeljebb a nyolc általánost, vagy még azt sem végezték el!

Édesapa: elvégzett iskolai osztályok	férfi	nő	együtt
8 általános alatt	10	4	14
	9,1%	23,6%	11,1%
8 általános	26	5	31
	23,6%	29,4%	24,4%
szakképzettség	45	4	49
	40,9%	23,5%	38,6%
érettségi	1		1
	,9%		,8%
főiskola	7		7
	6,4%		5,5%
egyetem	3		3
	2,7%		2,4%
egyéb	18	4	22
	16,4%	23,5%	17,3%
együtt	110	17	127
	100,0%	100,0%	100,0%

Nem csak egészen mással keresik kenyerüket a fedél nélküli nők és férfiak, de igen különböző ennek háttere is. A fedél nélküli férfiak döntő többsége szakmával rendelkezik, még diplomásokat is találunk köztük.

Legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?	férfi	nő	együtt
8 általános alatt	5	1	6
	4,0%	12,6%	5,5%
8 általános	39	15	54
	31,7%	62,5%	36,7%
szakképzettség	51	4	55
	41,5%	16,7%	37,4%
érettségi	12	2	14
	9,8%	8,3%	9,5%
technikum	6		6
	4,9%		4,1%
főiskola	6		6
	4,9%		4,1%
egyéb	10		10
	8,1%	0,0%	6,9%
együtt	123	24	147
	100,0%	100,0%	100,0%

Ha még tovább megyünk időben visszafele, akkor bizony azt találjuk, hogy a megkérdezett fedél nélküli nők apja is sokkal gyakrabban iskolázatlan (még szakmája sem volt), mint a férfiak apja. (Az anyák iskolai végzettségére vonatkozóan ezt csak feltételezhetjük.)

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Ugyanakkor a megkérdezett fedél nélküli nők esetében gyakrabban fordult elő, hogy szüleik elváltak egymástól.

Volt-e Ön valaha állami gondozásban?	férfi	nő	együtt
igen	27 20,3%	5 21,7%	32 20,5%
nem	106 79,7%	18 78,3%	124 79,5%
együtt	133 100,0%	23 100,0%	156 100,0%

Most is megkérdeztük (akár csak február 3-i adatfelvételeink során), hogy „*Mondták-e már Önre, hogy cigány?*” A megkérdezett férfiak közül minden negyedik, a nők közül minden harmadik válaszolt erre igennel. Ez mindenképpen igen magas arány, még akkor is, ha a pontos etnikai hovatartozást nem tudhatjuk.

Volt-e olyan időszak, amikor önállóan (vagy párjával) lakhatott?	férfi	nő	együtt
igen	115 87,1%	21 87,5%	136 87,2%
nem	17 12,9%	3 12,5%	20 12,8%
együtt	132 100,0%	24 100,0%	156 100,0%

Édesapja- édesanyja elvált-e?	férfi	nő	együtt
igen	32 25,8%	8 38,1%	40 27,6%
nem	87 70,2%	12 57,1%	99 68,3%
együtt	124 100,0%	21 100,0%	145 100,0%

Sokan kerültek állami gondozásba is, de ez utóbbi ugyanolyan gyakran fordul elő a megkérdezett férfiak életében is.

Mondták-e már Önre, hogy cigány?	férfi	nő	együtt
igen	31 24,2%	7 30,4%	38 25,2%
nem	94 73,4%	16 69,6%	110 72,8%
együtt	128 100,0%	23 100,0%	151 100,0%

Az általunk megkérdezett utcán élő emberek 2/3-a valamikor korábban házasságban élt, majd elvált, vagy jelenleg külön él. A fedél nélküli nők között azonban gyakrabban találkoztunk olyanokkal, akik még soha nem éltek házasságban, hajadonok – de van élettársuk. Bárhogyan is alakult, **szinte kivétel nélkül laktak már korábban önálló lakásban a jelenleg utcán élők.** Egyedül vagy párjukkal, sajátban, főbérletben vagy „albérletben”, de önálló lakásban.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

A lakásvesztés gyors, vagy hosszú, kacsaringós folyamatát az interjúk részletes elemzésénél érintjük, itt csak arra a fontos mozzanatra térünk ki, hogy mit jelöltek meg a válaszolók a hajléktalanná válásuk okaként.

Jellegzetesen eltérnek a nők és a férfiak által említett okok. A férfiak elsősorban arról szólnak, hogy válás után abban a bizonyos önálló lakásban a házastársuk maradt (nem ritkán gyerekkel), vagy családi problémákat említenek (ami majdnem ugyanaz), vagy azt említették, hogy kiüldözték a lakásból (ami szintén sokszor ugyanazt takarja). Ezzel szemben az általunk megkérdezett nők a családi problémák mellett elsősorban kilakoltatást, a bérleti díj fizetésének képtelenségét említik.

Mi az Ön családi állapota?	férfi	nő	együtt
nőtlen, hajadon (egyedül él)	28 24,1%	6 27,3%	34 24,6%
nőtlen, hajadon (de élettársi kapcsolatban él)	10 8,6%	3 13,6%	13 9,4%
házas (házastársal, élettárssal együtt él)	4 3,4%	1 4,5%	5 3,6%
házas (külön él)	9 7,8%	3 13,6%	12 8,7%
elvált (egyedül él)	59 50,9%	5 22,7%	64 46,4%
elvált (élettárssal együtt él)	5 4,3%	4 18,2%	9 6,5%
együtt	116 100,0%	22 100,0%	138 100,0%

Kit hibáztat?	férfi	nő	együtt
a világot hibáztatja	12 9,3%	3 13,6%	15 9,9%
konkrét személyt hibáztat	32 24,8%	5 22,7%	37 24,5%
önmagát hibáztatja	26 20,2%	2 9,1%	28 18,5%
világ + őnmaga	13 10,1%	2 9,1%	15 9,9%
konkrét személy + őnmaga	15 11,6%	3 13,6%	18 11,9%
világ + konkrét személy	8 6,2%	1 4,5%	9 6,0%
világ + konkrét személy + őnmaga	12 9,3%	1 4,5%	13 8,6%
zavaros	10 7,8%	4 18,2%	14 9,3%
együtt	129 100,0%	22 100,0%	151 100,0%

A fedél nélkülivé lett férfiak sokkal egyértelműbben magukat hibáztatják hajléktalanná válásuk miatt, mint a nők. A nők többféle, nehezebben megfejtethető körülményekre hivatkoznak.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Mi az oka annak, hogy hajléktalan-ná vált?	férfi	nő	együtt
nem érzi magát hajléktalannak	7 5,3%	1 4,2%	8 5,2%
családi problémák miatt el kellett jönnie otthonról	30 22,9%	5 20,8%	35 22,6%
válás után a lakásban házastárs élettárs maradt	31 23,7%	1 4,2%	32 20,6%
kiüldözték a lakásából	15 11,5%	2 8,3%	17 11,0%
nem tudta fizetni az albérleti díjat	6 4,6%	4 16,7%	10 6,5%
kilakoltatták	11 8,4%	4 16,7%	15 9,7%
lakását eladta	10 7,6%	1 4,2%	11 7,1%
lakása, háza lakhatatlanná vált	1 ,8%		1 ,6%
börtönből szabadult	7 5,3%	2 8,3%	9 5,8%
kórházból, szociális otthonból jött el	1 ,8%	1 4,2%	2 1,3%
állami gondozásból kikerült	3 2,3%		3 1,9%
munkahelye által biztosított lakhatás megszűnt	3 2,3%		3 1,9%
egyéb	6 4,6%	3 12,5%	9 5,8%
együtt	131 100,0%	24 100,0%	155 100,0%

A férfiak zöme úgy alszik jelenleg utcán, közterületen, hogy korábban már valamilyen megfordult valamilyen hajléktalan-szálláson. A nők körében sokkal gyakrabban fordul elő, hogy még soha nem aludtak hajléktalan-férőhelyen... De összességében is azt mondhatjuk, hogy minden harmadik fedél nélküli megkérdezett még nem vett igénybe szálláslehetőséget.

Aludt-e már hajléktalan-szállón, éjjeli menhelyen?	férfi	nő	együtt
igen	91 70,5%	14 58,3%	105 68,6%
nem	38 29,5%	10 41,7%	48 31,4%
együtt	129 100,0%	24 100,0%	153 100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Cigány – nem-cigány fedél nélküliek

Mint említettük, az ún. február 3-i adatfelvétel során is feltesszük azt a kérdést, hogy „Mondták-e már Önre, hogy cigány?” Így tettünk a fedél nélkül élő emberek körében is. Mivel az erre adott válasz természetesen nem nyújt egyértelmű információt arról, hogy a kérdezett cigány-e vagy sem, ezért a következőkben idézőjelek közé tesszük e megjelölést.

A fedél nélküli nők és férfiak körében mind az iskolai végzettségre, mind a munkavégzés típusára, mind a gyermekkori háttérre vonatkozó információk arra ösztönöztek bennünket, hogy közelebbről is megpróbáljuk megvizsgálni, vajon vannak-e, s milyen különbségek néhány ponton a „cigány” és „nem-cigány” fedél nélküliek között.

A fedél nélküliek 25%-ára mondták már, hogy cigány, a nőknél ez az arány valamivel magasabb. Először arra voltunk kíváncsiak, hogy vajon találunk-e különbséget a „cigány” és a „nem-cigány” megkérdezettek között arra vonatkozóan, hogy mekkora családból jöttek, hány testvérük volt. Már korábban is azt találtuk fővárosi felméréseink során, hogy a hajléktalan emberek meglepően nagy arányban jönnek nagycsaládból (ahol legalább három gyerek van). A fedél nélküliek körében is azt tapasztaltuk, hogy 2/3-uk ilyen nagycsaládból származik. A „cigány” fedél nélküliek közül csak minden negyedik származik egy vagy két gyerekes családból, s igen sokan jöttek közülük négy-öt, vagy ennél több gyerekes családból. Ha egyáltalán családból jöttek. Mert sokuknak ugyan testvéreik voltak, azonban nem velük együtt, családban, hanem állami gondozásban nevelkedtek.

Hány testvére (édes, vagy féltestvére) volt?	Mondták-e már Önre, hogy cigány?			
	igen	nem	nincs adat	együtt
0	3 8,6%	13 12,4%		16 11,2%
1	6 17,1%	31 29,5%	1 100,0%	40 28,0%
2	8 22,9%	25 23,8%		33 23,1%
3	7 20,0%	17 16,2%		24 16,8%
4	7 20,0%	10 9,5%		17 11,9%
5		5 4,8%		5 3,5%
6	2 5,7%	2 1,9%		4 2,8%
7		1 1,0%		1 ,7%
8	1 2,9%	1 1,0%		2 1,4%
17	1 2,9%			1 ,7%
együtt	35 100,0%	105 100,0%	1 100,0%	143 100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Volt-e Ön valaha állami gondozásban?	Mondták-e már Önre, hogy cigány?			
	igen	nem	nincs adat	együtt
igen	13	16		29
	36,1%	14,7%		19,6%
nem	23	93	1	119
	63,9%	85,3%	100,0%	80,4%
együtt	36	109	1	148
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Több mint kétszer akkora arányban találunk állami gondozásban nevelkedetteket a „cigány” fedél nélküliek, mint a „nem-cigányok” között, pedig általában is igen magas az állami gondozásban megfordultak száma, aránya a jelenleg fedél nélkül élők körében.

A „cigány” fedél nélküliek iskolai végzettsége jelentősen elmarad a „nem-cigány” fedél nélküli embereké-
től. A „nem-cigányok” 2/3-a szakkép-
zettséggel, érettségivel, esetleg ennél is
magasabb végzettséggel rendelkezik.
Ezzel szemben a „cigány” fedél nél-
küliek több mint fele 8 általánossal,
vagy ennél kevesebb iskolával rendel-
kezik csupán.

Legmagasabb befejezett isko- lai végzettsége	Mondták-e már Önre, hogy cigány?			
	igen	nem	nincs adat	együtt
3 osztály	1			1
	2,9%			,7%
4 osztály		1		1
		1,0%		,7%
5 osztály	1			1
	2,9%			,7%
6 osztály		1		1
		1,0%		,7%
7 osztály	2	2		4
	5,9%	1,9%		2,9%
8 osztály	18	33		52
	52,9%	32,0%		37,4%
9 osztály		2		2
		1,9%		1,4%
10 osztály		2		2
		1,9%		1,4%
szakképzettség	10	40	1	51
	29,4%	38,8%	100,0%	36,7%
érettségi	2	12		14
	5,9%	11,7%		10,1%
technikum		5		5
		4,9%		3,6%
főiskola		5		5
		4,9%		3,6%
együtt	34	103	1	139
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

De egyéb tekintetben is lényeges eltéréseket, pontosabban hátrányokat találunk. Nagyon jelentős a „cigány” fedél nélküliek körében, hogy édesanyjuk súlyos betegségét említik, mely a sok gyerek mellett plusz terheket jelent a családban, vagy éppen egyik oka lehet az állami gondozásba kerülésnek.

Édesanya súlyos beteg volt-e?	Mondták-e már Önre, hogy cigány?			
	igen	nem	nincs adat	együtt
igen	12	19		31
	34,3%	19,2%		22,8%
nem	22	79	1	103
	62,9%	79,8%	100,0%	75,7%
együtt	35	99	1	136
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Édesanya ivott-e?	Mondták-e már Önre, hogy cigány?			
	igen	nem	nincs adat	együtt
igen	8	11		19
	23,5%	10,7%		13,7%
nem	25	90	1	117
	73,5%	87,4%	100,0%	84,2%
együtt	34	103	1	139
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

A „boldog gyerekkor” bizonyosan hiányzott ott, ahol a kérdezett az édesanya jelentős alkoholfogyasztását tényként említi. A „cigány” fedél nélküliek körében ez a súlyos helyzet majdnem kétszer olyan gyakran fordult elő, mint a „nem-cigány” kérdezettek körében.

A „cigány” válaszadók több, mint fele tesz említést arról, hogy édesapja rendszeresen ivott gyermekkorában.

Édesapja ivott-e?	Mondták-e már Önre, hogy cigány?			
	igen	nem	nincs adat	együtt
igen	20	29		50
	55,6%	28,4%		35,5%
nem	15	69	1	86
	41,7%	67,6%	100,0%	61,0%
együtt	36	102	1	141
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Az előzőekben is láthattuk, hogy a jelenleg fedél nélküliek zöme korábban, valamikor, valamilyen helyzetben önálló lakásban lakott. Ez érvényes a „cigány” és „nem-cigány” fedél nélküliekre egyaránt, bár a „cigány” közterületen élők itt is valamivel hátrányosabb helyzetet mutatnak: kétszer akkora arányban vannak köztük, akik még soha nem éltek önálló lakásban, mint a „nem-cigányok” körében.

Volt-e olyan időszak, amikor önállóan (vagy párjával) lakhatott?	Mondták-e már Önre, hogy cigány?			
	igen	nem	nincs adat	együtt
igen	30	96	1	128
	78,9%	88,9%	100,0%	86,5%
nem	8	12		20
	21,1%	11,1%		13,5%
együtt	38	108	1	148
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Honnan jut jövedelemhez, pénzhez?	Mondták-e már Önre, hogy cigány?			
	igen	nem	nincs adat	együtt
nincs jövedelme	1	13		14
	2,6%	12,1%		9,5%
koldulás	17	25	1	44
	44,7%	23,4%	100,0%	29,9%
guberálás	9	28		37
	23,7%	26,2%		25,2%
rendszeres munka	2	9		11
	5,3%	8,4%		7,5%
alkalmi munka	5	21		26
	13,2%	19,6%		17,7%
munkanélküli ellátás	1			1
	2,6%			,7%
tb ellátás	3	8		11
	7,9%	7,5%		7,5%
rendszeres segély		2		2
		1,9%		1,4%
eseti segély		1		1
		,9%		,7%
együtt	38	107	1	147
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Végül, még a fedél nélküliek körében is – úgy tűnik – kimutatható, hogy a jövedelemhez való hozzájutásban is eltérő helyzetben vannak azok, akikre mondták már, hogy cigány, és azok, akikre ezt még nem mondták. A „cigány” fedél nélküliek kisebb arányban végeznek alkalmi vagy rendszeres munkát, jutnak segélyhez, mint „nem-cigány” sorstársaik – 2/3-uk csupán koldul, vagy guberál...

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Volt állami gondozottak

Végül nagyon röviden kitérünk egy másik veszélyeztető háttérre, miután az eddigiek is azt mutatják, hogy a fedél nélkül élők körében még további hátrány-halmozódások észlelhetők. Természetesen egy strukturált interjú kérdőív csak néhány elemét villanthatja fel azoknak a folyamatoknak, melyek a fedél nélküli lét során hátrányként tovább hatnak akkor, ha valaki állami gondozásban nőtt fel, vagy legalábbis gyerekkora egy részét így kellett, hogy letöltse.

Édesapja és édesanyja elvált-e?	Volt-e Ön valaha állami gondozásban?		
	igen	nem	együtt
igen	14	26	40
	46,7%	23,0%	28,0%
nem	14	83	97
	46,7%	73,5%	67,8%
együtt	30	113	143
	100,0%	100,0%	100,0%

Igen magas az elvált szülők aránya a fedél nélkül élők körében, de sajnos nem meglepő, hogy az állami gondozásban megfordultak között kétszer annyi az elvált szülőkkel rendelkezők aránya, mint a többiek körében. Ez önmagában is veszélyezteti a kiegyensúlyozott emberi kapcsolatok kialakulását, ami vissza is köszön akkor, amikor a felnőttkori párkapcsolatok kerülnek sorra.

Jelzi kapcsolataik gyengeségét, az idáig nyúló hátrányt, hogy az állami gondozásban nevelkedettek jóval gyakrabban gyermektelenek, mint relatíve „szerencsésebb” társaik.

Az első tartós párkapcsolatából született-e gyermeke?	Volt-e Ön valaha állami gondozásban?		
	igen	nem	együtt
igen	9	68	77
	28,1%	58,6%	52,0%
nem	22	46	68
	68,8%	39,7%	45,9%
együtt	32	116	148
	100,0%	100,0%	100,0%

Van-e valamilyen szakmája?	Volt-e Ön valaha állami gondozásban?		
	igen	nem	együtt
igen	17	82	99
	56,7%	70,1%	67,3%
nem	13	35	48
	43,3%	29,9%	32,7%
együtt	30	117	147
	100,0%	100,0%	100,0%

Képzettségük, végzettségük is rosszabb képet mutat: ugyan a volt állami gondozott fedél nélküliek többségének is van szakmája, azonban így is sokkal kisebb arányban szereztek szakmát, mint a családjukban nevelkedettek.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Nehéz lenne néhány szóban összefoglalni, vajon miért is tapasztalhatjuk azt, hogy az állami gondozásban megfordultak döntő többsége – a többiekénél jóval nagyobb arányban – olyan „csövező helyet” választ, melyet korábban már ismert. Talán a járatlanság, az ismeretlentől, a bizonytalanságtól való félelem, a valamilyen biztonságra törekvés magyarázhatja ezt.

Ismerete-e már, korábban ezt a helyet, környéket?	Volt-e Ön valaha állami gondozásban?		
	igen	nem	együtt
igen	26	72	98
	83,9%	59,5%	64,5%
nem	5	48	53
	16,1%	39,7%	34,9%
együtt	31	121	152
	100,0%	100,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Közterületen élő és hajléktalan-szálláson lakó nők és férfiak

Miután azt tapasztaltuk, hogy az „utcán élők” mintha lényegesen más sajátosságokat mutatnának a többi hajléktalan csoporthoz képest, megpróbáltuk ezt a feltételezésünket megerősíteni vagy elvetni egy nagyobb adatbázis segítségével. Ezért megvizsgáltuk, mit mutatnak a számok a 2007. évi február 3-i felvételnél. Ez az adatfelvétel kiterjedt Budapest majdnem mindegyik hajléktalan-szállására (átmeneti szállók, éjjeli menedékhelyek, rehabilitációs szállók stb.), valamint az utcán élőkre, és néhány vidéki város hajlék nélküli embereire is. Összesen közel **7000 ember** adatai szerepelnek ebben az adatbázisban.

A jelen elemzés során két nagy csoportra osztottuk a megkérdezetteket:

- **utcán kérdezettek** mindazok, akiket valamilyen közterületen keresett fel a kérdező (általában utcai szolgálat dolgozója),
- **nem utcán kérdezettek** mindazok, akiket valamilyen hajléktalan-szálláson kérdeztünk meg 2007. február 3-án.

A 2007. évi február 3-i adatfelvétel szerint az utcán élők valamivel többen vannak fiatal-középkorúak (max. 39 évesek), kevesebben vannak idősek (60 év fölöttiek). Átlagéletkorukat tekintve a „legfiatalabbak” az utcán élő nők.

Életkora	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
– 19 éves	0	1	0	0	1	0
20 – 29 éves	7	10	8	6	8	7
30 – 39 éves	21	26	22	15	16	15
40 – 49 éves	33	32	33	27	26	26
50 – 59 éves	29	24	28	36	36	36
60 – 69 éves	8	5	8	13	10	12
70 – éves	1	2	1	3	3	3
	100	100	100	100	100	100

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Mi a legmagasabb iskolai végzettsége?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
nem tudja	,0	,2	,1	,1		,1
nincs	,5	1,7	,7	,5	,9	,5
befejezetlen általános iskola	5,7	14,0	7,5	5,0	10,1	5,9
befejezett általános iskola	28,2	39,4	30,7	26,2	42,2	29,2
befejezetlen szakmunkásépző	9,0	5,2	8,1	6,6	4,0	6,1
befejezett szakmunkásképző	32,0	18,9	29,1	34,4	15,4	30,8
befejezetlen szakközép iskolola	4,5	4,7	4,6	2,6	3,8	2,9
befejezett szakközép iskola	7,8	5,5	7,3	7,2	4,6	6,7
befejezetlen gimnázium	2,1	2,6	2,2	1,6	2,6	1,8
befejezett gimnázium	2,1	2,0	2,1	2,4	2,8	2,5
érettségi	5,1	4,1	4,9	8,5	9,3	8,6
befejezetlen főiskola / egyetem	,6	,5	,5	,9	1,4	1,0
befejezett főiskola / egyetem	1,8	,8	1,5	3,2	2,6	3,1
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az utcán és nem-utcán élők iskolai végzettsége nem különbözik egymástól számottevően, azonban lényegesen eltérő a hajléktalan nők és férfiak iskolai végzettség szerinti összetétele. A hajléktalan nők körében jóval gyakrabban találunk nagyon alacsony iskolai végzettségűeket, mint a hajléktalan férfiak körében: **a nők több mint fele legfeljebb 8 általános végzettséggel rendelkezik**, sokan még a nyolc általánost sem végezték el, miközben a férfiak alig 1/3-a ilyen alacsony iskolázottságú.

Van-e olyan betegsége, amely korlátozza a munkavállalását?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
igen	38	43	39	46	51	47
nem	54	50	53	50	44	49
nem tudja	6	5	6	2	2	2
nincs válasz	2	2	2	2	3	2
	100	100	100	100	100	100

A szállásokon élők közül jellegzetesen többen mondják azt, hogy rendelkeznek olyan betegséggel, mely korlátozza őket a munkavállalásban. A nők betegebbek, az utcán élő férfiak mondják magukról legkevésbé, hogy betegek.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Talán az egyik legfontosabb – mert az életformát lényegesen meghatározó – különbség az utcán élők és a szállásokon élők között az, hogy miből élnek. **Az utcán élők közül minden ötödik ember guberálásból-gyűjtögetésből él, miközben ez a fajta tevékenység lényegében ismeretlen a szállásokon élők körében. Az utcán élők**

közül fele annyian részesülnek valamilyen tb ellátásban, mint a szállásokon élők, kevesebben dolgoznak, legkevesbé az utcán élő nők élnek meg munkából (alig 17%-uk!).

2007 januári jövedelmének forrása	Utcan kérdezettek aránya			Nem utcan kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
sehonnan	4	6	5	7	5	7
munka	27	17	25	37	28	35
tb ellátás	15	16	15	27	31	28
guberálás	21	23	21	3	3	3
segély	14	19	15	14	16	14
egyéb	19	20	19	12	18	13
	100	100	100	100	100	100

Családi állapota	Utcan kérdezettek aránya			Nem utcan kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
elvált	43	31	40	50	36	47
özvegy	4	12	6	6	15	7
nőtlen / hajadon	38	33	37	35	28	33
házas	4	8	5	3	8	4
házas, de külön él	10	15	11	5	10	6
nincs válasz	2	2	2	2	2	2
	100	100	100	100	100	100

A két csoport családi állapot szerinti összetétele nem különbözik egymástól lényegesen, de azért az utcán élők között valamivel többen vannak hajadonok/nőtlenek és különélő házassok, miközben a szállásokon élők körében nagyobb arányban vannak elváltak, özvegyek.

Jellemző, hogy **minden öt utcán élő közül négyen „baráttal” élnek együtt** (míg a szállásokon élők alig 1/3-a), s majdnem minden utcán élő nő baráttal együtt él.

Kivel él együtt: baráttal?	Utcan kérdezettek aránya			Nem utcan kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
nem	20	12	19	71	64	70
igen	80	88	81	29	36	30
	100	100	100	100	100	100

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Az utcán élők és az intézményekben lakók hajléktalan-karrierje is lényegesen különbözik egymástól. Napi szinten a két csoport között lényegében nincs átjárás. Akiiket közterületen kérdeztek, azok közül alig akad olyan valaki, aki előző éjszaka valamilyen szálláson aludt (5%-uk), a szállásokon megkérdezettek között nincsenek olyanok (1%!), akik előző éjszakájukat közterületen töltötték volna (holott a szállások között vannak a fapadosok, éjjeli menhelyek is).

Hol aludt tegnap?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
ugyanazon a helyen	40	38	39	88	85	87
lakásban aludt	15	21	17	2	3	3
közterületen aludt	36	32	35	1	1	1
hajléktalan-szállón aludt	3	3	3	5	8	5
más intézményben aludt	2	2	2	3	3	3
nincs válasz	4	4	4	1	0	1
	100	100	100	100	100	100

Az elmúlt évben hány hetet éjszakázott közterületen?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
egyet sem	24	31	26	72	78	73
	100	100	100	100	100	100

A szállásokon lakók 2/3-a még soha egy éjszakát sem töltött közterületen, a közterületeken kérdezettek 1/3-a még soha nem aludt hajléktalan-szállón.

Az elmúlt évben hány hetet lakott hajléktalan-szállón?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
egyet sem	68	70	69	10	9	10
	100	100	100	100	100	100

A jelenleg utcán alvó férfiak közel fele ugyan utcán kezdte hajléktalan útját, de később szállón is megfordult, majd most ismét utcán van. Az utcán kezdett hajléktalan lét azonban közvetlenül szinte soha nem hajléktalan-szálláson folytatódott, hanem alkalmi ismerősöknél, albérletben stb. A hajléktalan-szállás csak ezután következett. Ezzel szemben a jelenleg szállásokon alvók 50%-a, ha utcán is kezdte hajléktalan sorsát, az utcáról első lépésben valamelyik hajléktalan-szállásra költözött.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Hajléktalan út eleje	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
csak utcán van (nem volt még szállón)	32	34	32	0	0	0
utcán kezdett később került szállóra	46	38	44	33	28	32
csak szállón van (nem volt még utcán)	9	15	10	59	66	60
szállón kezdett azután került utcára	13	13	13	7	6	7
	100	100	100	100	100	100

Nem csak a bejárt út, de annak startpontja is jellegzetesen különböző: az utcán élők zömében családtagként laktak egy lakásban mielőtt utcára kerültek volna, a szállásokon lakók között lényegesen gyakoribb a korábbi saját tulajdonú, vagy főbérleti lakás elvesztése. Úgy tűnik, mintha a jelenleg utcán élők és a jelenleg szállásokon alvók némileg máshonnan jöttek volna és más hajlékalanutat jártak volna be, míg jelenlegi helyzetükbe jutottak.

Első utcán alvás előtt közvetlenül hol lakott?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
fűtetlen közterület	2	6	3	3	11	4
nem lakás de fűtött	2		1	2	3	2
börtön	3	3	3	0		0
családtag	64	74	65	21	21	21
alkalmi ismerős	3		3	5		4
fapad	1		0	5	5	5
átmeneti szálló	2		1	5	5	5
főbérlet	3	6	3	17	11	16
saját tulajdon	4		3	18	13	17
egészségügyi-szociális intézmény	1		0	2	3	2
munkahely biztosított lakhatást	3		2	5	5	5
al/ágybérlet	6	9	6	10	11	10
állami gondozás	9	3	8	2	11	3
egyéb				4	3	3
	100	100	100	100	100	100

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Első utcán alvás után közvetlenül hol lakott?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
fűtetlen közterület	51	51	51	15	22	16
nem lakás, de fűtött	3		2	1	3	1
börtön	2	6	2	3	3	3
családtag	9	3	8	4	3	4
alkalmi ismerős	9	11	9	5		4
fapad	4	3	4	37	24	35
átmeneti szálló	1		1	14	22	15
főbérlet	2	3	2	2	3	2
saját tulajdon	1	3	1	1		0
egészségügyi-szociális intézmény	5	3	4	9	11	9
munkahely biztosított lakhatást	1		1	2		2
al/ágybérlet	8	9	8	5	5	5
állami gondozás		6	1	1	3	1
egyéb	5	3	4	2	3	2
nem tudja				1		1
	100	100	100	100	100	100

Korábbi tanulmányunkban már foglalkoztunk azzal, hogy „általában a hajléktalanok” betegebbek-e, mint a nem hajléktalan népesség, illetve ezen belül, többet isznak-e, mint a nem-hajléktalanok. Azt találtuk, hogy nem betegebbek és nem isznak többet. Most is azt látjuk, hogy „a hajléktalanok” 1/3-a egyáltalán nem fogyaszt alkoholt, másik 1/3-uk csak ritkán fogyaszt szeszes italt. Nagy többségük (2/3-uk) nem ivott túl sokat az elmúlt egy hónapban, illetve egyáltalán nem, vagy legfeljebb 1-2 alkalommal rugott be az elmúlt egy év során. Ezek az „átlagok” azonban elfedik azt a lényeges különbséget, mely az utcán élők és a szállásokon lakók csoportja között van.

Az elmúlt 30 napban hányszor fogyasztott alkoholt?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
egyszer sem ittam az elmúlt egy hónapban	16	8	15	27	49	31
minden nap	33	36	33	14	5	12
nem mindennap, de legalább 20 alkalommal	15	8	14	12	5	10
10-19 alkalommal	10	8	9	9	6	8
4-9 alkalommal	8	17	9	16	6	14
1-3 alkalommal	18	22	18	23	31	24
	100	100	100	100	100	100

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Mikor ivott utoljára alkoholt?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
soha nem ittam alkoholt	2	3	2	7	24	10
ma	41	42	41	22	9	20
tegnap	16	22	17	16	6	14
2-3 nappal ezelőtt	6	6	6	13	10	12
az előző héten	10	11	10	7	2	6
1-2 hete	5	3	5	8	7	8
3-4 hete	5	8	5	6	9	7
több mint egy hónappal ezelőtt	16	6	14	21	32	23
	100	100	100	100	100	100

Körülbelül milyen gyakran ivott alkoholt az elmúlt egy évben?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
egyszer sem ittam az elmúlt egy évben	5	11	6	10	33	15
minden nap	23	28	24	14	5	12
nem minden nap, de legalább hetente 4 alkalommal	21	17	20	17	9	15
hetente 2-3 alkalommal	17	11	16	18	7	16
hetente egyszer	6	14	8	8	6	8
havonta 2-3 alkalommal	10	8	9	12	12	12
havonta egyszer	5		4	5	6	6
ritkábban, mint havonta	13	11	12	15	21	16
	100	100	100	100	100	100

Hányszor fordult elő az elmúlt évben, hogy egy alkalommal hat vagy több italt megivott egyszerre?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
egyszer sem	16	19	17	29	58	35
minden nap vagy szinte minden nap	29	28	29	9	2	8
hetente 3-4 alkalommal	20	8	18	10	8	9
hetente 1-2 alkalommal	8	8	8	15	8	14
havonta 1-3 alkalommal	10	17	11	16	5	14
ritkábban, mint havonta	17	17	17	21	19	20
	100	100	100	100	100	100

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Az utcán élők egy része lényegesen többször, lényegesen többet iszik – különösen sokan nagyivók az utcán élő nők körében! Az utcán élők közül szinte mindenki fogyaszt alkoholt, közülük minden negyedik ember naponta és sokat, 1/3-uk naponta, vagy legalább heti egyszer részegségig iszik.

Hányszor fordult elő, hogy olyan sokat ivott, hogy berúgott: az utóbbi 12 hónapban?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
0-szor	16	15	16	42	56	44
1-2-szer	18	18	18	21	15	20
3-5-ször	14	15	14	10	10	10
6-9-szer	7	3	7	8	4	7
10-19-szer	10	15	11	8	3	7
20-39-szer	8	3	7	4	5	4
ennél többször	27	30	27	7	7	7
	100	100	100	100	100	100

Hányszor fordult elő, hogy olyan sokat ivott, hogy berúgott: az utóbbi 30 napban?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
0-szor	38	23	36	66	78	68
1-2-szer	15	27	17	21	9	18
3-5-ször	10	17	11	5	4	5
6-9-szer	5	7	5	3	4	3
10-19-szer	14	3	12	3	2	2
20-39-szer	15	13	15	2	1	2
ennél többször	3	10	4	2	1	2
	100	100	100	100	100	100

Alkoholproblémája miatt járóbeteg ellátásban részesült-e?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
nem, soha	73	76	74	84	77	82
igen, az elmúlt évben	13	9	13	6	16	8
igen, de csak régebben	13	15	14	10	7	9
	100	100	100	100	100	100

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Alkohol problémája miatt kórházban/rehabilitációs intézetben volt-e?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
nem, soha	59	71	61	82	75	81
igen, az elmúlt évben	23	15	22	7	12	8
igen, de csak régebben	18	15	17	11	13	11
	100	100	100	100	100	100

Az utcán élők 60%-a (!) már 12–16 évesen fogyasztott alkoholt (a szállásokon lakók körében ez az arány feleannyi). Az utcán élők közül többen megfordultak már alkohol-elvonó intézetben vagy kórházak alkoholológiai osztályain, mint a szállásokon élők, mégis sokkal többet isznak.

Öngyilkosságot kísérelt-e meg?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
nem, soha	49	29	45	81	68	79
igen, az elmúlt évben	18	26	19	5	13	6
igen, de csak régebben	34	46	36	14	18	15
	100	100	100	100	100	100

Kiemelkedően, mondhatni riasztóan magas az utcán élők körében azok aránya, akik valamikor már öngyilkosságot kíséreltek meg (55%!). Az utcán élő nők körében extrém mértékű, 71%-os azok aránya, akiknek már volt öngyilkossági kísérlete. A

szállásokon élők csoportja ebben is karakterisztikusan különbözik a közterületeken alvókétől – bár a körükben is 21%-os arányt képviselnek, akik már megkísérelték az öngyilkosságot.

Azokra a kérdésekre adott válaszokból, hogy ki mennyire ért egyet azzal, hogy *„Az ember egyik napról a másikra él, nincs értelme tervek szöni”,* vagy *„Manapság az életnek nincs sem célja, sem értelme”* szintén az igazolódik vissza, hogy az utcán élők körében gyakoribb a perspektíva-vesztés – bár mindkét csoportban viszonylag magasnak tekinthető azok aránya is, akik viszont nem osztják

„Az ember egyik napról a másikra él, nincs értelme tervek szöni”	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
nem tudom	5	6	5	12	10	12
teljesen egyet-értek	31	35	31	22	16	21
inkább egyet-értek	12	15	12	13	12	13
inkább nem értek egyet	16	18	16	14	12	14
egyáltalán nem értek egyet	37	26	35	37	49	39
	100	100	100	100	100	100

**Othontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Hány éves korában használta először az alábbi drogokat: alkohol?	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
soha	3	3	3	15	23	17
3	1	3	1			
4	1		0			
5	1		0			
6	2	3	2		1	0
7	1		1			
8	1		0	0		0
9	2	3	2	0		0
10	3		2	1	1	1
11	2		2	1		1
12	8	6	8	2	2	2
13	12	9	12	1	1	1
14	13	20	14	7	3	7
15	14	11	13	7		6
16	12	11	12	11	10	11
17	7	3	6	7	3	7
18	5	11	6	11	10	11
19	3		2	2	2	2
20	3	9	4	11	14	11
21	1		0	0	1	1
22	1		0	2	2	2
23	1		0	2	1	2
24	1	3	1	1	5	2
25				2	1	2
26				1	1	1
27				0	1	1
28				0	1	1
29	1		0			
30	1		0	1	1	1
31				0		0
32		3	0	0	1	0
34				0		0
35				0	3	1
40	1		0	0		0
42				0		0
45				0		0
49					1	0
53				0		0
nem tudom	3	3	3	6	9	7
	100	100	100	100	100	100

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

ezeket a pesszimista nézeteket. Ha hirtelen azt gondolnánk, hogy ilyen háttérrel az utcán élők inkább hibáztatják önmagukat sorsuk alakulásáért, akkor nagyot tévednénk. Jellemzően kevesebben vannak az utcán élők körében olyanok, akik magukat okolják jelenlegi helyzetükért, a szállásokon élők körében ez az „önhibáztatás” jellemzően gyakoribb.

„Manapság az életnek nincs sem célja, sem értelme”	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
nem tudom	5	9	6	11	7	10
teljesen egyetértek	21	24	21	16	11	15
inkább egyetértek	4	12	6	8	16	10
inkább nem értek egyet	18	15	18	17	9	15
egyáltalán nem értek egyet	51	41	50	48	57	49
	100	100	100	100	100	100

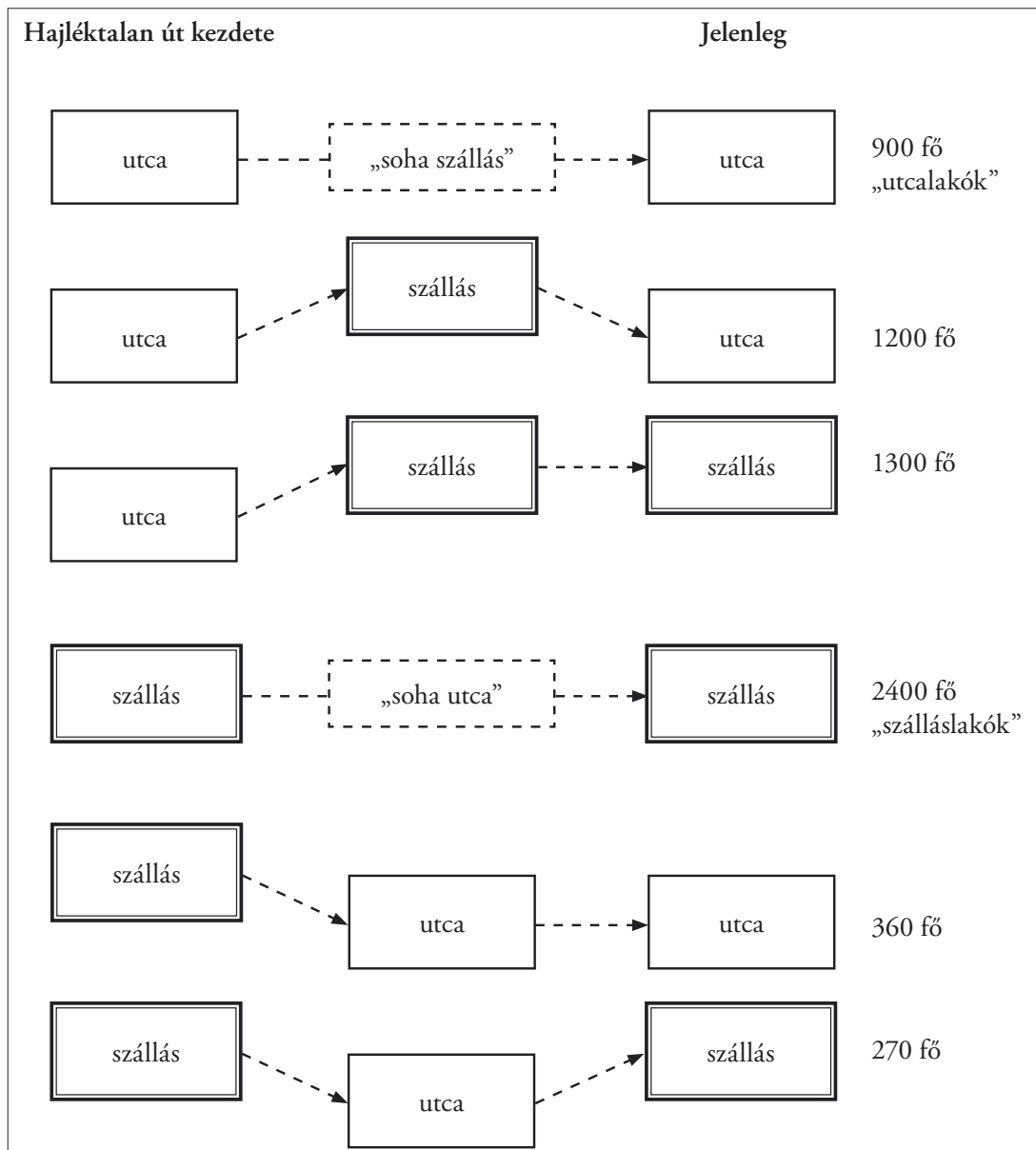
„Senki sem törődik azzal, hogy mit történik a másik emberrel”	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
nem tudom	5	9	6	11	5	10
teljesen egyetértek	38	38	38	28	30	28
inkább egyetértek	19	21	19	16	13	16
inkább nem értek egyet	16	12	16	21	24	21
egyáltalán nem értek egyet	21	21	21	24	28	25
	100	100	100	100	100	100

„Maguk tehetnek arról, hogy ilyen helyzetbe kerültek”	Utcán kérdezettek aránya			Nem utcán kérdezettek aránya		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
egyáltalán nem ért egyet	39,4	41,0	39,7	25,3	31,8	26,5
inkább nem ért egyet	13,4	11,2	12,9	8,9	9,9	9,1
is-is	24,0	27,1	24,7	38,2	39,2	38,4
inkább egyetért	9,3	7,2	8,8	8,5	5,4	7,9
teljesen egyetért	10,1	7,8	9,6	16,9	12,1	16,0
nem tudja	2,3	3,5	2,6	,7	,9	,8
nincs válasz	1,5	2,1	1,6	1,5	,8	1,3
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Mindig az utcán – mindig szálláson

2007. február 3-án arról is megkérdeztük az érintetteket, hogy **egyáltalán aludtak-e eddig bármikor is közterületen legalább 5 napon át**, vagy bármikor hajléktalan-szálláson (mikor, miért és milyen hosszan). A következőkben azt próbáljuk megvizsgálni, hogy vannak-e, s ha igen, akkor milyen különbségek vannak azok között a hajléktalan csoportok között, akik eddig mindig csak közterületen éjszakáztak, és akik eddig soha nem éjszakáztak közterületen, mindig szállón aludtak. Az egyes alcsoportok útját a következő ábra szemlélteti:

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

A jelenleg közterületen élők (2460 fő) meghatározó többsége közterületen kezdte hajléktalan útját (2100 fő). Igen sokan közülük megfordultak valamikor hajléktalan-szálláson is (1200 fő), azonban onnan ismét az utcára kerültek.

A jelenleg hajléktalan-szállásokon lakók (3970 fő) többsége eleve szálláson kezdte hajléktalan útját (2670 fő) és soha nem is aludt közterületen (2400 fő).

Ha valaki közterületen kezdte hajléktalan útját, akkor 38%-os valószínűséggel találjuk jelenleg valamilyen hajléktalan-szálláson.

Ha valaki hajléktalan-szálláson kezdte hajléktalan útját, akkor 12%-os valószínűséggel találjuk jelenleg valamilyen közterületen.

Ez azt mutatja, hogy egyfelől a hajléktalan-szállások elsősorban nem az utcáról vesznek fel embereket, de azért onnan is felvesznek, másfelől ha valaki hajléktalan-szállásra kerül be, onnan kis valószínűséggel kerül utcára (ha igen, akkor is inkább abban az esetben, ha eleve „utcáról jött”).

Az utcán élők és a szállásokon lakók demográfiai összetétele alig különbözik egymástól.⁷ Mindkét csoportban 77% a férfiak, 23% a nők aránya. Ez arra utal, hogy a férfiak/nők arányát a hajléktalanok körében nem egyszerűen a szállások férfi/női férőhelyeinek aránya befolyásolja. Az utcán élők között többen vannak a 40 évesnél fiatalabbak és kevesebben a 60 évesnél idősebbek, az utcán élők átlagosan négy évvel fiatalabbak a szállásokon lakóknál (az utcán élők átlagos életkora: 44 év, a szállásokon lakók átlagos életkora: 48 év). A két csoport családi állapot szerinti összetétele is hasonló, azonban az utcán élők körében kevesebben vannak, akik bármikor is formális házasságot kötöttek volna (közülük 41% nőtlen, hajadon, a szállásokon lakók közül 32%), s így kevesebben vannak köztük, akik elváltak vagy özvegyek lennének.

Ha a két csoport demográfiai összetétele nem is különbözik nagyon egymástól, élethelyzetük, eddigi útjuk annál inkább.

Az utcán élők sokkal nagyobb mértékben vannak kitéve a megbetegedések veszélyeinek. Mégis, a szállásokon lakók körében többen vannak, akik azt mondják, hogy van olyan betegségük, mely korlátozza őket a munkavállalásban. Ha azonban az egyes korcsoportokat is megvizsgáljuk, akkor azt találjuk, hogy mind a 30–50 évesek, mind a 60 éven felüliek körében a mindig közterületen alvók betegebbek, mint szállásokon lakó kortársaik. (Az idősebbek körében fokozódik ez a különbség.) Az 50-es korosztályban azonban a szállásokon lakók között (akik soha nem aludtak közterületen) több beteget találunk, mint a mindig közterületen alvók körében. Ezzel is összefügg, hogy igen nagy a különbség a két csoport között a jövedelemhez jutás módját tekintve. A csak szállásokon lakók között háromszor annyian élnek valamilyen tb ellátásból, mint a csak közterületen alvók között. Segélyből is többen élnek a szállólakók körében, mint az utcalakók körében.

⁷ Az elemzésnek ebben a részében „utcán élőknek” nevezzük azokat, akik a kérdezéskor közterületen alszanak és soha nem laktak hajléktalan-szálláson, „szállásokon lakóknak” nevezzük azokat, akik a kérdezéskor valamilyen hajléktalan-szálláson alszanak és soha nem aludtak még legalább öt éjszakát közterületen.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

De az alkalmi vagy rendszeres munkából élők aránya is másfélszer annyi a csak szállásokon megfordulók esetében, mint az utcalakóknál. A szállásokon meg nem forduló utcán élők leggyakoribb megélhetési forrása a guberálás, gyűjtögetés. Minden negyedik utcalakó (25%) ebből él. Jellegetesen eltérő tehát az utcalakók és szálláslakók megélhetési módja, forrása – miközben a két csoport demográfiai összetétele, kormegoszlása, egészségi állapota, vagy akár iskolai végzettség szerinti megoszlása mindezt nem magyarázza.

2007-ben részletesebben megvizsgáltuk a kérdezettek egy kisebb (900 fős) mintáján a különböző függőségek előfordulását, sajátosságait. Ha ezek közül most csupán az alkoholfogyasztásra vonatkozó információkat tekintjük, akkor azt találjuk, hogy az utcalakók lényegesen többször és lényegesen többet isznak, mint a szálláslakók csoportjába tartozók. A közterületen soha nem alvó szálláslakók 1/3-a egyáltalán nem iszik, vagy ritkábban, mint havonta, a szálláslakók fele egyszer sem rúgott be egy év alatt, 2/3-a egyszer sem volt részeg 2007 januárjában stb. Ezzel szemben a szállásokon soha nem alvó utcalakók 1/5-e mindennap, másik 1/5-e minden másnap fogyaszt alkoholt, egyszerre igen sokat isznak, 80%-uk legalább egyszer lerészegedett az elmúlt egy év alatt (20%-uk több mint 40 alkalommal), 2/3-uk a kérdést megelőző hónapban is volt már részeg.

Mindez a jelen. S a múlt? Az csak az egyes emberekkel folytatott elmélyült beszélgetésekből tárulhat elénk. Egy villanás: az utcalakók közül minden másodiknak volt már öngyilkossági kísérlete, a szálláslakók közül minden hetedik ember számolt be ilyen eseményről.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Családi állapota	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utára	együtt
elvált	317	1129	1272	302	3020
	34,6%	44,9%	47,3%	48,2%	44,8%
özvegy	57	150	207	34	448
	6,2%	6,0%	7,7%	5,4%	6,6%
nőtlen / hajadon	375	891	869	207	2342
	41,0%	35,5%	32,3%	33,1%	34,7%
házas	38	104	111	17	270
	4,2%	4,1%	4,1%	2,7%	4,0%
házas, de külön él	116	202	184	47	549
	12,7%	8,0%	6,8%	7,5%	8,1%
nincs válasz	12	37	44	19	112
	1,3%	1,5%	1,6%	3,0%	1,7%
együtt	915	2513	2687	626	6741
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Van-e olyan betegsége, amely korlátozza a munkavállalását?	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utára	együtt
igen	326	1197	1140	287	2950
	35,6%	47,5%	42,2%	45,7%	43,6%
nem	498	1199	1451	296	3444
	54,3%	47,6%	53,7%	47,1%	50,9%
nem tudja	64	85	54	27	230
	7,0%	3,4%	2,0%	4,3%	3,4%
nincs válasz	26	35	55	18	134
	2,8%	1,4%	2,0%	2,9%	2,0%
együtt	917	2521	2701	628	6767
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

2007 januári jövedelmének forrása	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utóra	együtt
sehonnan	53	137	153	34	377
	6,0%	5,6%	5,8%	5,7%	5,7%
munka	218	728	954	161	2061
	24,7%	29,8%	36,0%	26,8%	31,4%
tb ellátás	96	495	763	118	1472
	10,9%	20,3%	28,8%	19,7%	22,4%
guberálás	223	317	69	89	698
	25,2%	13,0%	2,6%	14,8%	10,6%
segély	82	380	368	94	924
	9,3%	15,6%	13,9%	15,7%	14,1%
egyéb	212	382	341	104	1039
	24,0%	15,7%	12,9%	17,3%	15,8%
együtt	884	2439	2648	600	6571
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Honnan volt pénze 2007 janu- árjában?	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utóra	együtt
nincs válasz	31	75	53	26	185
	3,4%	3,0%	2,0%	4,1%	2,7%
sehonnan	53	139	153	34	379
	5,8%	5,5%	5,7%	5,4%	5,6%
munka	218	726	953	161	2058
	23,8%	28,9%	35,3%	25,7%	30,4%
tb ellátás	96	495	763	118	1472
	10,5%	19,7%	28,2%	18,8%	21,8%
guberálás	223	317	69	89	698
	24,3%	12,6%	2,6%	14,2%	10,3%
segély	82	380	368	94	924
	9,0%	15,1%	13,6%	15,0%	13,7%
egyéb	212	382	342	104	1040
	23,1%	15,2%	12,7%	16,6%	15,4%
együtt	916	2516	2701	627	6760
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Mi a legmagasabb iskolai végzettsége?	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utcára	együtt
nem tudja			2	1	3
			,1%	,2%	,0%
nincs	8	14	14	4	40
	,9%	,6%	,5%	,6%	,6%
befejezetlen általános iskola	74	160	167	40	441
	8,1%	6,3%	6,2%	6,3%	6,5%
befejezett általános iskola	267	794	775	176	2012
	29,1%	31,4%	28,6%	27,9%	29,7%
befejezetlen szakmunkásképző	75	195	160	44	474
	8,2%	7,7%	5,9%	7,0%	7,0%
befejezett szakmunkásképző	274	754	832	192	2052
	29,9%	29,9%	30,7%	30,5%	30,3%
befejezetlen szakközépiskola	36	91	77	37	241
	3,9%	3,6%	2,8%	5,9%	3,6%
befejezett szakközépiskola	68	170	200	41	479
	7,4%	6,7%	7,4%	6,5%	7,1%
befejezetlen gimnázium	30	49	43	14	136
	3,3%	1,9%	1,6%	2,2%	2,0%
befejezett gimnázium	18	53	65	15	151
	2,0%	2,1%	2,4%	2,4%	2,2%
érettségi	42	150	247	46	485
	4,6%	5,9%	9,1%	7,3%	7,2%
befejezetlen főiskola / egyetem	4	21	28	6	59
	,4%	,8%	1,0%	1,0%	,9%
befejezett főisk/ egyetem	14	57	87	10	168
	1,5%	2,3%	3,2%	1,6%	2,5%
együtt	917	2525	2708	630	6780
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Hányszor fordult elő, hogy olyan sokat ivott, hogy berúgott: az utóbbi 30 napban?	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utcára	együtt
0-szor	34	127	188	20	369
	42,5%	52,9%	68,1%	50,0%	58,0%
1-2-szer	13	39	56	8	116
	16,3%	16,3%	20,3%	20,0%	18,2%
3-5-ször	9	20	11	5	45
	11,3%	8,3%	4,0%	12,5%	7,1%
6-9-szer	3	8	7	4	22
	3,8%	3,3%	2,5%	10,0%	3,5%
10-19-szer	8	16	7	2	33
	10,0%	6,7%	2,5%	5,0%	5,2%
20-39-szer	10	21	4	1	36
	12,5%	8,8%	1,4%	2,5%	5,7%
ennél többször	3	9	3		15
	3,8%	3,8%	1,1%		2,4%
együtt	80	240	276	40	636
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Hányszor fordult elő, hogy olyan sokat ivott, hogy berúgott: az utóbbi 12 hónapban?	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utcára	együtt
0-szor	20	89	146	21	276
	21,7%	30,1%	45,9%	38,9%	36,3%
1-2-szer	14	55	68	9	146
	15,2%	18,6%	21,4%	16,7%	19,2%
3-5-ször	15	37	27	9	88
	16,3%	12,5%	8,5%	16,7%	11,6%
6-9-szer	6	20	24	3	53
	6,5%	6,8%	7,5%	5,6%	7,0%
10-19-szer	13	24	19	5	61
	14,1%	8,1%	6,0%	9,3%	8,0%
20-39-szer	6	18	15	2	41
	6,5%	6,1%	4,7%	3,7%	5,4%
ennél többször	18	53	19	4	94
	19,6%	17,9%	6,0%	7,4%	12,4%
együtt	92	296	318	54	760
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Hányszor fordult elő az elmúlt évben, hogy egy alkalommal hat vagy több italt megivott egyszerre?	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utcára	együtt
egyszer sem	22	77	133	15	247
	22,4%	24,4%	37,3%	26,3%	29,8%
minden nap vagy szinte minden nap	21	56	22	6	105
	21,4%	17,7%	6,2%	10,5%	12,7%
hetente 3-4 alkalommal	16	43	28	10	97
	16,3%	13,6%	7,8%	17,5%	11,7%
hetente 1-2 alkalommal	10	37	48	9	104
	10,2%	11,7%	13,4%	15,8%	12,6%
havonta 1-3 alkalommal	13	47	44	6	110
	13,3%	14,9%	12,3%	10,5%	13,3%
ritkábban, mint havonta	16	55	80	11	162
	16,3%	17,4%	22,4%	19,3%	19,6%
együtt	98	316	357	57	828
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Körülbelül milyen gyakran ivott alkoholt az elmúlt egy évben?	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utára	együtt
egyszer sem ittam az elmúlt egy évben	7	38	48	7	100
	7,1%	11,9%	13,4%	12,5%	12,0%
minden nap	21	55	36	7	119
	21,4%	17,2%	10,1%	12,5%	14,3%
nem minden nap, de legalább hetente 4 alka- lommal	20	62	51	7	140
	20,4%	19,4%	14,3%	12,5%	16,8%
hetente 2-3 alka- lommal	13	50	58	13	134
	13,3%	15,6%	16,2%	23,2%	16,1%
hetente egyszer	8	20	32	7	67
	8,2%	6,3%	9,0%	12,5%	8,1%
havonta 2-3 alka- lommal	9	39	44	4	96
	9,2%	12,2%	12,3%	7,1%	11,6%
havonta egyszer	4	18	17	4	43
	4,1%	5,6%	4,8%	7,1%	5,2%
ritkábban, mint havonta	16	37	69	7	129
	16,3%	11,6%	19,3%	12,5%	15,5%
együtt	98	320	357	56	831
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Alkohol problé- mája miatt kór- házban/rehabili- tációs intézetben volt-e?	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utára	együtt
nem, soha	61	190	259	38	548
	70,9%	66,0%	86,0%	73,1%	75,4%
igen, az elmúlt évben	12	47	21	5	85
	14,0%	16,3%	7,0%	9,6%	11,7%
igen, de csak régebben	13	50	21	9	93
	15,1%	17,4%	7,0%	17,3%	12,8%
együtt	86	288	301	52	727
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

**Othhontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Mikor ivott utoljára alkoholt?	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utcára	együtt
soha nem ittam alkoholt	3	20	35	4	62
	3,1%	6,3%	9,8%	7,0%	7,5%
ma	33	97	69	11	210
	33,7%	30,8%	19,3%	19,3%	25,4%
tegnap	17	41	56	9	123
	17,3%	13,0%	15,7%	15,8%	14,9%
2-3 nappal ezelőtt	8	30	45	6	89
	8,2%	9,5%	12,6%	10,5%	10,8%
az előző héten	10	22	22	5	59
	10,2%	7,0%	6,2%	8,8%	7,1%
1-2 hete	4	25	27	6	62
	4,1%	7,9%	7,6%	10,5%	7,5%
3-4 hete	5	20	23	2	50
	5,1%	6,3%	6,4%	3,5%	6,0%
több mint egy hónappal ezelőtt	18	59	79	14	170
	18,4%	18,7%	22,1%	24,6%	20,6%
együtt	98	315	357	57	827
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

„Aki vinni akarja valamire, rákényszerül arra, hogy szabályokat áthágjon”	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utcára	együtt
nem tudom	13	44	63	9	129
	13,7%	14,9%	19,3%	17,3%	16,8%
teljesen egyetértek	40	100	90	21	251
	42,1%	33,9%	27,6%	40,4%	32,7%
inkább egyetértek	19	48	64	11	142
	20,0%	16,3%	19,6%	21,2%	18,5%
inkább nem értek egyet	10	36	43	2	91
	10,5%	12,2%	13,2%	3,8%	11,8%
egyáltalán nem értek egyet	13	65	64	9	151
	13,7%	22,0%	19,6%	17,3%	19,7%
együtt	95	295	326	52	768
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Az elmúlt 30 napban hány-szor fogyasztott alkoholt?	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utcára	Együtt
egyszer sem ittam az elmúlt egy hónapban	19	79	106	13	217
	19,4%	24,9%	29,6%	23,2%	26,2%
minden nap	28	68	42	6	144
	28,6%	21,5%	11,7%	10,7%	17,4%
nem mindennap, de legalább 20 alkalommal	11	41	36	8	96
	11,2%	12,9%	10,1%	14,3%	11,6%
10-19 alkalommal	9	23	36	5	73
	9,2%	7,3%	10,1%	8,9%	8,8%
4-9 alkalommal	9	35	51	12	107
	9,2%	11,0%	14,2%	21,4%	12,9%
1-3 alkalommal	22	70	87	12	191
	22,4%	22,1%	24,3%	21,4%	23,0%
együtt	98	317	358	56	829
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Öngyilkosságot kísérelt-e meg?	A hajléktalan út jellege				
	csak utcán van (nem volt még szállón)	utcán kezdett később került szállóra	csak szállón van (nem volt még utcán)	szállón kezdett azután került utcára	együtt
nem, soha	42	177	251	35	505
	47,7%	61,7%	83,7%	68,6%	69,6%
igen, az elmúlt évben	18	30	17	5	70
	20,5%	10,5%	5,7%	9,8%	9,6%
igen, de csak régebben	28	79	32	11	150
	31,8%	27,5%	10,7%	21,6%	20,7%
együtt	88	287	300	51	726
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Segítő intézmények – fedél nélküli ügyfelek

A 2007. évi február 3-i adatfelvétel eredményeinek értékelése során láthatóvá vált, hogy egészében mennyire különböző csoportot alkotnak az utcán, mindig is közterületen élők, illetve azok, akik soha nem töltöttek (legalább öt) éjszakát közterületen alvással, „gyorsan” eltaláltak valamelyik ún. hajléktalan-szállásra. Korábbi vizsgálatainkhoz hasonlóan, 2007 elején is azt találtuk, hogy az ún. hajléktalan-szállásokon kisebbségben, pontosabban töredék kisebbségben vannak a fedél nélküliek, azok, akik „utcáról” kerülnek be ezekre az intézményes férőhelyekre. A szállásokon elsősorban lakásvesztők, lakástalan hajléktalanok élnek, nem utcára került fedél nélküli emberek.

Azonban azt is tudjuk korábbi vizsgálatainkból – és napi tapasztalatainkból –, hogy az egyes ún. hajléktalanellátó intézmények, szolgáltatók, szervezetek között igen-igen jelentős különbségek vannak szinte minden tekintetben. Ezért úgy gondoltuk, érdemes az országos átlagok mögé tekinteni, milyen a válaszadó ügyfelek összetétele intézményenként, hajléktalan útjuk kezdetét tekintve.

Ez az egyes éjjeli menedékhelyek, átmeneti szállók, rehabilitációs intézmények, hajléktalan idősek otthonai vagy lábadozók esetében – még a válaszadás eseti pontatlanságát is figyelembe véve – tendenciájában rámutathat arra, hogy milyen arányban jutnak be a férőhelyekre olyan emberek, akik soha nem éjszakáztak közterületen, illetve olyan emberek, akik „aludtak már utcán”.

Az egyes utcai szolgálatok esetében is lehet különbség aközött, hogy többségében mindig is utcán élőkkel kell-e foglalkozniuk, vagy olyan emberekkel, akik ugyan most az utcán élnek, de korábban aludtak már valamilyen hajléktalan-szálláshelyen, s onnan valamilyen okból elkerültek.

Az ún. hajléktalanellátásban dolgozók tudják, hogy ezek az arányok, ezek a hátterek mennyire különböző színvonalú, intenzitású, jellegű munkát, odafigyelést igényelnek, vagy éppen takarnak.

Az intézmények közötti különbségek óriásiak. Vannak ún. hajléktalanellátó szállások, ahol lényegében nem találunk olyan embereket, akik bármikor is utcán éjszakáztak volna. Ezek elsősorban ún. átmeneti szállók, bár (furcsa mód) éjjeli menhelyet és vidéki hajléktalan idősek otthonait is találunk az ilyen intézmények között.

A legtöbb ún. hajléktalanellátó szálláson többségében olyan emberek laknak, akik még soha nem éjszakáztak utcán, de kisebbségben találunk olyan embereket is, akik aludtak már fedél nélkül. (Nem tudjuk az okát, de vidéken ez még jellemzőbb, mint Budapesten.) E szállások körébe tartozik igen sok éjjeli menhely is.

Kevés olyan szálláshelyet találunk, ahol elsősorban utcán is megalvó, fedél nélküli embereket fogadnak be. Ezek a szálláshelyek zömében éjjeli menhelyek, lábadozók. Átmeneti szállót e csoportban – egy-két kivételtől eltekintve – lényegében nem találunk.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Intézmények Budapesten	A hajléktalan út jellege				
	csak szállón van (nem volt még utcán)	utcán kezdett később került szállóra	szállón kez- dett azután került utcára	csak utcán van (nem volt még szállón)	együtt
szállások					
Rés Alapítvány női	33	2	2		37
	89,2%	5,4%	5,4%		100,0%
Üdvhadsereg Férfiotthon „Dobozi”	37	5	2		44
	84,1%	11,4%	4,5%		100,0%
Myrai Kazinczy fapad	65	12	1		78
	83,3%	15,4%	1,3%		100,0%
MV Madridi Rehabilitációs Szálló	24	5	1		30
	80,0%	16,7%	3,3%		100,0%
BMSZKI Külső Mester férfi átmeneti	81	20	2		103
	78,6%	19,4%	1,9%		100,0%
Oltalom Józsefnádor Női átmeneti	29	8			37
	78,4%	21,6%			100,0%
MV Madridi átmeneti	128	34	4		166
	77,1%	20,5%	2,4%		100,0%
Oltalom Dankó átmeneti	15	4	1		20
	75,0%	20,0%	5,0%		100,0%
MMSZ Vonat	68	20	3		91
	74,7%	22,0%	3,3%		100,0%
Üdvhadsereg Válaszút Háza „Lemberg”	17	7			24
	70,8%	29,2%			100,0%
BMSZK Alföldi spec. fapad	138	57	10		205
	67,3%	27,8%	4,9%		100,0%
BMSZKI „Bánya” Nyugdíjas hajl. átmeneti	35	14	3		52
	67,3%	26,9%	5,8%		100,0%
BMSZKI Dózsa átmeneti	137	57	11		205
	66,8%	27,8%	5,4%		100,0%
HAJSZAL Segítőház Rehabilitációs Szálló	4	2			6
	66,7%	33,3%			100,0%
BMSZKI Dózsa Orvosi Krízis Szolgálat	27	9	3	3	42
	64,3%	21,4%	7,1%	7,1%	100,0%
Menhely Alapítvány Vajda szocotthon	14	7	1		22
	63,6%	31,8%	4,5%		100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Intézmények Budapesten	A hajléktalan út jellege				
	csak szállón van (nem volt még utcán)	utcán kezdett később került szállóra	szállón kez- dett azután került utcára	csak utcán van (nem volt még szállón)	együtt
MV Csepel fapad	62	23	13		98
	63,3%	23,5%	13,3%		100,0%
BMSZKI „Táblás” emelt szintű fapad	35	18	3		56
	62,5%	32,1%	5,4%		100,0%
HAJSZAL Jászberényi átmeneti	13	7	1		21
	61,9%	33,3%	4,8%		100,0%
BMSZKI Előd I. fapad	65	34	9		108
	60,2%	31,5%	8,3%		100,0%
BMSZKI Előd II. (Védett fapad)	17	9	3		29
	58,6%	31,0%	10,3%		100,0%
Oltalom Fűtött Utca fapad	128	78	17		223
	57,4%	35,0%	7,6%		100,0%
BMSZKI Kocsis átmeneti	48	34	5		87
	55,2%	39,1%	5,7%		100,0%
MV Madridi fapad	18	11	4		33
	54,5%	33,3%	12,1%		100,0%
BMSZKI Dózsa Női fapad	32	20	7		59
	54,2%	33,9%	11,9%		100,0%
Misszió Alapítvány spec. fapad	28	23	5		56
	50,0%	41,1%	8,9%		100,0%
Tiszta Forrás Alapítvány spec. fapad	17	16	3		36
	47,2%	44,4%	8,3%		100,0%
Menedék Alapítvány	3	4			7
	42,9%	57,1%			100,0%
BMSZKI Könyves fapad	36	35	12	1	84
	42,9%	41,7%	14,3%	1,2%	100,0%
Twist Olivér Alapítvány átmeneti rehab helyett	7	7	3		17
	41,2%	41,2%	17,6%		100,0%
MMSZ Miklós	13	17	2		32
	40,6%	53,1%	6,3%		100,0%
Oltalom Dankó fapad	34	50	7		91
	37,4%	54,9%	7,7%		100,0%
Baptista Szeretetszolgálat Utcafront Menedék	17	25	6		48
	35,4%	52,1%	12,5%		100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Intézmények Budapesten	A hajléktalan út jellege				
	csak szállón van (nem volt még utcán)	utcán kezdett később került szállóra	szállón kez- dett azután került utcára	csak utcán van (nem volt még szállón)	együtt
Léthatáron Alapítvány	18	27	8		53
Isola fapad	34,0%	50,9%	15,1%		100,0%
BMSZKI „Dózsa anya-gyerek krízis”	1	1	1		3
	33,3%	33,3%	33,3%		100,0%
Hajszal Jászberényi fapad	6	13			19
	31,6%	68,4%			100,0%
BMSZKI Váltó-ház átmeneti	16	31	4		51
	31,4%	60,8%	7,8%		100,0%
Menhely Alapítvány	11	23	13	1	48
Vajda fapad	22,9%	47,9%	27,1%	2,1%	100,0%
BMSZKI Dózsa spec. fapad „Lábi”	4	17	1		22
	18,2%	77,3%	4,5%		100,0%
Oltalom Dankó krízis (lábi+pszicho)	6	19	9	3	37
	16,2%	51,4%	24,3%	8,1%	100,0%
MMSZ spec. fapad, Fő utca	1	5	1	2	9
	11,1%	55,6%	11,1%	22,2%	100,0%
BMSZKI 1. számú Szociális-Csomópont fapad	1	12	1		14
	7,1%	85,7%	7,1%		100,0%
Hajszal Pro Domo		2	1		3
		66,7%	33,3%		100,0%
Utcai szolgálatok					
MMSZ I. ker		1		10	11
		9,1%		90,9%	100,0%
Myrai Szt. Miklós Keresztény Egyház Utca	4	14	2	79	99
	4,0%	14,1%	2,0%	79,8%	100,0%
MV X. ker.utca	2	28	10	78	118
	1,7%	23,7%	8,5%	66,1%	100,0%
Új Út Szociális Egyesület Utca	1	22	11	47	81
	1,2%	27,2%	13,6%	58,0%	100,0%
Keresztény Advent Közösség Utcai Gondozó Szolgálat		8	1	12	21
		38,1%	4,8%	57,1%	100,0%
MV Csepeli Utcai Szolgálat	1	30	6	49	86
	1,2%	34,9%	7,0%	57,0%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Intézmények Budapesten	A hajléktalan út jellege				
	csak szállón van (nem volt még utcán)	utcán kezdett később került szállóra	szállón kez- dett azután került utcára	csak utcán van (nem volt még szállón)	együtt
Újpalotai Családsegítő Szolg. nappali elegendő és spec. étkez		19 50,0%	2 5,3%	17 44,7%	38 100,0%
Misszió Alapítvány Utca	6 14,6%	12 29,3%	5 12,2%	18 43,9%	41 100,0%
Baptista Szeretetszolgálat Utcafront Megkereső Program	1 ,5%	110 49,8%	14 6,3%	96 43,4%	221 100,0%
MMSZ XI. ker		10 52,6%	1 5,3%	8 42,1%	19 100,0%
FECSKE Ferencvárosi Családsegítő Szolgálat Utca		27 54,0%	2 4,0%	21 42,0%	50 100,0%
Kiút Egyesület Utca	2 6,9%	12 41,4%	4 13,8%	11 37,9%	29 100,0%
MV Utcai Gondozó Szolgálat Keleti Pu.		15 46,9%	5 15,6%	12 37,5%	32 100,0%
MMSZ III. ker		3 21,4%	6 42,9%	5 35,7%	14 100,0%
MMSZ XII. ker		4 33,3%	4 33,3%	4 33,3%	12 100,0%
MMSZ Budaörs		1 33,3%	1 33,3%	1 33,3%	3 100,0%
MMSZ II. ker		4 40,0%	3 30,0%	3 30,0%	10 100,0%
Szent Erzsébet Karitasz Vasúti Szociális Szolgálat	2 6,5%	17 54,8%	3 9,7%	9 29,0%	31 100,0%
MV XIX. ker. utca	8 15,4%	27 51,9%	2 3,8%	15 28,8%	52 100,0%
Alfa Karitativ Egyesület		24 61,5%	4 10,3%	11 28,2%	39 100,0%
MV Madridi utca		7 46,7%	4 26,7%	4 26,7%	15 100,0%
BMSZKI utca		39 56,5%	13 18,8%	17 24,6%	69 100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Intézmények Budapesten	A hajléktalan út jellege				
	csak szállón van (nem volt még utcán)	utcán kezdett később került szállóra	szállón kez- dett azután került utcára	csak utcán van (nem volt még szállón)	együtt
Tiszta Forrás Alapítvány Utca	5 14,3%	12 34,3%	10 28,6%	8 22,9%	35 100,0%
Oltalom Utca	2,9%	58,8%	20,6%	17,6%	100,0%
Twist Olivér Alapítvány Utca		17 68,0%	5 20,0%	3 12,0%	25 100,0%
Léthatáron Alapítvány Utca		15 42,9%	16 45,7%	4 11,4%	35 100,0%
MMSZ XXII. ker		5 55,6%	3 33,3%	1 11,1%	9 100,0%

Intézmények vidéken	A hajléktalan út jellege				
	csak szállón van (nem volt még utcán)	utcán kezdett később került szállóra	szállón kez- dett azután került utcára	csak utcán van (nem volt még szállón)	együtt
Vidéki intézmények					
Miskolc MÁLTA külső férőhely	100,0%				100,0%
Tatabánya ESZI hajl. otthon	100,0%				100,0%
Miskolc külső férőhely	100,0%				100,0%
Miskolc Napfényt az életnek Rehab	93,3%		6,7%		100,0%
Székesfehérvár Kriziskezelő központ volt állami gondozottak átmeneti	90,0%	10,0%			100,0%
Zalaegerszeg MVK Átmeneti Szálló	89,7%	6,9%	3,4%		100,0%
Miskolc MÁLTA Átmenti Szálló	89,1%	10,9%			100,0%
Miskolc MVK Szoc. Otthon	88,0%	12,0%			100,0%
GYPR HSSZ Rehab szálló	87,8%	9,8%	2,4%		100,0%
Zalaegerszeg MVK Éjjeli Mh.	83,8%	8,1%	8,1%		100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Intézmények vidéken	A hajléktalan út jellege				
	csak szállón van (nem volt még utcán)	utcán kezdett később került szállóra	szállón kezdett azután került utcára	csak utcán van (nem volt még szállón)	együtt
Szeged Átmeneti szálló Bajai Utca	81,8%	18,2%			100,0%
Debrecen Refomix Sziget rehab szálló	81,3%	18,8%			100,0%
GYPR HSSZ Hajléktalanok Otthona	80,0%	20,0%			100,0%
Szeged Krízis női	80,0%	20,0%			100,0%
Székesfehérvár Krízis-kezelő Kp. Átmeneti Szálló	75,0%	18,8%	6,3%		100,0%
Miskolc MVK Átmeneti	74,4%	19,5%	6,1%		100,0%
Kecskemét Utcai Gond. Szolgálat	72,7%	22,7%		4,5%	100,0%
Debrecen Refomix Wesselényi Éjjeli Mh.	70,4%	25,9%	3,7%		100,0%
Miskolc MVK rehab	69,2%	30,8%			100,0%
Szeged Átmeneti szálló Indóház	66,7%	23,3%	10,0%		100,0%
Nagykanizsa MVK Átmeneti	66,7%	22,2%	11,1%		100,0%
Sopron átmeneti	66,7%	33,3%			100,0%
Nyíregyháza PERI külsőfér	66,7%	16,7%	4,2%	12,5%	100,0%
Miskolc Napfényt az életnek Átmeneti szálló	64,6%	33,3%	2,1%		100,0%
Debrecen Refomix Átmeneti Szálló	63,3%	34,7%	2,0%		100,0%
Kecskemét Átmeneti Szálló	60,0%	40,0%			100,0%
Kecskemét Hírös diák Alapítvány Átmeneti Szálló	60,0%	32,0%	8,0%		100,0%
Tatabánya ESZI átmeneti	60,0%	30,0%	10,0%		100,0%
Kecskemét Hírös diák Alapítvány ÉM	59,1%	31,8%	9,1%		100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Intézmények vidéken	A hajléktalan út jellege				
	csak szállón van (nem volt még utcán)	utcán kezdett később került szállóra	szállón kez- dett azután került utcára	csak utcán van (nem volt még szállón)	együtt
GYPR HSSZ Külső Férőhely	57,7%	34,6%	3,8%	3,8%	100,0%
Nagykanizsa MVK Éjjeli Mh. Dózsa Gy. Út	57,1%	35,7%	7,1%		100,0%
GYPR HSSZ Átmeneti Szálló	56,0%	37,6%	6,4%		100,0%
Miskolc MVK éjjeli Mh.	55,8%	37,2%	7,1%		100,0%
Nagykanizsa MVK Éjjeli Mh. Kórház u.	55,0%	40,0%	5,0%		100,0%
Nyíregyháza Oltalom Átmeneti	46,2%	38,5%	15,4%		100,0%
Miskolc MVK Kiléptető	45,5%	45,5%		9,1%	100,0%
Szeged Humán Szolgáltató Központ Éjjeli Mh.	43,5%	47,8%	8,7%		100,0%
Tatabánya ESZI Éjjeli mh	43,5%	47,8%	8,7%		100,0%
Székesfehérvár Külső int. + kiléptető	42,9%	42,9%	14,3%		100,0%
Sopron éjjeli men.	37,0%	51,9%	11,1%		100,0%
Debrecen Refomix Dobozi Éjjeli Mh.	36,8%	60,5%	2,6%		100,0%
GYPR H.Segítő Szolgálat Éjjeli Menedékhely	35,7%	64,3%			100,0%
Kecskemét Eü. És Szoc. Intézmények Éjjeli Mh.	32,1%	60,7%	7,1%		100,0%
Székesfehérvár Kriziskezelő Központ Éjjeli Mh.	31,6%	57,9%	10,5%		100,0%
Nyíregyháza Oltalom Szeretetszolg. Ém	31,3%	56,3%	12,5%		100,0%
Miskolc MVK Utca	29,7%	45,5%	8,7%	16,1%	100,0%
Nagykanizsa MVK Utca	29,3%	41,5%	4,9%	24,4%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Intézmények vidéken	A hajléktalan út jellege				
	csak szállón van (nem volt még utcán)	utcán kezdett később került szállóra	szállón kez- dett azután került utcára	csak utcán van (nem volt még szállón)	együtt
Szeged Krízis Ffi.	28,9%	51,1%	17,8%	2,2%	100,0%
Sopron CSSK utca	24,1%	66,7%	1,9%	7,4%	100,0%
Zalaegerszeg MVK Utca	22,6%	22,6%	19,4%	35,5%	100,0%
Székesfehérvár Kríziskezelő Kp. női Átmeneti Szálló	22,2%	66,7%	11,1%		100,0%
Szeged Utcai Gondozó Szolg.	18,7%	43,3%	24,1%	13,8%	100,0%
Nyíregyháza Periféria Egyesület Utcai Gond. Szolg.	13,5%	59,6%	9,6%	17,3%	100,0%
GYPR HSSZ Utcai Gondozó Szolg.	11,0%	49,2%	6,8%	33,1%	100,0%
Tatabánya USZSE	5,7%	34,0%	1,9%	58,5%	100,0%
Nyíregyháza Krízis szálló	5,6%	77,8%	16,7%		100,0%
Kecskemét Keje utca	5,6%	55,6%	11,1%	27,8%	100,0%
Debrecen Refomix Utca	5,5%	52,0%	19,6%	22,9%	100,0%
Miskolc Napfényt az életnek Utca	3,7%	51,2%	11,1%	34,0%	100,0%
Székesfehérvár Kríziskezelő Kp. Utcai Szolgálat	1,2%	33,3%	38,3%	27,2%	100,0%
Kecskemét Málta Utcai Gondozó Szolg.		26,3%	15,8%	57,9%	100,0%
Tatabánya USZSE külsőf		100,0%			100,0%
együtt	39,9%	37,2%	9,3%	13,5%	100,0%

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kiegészítés a 2008 februári adatfelvétel gyorselemzése alapján

A tanulmány megírásának idején már lezajlott a 2008. évi február 3-i adatfelvétel is, azonban ez az adatállomány még nincs olyan – „megtisztított”, kódolt stb. – állapotban, hogy nagyobb elemzéseket végrehajthatnánk segítségével. Néhány ponton azonban szeretnénk bemutatni ennek a legfrissebb adatfelvételnek a részeredményeit, amihez a Budapesten, a közterületeken 2008. február 3-án megkérdezett fedél nélküli emberektől összegyűjtött információkat használjuk.

2007. február 3-án Budapesten 1186 fedél nélkül élő embert sikerült megkérdeznünk, 928 férfit és 258 nőt. Egy évvel később, 2008. február 3-án 1067 közterületen élő ember lett megkérdezve, 814 férfi és 253 nő. Vagyis a megtaláltak/megkérdezettek száma nagyjából azonos maradt, pontosabban, némileg – mintegy 10%-kal – csökkent. E számbeli csökkenésen belül elsősorban a férfiak száma csökkent, a nők száma lényegében ugyanannyi maradt, minek következtében a közterületeken élő férfiak-nők aránya a 4:1 aránytól a 3:1 arány irányába mozdult el.

Az utcán élők kor szerinti összetétele egy év alatt nem, vagy alig változott, mind a férfiak, mind a nők körében enyhén csökkent a 40 év alattiak aránya, s még meghatározóbbá vált a 40–60 év közöttiek súlya (férfiak: 67%, nők: 61%).

Az utcán élők kisebb része él magányosan, idén is azt találtuk, hogy a nők körében ez sokkal ritkább, mint a férfiaknál. A nők fele „családtagot” említ, amikor azt kérdezzük, hogy „*Kivel él együtt?*”, nyilván az élettársi kapcsolatok egy része is itt található. A fedél nélküli férfiak 2/3-a is valakivel együtt csövezik, körükben inkább a barátokkal, haverokkal, sorstársakkal közös lét a jellemző.

Korcsoport	Férfi (%)		Nő (%)		Együtt (%)	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
– 19	0	1	1	2	0	1
20 – 29	7	5	10	8	8	6
30 – 39	21	18	26	21	22	19
40 – 49	33	35	32	34	33	34
50 – 59	29	32	24	27	28	31
60 – 69	8	9	5	7	8	9
70 –	1	1	2	2	1	1
együtt	100	100	100	100	100	100

Kivel él együtt?	Férfi (%)		Nő (%)	
	2007	2008	2007	2008
egyedül	31	37	13	19
családtagokkal	19	22	46	55
barátokkal, haverokkal	26	31	22	17
sorstársakkal	17	9	15	6
együtt	100	100,0	100	100,0

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Mondták-e már Önre, hogy cigány?	Férfi (%)	Nő (%)	Együtt (%)
igen	33,3	33,7	33,4
nem	64,3	64,7	64,4
együtt	100,0	100,0	100,0
fő	802	249	1051

2008 februárjában is megkérdeztük: „Mondták-e már Önre, hogy cigány?” Mind a férfiak, mind a nők körében ugyanolyan arányban, minden harmadik megkérdezettre mondták már ezt a megjelölést. Ebből arra következtethetünk, hogy igen-igen magas az utcán élők körében a roma, vagy a környezete által annak tartott ember. (Ez a kérdés még további elemzést igényel.)

Az utcán élő nők és férfiak közötti iskolai végzettség szerinti jelentős eltérések fennmaradtak, sőt tovább mélyültek az eltelt egy év alatt. A férfiak körében nőtt a szakmunkás végzettséggel rendelkezők aránya, továbbra is minden második utcán élő férfinak legalább szakmun-

Legmagasabb iskolai végzettsége	Férfi (%)		Nő (%)		Együtt (%)	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
8 általános alatt	6	8	16	19	7	11
8 általános	44	40	52	48	46	42
szakmunkás	32	37	19	19	29	33
érettségi	16	12	12	11	14	11
főiskola / egyetem	2	3	1	2	2	3
együtt	100	100	100	100	100	100

kás bizonyítványa van, minden második férfi viszont legfeljebb 8 általános végzettséggel rendelkezik csupán. Ezzel szemben az utcán élő nők körében tovább nőtt – az amúgy is riasztóan magas arányú – iskolázatlanok súlya, immár minden ötödik fedél nélküli nő még a nyolc általánost sem végezte el, ugyanennyien rendelkeznek valamilyen szakmával közülük. 2/3-uk nem jutott el a középfokú oktatásig.

Ha a szakmával rendelkező férfiak és nők konkrét szakmáit tekintjük át, akkor egyrészt az a benyomásunk, hogy a fedél nélkül élő nők szakmái általában sokkal alacsonyabb státuszú, alacsonyabb bérű munkavégzéshez nyújtanak csak lehetőséget (közelebb állnak a betanított munkához), a férfiak körében pedig, ugyan a nehézipari, építőipari, élelmiszeripari hagyományos szakmák dominálnak, azonban ha csupán a férfiak szakmáit ismer-nénk, akkor azt is gondolhatnánk/mondhatnánk, hogy „bárki válhat fedél nélkülivé”.

2007-ben a „Van-e olyan betegsége, amely korlátozza a munkavállalását?” kérdésre a válaszolók 39%-a nyilatkozott úgy, hogy igen, van valamilyen ilyen betegsége. 2008-ban több választ is lehetett adni arra a kérdésre, hogy „Akadályozza-e valami a felsoroltak közül abban, hogy (jobb vagy jobban jövedelmező) munkát végezzen?”, s erre a válaszolók 30%-a felelte azt, hogy betegsége az egyik akadálya annak, hogy munkát, vagy jobb munkát vállaljon. Mindkét évben többen válaszolták a nők közül, hogy valamilyen betegség akadályozza őket a munkavállalásban, mint a férfiak közül.

A 2008. évi február 3-i adatfelvétel során több pontosító kérdést is feltettünk az érintettek munkaerő-piaci pozíciójára vonatkozóan. Összefoglalóan: gyászos kép tárul elénk. Elvértve akadnak közöttük olyanok (5%), akik bejelentett munkával rendelkeznek. De azt is

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Férfiak szakmái

Nehézipari: bányász, vágár, öntő, kohász, kovács, öntő és formázó

Építőipari: kőműves, bádogos, csőhálózat szerelő, darukezelő, ács-állványozó, könnyűgépkészítő, hegesztő, vasbeton szerelő, festő-mázoló, betanított festő, víz-gáz-fűtés szerelő, vízvezeték szerelő, betanított hegesztő, faipari gépmunkás, hidegburkoló, villanyszerelő, mélyépítő, parkettás, tapétázó, szerkezeti lakatos, tetőfedő, bádogos, vasbetonszerelő

Egyéb ipari: asztalos, bútorasztalos, bútorgyártó, gépszerelő lakatos, géplakatos, gépész, autó lakatos, autófényező, autószerelő, dízelmozdony szerelő, elektroműszerész, elektronikai műszerész, irányítástechnikai műszerész esztergályos, lakatos, hűtőszerelő, műanyagburkoló, fényező, gépi forgácsoló, kamionsofőr, karosszérialakatos, kazánginepész, fűtő, kárpitos, műanyagipari munkás, műbútorasztalos, műszerész, nyomdatechnikus, nyomdász, repülőgépszerelő, rádió-tv műszerész, szerszámkészítő, lánghegesztő, targoncavezető, ívhegesztő

Szolgáltatás: bőrdíszműves, cipész, cipőipari munkás, férfi szabó, felszolgáló, hivatásos sofőr, fitness edző, szakápoló, mentőápoló, mentős segéd, kéményseprő, labdavarro, liftszerelő, könyvkötő, mozigépész, műtős, műtősségéd, pincér, telefonszerelő

Mezőgazdaság, élelmiszeripar: borász, erdész, hentes, mészáros, húsipari szakmunkás, juhász, kertész, kisállattenyésztő, lótényésztő, mezőgazdasági gépszerelő, mezőgazdasági vegyszerkezelő, mezőgazdasági vontató, molnár, növényvédő, állattenyésztő, sütőipari technikus, szőlőgyümölcs termesztő, állategészségügyi szakmunkás, pék, szakács

Egyéb: biztonsági őr, boncmester, pénz és vagyonőr, ruhaipari gépszerelő, órás, ötvös

Nem-fizikai: biológus, búvész, zenész, gépészmérnök, fotós, katona, rendőr, mérnök, villamosmérnök, szobrász, tanár, építész, vegyészmérnök, építési statikus

Nők szakmái

banki ügyintéző, bolti eladó, cukrász, cukrász eladó pénztáros, cukrász, pék, szakács, dajka, egészségügyi eladó, pénztáros, esztergályos, finommechanikai műszerész, fodrász, fényképész, gyors és gépiró, gépi adatfeldolgozó, gépiró, húsfeldolgozó szakmunkás, kereskedelmi eladó, kereskedelmi árufogalmazó, kereskedő, kertész, virágkötő, kerámiafestő, kisállattenyésztő, könyvkötő, gyors- és gépiró, mechanikai műszerész, karbantartó, gépiró, műszergyártó, mechanikus szövő, női ruhatervező, női szabó, nőiruha-készítő, postás, pék, pénztáros, ruhaipari munkás, régiségkereskedő, segédápoló, szabó, szabónő, szakács, szövőnő, takarítónő, tetőfedő, tolmács, varrónő, személyi testőr, szociális asszisztens, virágkötő, ápolónő, édesipari szakmunkás, élelmiszer adagoló, élelmiszer eladó, óvónő

igen-igen kevesen válaszolták, hogy van munkájuk, csak éppen az nem-bejelentett munka (16%). A nők még riasztóbb képet mutatnak, alig minden tizediknek van közülük egyáltalán nem-bejelentett munkája.

„Szerencsére” a „bejelen-

Van-e jelenleg munkája, és ha igen milyen? (2008)	Férfi (%)	Nő (%)	Együtt(%)
igen, van bejelentett munkám	5	4	5
igen, van nem-bejelentett munkám	17	10	16
nem, nincs munkám	76	85	78
együtt	100	100	100

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

	Férfiak aránya	Nők aránya	Együtt
	a válaszolók%-ában		
2007 „Van-e olyan betegsége, amely korlátozza a munkavállalását?": igen	38	43	39
2008 „Akadályozza-e valami a felsoroltak közül abban, hogy (jobb vagy jobban jövedelmező) munkát végezzen?” (Több válasz is megjelölhető!): a betegségem	28	36	30

tett” és „nem-bejelentett” munkán kívül is vannak munkavégzési, jövedelemszerzési lehetőségek – ezekre még visszatérünk.

Mint említettük, megkérdeztük, hogy „*Akadályozza-e valami a felsoroltak közül abban, hogy (jobb vagy jobban jövedelmező) munkát végezzen?*” Erre a kérdésre azonban nyitottan is lehetett válaszolni. A nyitott válaszokból jól látható, hogy az okok elsősorban a betegség-alkohol-rokkantság, valamint az „idős kor” és a speciális élethelyzet köré szerveződnek. De megjelenik a diszkrimináció is, a foglalkoztatóknak való teljes kiszolgáltatottság, a kirekesztettség több jellemző mozzanata. Úgy gondoljuk, hogy mindennél beszédesebb, ha magukat a rövid válaszokat idézzük.

A munkavállalás akadályai (megnevezett oka)

Egészségi ok: 67%-os munkaképtelen (1), alkohol (1), alkoholista (3), beteg (101), egészségtelen (1), egészségügyi okok (6), el van törve a lába (1) elgyengül munka közben (1), érszűkülete van (1), fáj a lába (1) le van szálalékolva (6), leromlott az állpota (1), leszálalékolás alatt van (1), leszálalékolták (1), orvosilag nem engedik (1), pszichológiai betegsége van (1), rokinnyugdíj (1), rokkant (10), rokkant nyugdíjas (2), rokkantnyugdíjas (1), rossz a fizikai állapota (1), rossz a lába (2), rossz a szeme (1), rossz az egészségügyi állapota (1), rosszul lát (1), sok betegsége van (1), tbc-s (1), vak (1)

Képzettség: analfabéta (1), képzetlen (2), nincs szakmája (2)

Életkor, életkörülmények: cigány és öreg (1), beteg élettársára vigyáz (1), élettársa beteg (1), két emberről gondoskodik (1), erdőben lakik (2), hajléktalan vagyok (1), idős (4), idős, beteg (1), idősnek számít (1), nyugdíjas (13), nyugdíjas, beteg (1), öreg (8), öreg és beteg (1), örzi a holmikat (1), kismama (1), kora (2), kora, egészségi állapota (1), nem tud egész nap dolgozni (1), nem tudna bejárni (1), nem tudja kialudni magát (1), nincs életmódjának megfelelő (1), nincs hol laknia (1), nincs lakása (1), nincs lakóhely e (1), nincs szállása (2), nincsenek papírjai (1), szállón lakik (1), terhes (1), utcán él (1), utcán lakik (1), utcáról nem lehet (2), vigyáz a cuccokra (1)

Foglalkoztatás: később fizetnek (1), nem alkalmaznák (1), nem alkalmazták (1), nem felel meg (2), nem fizetnek (1), nem fizetnek rendszeren (2), nem kap (1), nem kell (3), nem talál (1), nem veszik fel (3), nem veszik fel sehova (1), nincs jó munka (1), nincs vasgár (1), rabszolgának akarják (1), roma (1)

Egyéb: cinkes (1), priusza van (1), irata nincs (1), iskolába jár (1), jó így (1), jól érzi magát így (1), nem akar (7), nincs hangulata hozzá (1), nincs kiút (1), csak (1)

A válaszolók száma: 1826 fő

Nincs ilyen ok: 1573 fő

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Az egy évvel korábbi felvételekből tudtuk, hogy az utcán élők 1/4-e elsősorban valamilyen munkából, 1/5-e guberálásból, 30%-a társadalmi juttatásból jutott jövedelemhez 2007 januárjában.

2008 februárjában is megkérdeztük az utcán élőktől, hogy „Miből élt meg 2008 januárjában?” (Több válasz is megjelölhető!) Most is azt találtuk, hogy a fedél nélküliek 1/4-e valamilyen munkából jutott jövedelemhez, s most is ugyanúgy azt kellett rögzítenünk, hogy a fedél nélküli

2007 januári jövedelmének forrása	Férfi (%)	Nő (%)	Együtt (%)
munka	27	17	25
guberálás	21	23	21
egyéb	19	20	19
tb ellátás	15	16	15
segély	14	19	15
sehonnan	4	6	5
együtt	100	100	100

nők sokkal kisebb arányban élnek meg munkából, mint a férfiak. Az adatfelvétel szerint jelentősen visszaesett egy év alatt a társadalmi juttatásból élők aránya (30%-ról 19%-ra), ezen belül is elsősorban a segélyből pénzhez jutók száma csökkent le egészen minimálisra. Az elmúlt évihez képest is meghatározóbbá vált a guberálásból és az „egyéb forrásból” való jövedelemhez jutás, 40%-ról 57%-ra nőtt. A közterületeken alvók leggyakoribb jövedelemszerzési módja a gyűjtögetés-kukázás: mintegy négyszáz megkérdezett említi e tevékenységet, másik háromszáz ember a kéregetést-koldulást jelzi jövedelemforrásként (ez több, mint ahányan akár az alkalmi munkát említik) és számolnunk kell azokkal is, akik csupán azt említik, hogy semmilyen jövedelmük nem volt, pusztán mások segítségéből tartották fenn magukat.

Honnan volt jövedelme 2008 januárjában?	Férfi (%)	Nő (%)	Együtt (%)
rendszeres munkából	44	11	55
alkalmi munkából	252	36	288
együtt	296	47	343
együtt (%)	26	14	24
gyűjtögetésből, kukázásból	322	97	419
kéregetésből, koldulásból	220	79	299
mások segítettek (nem volt pénzem)	79	33	112
együtt	621	209	830
együtt (%)	55	64	57
önkormányzati segélyből	35	14	49
öregségi (vagy özvegyi) nyugdíjból	30	13	43
Rokkantsági nyugdíjból, járadékból	76	24	100
munkánélküli ellátásból	14	4	18
GyES-ből, GyED-ből, táppénzből	1	2	3
egyéb forrásból	50	16	66
együtt	206	73	279
együtt (%)	18	22	19

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Az „egyéb jövedelem” mögött a válaszok szerint olyanokat találunk, mint „adomány, alumínium, barát, barátja alkalmi munkája, barátoknál takarítás, bűnözés, család segít, elad ezt azt, haverok adtak pénzt, lopás, lányok keresnek neki, megtakarított pénz, nője segített, piacon segítik, piacozás, párja eltartja, régi szomszédok, tesco-kocsizás, élettárs eltartja, élettársa pénze, örökség, újságozás, üzletelgetés”.

Ebben az évben először „nyitott kérdésként” tettük föl, hogy „*Miért aludt életében először közterületen öt vagy annál több napon át?*” A válaszokat még nem kódoltuk le (arra is sort kerítünk majd), de amúgy is úgy gondoljuk, hogy az 1067 fedél nélkül élő ember rövid válaszai önmagukért beszélnek, fontos pillanatfelvételt jelentenek a mai állapotokról.

Miért aludt életében először közterületen öt vagy annál több napon át?

Férfiak

Család: anyja halála, kilakoltatás (1), anyja is hajléktalan vele volt kint (1), anyjával összeveszett (1), anyja kidobta (1), apja meghalt, mostohaanyja elzavarta (1), apja végett (1), apjával összeveszett (2), bátyják kirúgták otthonról (1), családdal összeveszett, és otthagyta őket (1), családi ok és munka (3), családi problémák miatt (1), családi problémák miatt, édesapja kitette (1), családi veszekedés miatt (2), családi vita miatt (2) családi, anyagi okok (1), családnak hagyta a lakást (1), családját otthagyta, feljött Pestre (1), csalódás (1), elhagyta a családját (1), eljött otthonról (4), eljött otthonról anyja miatt (1), eljött otthonról, ittak a szülei (1), eljött szülöktől (1), elkergette a családját (1), elköltözött otthonról (3), elküldték otthonról (1), elszökött otthonról (3), elvált (2), elvált és Pestre költözött (2), elvált elvesztette lakását (1), elvált és elköltözött otthonról (1), elvált és otthagyt mindent (1), elvált, a családnak hagyta a lakást (1), elvált, nem volt hol laknia (1), elvált, nem volt hova menni (2), elzavarták otthonról (1), feleség halála (1), felesége kirakta a lakásból (1), felesége kitette a házból (1), feleségétől elvált, anyjához nem mehetett (1), feleségétől elvált, lakást otthagyta (1), gond lett otthon (1), gyereke kijátszotta a lakásból (1), harmadik válás miatt (1), háború miatt el kellett jönnie otthonról (1), kidobták otthonról (3), kirakta a nővére (1), kirakták (1), kirakták a lakásból (1), kirakták a lakásából (1), kirakták a lakásáról (1), kirakták a szülei (1), kirakták lakásából az utcára (1), kirakták otthonról (2), kirúgta a neje (1), kirúgta az asszony (1), kirúgták (2), kirúgták otthonról (1), kisemmizte a család (1), kisemmizte a testvére és a felesége (1), kitétek otthonról (1), kivágták az ismerősök, akiknél lakott (1), kizavarta az apja (1), lelépett otthonról (1), magánéleti problémák miatt (1), megcsalta a neje, mindent otthagyt és eljött (1), meghalt a család (1), meghalt a családját (1), meghalt a felesége, alkohol (1), meghalt a neje, kirakták a lakásból (1), meghalt az ismerős akinél lakott (1), meghaltak a szülei, elvették a lakást (1), megismerkedett a jelenlegi kedvesével, aki akkor már hajléktalan volt (1), megrokkant (1), megromlott a kapcsolata (1), megszökött otthonról (1), megölték a szüleit (1), megölték anyukáját (1), menekülés miatt (1), nem akart hazamenni (2), nem mert hazamenni (1), otthagyta a feleségét (1), párkapcsolat megszűnése (1), rendezetlen családi élet miatt (1), saját rokon kijátszotta a lakásból (1), sokat ivott, kirúgták otthonról (1), szétment a családját (1), szülei elhunytak, lakást elvesztette (1), szülei halálával a lakást elzálogosították (1), szülei halálával elvette a lakást az önkormányzat (1), szülei kidobták (2), szülei kirakták (1), szülei kitétek (1), szülei meghaltak (2), szülei válása miatt (1), szüleiével konfliktus (1), szüleiével összeveszett (1), szüleiével összeveszett, nevelőapját megverte (1), szüleiével összeveszett, nem volt hova menjen (1), szülő elkergette (1), szülő halála után rokonok kitétek (1), szülői házból öccse kirakta (1), szülők halála miatt egyedül maradt (1), sógora kirakta (1), testvére elvette az örökséget (1), testvéri összetűzés miatt (1), unokaöccsei kirakták a házból (1), válás (26) válás családi okok miatt (2), válás miatt (42), válás miatt utcára került (1), válás miatt, családi problémák (1), válás után (1), válás után a családra hagyta a házát (1), válás után az asszonyé lett

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

a lakás (1), válás után nem volt hol laknia (1), válás után válás után Pestre jött (1), válás és munkahely hiánya (1), válás, munkahely (1), válás, munkanélküliség (1), válás, szülei elküldtek (1), válás, tartásdíj helyett a lakás maradt (1), válás, vidékről (2), válás miatt (1), vélőper után utcára került (1), édesanyja halála után elúszott a lakás (1), édesanyja meghalt, testvére kidobta (1), édesapja miatt (1), édesanyjával összeveszett (1), élettársa kidobta (1), élettársa hajléktalan volt, összeköltözött vele (1), élettársa kirakta (1), élettársa kirakta az utcára (1), élettársa kitette a lakásból (1), élettársa miatt összeveszett a családdal (1), öccse miatt (1), összeveszett a családdal (3), összeveszett a feleségével (1), összeveszett a mostohaapjával (1), összeveszett a nejével (2), összeveszett a szüleivel (3), összeveszett apjával (1), összeveszett az anyjával (1), összeveszett az anyjával és ki lett téve (1), összeveszett az asszonnyal (1), összeveszett az élettárral (1), összeveszett az élettárral, elvesztette munkáját (1), összeveszett az élettársával (1), összeveszett főnökével, ott volt a szállás (1), összeveszett élettársával (2)

Börtönből-intézetből: bv után (1), bv-ből (2), bv-ből szabadult, lakását elvesztette (1), börtön (2), börtön alatt családja kitagadta (1), börtön után nem volt hova menjen (1), börtön után nem volt hova menni (3) börtönből jött, nem volt hova menni (1), börtönből szabadult (7), börtönből szabadult és a család nem fogadta vissza (1), börtönből, albérletre pénz nincs, lakás sem (1), elszökött az intézetből (1), elvonóról jött ki és nem volt szállása (1), hajléktalanszállóról kitétték (1), intézetből (6), intézetből a nővérehez ment, amikor elfogyott a pénze kitétték (1), intézetből kirúgták (1), intézetből nem volt hova menni (1), intézetből szökött (2), intézetes volt (1), kijött az intézetből és nem volt hova menni (1), kirakták az állami gondozóból (1), megszűnt a szálláslehetősége (1), nem ment vissza az intézetbe (1), szállása munkáj amegszűnt (1), szállásról kitiltották (1), állami gondozásból kijött, haverokkal aludtak kint (1), állami gondozásból kikerült (3), állami intézetből kikerült (1), állami intézetből szökött (1), állami intézetes volt (1)

Munkavesztés: elveszett a munkahelye, és a lakhatása (1), elvesztette a munkáját (4), elvesztette munkahelyét, faluban nem volt munka, feljött (1), főnöke kirúgta (1), megszökött az intézetből (3), megszűnt a munka, aztán az albérlet (1), megszűnt a munkahely (3), megszűnt a munkahely és a szállás (1), megszűnt a munkahelye (2), megszűnt a munkája (1), megszűnt a munkája és a lakhatása (1), megszűnt a szolgálati lakása (1), munka megszűnt (1), munka miatt Pestre (1), munka miatt, nem tudott hazamenni (1), munka és munkásszálló megszűnt (3), munkahely megszűnése (1), munkahely vesztése családi kapcsolatok (1), munkahelye elvesztésével megszűnt a helye a munkásszállón (1), munkahelye megszűnt (1), munkahelye és szállása egyszerre szűnt meg (1), munkahelyét elvesztette (1), munkanélküli lett (1), munkanélküliség (2), munkanélküliség, albérletet nem tudta fizetni (1), munkanélküliség, alkoholizmus, munkaügyi gondok miatt (1), nem fizetik a munkahelyén (1), nem válaszol (52)

Lakás: albérlet megszűnt (3), albérlet, munka megszűnt (1), albérletből kirakták (1), albérletet nem tudták fizetni (1), lakásmaffia (1), bérlakás tartozás miatt megszűnt (1), cigánytábort el kellett hagyni (1), el kellett adnia a lakást az anyja halála után (1), el kellett hagyja a lakást (1), eladta a lakását, alkohol (1), eladta a vidéki házát és eljátszotta a pénzt (1), eladták a feje felől a lakást (1), eladták a lakást és kikerült az utcára (1), eladták a lakását (5), elvesztette a lakását (4), elvették a lakását (6), elvették az önkormányzati lakást (1), elárverezték a házát (2), fizetési hátralék miatt elvette az önkormányzat a lakását (1), főbérlo utcára tette (1), kilakoltattak (10), kilakoltatták, mert önkényes volt (1), kirakták az albérletből (1), lakás elhagyása végett (1), lakás elvesztés (1), lakásprobléma miatt (1), lakása ideiglenesen lakhatatlanná vált (1), lakásból kitétték (1), lakásmaffia miatt (1), lakásmaffia áldozata (6), lakásom eladták (1), lakást a családnak hagyta (1), lakását elvették (1), leégett a háza (2), lopás miatt (1), maffia (1), maffia elvitte a lakását (1), meghaltak a szülei, nem lett átíratva a lakás, önkormányzat visszavette (1), megszűnt a lakhatás (1), megszűnt a lakhatása (3), megszűnt az albérlet (6), nem tudta fizetni a lakást (2), nem tudta fizetni az albérletet (4), nem volt hol aludjon (1), nem volt hol lakni (3), nem volt hova menjen (4), nem volt lakása (7), nem volt lakása ahová menni tudott volna (1), nem volt más lehetőség (5), nem volt máshol helye (1), nem volt szállás (1), nem volt választás (2), nincs lakása (1), széthordták

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

a házát, amíg máshol dolgozott (1)

Alkohol-beregség-baleset: alkohol miatt (4) alkoholista és kihasználta (1) balesete volt (1), berúgott (1), ital miatt (1), ittam (1), ivott és nem akart hazamenni (1), ivott és összeesett a családdal (1), ivott, a családja nem bírta ezt (1), ivott, ezért neje kirakta (1), játékszenvedélyét nem tolerálta a család (1), karambol miatt került utcára (1), több napig ivott (1), több napig ivott, kirakta az élettársa (1)

Anyagiak: anyagi okok miatt (4), anyagi és családi okok (1), elverte a pénzét nem ment haza (1), adósság miatt (1), pénzhány (3), pénzügyi nehézség (1), pénzügyi nehézség (1), családi problémák (1), sok tartozás miatt (1), tönkre ment (1)

„Pestre jött”: Erdélyből jött (1), Pestre jött (1), Pestre jött munkát keresni (1), Pestre jött nem volt lakás (1), Pestre jött és barátnőjével az utcán éltek (1), Pestre jöttünk élettárral (1), Pestre költözött (3), Pestre költözött, nem ment szállóra (1), feljött Pestre (3), feljött otthonról (1), feljött vidékről az asszonnyal (1), feljött vidékről és nem volt hol aludni (2), felkerült Pestre és senkit nem ismert (1), felköltözött Pestre (1), felköltözött vidékről (2), mert csavargó (1), mert feljött Pestre (1), vidékről jött válás után (1), vidékről Pestre költözött (1), vidékről feljött (4), vidékről feljött Pestre (1), vidékről feljött, nem volt lakása (1), vidékről jött munkát keresni, szállás nem volt (1), vidékről jött válás után (1), vidékről jött, nem volt szállása (1), vidékről jött, és elvesztette az állását (1), vidékről, albérletet nem tudta fizetni, mert munka csak alkalmi már (1),

Egyéb: buliból (4), csak (1), csak nyáron alszik kint most csak kivételesen van kint (1), csak úgy (2), drog miatt és a barátok kint voltak (1), egy nő miatt (1), elfogyott alóla minden (1), ellopták az iratait, nincs hova mennie (1), elrontotta az életét (1), összeomlott (1), ezt az életformát választotta (1), abbahagyta a tanulmányait (1), gondoljai lettek (1), hajléktalanná vált (1), hajléktalansága miatt (1), hajtott a kalandvágy (1), happy-ből (1), itt jó (1), jobb mint a szálló (1), jó volt a társaság, nem volt pénze (1), kedvtelésből (1), kipróbálta milyen így (1), koncerten volt (1), külföldön élt, hazajött, de a fia nem fogadta be (1), külföldről hazajött, nem volt hova mennie (1), lányok és a pia miatt (1), maga miatt (1), muszájból (1), már nem emlékszik (1), mért ne (1), nem talált szállást (1), nem tudja (1), olyan kedve volt (1), ott érte az este (1), rossz társaság, elvesztette a lakást (1), rákényszerült (1), részeg volt (1), részeg volt, nem tudott hazamenni (1), sors erre kényszerítette (1), szét volt csúszva (1), szökésben volt (1), szükség (1), utcára került (3), utcára került nem ismert semmit (1), álmos volt (1), így alakult (2), így hozta az élet (1), önkritikából (1)

Nők:

Szabolcsból költözött fel (1), albérletet nem tudta fizetni (3), apja eladta a házát (2), barátjával beköltöztek az erdőbe (1), barátokkal csavargott (1), belvív miatt (1), berúgott és nem ment haza (1), bu-ból, lakás nem volt, munka sem (1), börtön után (1), családi okok (11), családi okok, alkohol (1), családi ok, lakás elvesztése (1), családi ok, maffia (1), családi okok, lakását elvesztette (1), családi okok, ő jöttel (1), családi problémák (4), családi veszekedések miatt (1), családi veszekedés (1), családi, volt férj kirakta (1), csavargott és szülei kidobták (1), csövezett (1), el kellett adni a lakást (1), eladták (1), eladták a házát (1), eladták a lakását (1), elfogyott alóla minden” (1) elhagyta a családját (1), egy másik ember miatt (1), eljött a pasijától (1), eljött otthonról (1), eljött otthonról és nem volt hol aludnia (1), elmenekült otthonról (1), elszökött otthonról (1), elvesztette a lakását (1), elvesztette munkáját, családját (1), elvesztették a házát (1), elvették a lakását (2), elvált (4), elvált és utcára került (2), elvált, kialakították (1), elvált, nem fogadták be sehol (1), elárverezték a házát (1), fedél nélkül maradt (1), feljött Pestre (1), feljött Pestre, nem volt hova menni (1), fenyegetettség (1), férj elzavarta (1), férj halála (1), férj halála, kilakoltatás (1), férje eladta a lakást (1), férje eladta a lakást, utcára került (1), férje elüldözte (1), férje kidobta (1), férje kidobta a kurvája miatt (1), férjtől szökött (1), férjével összeesett (1), gyerekek kidobták (1), gyógyszerek miatt (1), hajléktalan barátjához költözött (1), hivatalból kijelentették a lakásából (1), intézetből (1), ital miatt elzavarta a család (1), italproblémák (1), kidobták (1), kilakoltatták (7), kilakoltatták, Pestre jött (1),

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

kilakoltatás, férj halála, feljött Pestre (1), kirakták a szülei (1), kirakták a lakásból (1), kirakták otthonról (1), kirúgták az átmeneti szállóról (1), kisemmizték (1), kisemmizték a testvérei (1), kitagadták otthonról (1), kitiúrták lakásból (1), kizavarta a férje a lakásból (1), lakhatási problémák miatt (1), lakás elvesztése (1), lakásmaffia (1), lakás nélkül maradt (2), lakása elment (1), lakásból kirakták (1), lakásmaffia elvette a lakást (1), lakásmaffia áldozata (3), lebontották a sufnit ahol lakott (1), leégett a ház (1), leégett a házuk, Pestre költöztek (1), maffia (1), megbetegedtem, megszűnt a munkahely (1), meghalt a barát, akinél lakott (1), meghaltak a szülei (1), megismerkedett jelenlegi kedvesével, aki akkor már hajléktalan volt (1), megszűnt a lakhatása (2), megszűnt a lakhatása és elvált (1), megszűnt a munkahelye, albérletre nem futotta (1), megszűnt a vállalkozása (1), megszűnt az albérlete (1), mert az élettársa hajléktalanként élt (1), mert feljött Pestre (1), mostohaapja miatt eljött otthonról (1), munkanélküliség, alkoholizmus (1), nagypapja kidobta (1), nagyszülőknél lakott és nem egyeztek ki (1), nem mondja meg (1), nem tudta fizetni a lakást (1), nem tudta fizetni a lakást, eladta (1), nem volt albérlete (1), nem volt hol aludjon (2), nem volt hova menni (3), nem volt lakás, ahol aludjon (1), nem volt lakása (1), nem volt lakása a válás után (1), nem volt más lehetőség (1), nem volt szállása vidékről jött (1), nevelő anyja verte (1), nevelőanyjával nem jött ki (1), nincs hol aludnia (1), otthagya a férje (2), otthagya az élettársát (1), problémás házastársi kapcsolat (1), párja miatt (1), saját hibából (1), szerelmes lett egy hajléktalan fiúba, vele ment (1), szerelmes lett egy kukabúvárba (1), szülei meghaltak (1), szülei meghaltak, lakást elvették (1), szülei miatt (1), szüleitől elszakított (1), szüleivel összeveszett (1), testvérei kirakták (1), utcára került (1), veszekedés miatt (1), volt barátjával szakított, és utcára került (1), válás (2), (1), válás, feljött Pestre (1), válóper miatt (1), állami intézetből kikerült (1), árva, sose volt háza (1), élettárs miatt (1), élettársa az utcán élt, utána ment (1), élettársa meghalt, utcára tette a család (1), összeveszett a családdal (1), összeveszett a párjával (1), összeveszett élettársával, övé volt a lakás (1)

A válaszolók száma: 814 férfi és 253 nő

Összefoglalva a 2008. évi felmérés fedél nélküliekre vonatkozó eddigi részeredményeit: 2007-ről 2008-ra a megkérdezett fedél nélküli férfiak száma csökkent, tovább nőtt a 40–60 év közöttiek aránya. A fedél nélküliek többsége továbbra sem magányosan „csövezik”, a nők elsősorban „családtaggal”, élettárssal, a férfiak haverokkal, barátokkal. Minden harmadik fedél nélkül élő azt válaszolta, hogy mondták már rá, hogy cigány (e tekintetben nincs különbség a férfiak és a nők között). Igen jelentős a fedél nélküliek körében az iskolázatlanok aránya, különösen magas a 8 osztállyal sem, vagy legfeljebb ezzel rendelkezők aránya a fedél nélkül élő nők körében. A szakmával rendelkező férfiak is elsősorban elavult, jelenleg nehezen hasznosítható szakmával rendelkeznek. A fedél nélküliek valamivel több mint 1/3-a továbbra is azt mondja, hogy valamilyen betegség (is) korlátozza a munkavégzésben (a nők körében többen vannak ilyen helyzetben, mint a férfiak esetében). A betegség mellett az életkor, a képzettség (képzetlenség), a diszkrimináció, a bizonytalan, kiszolgáltatott munkaerő-piaci helyzet is gátja a hivatalos munkavégzésnek. Ezzel együtt kialakultak a létfenntartás bizonyos stratégiái, melyek elsősorban guberálást, kukázást, üvegezést, gyűjtögetést és kéregetést, koldulást jelentenek – segélyből kevesen és azon belül is igen csökkenő számban részesülnek.

Az utcára kerülés okait tekintve keverednek az alkohol, a lakásvesztés, a lakhatási krízisek, a családi, kapcsolatbeli okok, a munkahely elvesztése, illetve az ezek előli elmenekülés, szerencsekeresés.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

De hol voltak korábban?! Honnan jöttek?

Történeti-statisztikai háttér-részletek az elmúlt évtizedek folyamatairól

A közterületeken élők, a ténylegesen fedél nélküliek holisztikus, vagyis összetett, több dimenziós, a bonyolult személyiségbeli, szocializációs és társadalmi-gazdasági összefüggéseket és ezek egymásra hatását is megragadó vizsgálatának, elemzésének nincsenek hagyományai nálunk. Ezért akkor, amikor 2007 őszén megpróbáltuk folyamatosan, közösen értelmezni a másfél száz fedél nélkül élő ember életéről, utcára kerüléséről és ott maradásáról készült interjúk kérdőíveket, beszámolókat, bizony sokszor „csak” saját 15–20 éves hajléktalanügyi, utcai, a segítő munka gyakorlata során megszerzett, vagy éppen a korábbi interjúk kutatások során összegyűlt tereptapasztalatainkra tudtunk támaszkodni.

Óhatatlanul időbeli elemzésbe (is) kezdtünk, amikor fel-felmerült, hogy egyes helyzetekkel, folyamatokkal, sorsokkal feltűnően gyakrabban vagy ritkábban találkozunk most, 2007-ben, mint korábban, egy-egy 10–15 évvel korábbi kérdés-sorozat során. Alapvető, társadalomtörténeti háttérre vonatkozó kérdések, hipotézisek is felmerültek bennünk a kutatásnak ebben a szakaszában. Ezek közül az egyik hipotézis talán a következőképpen fogalmazható meg: **Úgy tűnik, mintha a '90-es évek elején jellemzőbb lett volna a státuszvesztők, „lecsúszók” előfordulása az utcán élők körében, mint ma, 10–15 évvel később.**

Korábban ott találtuk azoknak a nagy történelmi-társadalmi fordulatoknak a veszteseit is az utcán, akik a II. világháborút közvetlen követően, a fordulat éve körül, vagy éppen az „ötvenes évek” repressziója következtében, illetve az '56-os forradalomban való részvételük miatt veszítették el előző társadalmi-politikai pozíciójukat. Ott találtuk azok képviselőit, akik az '50-es, '60-as évek gyors és erőltetett társadalom-átalakítása során hirtelen felemelkedtek a társadalmi létrán, majd onnan egy másik fordulat következtében a mélybe (vissza) zuhantak. Őket neveztük mobilitási veszteseknek. Speciális alcsoportot képeztek e körön belül a volt határőr és nem határőr ÁVO-sok, vagy egyszerűen rendőr- és katonatisztek, pártfunkcionáriusok, akik száma egyes időszakokban hirtelen felduzzadt, majd egy-egy „racizás” következtében tömegesen kikerültek a „szervtől”. Szélesebb csoportot jelentettek a téjeszesítések során földönfutókká váltak, a hirtelen vidékről városokba áramlók, a szélesebb mobilitási csatornákon elindulók, de megkapaszkodni képtelenek. E csoportok képviselőivel mintha már nem, vagy nem a korábbi formában találkoznánk az utcákon élők körében 2007-ben. Az időbeli összehasonlítást tekintve csupán az emlékeinkre, emlékeink, korábbi – szisztematikusan fel nem dolgozott – interjúink és folyamatos tapasztalataink, valamint a mostani interjúk-kérdőíves kutatás egyfajta összevetésére hagyatkozhatunk. Hipotézisünk azonban megfogalmazható másképp is: **a 2007 őszén megkérdezett másfél száz fedél nélkül élő ember között többségükben nem olyan embereket találunk, akik korábban – még ha szerény szinten is – jól megépült, viszonylag biztonságos társadalmi státusszal rendelkeztek, hanem olyan embereket, akiknek soha nem adatott meg a biztonságos otthon, a „berendezettség” élménye.**

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Mintha ezek az életutak – a társadalmi felemelkedés, megkapaszkodás, lecsúszás értelmében – „laposabbak” lennének, hiányozna belőlük a relatív felemelkedés jól körvonalazható szakasza, az egyéni pályáivnek az a fontos része, mely az egzisztencia-teremtésen túl a biztonságos státusz megteremtését is eredményezte volna valamikor. Mintha hiányozna az a szakasz, amikor az ember – megfelelő képzettség birtokában – munkába áll, elkezd lassan gyarapodni, családot alapít, a család is elkezd gyarapodni, lakást-házat vesz, épít (bármily szerényet is), azt berendezi, kalkulál, s újabb, jövőbeni célokat tűz ki saját maga elé.

Valóban ekkora léket ütött volna a sokszor amúgy is nyomorúságos körülmények között élők vagy hányatatott sorsú emberek egy részének életén a '90-es évek mély gazdasági válsága? (A kérdezettek zöme jelenleg a 40-es, 50-es éveiben jár, a '80-as, '90-es évek fordulóján fiatal-felnőtt, huszonéves, fiatal harmincas volt.)

De az a kérdés is felvethető, hogy **miért is váltak annyian földönfutókká az elmúlt immár közel húsz év során.** Nem csak a '80-as, '90-es évek fordulóján, hanem azóta is, meg nem szűnően. Az ezt megelőző évtizedekben is nagyon-nagyon sokan éltek mély-szegénységben, az sem kizárt, hogy többen, mint ma. Rosszak, sőt rosszabbak voltak a lakásviszonyok, s a lakáshoz jutás sem a szegények kiváltsága volt. Ellenkezőleg. Munka nélkül is sok százezren éltek, még ha nem is regisztrálták egy részüket sem, támogatást sem kaptak. Ellenkezőleg, egy részüket üldözték, büntették. Családi és egyéni tragédiák is – sajnos – bőven voltak, válások, állami gondozás, nem is beszélve a tömeges alkoholizmusról. És a sort még folytathatnánk. Mégis, azokban az évtizedekben működtek olyan mechanizmusok, melyek meggátolták, hogy emberek tömegesen és tartósan hajléktalannokká legyenek, vagy éppen fedél nélkül éljék le életük egy részét.

Nem állítjuk, hogy megtaláltuk volna ezekre a kérdésekre a vitathatatlan feleletet, de megpróbáltunk részlegesen utánajárni, s ehhez most néhány társadalomstatisztikai idősort hívtunk segítségül.

Megszűntek a munkásszállók?

Az explicit, látható hajléktalanság megjelenésével egy időben, a '80-as, '90-es évek fordulóján, mondhatni néhány év leforgása alatt sorozatban szűntek meg a munkásszállók (sokszor azokkal a munkahelyekkel együtt, melyek dolgozóinak a lakhatását addig biztosították). Ezek a szállások részben azt a célt szolgálták, hogy akik más településeken jutottak csak a megélhetéshez szükséges keresethez, munkához, mint ahol lakásuk, családjuk, családi házuk volt, azok e munkahelyhez közelebbi szállásokon lakhassanak (családjuktól külön), illetve akiknek nem volt más lakhatási lehetőségük, de munkájukra szükség volt, azok egy-egy férőhelyhez juthassanak. Az 1990-ben működő munkásszállókon lakó hatvanezer ember közül minden negyedik házas volt, minden tizedik elvált, 2/3-uk pedig egyedülálló, túlnyomó többségükben férfiak. (Több ezren laktak már ekkor munkásszállókon olyanok, akiknek nem volt ezen kívül máshol állandó bejelentett lakóhelyük.)

A '90-es évek elején napi tapasztalat volt, hogy a több tízezer megszűnt munkásszálló férőhelyről a lakhatásukat és munkahelyüket elveszítőek egy részének nem volt hova „ha-

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Az intézetben élők száma		
	1990	2001
Intézet rendeltetése	Összesen	Összesen
Az intézet rendeltetése szerint		
Gyermekvédelmi szakellátás bentlakásos intézménye	19 563	13 048
Gyermekjóléti alapellátás bentlakásos intézménye	–	1 300
Diákotthon, kollégium	126 027	113 133
Munkavállalók elhelyezésére szolgáló intézmény	59 000	9 293
Kolostor, rendház	178	1 113
Tartós elhelyezést biztosító szociális intézmény		
ápolást, gondozást nyújtó intézmény	43 580	58 514
rehabilitációs intézmény	–	3 621
lakóotthon	–	121
Együtt	43 580	62 256
Ebből:		
idősek ellátása	34 108	37 472
fogyatékosok ellátása	7 269	14 483
pszichiátriai betegek ellátása	2 203	7 540
szenvedélybetegek ellátása	–	1 339
hajléktalanok ellátása	–	1 422
Átmeneti elhelyezést biztosító szociális intézmény	278	5 851
Ebből:		
idősek ellátása	–	1 720
fogyatékosok ellátása	–	41
pszichiátriai betegek és szenvedélybetegek ellátása	–	156
hajléktalanok ellátása	278	3 934
Fekvőbeteg-ellátó intézmény	1 744	3 657
Kereskedelmi szálláshely	41	2 484
Ebből:		
szálloda	–	1 074
panzió	–	202
Üdülő	24	163
Otthonház	359	196
Laktanya	..	13 393
Büntetés-végrehajtási intézet	..	17 361
Menekülteket befogadó állomás	200	1 697
Ismeretlen	–	3 441
Összesen	250 994	248 386

Forrás: Népszámlálás 2001. 8. Intézetek és intézeti háztartások © KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, 2004

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

zamennie”, hajléktalanná váltak a nagyvárosokban, s a megnyíló (nem egyszer volt munkásszállókból átalakított) hajléktalan-szállókon kerestek menedéket. A jelenleg hajléktalanok történeteiben is előfordulnak még e szállásvesztés emlékei.

A munkásszállók férőhely-kapacitása 1980 és 1990 között 92 ezerből 56 ezerre csökkent (tíz év alatt 35 ezer ilyen lakhatási lehetőség szűnt meg), s e folyamat egyáltalán nem lassult ezt követően sem, sőt, 1990 és 2001 között az 56 ezer férőhely 9 ezerre apadt (vagyis ebben az évtizedben 47 ezer munkásszálló férőhely szűnt meg).

Azt feltételezzük, hogy e munkahelyhez kötődő szállások – az olcsó munkaerő biztosításának a funkciója mellett – egyfajta „puffer” szerepet is betölthettek. Lakhatási lehetőséget nyújtottak azokban az élethelyzetekben, amikor valaki el akart menekülni családjától, vagy éppen „kidobták”, letelt az állami gondozás, a börtön, a sorkatonai szolgálat ideje, vagy nem volt albérlete, munkát keresett és talált egyéb lakhatási megoldás nélkül. Vagyis számos olyan élethelyzetben nyújtott lakhatási lehetőséget, melyekkel ma a hajléktalan-szállásokon vagy közterületeken élők körében találkozunk.

A munkásszállók rendszere lehetett az egyik olyan „intézményrendszer”, mely – ha akaratlanul is – felfoghatta a lakhatási és családi krízishelyzetbe kerültek egy részét? Talán.

E hipotézis érvényességének némileg ellentmondani látszik, hogy hosszabb időtávot tekintve, valójában nem a '80-as, '90-es évek fordulóján kezdődött a munkásszállók megszűnésének a folyamata (csak ekkor már nagyobb nyilvánosságot kaphatott e jelenség).

A II. világháborút követően, az újjáépítés, majd az erőltetett iparosítás, az ún. szocialista városok építése, az állami gazdaságok létrehozása folyamán, az ötvenes években több mint negyed millió dolgozó embert „tereltek” munkásszállásokra. E munkásszállásokon 208 ezer ember lakott még 1960-ban is. Jól mutatja e szállások embertelen viszonyait, hogy 41%-uk a hivatalos nyilvántartásban is csupán szükséglétesítményként szerepelt, 33%-uk ideiglenesen berendezett szállásként, másik 11%-uk eredetileg nem munkásszállás céljára létesített, de tartósan berendezett szállás volt, s csupán 12%-uk épült eredetileg is munkásszállásnak (ún. I. kategóriás munkásszálláson mindössze 900 ember élt). A lakók 89%-a férfi, 11%-a nő volt, az ún. családi (közös) szállásokon (gondoljunk a volt cselédsorokra) 2247 család volt elhelyezve. Az Építésügyi Minisztériumhoz tartozó vállalatok munkásainak 32%-a, az Állami Gazdaságok Főigazgatóságához tartozó vállalatok munkásainak 20%-a, a Nehézipari, Közlekedési, Postaügyi Minisztériumokhoz tartozó vállalatok munkásainak 11%-a lakott munkásszálláson ebben az időben.

Munkásszállón, alkalmazotti szálláshelyen összeírt lakók száma (fő), 1990	
Együtt	56 301
ebből:	
Budapest	33 004
város	20 167
község	3 130
ebből:	
férfi	40 562
nő	15 739
ebből:	
állandó bejelentett lakó, és nincs máshol bejelentett lakása	1 889
állandó bejelentett lakó, és van máshol bejelentett lakása	396

**Othontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

		Férőhelyek megoszlása (%)	Lakók száma (fő)
I. kategóriás	Eredetileg munkásszállás céljára létesített	12	899
II. kategóriás			23 873
III. kategóriás	Eredetileg nem munkásszállás céljára létesített, de tartósan berendezett	11	20 933
IV. kategóriás	Ideiglenesen berendezett	33	62 987
V. kategóriás	Szükségkétsésmény	41	67 806
Családi, közös szállás		3	4 816
Együtt		100	181 314

Forrás: Munkásszállások 1961. KSH Közlemény (Hivatalos, belső használatra) A 2769 állami vállalatra kiterjedő adatgyűjtés szerint az érintett vállalatok 38%-ánál volt munkásszállás. A 224 925 férőhelyen 181 314 fő élt (szeptember 28-án).

1956-ot követően, majd a hatvanas években rohamosan szűntek meg ezek az ideiglenes munkásszállások (1960 januárjában még 208 ezren, szeptember végén már „csak” 181 ezren laktak a meglévő 225 ezer férőhelyen). A hatvanas évtizedben 60 ezer munkásszálló férőhely, a '70-es évtized során újabb 50 ezer férőhely szűnt meg. Hova ment ez a több tízezer ember? „Haza”? Másik munkásszállóra? Az NDK-ba, szocialista vendégmunkásként? Egy részük részesült a „szociálista lakásépítés és -elosztás” eredményeiből? Más „puffer” intézményrendszerekbe? Ma már nem tudjuk rekonstruálni a választ. Az biztos, hogy nem lett belőlük fedél nélküli vagy hivatalosan hajléktalan, bár erős a kísértés, hogy azt gondoljuk, egy részük földönfutóvá vált (talán már korábban is), csak éppen más formában.

Ugyan folyamatosan és radikálisan csökkenő mértékben, de a jelenleginél nagyságrendileg nagyobb volumenben működtek ezekben az évtizedekben olyan szálláslehetőségek, melyek – egy-egy munkahelyhez kötve – menedéket (általában sanyarú menedéket) nyújtottak a lakástalanok, lakhatási krízisbe kerültek egy részének.

Munkásszállón, alkalmazotti szálláshelyen összeírt lakók száma	
Népszámlálás éve	fő
1920	11 372
1930	17 915
1941	19 638
1949	15 393
1960	208 000
1970	139 604
1980	92 058
1990	56 301
2001	9 293

Forrás: 1990. évi népszámlálás. Az intézeti háztartások főbb adatai (Munkaanyag)

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Az intézetben élők családi állapota az intézet rendeltetése szerint, 1990 / 2001											
Intézet rendeltetése	Év	Összesen	Nőlen, hajadon	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktív kereső	Eltartott
munkavállalók elhelyezése szolgáló intézmény	1990	59 000	39 320	13 365	553	5 762	59 000	53 766	275	1 640	3 319
	2001	9 293	6 507	1 448	191	1 147	9 293	8 323	125	388	457
tartós elhelyezést biztosító szociális intézmény	1990	43 580	22 952	3 289	12 947	4 392	43 580	1 616	20	24 794	17 150
	2001	62 256	26 494	4 923	22 146	8 693	62 256	4 017	280	49 667	8 292
ebből:											
hajléktalanok ellátása	1990	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	2001	1 422	587	100	84	651	1 422	259	251	543	369
átmeneti elhelyezést biztosító szociális intézmény	1990	278	121	38	10	109	278	68	171	36	3
	2001	5 851	1 916	524	1 424	1 987	5 851	956	945	3 322	628
ebből:											
hajléktalanok ellátása	1990	278	121	38	10	109	278	68	171	36	3
	2001	3 934	1 588	421	232	1 693	3 934	934	942	1 522	536
büntetés-végrehajtási intézet	1990	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
	2001	17 361	10 756	3 336	370	2 899	17 361	6 188	580	744	9 849
menekülteket befogadó állomás	1990	200	118	63	3	16	200	34	70	–	96
	2001	1 697	1 310	329	17	41	1 697	26	10	1	1 660
Összesen	1990	250 994	207 317	19 032	13 914	10 731	250 994	60 715	1 134	27 711	161 434
	2001	248 386	193 488	12 837	25 992	16 069	248 386	39 897	3 869	61 291	143 329

Forrás: © KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL, 2004

+ 400 fő 1990-ben Budaörsön a hajléktalanok táborában (Gy. P.)

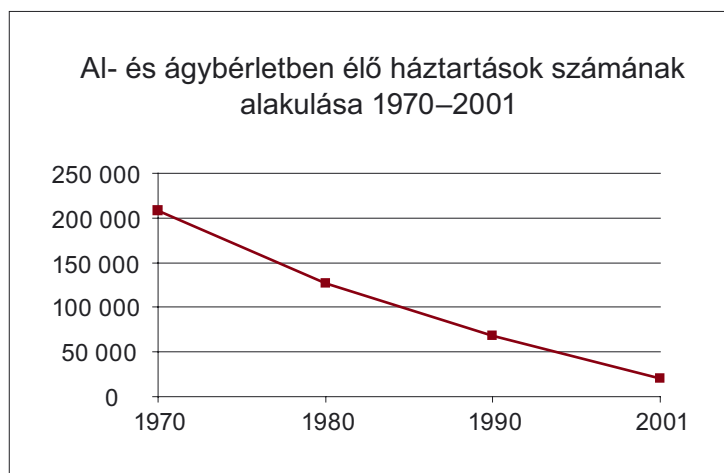
**Othontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Albérletek, ágybérletek

Egy másik „puffer” lehetőségként tarthatjuk számon az ún. al- és ágybérleteket, melyekben meghúzódhatnak azok, akiknek nincs saját, önálló lakásuk, vagy éppen elvesztették azt, elüldözték onnan őket. Az ilyen ideiglenes „megoldások” száma is radikálisan csökkent. 1970-ben még több mint 300 ezer háztartást(!) találunk al- és ágybérletben, vagy „egyéb” jogviszony (általában szívésségi jogviszony) alapján mások lakásában. Többségük ugyan egyszemélyes háztartás (170 ezer fő), azonban másik 130 ezer esetben már házaspárokat, élettársakat, egyszülős gyerekes háztartásokat kell ezalatt érteni. Ezek még valóságos albérletek, amikor a tulajdonos vagy főbérelő egy-egy szobát vagy más helyiséget adott bérbe. Valóságos ágybérletek, amikor még egy (cseléd)szoba sem jutott, csupán egy ágy, amin fizetség ellenében megaludhatott az ágybérelő (akár több is egy szobában, konyhában, nyári konyhában stb.).

Nos, ezeknek a „puffer” lehetőségeknek (vagy igényeknek?) a száma a hetvenes évek alatt 317 ezerről 143 ezerre apadt. A nyolcvanas évek során merőben új folyamatok indultak: miközben az albérletek, ágybérletek száma tovább feleződött, aközben az „egyéb” (még bizonytalanabb) lakhatási módok megháromszorozódtak. A kilencvenes években végképp összeszűkült (lényegében periférikussá vált) az al- és ágybérletek volumene (alig haladja meg országosan a 20 ezret), s immár többségbe kerültek az „egyéb” lakhatási jogviszonyok. A szívésségi lakók mellett tömegesen megjelentek a jogcím nélkül lakók is. Időközben ugyan elterjedt a teljes lakások – többnyire be nem jelentett, nem legális – bérlete, ezt azonban a jelenlegi társadalomstatistikai rendszer még kevésbé tudja regisztrálni, nyomon követni.

A lakhatási viszonyok margóján, a különböző bizonytalan és nem önálló lakhatási formák között is széles a skála: ott találjuk a legális albérleteket, ágybérleteket, a nem legális albérleteket, lakásbérleteket, az illegális tömegszállásokat, az alkalmi szívésségi lakhatásokat, a haveroknál meghúzódást, a kényszerű érdek-együttéléseket, a jogcím nélkül la-

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

A háztartások háztartás-összetétel és lakáshasználati jogcím szerint, 1970–2001										
Év, lakáshasználati jogcím	Családháztartás								Nem családháztartás	
	Összesen	Egy családból álló háztartás				Két vagy több családból álló háztartás				
		együtt	házaspár és életjársi kapcsolat	egy szülő gyermekkel	ebből:					
					rokon és nem rokon nélkül		rokon és/vagy nem rokonnal			
1970										
Al- és ágybérleti	208 310	51 143	50 767	43 186	7 581	48 435	2 332	376	157 167	154 130
Egyéb	108 789	93 689	90 211	83 596	6 615	79 356	10 855	3 478	15 100	13 122
1980										
Al- és ágybérleti	127 295	35 606	35 454	27 422	8 032	34 373	1 081	152	91 689	88 316
Egyéb	15 900	7 886	7 809	6 304	1 505	7 295	514	77	8 014	7 427
1990										
Al- és ágybérleti	68 390	14 361	14 316	9 821	4 495	13 857	459	45	54 029	52 436
Egyéb	43 547	11 332	11 158	7 805	3 353	10 550	608	174	32 215	30 925
2001										
Al- és ágybérleti	20 648	5 172	5 122	3 774	1 348	4 938	184	50	15 476	14 971
Egyéb	34 271	10 437	10 224	7 884	2 340	9 698	526	213	23 834	22 988

Forrás: © Központi Statisztikai Hivatal, 2004

Forrás: © Központi Statisztikai Hivatal, 2004

Fedél nélkül élők

kást, az önkényes lakásfoglalást, az alkalmi vagy szezonális munkáért nyújtott szállást stb. Ezek közül a társadalomstatisztikai adatok alapján annyit látunk, hogy a legális al- és ágybérletek száma nagyságrendileg lecsökkent az elmúlt hosszabb időszak alatt. Amennyiben ez a kínálat csökkenését mutatja, akkor ezzel egy jelentős „puffer” lehetőség vált nehezebben hozzáférhetővé azok számára, akik bármiféle lakhatási krízisbe kerülnek, s viszonylag gyorsan legális, bár nem önálló lakhatási lehetőséget igényelnének és tudnának megfizetni.

Keserűen mondhatnánk: egyes helyzetekben az ágyrajárás helyett maradt a plédre járás.

A represszív (elnyomó) intézkedések szerepe

Az ilyen szabadon vagy félig szabadon választható „puffer” megoldások mellett ott vannak még azok az eszközök, intézmények, melyek büntetnek, üldöznek, a társadalom mindennapi nyilvánossága elől (a közterületekről) eltüntetnek, elzárnak bizonyos magatartásokat, helyzeteket, embereket. Az ilyen represszív eszközök is hatékonyan közrejátszhatnak abban, hogy a különböző válsághelyzetekbe került emberek ne váljanak tartósan fedél nélküliekké. Az ilyen kényszerítő eszközöknek lehetnek részben megelőző, preventív, pontosabban megfélemlítő hatásaik, részben effektíve fedél alá kényszeríthetik az érintetteket (ilyen az elzárás, a börtön).

Márpedig a korábbi időszak során ilyen, a „represszív prevenció” eszköztárába tartozó intézmény több is működött. A legkiterjedtebb, bár nehezen nevesíthető eszköz maga az általános büntetőpolitika volt, mely akár csip-csup ügyekért, helyzetekért, magatartásokért elzárásra ítélte az „elkövetőt” (gondoljunk a garázdaságra, randalírozásra, hóbörgésekre, a hatóság vagy mások ellen elkövetett kisebb vétségekre stb.).

Közelebbről: például 1998-ban mintegy 600 ezer bűncselekmény elkövetését regisztrálták az országban, ezzel párhuzamosan 140 ezer elkövetőt azonosítottak, s 11 ezer embert ítéltek végrehajtandó szabadságvesztésre. Ezzel szemben például 1971-ben csupán 123 ezer bűncselekmény elkövetését regisztrálták, 82 ezer elkövetőt azonosítottak, de közel 20 ezer embert ítéltek végrehajtandó szabadságvesztésre. Ezekben az évtizedekben a börtönök a túlcsordulásig tele voltak, a mintegy 15 ezer „férőhelyen” folyamatosan 18–20 ezer fogvatartottat „tároltak”. (Itt az „ötvenes évek” extrém viszonyait nem is érintjük, amikor 60 ezerre nőtt az elítéltek, s mellettük 100 ezerre az internáltak tömege – s nem csak a tehetősebbek számítottak „osztályellenségnek”, akiket internáltak.)

Az elzárások ilyen kiterjedt rendszere azonban kiegészült néhány olyan speciális intézménnyel is, melyek még ennél is célzotabban érintették azokat az embereket, akikkel ma „szabadlábon” találkozhatunk a mindennapi életben vagy éppen munkánk során. Ilyen volt az alkoholisták kötelező munkaterápiás intézeti kezelésének előírása, melyet 1974-ben vezettek be. Az ún. Munkaterápiás Alkohollevonó Intézet 1990-ig működött Nagyfán (azutáni történetét is érdemes megismerni...), a '80-as években folyamatosan 1200-1500 „elítelt” volt benne elhelyezve. Rajtuk kívül voltak a kényszergyógykezelésre és elzárásra beutaltak, hasonló nagyságrendben.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Nem véletlen, hogy a '80-as, '90-es évek fordulóján kihirdetett részleges amnesztia – akkori emlékeink szerint – jelentős hatást gyakorolt a látható hajléktalanság tömeges megjelenésére, az ún. hajléktalanellátás kialakulására. Sokan kijöhettek az érintettek közül az elzárásból vagy az előzetes letartóztatásból, s elkezdhették „szabad” életüket. (Akkor 15–20 ezer emberről szólt a szóbeszéd, a statisztika 3000 elítélt kiszabadulását mutatja.)

„Az átpolitizált büntetés-tan új tartalma a **represszív prevenció** lett. Honi börtönügyünk az 50-es évek elejétől az egypártrendszerű, monolitikussá merevedő állami politika direkt irányítású eszközévé torzult, amely ugyan korszerű és hangzatos elveket képviselt, de gyakorlatában az osztályharc egyik előretolt bástyájaként a „szocializmus építésével szembe forduló” megleckéztetését végezte el. ...

Egyes források szerint 1952 márciusára az **elítéltek száma országosan mintegy hatvan-ezerre (az internáltaké százezerre) duzzadt**. Ez a létszámemelkedés szükségessé tette az intézményi rendszer – már korábban tervezett – gyors bővítését. A szovjet modell alapján a „nyitott végrehajtási helyeknek”, gyáraknak, üzemeknek, bányáknak stb. átadása a büntetés-végrehajtás számára 1949-ben kezdődött el és 1952 végére már szinte az egész országot behálózták az ún. őrzőparancsnokságok, illetve munkahely-parancsnokságok. Mintegy 45 helyen dolgoztattak elítélteket, így többek között ipari létesítmények építkezésein (Lábatlan, Almásfüzitő, Tiszalök, Csepel stb.) középületek létesítésénél (pl. a miskolci és veszprémi egyetemek), illetve felújításánál (pl. a budai vár), bányákban (Oroszlány, Recsk, Komló, Várpalota stb.) és számos más **ipari és mezőgazdasági jellegű közmunkán**. Az elítélteknek csupán egy kisebb részét tartották zárt intézetekben, illetve dolgoztatták az intézethez tartozó vállalatoknál, valamint a tagosítások útján jelentősen megnövekedett **állami rabgazdaságok** területén. Az elítéltek nagyobb munkateljesítményre ösztönzésére alkalmazták az ún. „napelengedést”, vagyis a havi 100%-ot meghaladó teljesítmény után 5%-onként, a bányaszatban 2%-onként egy-egy napot elengedtek a büntetésből. Ugyancsak a teljesítménytől tették függővé a különféle kedvezményeknek, mint a hozzátartozókkal való kapcsolattartásnak, a különböző programokon való részvételnek az engedélyezését. ...

A **büntetőpolitika represszív irányultsága 1968-tól erősödött**, következménye a fogva tartottak létszámának gyors emelkedése volt. Az 1968-tól regisztrálható egyenletes növekedés tetőpontja 1972-ben, a novella hatályba lépését követő évben volt mérhető. Az e két időpont közötti, mintegy 25%-os létszámnövekedés – amelynek következtében 1972. december 31-én 20 ezer főt meghaladó fogva tartott elhelyezéséről kellett gondoskodni – a büntetőintézetek rendkívüli zsúfoltságát idézte elő. Ez az előre nem tervezhető körülmény a Politikai Bizottság 1965. évi határozatában foglalt szakmai feladatok végigvitelének ellehetetlenüléséhez vezetett. Az MSZMP KB. Közigazgatási és Adminisztratív Osztályának 1971. szeptemberi jelentésében erről szokatlan, nyers őszinteséggel számol be: **„Az intézetek normális befogadóképessége 15000 fő. Jelenleg a letartóztatottak és jogerősen elítéltek száma meghaladja a 19000-et**. Ez a magas létszám nem csak a személyi állományra ró nagy terhet, de olyan zsúfoltságot is okoz, ami már alig elviselhető (egyszemélyes zárkákban négyen-ötven vannak, vagy húsz személy elhelyezésére szolgáló helyiségben negyvenen-ötvenen) ... A politikai bizottsági határozat óta bővítés alig történt (ami történt, azt belső erőforrásokból oldották meg), mert a szükséges pénzeszegeket a Pénzügyminisztérium és az

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Országos Tervhivatal nem biztosította, jöllehet a PB. határozat szerint a III. ötéves tervben évente 5-7 millió forintot kellett volna a bv. intézetek fejlesztésére fordítani.” ...

A kriminológiai szemlélet politikai közgondolkodásra gyakorolt hatásának a '70-es évek elején kiemelkedő állomása az **1973-as jogpolitikai irányelvekben** fedezhető fel. Az irányelvek – mint ismeretes – elismeri, hogy a bűnözés nem csupán a kapitalista múlt és környezet átkos következménye, hanem a létező szocializmus újratermelődő feszültségeiből, ellentmondásaiból fakad. Az irányelveknek a büntetés-végrehajtás számára lefordítható kriminálpolitikai „üzenetei” többsikúak. Általánosan felismeri, hogy az államnak a bűnözés elleni harcra tartósan kell berendezkednie (ezzel elvileg megszűnt a bűnözés elleni harc intézményei preferálásának szemléleti akadály); kimondja, hogy a végrehajtandó szabadságvesztés kiszabását racionális keretek közé kell szorítani (12.c. pont); **felhív a konok bűnelkövetőkkel, valamint a munkakerülő, alkoholistá életmódot folytatók elleni szigorú fellépésre** (12.a.b. pontok); végül konkrét útmutatást tartalmaz a büntetés-végrehajtás megfelelő differenciálására, a munkáltatás, nevelés és az utógondozás fejlesztésére (13. pont).

Az irányelveknek a bíróságok ítélezési gyakorlatára – ezen belül a szabadságelvonással járó jogkövetkezmények kiszabására – kifejtett hatása viszonylag rövid időn belül érzékelhetővé vált a fogvatartotti állomálynak 1972 és 1975 közötti mintegy 12%-os csökkenésében. ...

A bűncselekmények, az elkövetők és az elítéltek számának alakulása 1970-2001 között

Év	Bűncselekmények száma	Elkövetők száma	Elítéltek száma	Végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték száma
1970	122 289	74 969	46 330	18 323
1971	123 147	82 284	57 521	19 655
1972	125 999	86 160	65 787	19 012
1973	125 388	87 993	66 247	16 030
1974	111 825	78 231	64 909	15 218
1975	120 889	82 220	59 233	14 592
1976	129 424	91 110	65 938	16 718
1977	123 623	83 257	71 795	17 279
1978	126 907	83 336	66 657	14 817
1979	125 267	82 037	58 459	13 029
1980	130 470	84 781	59 913	13 518
1981	134 914	86 613	62 716	15 384
1982	139 795	88 190	63 626	15 690
1983	151 505	94 464	66 147	16 196
1984	157 036	96 204	63 858	16 370
1985	165 816	91 216	60 918	14 697
1986	182 867	99 114	65 809	15 189
1987	188 397	97 654	68 591	14 500
1988	185 344	87 844	68 197	12 987
1989	224 943	94 704	64 720	11 561
1990	341 061	112 254	47 694	10 936
1991	440 370	122 835	65 647	12 631
1992	447 215	132 644	77 481	13 035
1993	400 935	122 621	74 481	10 944
1994	389 451	119 491	78 324	10 138
1995	502 036	121 121	85 746	10 073
1996	446 050	122 226	81 392	9 977
1997	514 403	130 966	88 071	10 839
1998	600 621	140 064	97 277	11 712
1999	505 716	131 608	96 186	12 058
2000	450 673	122 860	94 488	12 203
2001	465 694	120 583	94 568	12 600

Forrás: A KSH és az Igazságügyi Minisztérium adatai alapján

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

A „túlvállaló” büntető-politika szintén a tettes-felelősségi rendszer keretében kívánt megoldást találni a bűncselekményt elkövetett szenvedélybeteggekkel – alkoholistákkal – szemben. Az 1974. évi 10. sz. törvényerejű rendelet az alkoholisták kötelező munkaterápiás intézeti kezelését vezette be. Az 1978. évi Btk. 76.§-a szerint önálló intézkedésként elrendelt kényszergyógyítás legalább egy, legfeljebb két évig tarthatott. Az intézeti gyógykezelés az erre a célra a Szeged melletti **Nagyfán kialakított Munkaterápiás Alkoholelvonó Intézetben** történt, egészen 1990-ig, megszüntetéséig. A megfelelő körütekintés nélkül bevezetett intézkedés ismét súlyos szakmai teherterelt jelentett a büntetés-végrehajtás számára. Megszüntetésének elvi indokai között a legnyomósabb a kezelés kikényszeríthetőségének a kezelt emberi jogait korlátozó jellege volt. A végrehajtás során kiütköző gyakorlati problémák – többek között – a kényszerkörülményeknek az alkoholbeteg fokozódó érzelmi-indulati zavaraira irányuló negatív hatásában, az intézet korlátozott egészségügyi intézmény jellegében, magyarán börtönjelleében mutatkoztak meg.

A fogvatartotti létszám alakulása 1970 és 2002 között						
Év	Előzetesen letartóztatott	Elítélt	Kényszer-gyógyke-zelt	Elzá-rásra beutalt	Egyéb	Össze-sen
1970	3 234	14 019	349	772		18 374
1971	3 488	15 218	380	860		19 946
1972	3 103	15 611	409	890		20 013
1973	2 628	14 694	402	816		18 540
1974	2 459	14 324	257	737		17 777
1975	2 355	14 391	218	934	26	17 924
1976	2 340	15 337	217	1 158	345	19 397
1977	2 303	15 826	231	1 160	581	20 101
1978	1 998	15 099	215	1 167	822	19 301
1979	1 923	12 263	213	1 142	1 223	16 764
1980	2 539	12 351	229	957	1 452	17 528
1981	2 783	13 365	247	1 016	1 470	18 881
1982	3 209	13 920	272	1 034	1 338	19 773
1983	3 611	14 704	275	1 426	1 283	21 299
1984	3 690	15 060	259	1 633	1 242	21 884
1985	3 958	15 481	250	1 902	1 425	23 016
1986	3 834	17 194	231	1 709	1 844	24 812
1987	3 131	15 950	225	1 646	1 591	22 543
1988	2 829	15 178	223	1 236	1 455	20 921
1989	2 402	12 632	199	155	540	15 928
1990	3 246	8 897	146	30		12 319
1991	4 264	10 326	152	68		14 810
1992	4 272	11 424	143	74		15 913
1993	3 557	9 390	130	119		13 196
1994	3 433	9 390	121	196		13 140
1995	3 183	8 928	128	215		12 454
1996	3 455	8 986	147	174		12 762
1997	3 660	9 408	165	172		13 405
1998	3 909	10 171	173	113		14 366
1999	4 114	10 800	181	15		15 110
2000	4 105	11 201	173	60		15 539
2001	4 263	12 755	194	63		17 275
2002	4 329	13 260	192	57		17 838

Forrás: Bv. Országos Parancsnokság. Az adatok a december 31-i létszámot tartalmazzák. Az Egyéb rovat a szigorított őrizet, a szigorított javító-nevelő munka és a munkaterápiás alkoholelvonás adatait tartalmazza

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

A hazai börtönügyet meglevő gondjai mellett jelentősen megterhelték a fenti, szakmailag előkészítetlen, gyakran rögtönzésszerű kormányzati döntésekből született intézkedések. A döntéshozók – saját tévedhetetlenségük biztos tudatában – nem vették figyelembe a büntetés-végrehajtási szakemberek jelzéseit az előkészítés időszakában, azonban sajátos módon a megvalósítás gyakorlati nehézségeit rendre a büntetés-végrehajtás számlájára írták. ...

A '90-es évek első fele ítélkezési gyakorlatának enyhülésére erőteljesen hatottak a Btk-nak olyan módosításai, mint a büntetési rendszer átalakítása, így a halálbüntetés eltörlése, vagy a szabadságjogok és az emberi jogok tiszteletének szem előtt tartásával a szigorított őrizetnek, **az alkoholisták munkaterápiás intézeti kezelésének, a szigorított javító-nevelő munkának kiiktatása.** A Btk. 1993-as módosításával további, a börtöncentrikus szemlélet ellen ható rendelkezések jelentek meg, így pl. a szabadságvesztés generális minimumának leszállítása 1 napra, a főbüntetés helyett kiszabott mellékbüntetés alkalmazhatósági határának két év börtönbüntetésről három évre emelése, a visszaesőket érintő hátrányos rendelkezések hatályon kívül helyezése, különösen pedig a gazdasági, illetve vagyoni elleni kisebb súlyú bűncselekmények értékhatárának jelentős megemelése. Mindezek hatására a fogvatartotti populáció számottevő csökkenése következett be. **E létszám csökkenésében további, jelentős szerepe volt az 1989. és 1990. évi közkegyelmi rendelkezéseknek, amelynek során mintegy 3000 elítélt szabadítására került sor.** Csökkenést eredményezett 1990-ben a szabálysértési eljárásban alkalmazott elzárás elrendelhetőségének módosítása is. Az 1993. évi Btk. módosítás pedig lehetővé tette a többszörös visszaesők feltételes szabadságra bocsátását, ez újabb 3000 fő elítélt szabadítását jelentette. **Az 1985. évi mutatókhoz viszonyítva az 1995-ben mért adatokat, megállapítható, hogy miközben a hatóságok tudomására jutott bűncselekmények száma 302%-kal nőtt, a fogvatartotti létszám 54%-kal csökkent. ..."**

Forrás: Lőrincz József: Büntetőpolitika és büntetés-végrehajtás 1970 és 2002 között.

A „represszív prevenció” eszköztárának további elemei közé tartozott az ún. „közveszélyes munkakerülés” és a „ref”, a „rendőri felügyelet” alá helyezés, valamint a „kitiltás”. A közveszélyes munkakerülés büntetése „kiváló találmány” a csavargó, nem dolgozó vagy éppen munkát nem találó, olykor a szezonális vagy idénymunkát éppen nem végzők elrettentésére, megfélemlítésére, az ilyen helyzetek közterületekről történő eltüntetésére. (Munkaerő-piaci és szociális intézményrendszer sem kell hozzá, csak rendőrség és fogdák, börtönök.) Külön „szépsége” ennek az intézménynek, hogy bírói ítélet sem mindig kellett hozzá, 60 napig tartó elzárást szabálysértési eljárás keretében is ki lehetett mondani.⁸

⁸ „Az 1984. évi 19. számú tvr. vezette be büntetőjogunkba a szigorított javító-nevelő munkát, amelyet fő büntetési nemként határoztak meg. Célja a munkakerülő, parazita életmódot folytató személyek munkára szoktatása, kötelezése volt. Az új jogintézményt a közveszélyes munkakerülés vétségét elkövetőkkel szemben szabhatták ki, vagylagosan. Tartama 1-2 évig terjedt, halmazati és összbüntetés esetén 3 év lehetett, félszabad típusú intézmény volt. A közveszélyes munkakerülést az 1989. évi XXIII. törvény iktatta ki büntetőjogunkból, de maga a szigorított javító-nevelő munka csak az 1993-as Btk. módosítással szűnt meg, miután a 13/1992. (VIII. 7.) IM rendelet annak végrehajtását határozatlan időre felfüggesztette. A szemléletbeli változásban nagy szerepe volt az ENSZ-nek, amely az 1987-es évet a „Hajléktalanok Nemzetközi Évének” deklarálta. Az 1989-es év Magyarországon a hajléktalanság szempontjából is mérföldkőnek számít, mivel a hajléktalanok tömeges megjelenése ekkorra lett szembetűnő, s ekkor jelent meg a médiában is.”

Forrás: Bíró Gyula – Vadász Anikó: A hajléktalan személyek sérelmére elkövetett bűncselekmények egyes kérdései, Esély, 2003.4.

Fedél nélkül élők

A csavargó „elemek” kezelésének ez a represszív módja régi, száz éves múltra visszatekintő hagyományokat követett hazánkban. Csupán egy év alatt, például 1977-ben 2600 embert érintett az ilyen okból történő rövid idejű elzárás (mely persze bármikor, bármilyen gyakorisággal megismételhető volt). Vagy más megközelítésben, 1985-ben például (alig egy-két évvel a rendszerváltás előtt) 5780 esetben folytattak „közveszélyes munkakerülés” miatt szabálysértési eljárást az érintettek ellen.

A „rendőri felügyelet” alá helyezés „kellemesen” pótolta az utógondozói, pártfogói rendszer hiányát. Részben „enyhe” represszív prevenció eszközként is használható volt, részben a fogvatartás után állandó felügyeletet, kontrollt biztosított az érintettek, az érintettek magatartása felett. (Például dolgoznak-e, rendszeren laknak-e valahol, egyáltalán megfelelő magatartást tanúsítanak-e.) A „kitiltás” már elleplezni sem akarja, hogy egyszerűen az a célja, hogy az adott magatartást gyakorló ember egyszerűen tűnjön el az adott településről vagy településrészeiről, ott – láthatóan – ne tartózkodjon, ne folytassa tevékenységét. (A ref és kitiltás gyakran együtt jártak: egy adott településről kitiltottak valakit, miközben folyamatosan meg kellett jelennie a másik település rendőrségén, hogy bizonyítsa, valóban ott tartózkodik.)

Aki véletlenül koldult, kéregetett, munkakönyves munka nélkül csavarogott, közterületen botrányt okozóan alkoholizált, esetleg éjszakáját is közterületen töltötte volna, alkoholos állapotban ott elaludt stb., az számíthatott e represszív eszközök alkalmazására. Ezt a mindennapi rendőri gyakorlat és szabályozás is ösztönözte: mivel hivatalosan ebben az időben *hajléktalanok* nem léteztek Magyarországon, ezért rájuk vonatkozó jogszabályok sem léteztek. Kivéve a rendőri eljárásokra vonatkozó szabályokat, melyek szerint „önmagá védelme érdekében be kell kísérni, mármint az őrszobára *„(a) a magával tehetetlen, erősen ittas állapotban lévő személyt, ha közbotrányt nem okoz, vagy a közrendet, a közbiztonságot nem zavarja, de a közterületről, illetve az egyéb nyilvános helyről eltávolítása szükséges, (c) az ön- és közveszélyes, a magával tehetetlen, a hajléktalan, a bármely okból gyámoltalan személyt, (d) az eltévedt, vagy csavargó gyermeket, a csavargó fiatakorút,...*” Elő kell állítani, s őrizetbe is vehető ... *„aki a rendőr felszólítására nem tudja magát hitelt érdemlően igazolni, akit a kitiltás vagy a rendőrhatalom felügyeleti szabályainak megsértésén a rendőr tetten ért, akivel szemben közveszélyes munkakerülés gyanúja merült fel... stb.”*⁹

Egy, a Fővárosi Tanács VB számára 1982-ben született BRFK tájékoztató jelentés – melynek már a címe is beszédes: *„A fővárosban élő állandó munkahely nélküli, hajléktalan antiszociális magatartású és egészségügyi ellátásra szoruló helyzetéről”* (sic.) – szerint: *„Budapest sem mentes a világvárosokra jellemző lumpen réteg újratermelődésétől. Míg azonban a nyugati nagyvárosokban e lumpen réteg kitermelődése, számszerű növekedése elkerülhetetlen következménye a társadalmi berendezkedésnek, addig nálunk e réteg éppen a társadalom nyújtotta lehetőségeket visszautasítva, a kínáló emberibb életéről lemondva választja ezt az életformát.”* De mely jellemzők alapján lehet körülhatárolni a „lumpen elemek” körét

9 A belügyminiszter 1/1985.(II.1.) BM sz. rendelete a személyi szabadságot korlátozó rendőri intézkedésekről.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

„...büntetni csak bűncselekményért lehet. Ezt a közhelyet talán nem is mondtam volna ki, ha nem kapcsolódna rögtön a javaslataim legvitatottabb pontjához, amely nem is kapta meg a szükséges szavazatokat egyik bizottságban sem – ha jól emlékszem, az alkotmányügyiben még a szavazatok egyharmadát sem, talán az emberi jogiban megkapta, éppen hogy az egyharmadát. Ez a tényállás, ez a bűncselekményfajta a közveszélyes munkakerülés. Nagyon jól tudom, hogy a Ház nem fogja ennek a bűncselekménynek a semmisségét megszavazni, és azt is tudom, hogy saját frakciómban, a szabaddemokraták között is sokan vannak, akik nem értenek egyet azzal, hogy ennek a semmisségét egyáltalán javaslatba vegyünk. Tulajdonképpen én itt a magam véleményét mondom, vagy azon néhányak véleményét, akik ebben a kérdésben egyetértenek velem. Ez más jellegű, mint a sajtórendészeti vétségnek vagy az izgatásnak a semmissége. Ezeknél, mondjuk az izgatásnál, arról van szó, hogy valakit valóban politikai jogainak a gyakorlása miatt büntetett a pártállam – tehát morálisan is egyértelmű az, hogy nem tekinthető bűnösnek –, és ennek a semmisségét mondjuk ki a jogállam helyreállása után.

A közveszélyes munkakerülés más. Mert kétségtelen, hogy néhány kirívó esettől eltekintve, amikor időnként talán előfordult, különösen a korábbi, talán még az 1956 előtti időben, hogy felhasználták ezt politikai cselekmények büntetésére, és tudjuk azt, hogy más, úgynevezett szocialista országokban számos példa volt erre – Magyarországon az ilyen esetek többsége nem politikai célzatú volt. Arról volt szó, hogy egyszerűen azt mondták: aki nem dolgozik, az nyilvánvalóan bűncselekményt fog elkövetni, tehát nem kell megvárni, nem kell bizonyítani, hogy az illető ténylegesen elkövetett bűncselekményt, elegendő annak az igazolása, hogy az illető nem rendelkezik jövedelemmel, és akkor már elkövette a közveszélyes munkakerülés bűncselekményét. Azt hiszem, ennek a jogellenességét, a jogállami alapelvekkel való szembenállását nem kell különösebben bizonygatni. Elég – vagy talán a kerektség kedvéért érdemes – idézni azt, hogy amikor 1989-ben, 1989 nyarán a XXIII. törvény megsemmisítette ezt a bűncselekményfajtát, akkor a törvény indoklása a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára hivatkozott, amelyben az áll, hogy senkit sem lehet kényszers munkára vagy kötelező munkavégzésre kötelezni. Ugyancsak ez az egyezségokmány felsorolja azokat az eseteket, amelyek kivételt képeznek ez alól, és megállapítja azt, hogy a közveszélyes munkakerülésért elítéltek esetében ezek a kivételek – mint szükségállapot, háború – nem forognak fenn. Ugyancsak hivatkozik az indoklás a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1956-os egyezményére, amelyhez Magyarország is csatlakozott, és ennek a Munkaügyi Szervezetnek a 29. számú határozatára, amelynek alapján a csatlakozó államok – így tehát Magyarország is – kötelezik magukat, hogy a maguk területén felszámolják a kényszer- és kötelező munkát. Ennek a csatlakozásnak a magyar jogrendszerben egészen 1989-ig nem volt semmiféle következménye.

Ez az egyezmény egyébként – ezt is fontos megemlíteni – kényszers munkának vagy kötelező munkának nevez minden olyan munkát vagy szolgáltatást, amelyet büntetés terhe alatt megkövetelnek valakitől, és amelyre az érintett nem szabad akaratából vállalkozik.

A közveszélyes munkakerülés bűncselekménye kötelezővé tesz munkát, és aztán a büntetési tétel, az 1984-ben bevezetett szigorított javító-nevelő munka, tulajdonképpen kifejezetten egy kényszers munkafajtát vezetett be. Talán még társadalomtörténetileg érdemes a dologhoz hozzáfűzni azt, hogy akkor, amikor megjelent Magyarországon a munkanélküliség – amelyet, ugye, a korabeli sajtó „átmeneti foglalkoztatási gondok” néven emlegetett –, akkor szigorították meg a közveszélyes munkakerülés büntetését, akkor vezette be egy elnöki tanácsi rendelet a közveszélyes munkakerülésre alkalmazott, úgynevezett szigorított

javító-nevelő munkát, amely tulajdonképpen egy szabadságvesztés büntetés volt, és három évig terjedhetett. Érdemes talán néhány számot idézni:

1977-ben 386 elítélés történt. Ugyanakkor – és ez is fontos momentuma a dolognak – nem volt okvetlenül szükséges bírói ítélettel sújtani a közveszélyes munkakerülőt, lehetett szabálysértési eljárásban is kimondani a 60 napig terjedhető elzárást. 2600 ilyen elzárást mondtak ki 1977-ben.

És aztán a '80-as években ez rohamosan emelkedett, például 1985-ben 1127 szabadságvesztés-ítéletet mondtak ki, és 5780 volt a szabálysértési eljárások száma.

Nos persze, mondhatjuk azt: azzal, hogy 1989-ben a magyar Országgyűlés ezt a bűncselekménysorozatot megszüntette, a dolog elrendeződött, és nem kell vele többet foglalkoznunk. De hogyha azt mondjuk – és én azt gondolom, ez így van –, hogy a közveszélyes munkakerülésért szabadságvesztést szenvedettek jogtalanul, a jogállami alapelvekkel ellentétesen – tulajdonképpen a jogállami alapelvekhez igazodó ítélkezési mód híján – veszítették a szabadságukat, akkor azt mondom, **ők is azok közé tartoznak, akik az elmúlt rendszer kárvallottai, megszenvedői, személyükben is különösen megszenvedői voltak.** Azt gondolom, **ők is megérdemlik azt, hogy kimondják ügyükben a semmisséget.** Természetesen még érdemes figyelni arra az erkölcsi ellenvetésre, hogy miért kapjanak most ezek esetleg kárpótlást és „pénzjutalmat”, amikor munkakerülő életmódjuk miatt büntették őket, és különösen ma miért érdemlik meg, amikor annyi ember – aki szeretne dolgozni – van munka nélkül. Ez mind igaz. Én tudomásul veszem ezeket az ellenvetéseket és megfontolásokat, és tudomásul fogom venni, hogyha a szavazás során ezt az indítványt leszavazzák – nem is érzem úgy, hogy ezzel megrendül az erkölcsi világrend. De azért hadd emlékeztessék arra, hogy 1989-ben kimondott, meghozott semmisségi törvény vonatkozik, mondjuk, például azokra, akiket 1945 után feketézésért, üzérkedésért ítélték el. Tudjuk, hogy nagyon sok koncepció is volt ebben, és ezért is határozott úgy a törvényhozó, hogy egyedi vizsgálat nélkül mondja ki a semmisséget. **De azért előfordulhat az az eset, hogy az az úr, aki 1945-ben jól megszédte magát, mondjuk egy zsrüzleten, az most kap kártérítést, mert akkor emiatt börtönbe csukták, míg ezzel szemben az a holt szegény ember, akit elvittek a rendőrök és munkakerülőnek minősítettek, megint csak nem kap semmit.** Erre a, sajnos, ismétlődő igazságtalanságra szeretném felhívni a figyelmet. ... Köszönöm. (Taps.)”

Forrás: Köszeg Ferenc parlamenti felszólalása, 1992. február 17.

– teszi fel a költői kérdést a jelentés készítője. *„Szubjektív oldalon alapvetően a csavargó, munkátlan életvitel, a henye, élősd magatartás”* alapján. Mindenki munkához, vagy ha arra rászorul, egészségügyi, szociális ellátáshoz juthat, *„nincs tehát objektiv társadalmi alapja annak, hogy emberek a társadalom perifériájára szorulva munkakerülő, csavargó életmódot folytassanak, illetve betegen, elhagyottan pályaudvarokon, búvóhelyeken tengessék életüket.”* Úgyhogy bizony *„nem nézhető tétlenül tovább a társadalom perifériájára került, antiszociális magatartású emberek helyzete.”* Egyébként a rend őrei precíz adatlapos felmérést végeztek e körben (a már említett előállítások módszerével), s azt találták, hogy ezeknek az „elemeknek” a 66%-a foglalkozás nélküli vagy alkalmizik, 61%-a büntetett előéletű,

10 Győri Péter: Vannak-e jogaik a hajléktalanoknak? Megjelent: Mozgó Világ, 1996/12., Hajszolt Hírlap, 1997/2

Fedél nélkül élők

18%-a cigány származású, 73%-ának nincs meg a 8 általánosa, 59%-uknak nincs budapesti bejegyzett lakcíme stb.”¹⁰

A kitiltás, a rendőri felügyelet alá helyezés, a börtönök, a munkaterápiás intézetek (korábban az internáló táborok) mellett ott voltak a szociális otthonok (korábban „szegényházak”) is e korszakban, részben a represszív eszközök kiszolgálóiként. A fővárosi – eldugott kolostorokban, kastélyokban, raktárakban vidéken kialakított – szociális otthonokba közvetlenül a háború után is külön vonatokkal szállították a budapesti koldusokat, csavargókat egy-egy tisztogatási akció alkalmával. Ez a „megoldási mód” azonban az elkövetkező évtizedekben is fennmaradt.

„A Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának ülésén elhangzottak alapján: *„a koldus-kérdést (...) csak zárt intézettel lehetne megoldani (...), márpedig a fennálló törvényes rendelkezések erre nem adnak módot. Ezt csakis rendészeti úton lehetne megoldani.”* A rendészeti megoldásról született informális, a rendőrség és a tanács közötti megoldás szerint: *„A csavargókról, a koldusokról többször tárgyaltunk már a Főkapitányság illetékes osztályával, és megállapodásra is jutottunk. Ha a Főkapitányság vagy egy kerületi kapitányság részéről olyan személyeket hoznak hozzánk, akik budapesti illetőségűek, minden esetben soron kívül elhelyezzük őket valamelyik vidéki otthonunkban.”*¹¹ – mondta a Szociálpolitikai Csoport vezetője. ...

„*Igazoltatással zavarjuk őket, de ha fiatalok vagy munkaképesek, akkor elvisszük őket, de az öregekkel és betegekkel mit kezdünk?*”¹² – tette fel (Sós György főkapitány) a költői kérdést.

Hiába igyekeztek a kerületi tanácsok szabályozni a kérdést, erre nem volt lehetőségük. „*Ahogy Sós elvtárs említette, el lehet járni a közveszélyes munkakerülőkkel szemben, de ha öregekről van szó, akkor ez szociális problémává válik. Ha a koldulást megtiltjuk, akkor ezzel a tanács szerveinek okozunk gondot, mert akkor vagy szociális ellátásban, vagy szociális segítségben kell őket részesíteni.*” „*Aki közveszélyes munkakerülő, azt le kell csukni. Aki állásban van és kiáll koldulni, az ellen el kell járni. Ha szociális otthonban van az illető, akkor meg kell akadályozni, hogy koldulni menjen, és valamiféle szankciót kell találni ezzel kapcsolatban a szociális otthonnak.*” A legtakarékosabb rendészeti megoldás a koldusok vidéki szociális (elmebeteg-) otthonokba zárása volt, amelyek egyúttal a legszegényebb öregeknek is szállást nyújtottak

Forrás: Horváth Sándor: Csavargók, hajléktalanok, koldusok. A társadalmi gondoskodás rejtett gyakorlata Budapesten az 1960-as években. In.: Történelmi Szemle, 2008.3.

Nyilvánvaló, hogy időben visszafele haladva ma már nem tudjuk rekonstruálni, hogy mindazon helyzetek közül, melyekkel napjainkban találkozunk a fedél nélkül élők vagy a hajléktalan-szállásokon lakók körében, mennyit és hogyan „tüntettek el”, „oldottak meg” ezek a represszív eljárások, intézmények, de nem kétséges számunkra, hogy fontos szerepet játszottak abban, hogy nem volt tömeges látható hajléktalanság hazánkban a '80-as éveket megelőzően. A földönfutókat más szervek karolták föl...

11 BFL XXIII-102a VB. 1960. nov. 2. 108. Jelentés az öregkori betegellátásról, különös tekintettel a szociálpolitikai vonatkozásokra.

12 BFL XXIII-102a. VB jkv. 1967. dec 20. 104-105. A Végrehajtó Bizottság ülésén elhangzott vita jegyzőkönyve.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Az a jelenség azonban nem a múlté, hogy a különböző kényszerű „intézményi lakhatási formák” – a bentlakásos állami nevelő intézetek, a büntetésvégrehajtó intézmények, a bentlakásos pszichiátriai intézmények és a hajléktalan-szállások – férőhely-kapacitása és az ezekben elhelyezettek, ezekben lakók száma továbbra is kölcsönhatásban van egymással. Mindaddig így marad ez, amíg bizonyos helyzeteket, magatartásokat, létmódokat így vagy úgy, de ilyen intézményekbe próbál (ki)szorítani a társadalom többsége.

Alkohol – tbc – öngyilkosság

A hajléktalan emberek igen-igen sokszínű világán belül a különböző csoportok igen eltérő módon érintettek az alkohol problémájában. Azonban empirikus vizsgálataink is kimutatták, hogy egyes alcsoportokon belül, így a fedél nélküliek körében is – sőt, szüleik körében is – nagyon jelentős szerepet játszik a nagy alkoholfogyasztás. Számos olyan emberi sorssal találkozunk, ahol a szülők alkoholizmusa jelentős kockázatként járult hozzá a felnövő gyermek hajléktalanná válásához, vagy ahol az alkoholbeteggé válás nagyban közrejátszott a család, a munka, a lakás elvesztéséhez. Ezért egyáltalán nem mindegy, hogy mekkora tömegű ilyen kockázat terheli egy-egy időszakban az egész társadalmat. Vajon társadalmi méretekben radikálisan nőtt-e az elmúlt 15–20 év során ez a kockázat a korábbi évtizedekhez képest vagy sem?

Persze az erre vonatkozó társadalom-statisztikai idősorok a jelenségnek csak egy-egy elemét tudják megragadni, ráadásul sokszor csak a statisztikai számbavétel, az érintett intézmények regisztrációs eljárásainak torzításain keresztül. Nos, a rendelkezésünkre álló információk alapján azt láthatjuk, hogy maga a (hivatalosan nyilván tartott) alkoholfogyasztás nem nőtt meg radikálisan az elmúlt két évtized során, sőt. Csúcsponjtját éppen a rendszerváltás előtti évtizedben érte el, majd azóta inkább enyhén csökken, stagnál. Vagyis sem a kilencvenes évek mély gazdasági válsága, sem az ezt követő kilábalás nem hozott jelentős, társadalmi léptékben mérhető változást az

Az egy főre jutó alkoholfogyasztás alakulása				
Év	Bor	Sör	Tőmény*	Összesen**
1950	33,0	8,3	1,50	4,9
1960	29,9	36,8	2,80	6,1
1970	37,7	59,4	5,40	9,1
1980	34,8	86,0	9,30	11,7
1985	24,8	92,4	10,86	11,5
1990	27,7	105,3	8,50	11,1
1991	28,9	100,6	7,74	10,7
1992	29,8	94,0	7,40	10,5
1993	31,5	82,9	7,30	10,6
1994	29,2	84,7	7,00	10,5
1995	26,6	75,3	6,84	10,00
1996	30,3	71,3	6,50	10,3
1997	29,0	70,0	6,50	10,1
1998	33,6	69,3	6,30	10,1
1999	30,7	69,2	6,20	10,1
2000	28,8	72,9	6,50	10,2

* 50%-os alkoholban számolva

**100%-os alkoholban számolva

Forrás: Magyar statisztikai évkönyv 2001

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

alkoholfogyasztás területén. Inkább az előző évtizedek mutatnak jelentős változásokat. A '70-es és '80-as évtized során visszaszorult a korábbi magas borfogyasztás, és jelentősen megnőtt mind a sör, mind a tömény italok fogyasztása.

Az egészségügyben nyilvántartott alkoholbetegek száma – az előzőekkel összhangban – nemhogy nőtt, hanem inkább határozottan csökkent az elmúlt évek alatt. 1980-ban mintegy 50 ezer alkoholistát tartottak számon, ez 1990-re már közel 65 ezerre emelkedett, de tíz év múlva már „csak” 40 ezer ilyen beteget tartott számon a magyar egészségügy. Figyelemre méltó, hogy a nyilvántartott alkoholista nők száma ezen időszak alatt stagnált, a csökkenés lényegében a nyilvántartott alkoholista férfiak számának csökkenéséből adódik. A dinamikától függetlenül, jelen vizsgálódásunk szempontjából annyit azért megállapíthatunk, hogy ez a kockázati tényező jelentős mértékben jelen van a magyar társadalomban, bár súlya mintha nem emelkedne, inkább csökken.

Ugyanakkor ez nem mond semmit az alkoholfogyasztás esetleges népességen belüli átstrukturálódására vonatkozóan. Hiszen lehetséges, hogy egyes csoportok fogyasztása lecsökkent, miközben más csoportok fogyasztása akár jelentősen meg is emelkedhetett. Számunkra erre utaló jelnek tűnik, hogy a májzsugorodásban meghaltak népességen belüli

aránya igen jelentősen megemelkedett az elmúlt hosszabb időszak alatt, s azon belül is az elmúlt 15–20 éves periódusban. A férfiak körében ez az arány 1970 és 2000 között a hatszorosára, a nők körében a négyszeresére emelkedett.

Az egészségügyben nyilvántartott alkoholisták száma				
Év	Férfi	Nő	Összes	Nő/Összes
1980	43476	6474	49950	13,0
1990	53148	11384	64532	17,6
1991	48853	10719	58572	18,3
1992	..	..	55467	..
1993	43095	10215	53310	19,2
1994	41836	10818	52654	20,5
1995	43139	11584	54723	21,2
1996	40584	11424	52008	22,0
1997	38349	10746	49095	22,0
1998	38568	11405	49973	22,8
1999	36403	10840	47243	22,9
2000	32326	9946	42272	23,5
2001	30318	9046	39364	23

Forrás: Statisztikai évkönyv 1997, Magyar statisztikai évkönyv, 2001

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

„A kilencvenes évekre vonatkozó adatok bizonyos mértékig ellentmondó tendenciákat tükröznek. 1990-91 között bekövetkezik ugyan egy kisebb csökkenés, ezt követően azonban a fogyasztás stabilizálódik. Újabb, csekély mértékű csökkenés csak 1995-ben figyelhető meg.

Az összes alkoholfogyasztás egy főre jutó adatai tehát inkább arra utalnak, hogy a kilencvenes évtizedben nem változik a fogyasztás mértéke. Meglepő módon ettől bizonyos mértékig eltérő következtetést vonhatunk le az italfajtánkénti fogyasztási adatokból. Az egy főre jutó borfogyasztás a korábbi évtizedekhez hasonlóan többé-kevésbé változatlan. Jelentős csökkenés következik be a sörfogyasztásban: 1990-hez képest 2000-re, az ekkor bekövetkezett növekedés ellenére is alig több mint kétharmadára csökken az egy főre jutó sörfogyasztás, és így, ebben az italfajtában megy végbe a legjelentősebb csökkenés a 90-es évtizedben. Bár a sörnél kisebb mértékben, de 1990-hez képest így is 24%-kal csökkent a tömény szesz fogyasztása. Különösen jelentős a csökkenés a töményszesz-fogyasztás csúcspontját jelentő

1985-höz képest, amikor az egy főre jutó töményszesz-fogyasztás 67%-kal volt magasabb, mint 2000-ben.

A statisztikai adatok alapján tehát a kilencvenes éveket az összes egy főre jutó alkoholfogyasztás stabilitása – egész enyhe csökkenése –, a borfogyasztás stabilitása, a sörfogyasztás nagy mértékű, és a tömény szeszfogyasztás kisebb mértékű, de még szintén jelentős csökkenése jellemezte.

Míg az egy főre jutó alkoholfogyasztás a nyolcvanas évek közepétől csökken, a kilencvenes években pedig stagnál, a májzsugorodásban meghaltak száma a kilencvenes évek közepéig jelentősen nő. 1995-1996 között nagy arányú csökkenést figyelhetünk meg. A csökkenés legfőbb oka, valószínűleg a BNO X-re történt áttérés (aminek következtében az adatok a korábbi évekkal nem összehasonlíthatóak), ugyanakkor valószínűsíthető az is, hogy az egészségügy megváltozott finanszírozása is hatással volt a halálozási adatokra.

Természetesen nem zárható ki az sem, hogy az alkoholfogyasztás csökkenése érzeteti hatását a halálozási adatokban, ennek azonban ellentmond az, hogy a csökkenés csupán egyetlen évben figyelhető meg, akkor pedig sokkal nagyobb arányú, mint azt a fogyasztás csökkenése indokolná. 1996–1999 között újabb növekedés következik be a halálozási adatokban. Csökkenést 2000-ben tapasztalunk először, amely csökkenés az elmúlt két évet határozottan jellemzi. Azaz a fogyasztási és halálozási adatok tartósan eltérő tendenciát mutattak.

Ennek természetesen oka lehet az is, hogy a két időszakban kell, hogy mu-

A májzsugorodásban meghaltak száma százezer lakosra számítva, nemenként 1950–2001

év	férfi	nő	összes
1950	..	..	5,0
1955	..	..	5,5
1960	..	..	8,9
1965	12,8	7,2	9,9
1970	17,4	8,5	12,9
1975	24,5	11,9	18,2
1980	39,1	17,1	27,7
1985	62,6	24,9	43,1
1990	74,9	32,0	52,6
1991	81,5	34,2	56,9
1992	104,4	39,1	70,4
1994	127,4	44,0	83,9
1995	124,9	44,6	83,1
1996*	86,0	24,9	54,1
1997*	86,9	26,3	55,3
1998	92,5	38,6	59,0(?)
1999	109,3	38,5	72,3
2000	104,2	36,3	68,7
2001	94,3	35,4	63,7

*1996-tól a BNOX revíziójára való áttérés miatt az adatok a korábbi évekkal nem összehasonlíthatóak
 Forrás: Magyar statisztikai évkönyv, 2001

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

tassa a változásokat, azonban a fogyasztási adatok mutatta csökkenés már korábban kellett volna, hogy éreztesse hatását a halálozási adatokra. Akár az 1995-ig tartó regisztrálási módot, akár az utána következő évek adatait tekintjük, mindenképpen valószínűsíthető, hogy a magyar népesség közel 7–10%-a problémás alkoholfogyasztó. A nyilvántartott alkoholisták száma egyrészt töredéke az alkoholisták Jellinek formula alapján becsült számának, másrészt a kezelték száma határozott csökkenést mutat a kilencvenes években, különösen, ha az 1990. évi és a 2001. évi adatokat hasonlítjuk össze. E csökkenés elsősorban a gondozóintézetek kapacitásának, illetve az alkoholisták kezelésére vonatkozó jogszabályok változásával magyarázható. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy ez a csökkenés elsősorban a férfiakat érintette, és az egészségügyben kezelt alkoholista nők száma alig változott a kilencvenes években.

Összességében tehát a rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján egyrészt megállapíthatjuk, hogy az ötvenes évektől a nyolcvanas évek közepéig igen jelentős növekedés volt megfigyelhető az egy főre jutó alkoholfogyasztásban, és a fogyasztás okozta problémák jelentős részében. Ugyanakkor nehezen eldönthető, hogy az alkoholfogyasztással kapcsolatos problémák hogyan alakultak a rendszerváltás utáni évtizedben. A fogyasztási adatok alapján feltételezhető, hogy a nyolcvanas évek második felében tapasztalt javulás után inkább egyfajta stabilitás következett be. A halálozási adatok, és néhány egyéb, az alkoholfogyasztással kapcsolatos problémára utaló adat inkább romló tendenciákat mutatnak.”

Forrás: Elekes Zsuzsanna: Az alkoholfogyasztás jellemzői Magyarországon a közvetett indikátorok alapján.

A tbc elterjedtsége összefügg mind a súlyos alkoholfogyasztás elterjedtségével, mind a tartósan nyomorúságos lakhatási viszonyokkal. Az alkoholfogyasztáshoz, a nyilvántartott alkoholbetegek számához hasonlóan a tbc-betegek száma is csökkent az elmúlt időszak alatt. Bár ez a folyamat sem volt ellentmondásokról mentes. A '90-es évek közepén – az addigi több évtizedes csökkenő tendencia megfordult – enyhén, de érzékelhetően elkezdett emelkedni a nyilvántartott tbc-betegek száma. 1997-től viszont ismét folytatódott a csökkenő tendencia, ma már fele annyi új tbc-s beteget regisztrálnak évente, mint a rendszerváltáskor. (Ugyan itt is vannak kétségeink a regisztráció megbízhatóságára vonatkozóan, de maga a csökkenő tendencia meggyőzőnek tűnik.) Ez a csökkenés még akkor is fontos, ha sajnos éppen a hajléktalan, fedél nélküli emberek körében az átlagost jóval meghaladja az érintettség. Maga a tendencia valamennyire a társadalmi kockázat csökkenését jelezheti. Hasonló a helyzet a végrehajtott öngyilkosságokkal is.

Kiseb hullámzásoktól eltekintve, egyértelműen csökkent

Év	Új tbc-s beteg
1990	3 588
1991	3 658
1992	3 960
1993	4 209
1994	4 163
1995	4 339
1996	4 278
1997	4 148
1998	3 999
1999	3 912
2000	3 598
2001	3 320
2002	3 007
2003	2 745
2004	2 476
2005	2 024
2006	1 894

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

az öngyilkosságok száma hazánkban a rendszerváltás óta (ez azért is fontos, mert korábban elsők voltunk e téren a világon). A nők körében a felére, a férfiak körében a kétharmadára csökkent az öngyilkosságot elkövetők száma 1990 óta.

Mindez elsősorban azt mutatja, hogy a nagy társadalmi-gazdasági tendenciák és a végsősoron mégiscsak egyéni helyzetek, döntések, részben társadalompszichológiai tendenciák között igen bonyolult, nem egyszerűen megfejthető kapcsolatok működnek. Egy egyszerű képlet szerint a '90-es évek elején lezajlott mély gazdasági válság, magas munkanélküliség és elszegényedés mind az alkoholizmus, mind a tbc, mind az öngyilk-

TBC mortalitás változása			
Év	Fő	Index 1970=100%	100.000 lakosra
1970	1991	100	19,3
1980	1245	63	11,6
1985	834	42	7,83
1990	699	35	6,74
1995	629	31,6	6,16
1996	571	28,7	5,61
1997	524	26,3	5,15
1998	443	22,3	4,39
1999	452	22,7	4,90
2000	361	18,1	3,90
2001	324	16,3	3,70
2002	325	16,3	3,20
2003	300	15,1	2,96
2004	300	15,1	2,97

Halálozások a gyakoribb halálokok szerint (1990–): szándékos önártalom			
Év	Férfi	Nő	Összesen
1990	2 980	1 153	4 133
1991	2 880	1 113	3 993
1992	2 939	1 061	4 000
1993	2 715	979	3 694
1994	2 727	898	3 625
1995	2 478	891	3 369
1996	2 522	916	3 438
1997	2 388	826	3 214
1998	2 469	778	3 247
1999	2 550	778	3 328
2000	2 463	806	3 269
2001	2 282	697	2 979
2002	2 195	648	2 843
2003	2 161	640	2 801
2004	2 087	655	2 742
2005	2 028	593	2 621
2006	1 861	599	2 460

kosságok számának növekedéséhez „kellett volna”, hogy vezessen. De éppen ennek ellenkezője történt. Magunk hinnénk abban, hogy a rendszerváltást megelőző viszonyok összessége – hosszú távú történelmi gyökök, minták mellett – igen negatívan befolyásolták az egyénekig elérő társadalomlélektani mechanizmusokat, s ez a nyomás a rendszerváltást követően mégiscsak enyhült. De ez csupán egy merő hipotézis, melynek elvetése vagy alátámasztása számos alapos kutatást igényelne.

Elgondolkodtató számunkra, ahogy a végrehajtott öngyilkosságok csökkenő számával párhuzamosan nőtt a fedél nélküliek száma. Úgy tűnik, hogy teljesen kiúttalannak, megoldhatatlannak tűnő helyzetekből korábban nehezebben lehetett „elmenekülni”, maradt a „végső megoldás”, ma szabad „világgá szaladni”, a menekülést, akár a semmibe menekülést választani.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

A be-nem-fejezett iskolák

Elemzésünk során foglalkoztunk azzal a szembetűnő jelenséggel, hogy egyes hajléktalan csoportokon belül riasztóan nő az iskolázatlanok vagy be-nem-fejezett középfokú iskolába jártak aránya (elsősorban a fiatalabbak és a nők körében). Nyilvánvalóan igen bonyolult, s igen negatív társadalmi folyamatok állhatnak ennek hátterében. Ez megint egy olyan jelenség, mellyel a társadalom-statisztikának ugyan elmélyülten kellene foglalkoznia, azonban ennek ellenére alig vannak hozzáférhető információk. Kérdezetteink körében jelentős szerepe van/volt a szakiskolai rendszerben szerezhető szakmáknak, ezért megnéztük, mi a helyzet ezen a területen. Azt találtuk, hogy a szakiskolai rendszerben tanulók száma 1960 és 1970 között jelentősen megemelkedett, mintegy a két és félszeresére nőtt, majd a '70-es években visszaesett (nem tudjuk, hogy demográfiai okok vagy a szakmunkásképzők elterjedése miatt), a '80-as években ismét mintegy 30%-os emelkedés következik a tanulói létszámban, majd ezt követően, 1990 óta elkezdett ez a képzési forma radikálisan visszaszorulni (az 1990. évi 82 ezer tanulóról 2000-re 34 ezerre apad a tanulói létszám). Ezt a folyamatot a lemorzsolódások számának riasztó emelkedése kíséri végig. A kilencvenes évek során a 3 év alatti lemorzsolódások aránya 30%-ra növekedett(!), ami azt jelenti, hogy minden három szakiskolát elvégzettre egy kiesett diák jut. Ez csak az 1990–2000 közötti tíz év alatt 100 ezer olyan fiataalt jelent, aki elkezdett valamilyen szakiskolát, majd onnan lemorzsolódott, s mindössze 8 általános végzettséggel vághatott neki a világnak, keresheti helyét a munkaerő-piacon!

Ennek a – hosszabb időszakot tekintve – több százezer iskolázatlan pályakezdő fiatalnak a jövője nyilvánvalóan súlyos teherként fog nehezedni családjukra, gyerekeikre, mindenkire.

Lemorzsolódás 3 év alatt a szakiskolákban					
Kezdő tanév	Évfolyamlétszám	Záró tanév	Szakmunkás-vizsgát tett	Lemorzsolódás	Lemorzsolódás 3 év (%)
1960/61	33992	1963	44282	10290	0
1965/66	69788	1968	58508	11280	16,2
1970/71	81974	1973	65434	16540	20,2
1975/76	60281	1978	48063	12218	20,3
1980/81	59845	1983	45824	14021	23,4
1985/86	66968	1988	50974	15994	23,9
1990/91	81788	1993	60040	21748	26,6
1993/94	63335	1996	47795	15540	24,5
1994/95	61034	1997	41973	19061	31,2
1995/96	55532	1998	38871	16661	30,0
1996/97	51219	1999	36362	14857	29,0
1998/99	36658	2001	Csak 1 éves képzést végezhetett		
1999/2000	34358	2002	Nincs adat		

Forrás: Oktatási minisztérium

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

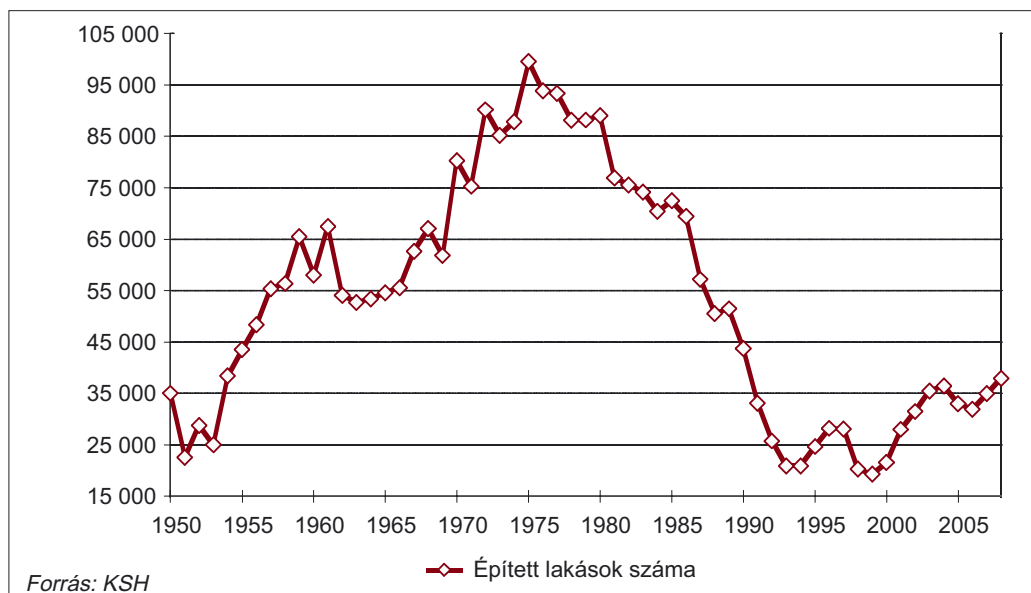
E komoly társadalmi jelenség alátámasztani látszik azt, hogy amit a hajléktalan, fedél nélküli emberek körében tapasztalunk, annak egy nagyobb, súlyos társadalmi folyamat áll a háttérben.

Lakásépítés

Néhány jelentősebb, s könnyebben megközelíthető szakirodalommal bíró társadalmi folyamatról – mint lehetséges befolyásoló környezetről – csak nagyon röviden szólunk. Ilyen a lakásépítés és a foglalkoztatottság. Számunkra nem kérdéses, hogy a lakásszektor számos eleme – a lakásállomány fizikai és tulajdonviszonyok szerinti összetétele, a bér-lakások aránya, a lakáshoz jutás esélyei, a lakásbérlet és a felmondások szabályai, a lakástámogatások rendszere stb. – szoros összefüggésben van azzal, hogy hogyan alakul az otthontalanság-lakástalanság-hajléktalanság-fedél nélküiség terjedelme, jellege egy-egy időszakban. Mindebből itt csupán az összes lakásépítés volumenének alakulását villantjuk fel háttérként. A hazai lakásépítés legnagyobb visszaesése – a rendszerváltást megelőző időszakban – az ötvenes évek első felében következett be. Az ország erőforrásait ekkor egészen más célokra fordították. A '60-as évek elején meghirdetett új lakásépítési programok valójában az évtized közepén kezdték éreztetni hatásukat, ekkortól egészen 1975-ig szinte évről évre di-

A lakásberuházások megoszlása a finanszírozás forrása szerint

Időszak	Lakásberuházás 100%, ebből	
	állami (%)	magán (%)
1976-80	43,3	56,7
1981-85	24,8	75,2
1986-90	12,8	87,2
1991	4,7	95,3
1992	3,5	96,5
1993	2,1	97,9
1994	3,0	97,0
1995	0,7	99,3
1996	1,1	98,9
1997	0,8	99,2
1998	1,3	98,7

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

namikusan emelkedett az épített lakások száma, egészen addig, amíg 1975-ben elérte az évi 100 ezer felépített lakással a csúcspontot. (A 100 ezer lakás fele magánérőből épült, másik fele állami építésű volt. Ez utóbbiak nagyobb része állami építésű tanácsi elosztású bérlakás volt, a másik része szövetkezeti vagy tanácsi értékesítésű OTP öröklakás.)

Az 1975. évi csúcspontot követően évről évre folyamatosan csökkent az épített lakások száma (ezen belül gyorsabban csökkent az állami építésű, tanácsi bérlakások száma), egészen a '90-es évek első feléig, amikor alig 20 ezer lakás épült egy-egy évben (ezek már lényegében majdnem mind magántulajdonú lakások voltak).

A '70-es, '80-as években is igen-igen nehéz volt lakást építeni, s így önálló lakáshoz jutni (sok millió embernek egész életre szóló program volt ez). Még nehezebb, bonyolultabb volt megfelelő bérlakáshoz jutni azoknak, akik nem rendelkeztek elegendő kapcsolati tőkével vagy éppen pontszámmal a bérlakás-elosztási rendszerben. Mégis, sokaknak megadatott, hogy ha nagyon nehezen is, de lépésről lépésre eljussanak a biztonságos lakhatásig, a berendezett otthonig. Ennek a nagy társadalmi konszolidációs, felemás modernizációs folyamatnak a törekvése sokak számára csak a rendszerváltáskor vált nyilvánvalóvá (bár sokak azóta sem értik, mi és miért is történt...).

Azonban a rendszerváltást követően ezen a területen is nagyon megváltoztak a lehetőségek. Nem csupán az addigra berendezett otthonok további fenntartása, fenntarthatósága került tömegesen veszélybe, hanem az addigi nehéz lakáshoz jutást is tömegesen felváltotta a lakáshoz jutás teljes ellehetetlenülése. Az állami lakásépítés lényegében leállt, így részlegesen sem jöttek létre új, elosztható bérlakások. Az addigi tanácsi bérlakások legnagyobb részét alig néhány év alatt privatizálták, s a magánlakás-építés is mélypontra süllyedt.

Azt feltételezzük, hogy ez lehet az egyik fontos oka annak, hogy a jelenleg fedél nélkülé lett emberek körében mintha kimaradt volna 15–20 évvel ezelőtt a berendezkedés, az otthonteremtés markáns korszaka.

Foglalkoztatottság – munkanélküliség

Mit is hoztak ezek az évek, amikor az általunk megkérdezett, jelenleg fedél nélkül tengődő emberek elérkeztek az egzisztencia-teremtés, otthonteremtés, berendezkedés korszakába? A '80-as évek igen alacsony és lassuló gazdasági növekedése a '90-es évek elejére recesszióba csapott át. Ez a gazdasági válság egészen 1994-ig tartott, a mérhető növekedés pedig csak 1997-ben (az ún. Bokros csomagot követően) indult meg. A

A munkanélküli nyilvántartásba belépők száma (ezer fő)			
Év	Első alkalommal belépő	Már volt regisztrált	Összes belépő
1995	17,0	28,7	45,7
1996	19,2	33,6	52,8
1997	17,0	39,2	56,1
1998	13,4	42,0	55,4
1999	12,8	44,4	57,2
2000	11,2	42,9	54,1
2001	11,2	45,8	57,0
2002	10,4	45,6	56,0
2003	10,0	44,8	54,8
2004	10,5	47,4	57,8
2005	10,8	50,0	60,7

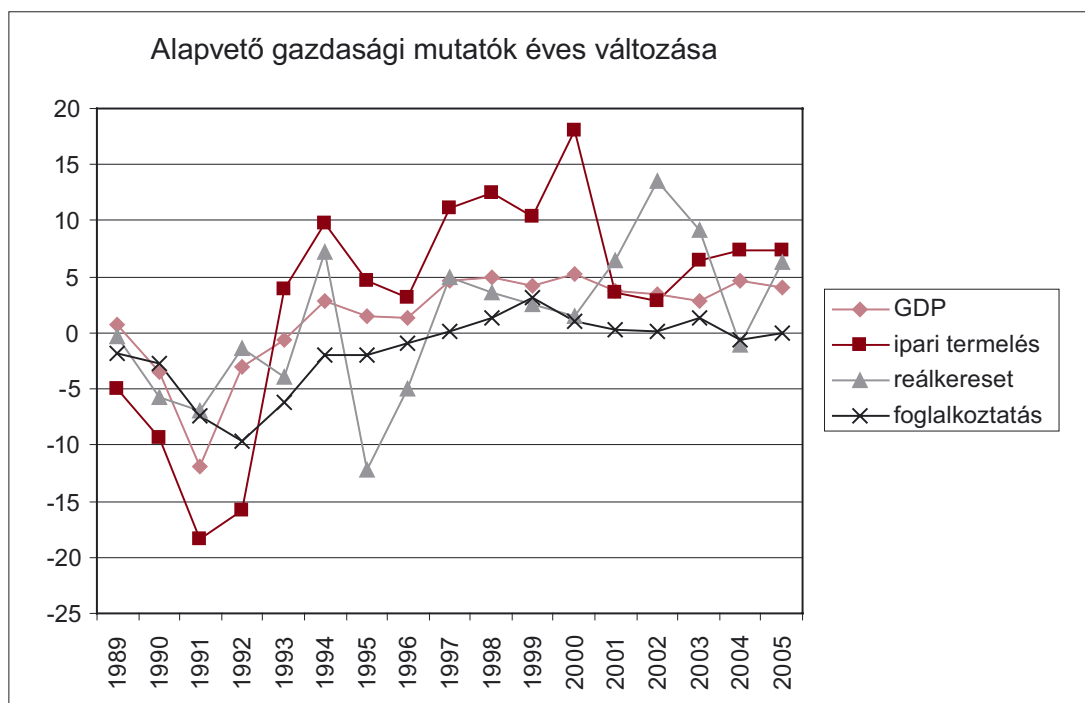
Forrás: FH REG.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Alapvető gazdasági mutatók						
Év	GDP	Ipari termelés	Reál- kereset	Foglalkoz- tatás	Fogyasztói árindex	Munkanél- küliségi ráta
Előző év = 100						
1989	100,7	95,0	99,7	98,2	117,0	...
1990	96,5	90,7	94,3	97,2	128,9	...
1991	88,1	81,6	93,0	92,6	135,0	...
1992	96,9	84,2	98,6	90,3	123,0	9,8
1993	99,4	103,9	96,1	93,8	122,5	11,9
1994	102,9	109,7	107,2	98,0	118,8	10,7
1995	101,5	104,6	87,8	98,1	128,2	10,2
1996	101,3	103,2	95,0	99,1	123,6	9,9
1997	104,6	111,1	104,9	100,1	118,3	8,7
1998	104,9	112,5	103,6	101,4	114,3	7,8
1999	104,2	110,4	102,5	103,2	110,0	7,0
2000	105,2	118,1	101,5	101,0	109,8	6,4
2001	103,8	103,6	106,4	100,3	109,2	5,7
2002	103,5	102,8	113,6	100,1	105,3	5,8
2003	102,9	106,4	109,2	101,3	104,7	5,9
2004	104,6	107,4	98,9	99,4	106,8	6,1
2005	104,1	107,3	106,3	100,0	103,6	7,2

Forrás: KSH

Othontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

foglalkoztatás közel tíz éven keresztül folyamatosan, évről évre megállíthatatlanul csökkent egészen 1997-ig. Közben az infláció régóta nem látott méreteket öltött, a fogyasztói árak növekedése hét éven keresztül minden évben meghaladta a 20%-ot.

Nemhogy a nettó, de még a bruttó keresetek növekedése is több éven keresztül jelentősen elmaradt az árak növekedésétől, ami azt eredményezte, hogy egyes években 5–10%-kal csökkent a teljes lakosság reálkeresete.

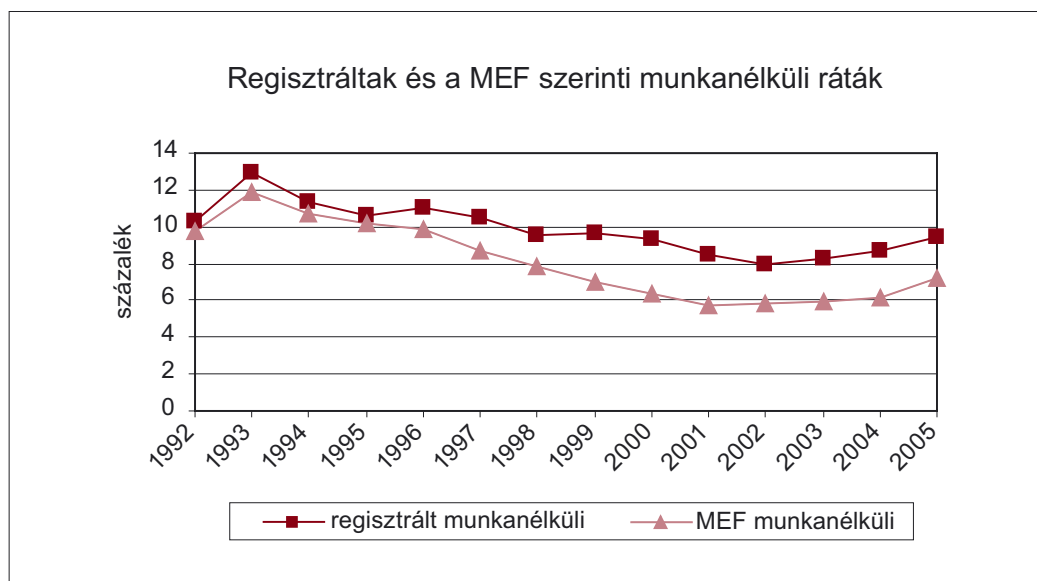
Mindez hatványozottan érintette a tartálékokkal nem rendelkező háztartásokat, az átlagos, illetve átlagostól alacsonyabb keresetű háztartásokat, valamint azokat, akik ebben az időszakban elvesztették jövedelemforrásukat, munkájukat. A státuszvesztés ebben az időszakban tömeges méreteket öltött. Legfeljebb azon csodálkozhatnánk, hogy a teljes évnesztés, egzisztencia-vesztés milyen megtartó erők hatására nem vált annál is tömegesebbé, mint amilyen mértékben így is megtapasztalhattuk.

Regisztrált és MEF munkanélküliség alakulása

Év	Regisztrált munkanélküli		MEF munkanélküli összesen	
	ezer fő	ráta*	ezer fő	ráta
1990	47,7	-	...	...
1991	227,3	4,1	...	...
1992	557,0	10,3	444,2	9,8
1993	671,8	12,9	518,9	11,9
1994	568,4	11,3	451,2	10,7
1995	507,7	10,6	416,5	10,2
1996	200,6	11,0	400,1	9,9
1997	470,1	10,5	348,8	8,7
1998	423,1	9,5	313,0	7,8
1999	409,5	9,7	284,7	7,0
2000	390,5	9,3	262,5	6,4
2001	364,1	8,5	232,9	5,7
2002	344,7	8,0	238,8	5,8
2003	357,2	8,3	244,5	5,9
2004	375,9	8,7	252,9	6,1
2005	409,9	9,4	303,9	7,2

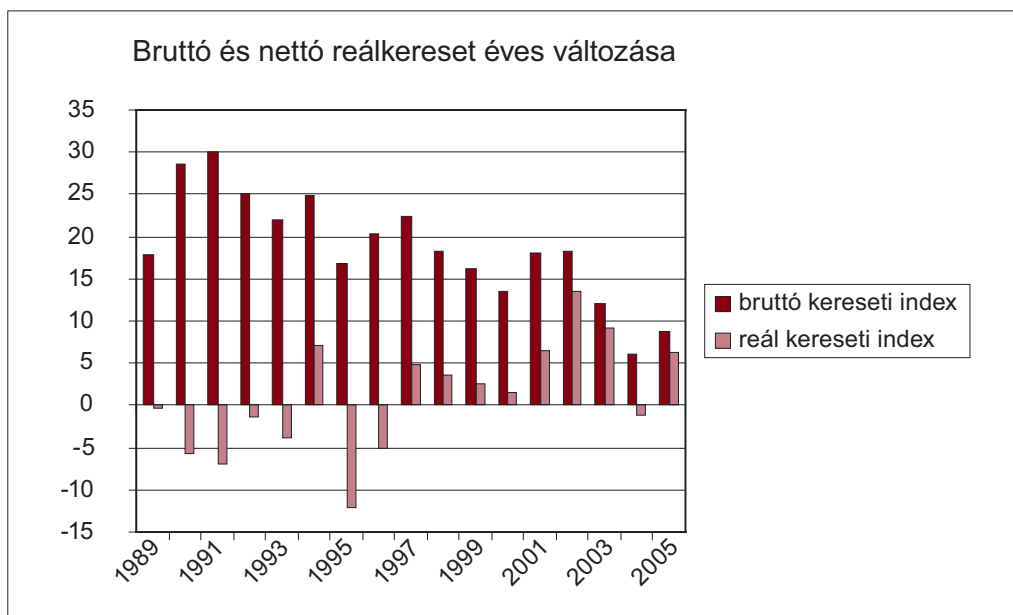
* A regisztrált munkanélküli ráta nevezője az előző év január 1-jei gazdaságilag aktív népesség

Forrás: FH REG., KSH

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Nominális és reálkereset						
Év	Bruttó átlagkereset	Nettó átlagkereset	Bruttó kereseti index	Nettó kereseti index	Fogyasztói árindex	Reál kereseti index
	Ft		előző év = 100%			
1989	10 571	8 165	117,9	116,9	117,2	99,7
1990	13 446	10 108	128,6	121,6	128,9	94,3
1991	17 934	12 948	130,0	125,5	135,0	93,0
1992	22 294	15 628	125,1	121,3	123,0	98,6
1993	27 173	18 397	121,9	117,7	122,5	96,1
1994	33 939	23 424	124,9	127,3	118,8	107,2
1995	38 900	25 891	116,8	112,6	128,2	87,8
1996	46 837	30 544	120,4	117,4	123,6	95,0
1997	57 270	38 145	122,3	124,1	118,3	104,9
1998	67 764	45 162	118,3	118,4	114,3	103,6
1999	77 187	50 076	116,1	112,7	110,0	102,5
2000	87 645	55 785	113,5	111,4	109,8	101,5
2001	103 553	64 913	118,0	116,2	109,2	106,4
2002	122 482	77 622	118,3	119,6	105,3	113,6
2003	137 187	88 751	112,0	114,3	104,7	109,2
2004	145 675	93 783	106,0	105,6	106,8	98,9
2005	158 315	103 134	108,8	110,1	103,6	106,3

Forrás: KSH

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Emberk százazrei veszítették el ekkor munkahelyüket. A '90-es évek során, hosszú időszakon keresztül a hivatalos (regisztrált) munkanélküliségi ráta meghaladta a 10%-ot országosan, egyes régiókban ennek két és félszeresét, ezen belül egyes településeken a 40–50%-ot. Ezeken a helyeken otthonteremtésről, berendezkedésről szó sem lehetett ezekben az években. A primér túlélés is kérdéses volt. 1992 és 1996 között minden évben több mint félmillió munkanélkülit regisztráltak (1993-ban közel 700 ezer munkanélkülit).

Kérdezetteink ekkor végezték volna el (ha elvégezték volna) szakiskoláikat, kezdtek volna munkába állni...

De a munka nélkül maradtak egy jelentős része nem is regisztráltatta magát, vagy egy idő után kikerült a nyilvántartásból (erről számos időközi intézkedés is „gondoskodott”). Ezért tapasztalhatjuk azt, hogy a ténylegesen foglalkoztatottak száma az 1991. évi 4,5 millió főről 3,6 millióra süllyedt 1996–97-re, s azóta is csak lassan emelkedett 3,8 millió főre. Közel 1 millió ember végleg kikerült a foglalkoztatotti körből.

Ismét csak azt kérdezhetjük: mindezek ismeretében melyek voltak azok a megtartó erők, amelyek megvédték a társadalmat a még nagyobb széteséstől, a családokat a még radikálisabb státuszvesztéstől, az emberek százazreit a még súlyosabb egzisztencia-vesztéstől. Mert ennek ellenkezőjéről nincsenek kétségeink: ezek a folyamatok számos család elnyomorodásához vezettek, számosan nem voltak képesek elkezdni az egzisztencia-teremtés hosszú folyamatát, számtalan egyéni és családi krízis következhetett be mindezek hatására is.

Válások, élettársi kapcsolatok, házasságon kívül született gyerekek

Nagy társadalmi folyamatok és egyéni, családi tragédiák. Egyik a másik lenyomata. Miközben a nagy társadalmi-gazdasági folyamatok is kikerülhetetlenül hatást gyakorolnak a családokra, az egyes emberek élete alakulására, aközben e nagy társadalmi jelenségek is az egyes családok, emberek életéből, életük alakulásából állnak össze egésszé.

Említettük a fedél nélkül élő emberekkel készült beszélgetések kapcsán, hogy mennyien vannak közöttük, akik elvált szülők gyermekei, vagy maguk is elváltak. Említettük azt is, hogy milyen feltűnően gyakran találkoztunk köztük olyan férfiakkal, akiket státuszvesztésük folyamatában párjuk megcsalt, s „elfutottak a világba”, vagy kitették őket. Korábban is gyakran találkoztunk elváltakkal, családi konfliktusokkal. De mintha erről most természetesebben beszélnének, nyitottabb szavakat használva... Valami mintha megváltozott volna ezen a területen is. Ezért kíváncsiak voltunk arra is, hogy mit mutatnak a társadalom-statisztikai adatok az ilyen családi események alakulásáról.

Az elmúlt 20 év alatt a kétszeresére nőtt az elvált férfiak és nők száma. Jelenleg nem kevesebb, mint 750 ezer elvált ember él hazánkban. Összehasonlításként: 1960-ban számuk nem érte el a 150 ezret. Robbanásszerű folyamat tanúi vagyunk (a szónak hétköznapi értelmében is: a házasságok egyre-másra felrobbannak). Ez egyszerre jelenti azt, hogy az egyáltalán létrejött házasságok, párkapcsolatok felbomlanak, s azt is, hogy egyre több gyerek nő föl elvált szülők gyerekeként. Nyilvánvaló, hogy ezzel jelentősen megnőtt egy

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

igen komoly kockázati tényező súlya, mellyel gyakran találkozunk a hajlékukat elvesztett emberek körében.

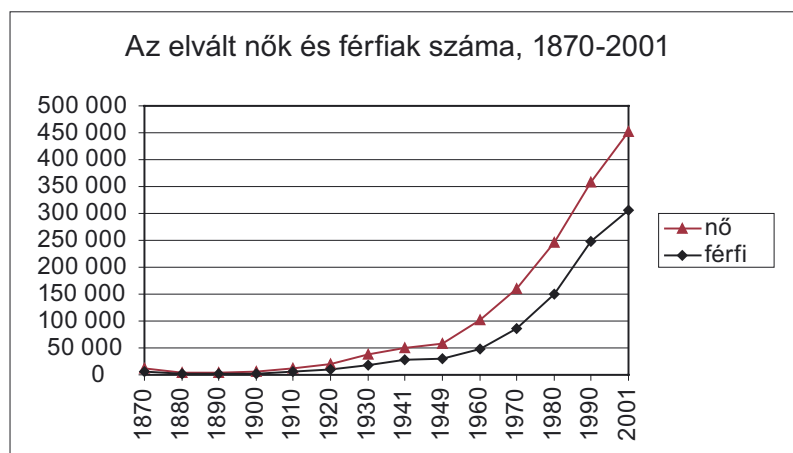
Ennél azonban többszörösen árnyaltabb a kép, melynek egyik fontos eleme az élettársi kapcsolatok elterjedése. Jelenleg 600 ezer ember él élettársi kapcsolatban, tíz évvel ezelőtt

A 14 éves és idősebb népesség családi állapot és élettársi kapcsolat szerint, 1990–2001						
Családi állapot, párkapcsolat	1990			2001		
	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő
Nőtlen, hajadon	1 861 343	1 076 476	784 867	2 437 808	1 376 053	1 061 755
Ebből:						
van élettársa	75 351	42 779	32 572	320 935	168 211	152 724
nincs élettársa	1 785 992	1 033 697	752 295	2 116 873	1 207 842	909 031
Házas	5 041 830	2 515 922	2 525 908	4 445 719	2 213 765	2 231 954
Ebből:						
házastársával együtt él	4 641 896	2 320 948	2 320 948	4 317 513	2 155 956	2 161 557
házastársával nem él együtt	399 934	194 974	204 960	128 206	57 809	70 397
Ebből:						
van élettársa	25 198	12 863	12 335	21 803	11 884	9 919
nincs élettársa	374 736	182 111	192 625	106 403	45 925	60 478
Özvegy	923 926	150 652	773 274	990 552	152 927	837 625
Ebből:						
van élettársa	36 163	11 763	24 400	51 571	16 991	34 580
nincs élettársa	887 763	138 889	748 874	938 981	135 936	803 045
Elvált	607 222	248 948	358 274	758 030	306 013	452 017
Ebből:						
van élettársa	114 074	57 988	56 086	205 710	105 183	100 527
nincs élettársa	493 148	190 960	302 188	552 320	200 830	351 490
Összesen	8 434 321	3 991 998	4 442 323	8 632 109	4 048 758	4 583 351
Ebből:						
van élettársa	250 786	125 393	125 393	600 019	302 269	297 750
nincs élettársa	3 541 639	1 545 657	1 995 982	3 714 577	1 590 533	2 124 044
házastársával együtt élő házas és van élettársa	4 892 682	2 446 341	2 446 341	4 917 532	2 458 225	2 459 307

Forrás: © Központi Statisztikai Hivatal, 2004

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

még ennek kevesebb, mint fele, 250 ezer ember. A 600 ezer élettársi kapcsolatban élő közül 321 ezer ember nőtlen/hajadon, 258 ezer ember elvált vagy özvegy, 21 ezer ember házas, de nem él együtt házastársával. Vagyis minden három elvált ember közül egy élettársi kapcsolatot létesít, kettő egyedül él. Ez újabb, bonyolult családi „konstellációkat” jelent az érintett gyerekek számára.

Azonban azt is láthatjuk, hogy 1990-ben a hivatalosan házas családi állapotú emberek közül 400 ezer ember ténylegesen nem élt együtt házastársával (ez nem egyszerűen fizikai együtt nem élest jelent), s az ugyanilyen helyzetben lévők száma 2001-re jelentősen lecsökkent, mintegy 128 ezer emberre. Márpedig a házas, de házastársával ténylegesen együtt nem élő állapot legalább olyan kockázati tényező, mint a legalizált elvált helyzet (ha éppen nem nagyobb). Mindenesetre azt láthatjuk, hogy röpké tíz év alatt a házastársukkal együtt élők száma 300 ezerrel csökkent, miközben az élettársi kapcsolatban élők száma 350 ezerrel növekedett.

Mindez azt is jelenti, hogy az elmúlt tíz év során 100 ezerrel megnőtt azoknak a „gyerekeknek” (életkoruktól függetlenül) a száma, akiknek az édesanyja hajadon („szingli” vagy élettársi kapcsolatban él), és 180 ezerrel megnőtt azoknak a „gyerekeknek” a száma, akik-

„A népesedési viszonyok jellemzője a házassági kedv lanyhulása, amely nagyjából az 1980-as évek kezdete óta tapasztalható. Két évtizeddel korábban csaknem kétszer olyan gyakori volt a házasságkötések gyakorisága, mint napjainkban; 2004-ben 1000 lakosra mindössze 4,3 házasságkötés jutott. .... Jellemző, hogy a házasságkötéseket későbbre halasztják: tizenéves korban már alig kötnek házasságot, és 2004-ben a férfiak házasságkötési gyakorisága a 30-34 éves korban, a nőké a 25-29 éves korban volt a legmagasabb. Az utóbbi évtizedben évente átlagosan 24 ezer házasságot bontottak fel, az 1000 lakosra jutó válások száma 2,2 és 2,5 között ingadozott. ... Az egyre ritkábbá váló házasságkötések és gyakori válások kedvezőtlenül befolyásolják a házasságok mérlegét. Jóval több házasság szűnik meg özvegyülés és válás következtében, mint amennyi új létrejön házasságkötéssel. 2004-ben közel 77 ezer házasság szűnt meg és alig 44 ezret kötöttek. A házas népesség részaránya az 50 százalékot sem éri el.”

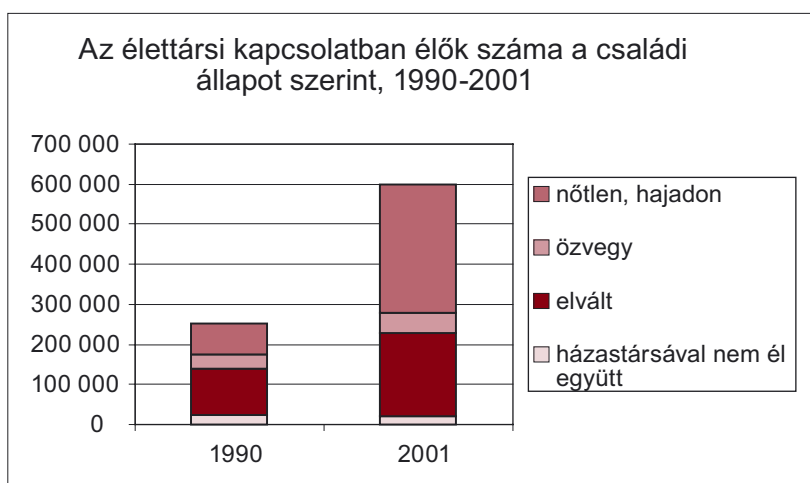
Forrás: A 21. század első éveinek népesedési viszonyai Magyarországon (KSH)

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

nek az édesanyja jelenleg már elvált. Jelenleg összesen 767 ezer olyan ember él hazánkban, akinek édesanyja él, korábban házas volt, de elvált.

Ismételjük, ez azt jelenti, hogy széles, tömeges társadalmi jelenséggé vált egy olyan helyzet, a családi konfliktusok egy olyan megoldási módja, melynek bár természetesen sokféle kimenetele lehetséges, de tapasztalataink szerint mégis bizonyos kockázatot jelent az ilyen helyzetben felnövekedő gyerekek, fiatalok számára... E tömegessé vált folyamat egy szeletével találkozunk kérdezetteink körében.

A 15 éves és idősebb házas társával együtt élő, illetve házas társával együtt nem élő házas népesség korcsoport és nemek szerint, 1949, 1990–2001

Korcsoport (év)	Összesen	Férfi			Nő		
		együtt	házastársával		együtt	házastársával	
			együtt él	nem él együtt		együtt él	nem él együtt
1949							
Összesen	4 149 162	2 056 697	2 008 247	48 450	2 092 465	2 025 312	67 153
1990							
Összesen	5 041 676	2 515 922	2 320 948	194 974	2 525 754	2 320 920	204 834
2001							
Összesen	4 445 714	2 213 765	2 155 956	57 809	2 231 949	2 161 552	70 397

Forrás: © Központi Statisztikai Hivatal, 2004

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

„A család és a barátok erős támaszt jelentenek. Ahol a családi összetartás erős, a segítség magától jön, akár viszonzatlanul is. Akiknek viszont ez a háttér nem adatik meg, azok rendkívül sérülékennyé válnak – és a hajléktalanok gyakran nélkülözni kénytelenek minden családi támogatást vagy kapcsolatot. Sokszor éppen a család válsága vezet oda, hogy elhagyják az otthonukat, és ezzel a családtagokhoz fűződő kötelekeket is elvágják.

‘Hajléktalanság és magány: a jó kedély elvesztése’ című tanulmányában a Crisis brit civil szervezet világos képet fest erről a tényről. Az elmúlt évek során az Egyesült Királyságban végzett kutatás eredményeit áttekintve azt állapították meg, hogy a fiatalok körében a családi viták élen járnak az otthon elhagyásához és a hajléktalansághoz vezető okok között. A Crisis szerint a család az elmúlt évek során egyre törékenyebb struktúrává alakult; figyelembe véve azonban azt a tendenciát, miszerint a család összeomlása növekvő mértékben válik a hajléktalanság kiváltó okává, a Crisis azt javasolja, hogy preventív közvetítői szolgálatok segítségével próbáljuk megelőzni e jelenség továbbterjedését.

A hajléktalanok, akiknek szociális hálói menthetetlenül leépültek, olyan helyzetben találják magukat, amelyben minden – legtöbbünk számára magától értetődő – hivatkozási pontot nélkülözniük kell.”

Forrás: Egyedül élni – Beszélgetés Marie-Thérèse Casmannal, in.: Hálózati Hírek, Az Európai Szegénységellenes Hálózat Hírlevele, 112. szám / 2005. május–június. Valamint: Crisis 2000: Gerard Lemos: „Homelessness and Loneliness: the Want of Conviviality”, <http://www.crisis.org.uk/researchbank>.

A lakáskörülmények változásának megítélése a költözést követően, nemek szerint (%)

A lakáskörülmények változásának megítélése	Nem		Összesen
	Férfi	Nő	
Roszsabbak lettek	42,3	35,5	39,2
Jobbak lettek	13,6	22,1	17,5
Nem változott	43,9	42,4	43,2
N =	456	394	850

Forrás: Földházi Erzsébet: Az elváltak lakáskörülményei, Demográfia, 2005. 48. évf. 4. szám 375–414.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

A 15 éves és idősebb népesség családi állapot és nemek szerint, 1870–2001											
Év	Összesen	Nőtlen, hajadon	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen		Nőtlen, hajadon	Házas	Özvegy	Elvált
Százalék											
Férfi											
1870	1 569 376	473 010	1 021 619	67 786	6 961	100,0	30,1	65,1	4,3	0,4	
1880	1 686 288	524 228	1 087 995	72 281	1 784	100,0	31,1	64,5	4,3	0,1	
1890	1 878 543	581 095	1 215 677	79 502	2 269	100,0	30,9	64,7	4,2	0,1	
1900	2 223 965	750 213	1 374 632	96 303	2 817	100,0	33,7	61,8	4,3	0,1	
1910	2 464 063	823 550	1 523 650	110 443	6 420	100,0	33,4	61,8	4,5	0,3	
1920	2 644 559	918 725	1 595 514	120 936	9 384	100,0	34,7	60,3	4,6	0,4	
1930	3 039 544	1 035 472	1 859 588	125 682	18 802	100,0	34,1	61,2	4,1	0,6	
1941	3 338 315	1 085 635	2 086 714	138 932	27 034	100,0	32,5	62,5	4,2	0,8	
1949	3 262 139	997 864	2 105 147	128 842	30 286	100,0	30,6	64,5	3,9	0,9	
1960	3 513 074	831 290	2 513 171	120 710	47 903	100,0	23,7	71,5	3,4	1,4	
1970	3 874 169	954 356	2 709 256	123 991	86 566	100,0	24,6	69,9	3,2	2,2	
1980	3 983 317	875 261	2 818 932	139 762	149 362	100,0	22,0	70,8	3,5	3,7	
1990	3 894 477	978 955	2 515 922	150 652	248 948	100,0	25,1	64,6	3,9	6,4	
2001	3 983 268	1 310 563	2 213 765	152 927	306 013	100,0	32,9	55,6	3,8	7,7	
Forrás: © Központi Statisztikai Hivatal, 2004											

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

A 15 éves és idősebb népesség családi állapot és nemek szerint, 1870–2001										
Év	Összesen	Nőtlen, hajadon	Házas	Özvegy	Elvált	Százalék				
						Összesen	Nőtlen, hajadon	Házas	Özvegy	
Nő										
1870	1 601 427	340 921	1 020 533	227 427	12 546	100,0	21,3	63,7	14,2	0,8
1880	1 767 251	399 103	1 090 349	274 723	3 076	100,0	22,6	61,7	15,5	0,2
1890	1 953 959	432 843	1 222 223	295 196	3 697	100,0	22,2	62,6	15,1	0,2
1900	2 238 849	544 430	1 379 443	309 399	5 577	100,0	24,3	61,6	13,8	0,2
1910	2 502 565	607 232	1 543 451	339 484	12 398	100,0	24,3	61,7	13,6	0,5
1920	2 896 007	791 477	1 643 943	440 817	19 770	100,0	27,3	56,8	15,2	0,7
1930	3 253 320	859 971	1 878 888	476 203	38 258	100,0	26,4	57,8	14,6	1,2
1941	3 557 358	877 913	2 108 320	521 454	49 671	100,0	24,7	59,3	14,7	1,4
1949	3 652 570	828 103	2 159 618	607 581	57 268	100,0	22,7	59,1	16,6	1,6
1960	3 918 517	676 128	2 524 343	616 435	101 611	100,0	17,3	64,4	15,7	2,6
1970	4 253 273	730 008	2 713 634	648 965	160 666	100,0	17,2	63,8	15,3	3,8
1980	4 384 973	603 528	2 818 679	716 658	246 108	100,0	13,8	64,3	16,3	5,6
1990	4 349 797	692 507	2 525 754	773 268	358 268	100,0	15,9	58,1	17,8	8,2
2001	4 520 111	998 527	2 231 949	837 618	452 017	100,0	22,1	49,4	18,5	10,0
Forrás: © Központi Statisztikai Hivatal, 2004										

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

A 15 éves és idősebb nők családi állapot és az élve született gyermekek száma szerint, 1920, 1930, 1949–2001

Év	Nők száma családi állapot szerint	Összes élve született gyermek száma a nő jelenlegi családi állapota szerint
Hajadon		
1960	676 128	119 550
1970	730 008	82 757
1980	603 528	72 474
1990	692 507	91 709
2001	998 527	198 859
Házass		
1920	1 643 943	5 948 192
1930	1 878 888	6 151 547
1949	2 159 618	5 548 111
1960	2 524 343	5 867 482
1970	2 713 634	5 449 651
1980	2 818 679	5 325 786
1990	2 525 754	4 738 473
2001	2 231 949	4 179 719
Özvegy		
1920	440 817	2 102 314
1949	607 581	2 221 431
1960	616 435	2 078 393
1970	648 965	1 798 822
1980	716 658	1 735 375
1990	773 268	1 778 060
2001	837 618	1 768 601
Elvált		
1949	57 268	75 893
1960	101 611	153 872
1970	160 666	238 227
1980	246 108	371 100
1990	358 268	586 589
2001	452 017	767 006

Forrás: © Központi Statisztikai Hivatal, 2004

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Utószóként

Minden egyes statisztikai adat mögött emberek vannak. Egy adat – egy ember. Egy-egy emberi sors.

Minden egyes munkanélkülivé válás egy-egy sorsfordulót jelent. Minden egyes lakás-vesztés egy-egy sorsfordulót jelent. Minden egyes családvesztés egy-egy sorsfordulót jelent. Nem ritkán sorstörést. Elvész a perspektíva, széthullik az élet. Darabokra esik, ami addig fel lett építve: énerő, akarat, megtanult szerepek, napi rutinok a családban, a munkában, a felkeléstől a lefekvésig (és azon túl is). Előtörnek a primér egzisztenciális kérdések: „*kinek kellek én?*”, „*kinek van szüksége rám?*”, „*minek vagyok (a világban, egyáltalán)?*”. Innen, az alapoktól újraépíteni az embert, a célokat, a készségeket és képességeket, a mindennapi értékeket, a létezésbe és a dolgokba vetett hitet, majd a rutinokat nagyon-nagyon nehéz, sokszor nagyon hosszú, néha lehetetlennek tűnő feladat.

Más. Nem igaz, hogy – a gazdasági-társadalmi összefüggések ismeretében – nem lehet tudni vagy nagy valószínűséggel prognosztizálni egyes hétköznapi mikro-folyamatokat, jelenségeket.

Ha azt halljuk, hogy csökkenni fog a gazdasági növekedés üteme, növekedni fog a munkanélküliség (és tudjuk, hogy az ún. szociális védőháló nem lesz sűrűbbre szöve, sőt), akkor bizton prognosztizálhatjuk, hogy viszonylag rövid időn belül még több maga elé meredő, szürke arcú, megtört tekintetű ember jelenik meg a metrókon, többen fognak téblábolni az aluljárókban, gyakoribbak lesznek az érthetetlen odamordulások, összezördülések, többször találkozunk majd kukákba be-benyúlókáló idősekkel, középkorúakkal, az ablakokból kikukucskáló otthonidőzőkkel, a proletár negyedek munkástelepein gyakrabban ütközünk majd lézengő-csoportosuló fiatalokba, a zugokban meghúzódó szipusokba...

Nem tudjuk megmérni az összes ok-okozati kapcsolatot, azok szorosságát, terjedelmét. Bármilyen fejlettek is matematikai-statisztikai eszközeink, a bonyolult, soktényezős, több áttételen keresztül érvényesülő folyamatok leírására csak nagyon korlátozottan vagyunk képesek segítségükkel. Eszközeink korlátozottsága azonban soha nem jelenti azt, hogy ezek az összefüggések, folyamatok nem léteznek. Látjuk, tapasztaljuk, hogy léteznek: itt vannak közöttünk az emberek, akik elmondják, elmesélik életüket, sorsukat, történeteiket, az általuk feltételezett okokat, összefüggéseket – akkor is, ha e történeteket statisztikailag nem tudjuk „összeadni”, „megmérni”.

Tünet-együttesekkel találkozunk, ok-okozati együttesekkel találkozunk, de nagyon sokszor nem tudjuk megmondani, hogy a gyerekkori elhanyagoltság és/vagy a szülők nyomora és/vagy az iskolarendszerbeli diszfunkciók miatt maradt-e ki emberünk az iskolából, az alkohol vagy a munkavesztés volt-e előbb, melyik volt az ok és melyik az okozat, hol is veszték el azok a kötések, melyek másokat, szerencsére a többséget megtartották, fenntartották egy-egy krízist követően, a fedél nélkülivé vált társat, testvért viszont nem.

Ilyen ok-okozati, vagy éppen tünet-együttesként regisztrálhatjuk, hogy az általunk megkérdezett másfél száz fedél nélküli ember többsége szegény vagy nagyon szegény sor-

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

ból jött, szüleik között is nagyon sokan voltak, akik ittak, betegek voltak, alig iskolázottak voltak. Sokan kerültek állami gondozásba, vagy nem édesszüleik nevelték fel őket, keveseknek adatott meg a „boldog gyerekkor”.

Jelentős hátrányokkal, kockázatokkal indultak neki felnőtt életüknek (akárcsak nagyon sokan mások) egy olyan időszakban, amikor a korai, serdülőkori munkába állás sem mentette meg őket attól, hogy viszonylag hamar munkanélkülivé váljanak, sok százezer társukkal együtt. Alig kezdték el a berendezkedést, az önálló otthon valamiféle megteremtését, társkapcsolatuk is megromlott, válásuk is egy a sok-sok százezer közül. A kényszerű lakhatási „puffer” intézményekbe már nem menekülhettek, s már nem is kényszerítették a földönfutókká vált embereket erőszakkal valamilyen büntető intézménybe. Szabadon zuhanhattak a semmibe.

A 161 általunk megkérdezett fedél nélkül élő embernek elmondásuk szerint összesen, 144 gyereke született és él valahol. Ha őket kérdezi valaki, őszintén csak azt válaszolhatják, hogy (legalább) egyik édesszüljük *hajléktalan, csöves, csavargó, földönfutó...*

Velük mi lesz?

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Mellékletek

Budapesti Műhely ©

Kérdőív sorszáma:

Név nélkül kérdezzünk és rögzítsünk.

A válaszok a kutatáson kívül semmilyen más célra nem használhatóak, a kérdezőt szigorú titoktartás kötelezi!

A VÁLASZADÁS ÖNKÉNTES!

Interjúk kérdőív

Közterületen élő emberek 2007.

Győri Péter – Breitner Péter – Gurály Zoltán
(BMSZKI – Menhely Alapítvány)

Kitöltési útmutató

A kérdőív kitöltése interjú beszélgetés keretében történik.

Egyéni azonosítás nincs, de magnetofont lehetőség szerint használjunk, ha a kérdezt ehhez hozzájárul!

Ha lehet, nagy nyitott kérdéseket teszünk föl és maximális információt rögzítünk. A kérdések sorrendje ésszerűen, a helyzettől függően változtatható.

A **vastag álló betűs** kérdéseket föl tesszük.

A **vastag dőlt betűs kérdéseket** szükség esetén tesszük föl.

A *vékony, dőlt betűs szövegek* a kérdezőnek szólnak.

A .....-ra a tényleges szövegszerű választ, a ☐-kba a megfelelő számot (kódot) írjuk.

Ha a válasz nem fér el, akkor pótlapra rögzítjük.

OLVASHATÓAN töltjük ki a kérdőívet!

A kérdés helye: (*ker., utca(tér)* – **PONTOS helymegjelölés**)

A kérdező neve:

A kérdés ideje:

A kérdés helyének típusa: (*fapad, átmeneti szálló, rehabilitációs szálló, hajléktalanok otthona, lábi-krisis-eü-centrum, nappali melegedő, anyaoththon, családi szálló, egyéb intézmény, „Utca”: pályaudvar, park, járda – védtelen, erdő, járda – védett, romos ház, lépcsőház, kalyiba-sátor, aluljáró, autó, egyéb*)

A kérdezt neve: (*férfi, nő*)

Hány éves Ön? (*életkor*)

Pontosan mikor született?

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

Kérdezték-e már Önt valamelyik februári hajléktalan-felmérés alkalmával? *(igen, nem, nincs válasz)*

Ha esetleg tudja, melyik év(ek)ben? *(1999; 2000; 2001; 2002; 2003; 2004; 2005; 2006; 2007)*

1.

Először szeretném, ha beszélne erről a helyről, ahol aludni szokott! *(Mióta alszik itt, milyen rendszeresen, miért éppen itt...).*

Mióta alszik/lakik itt?

Milyen rendszeresen alszik itt?

Miért éppen ezt a helyet választotta?

Mik ennek a helynek az előnyei, esetleg hátrányai?

Előtte (közvetlenül ezelőtt) hol aludt? *(Lehetőleg minél pontosabban)*

Onnan miért jött el? *(Ha mond egy okot, kérdezzük tovább!) Miért, hogyan jött el?*

Az elmúlt télen hol aludt? *(lehetőleg minél pontosabban)*

Amikor még nem „az utcán” aludt, ismerte-e már, korábban ezt a helyet, környéket? *(igen, nem, nincs adat)*

(Ha igen:) Honnan ismerte, mióta, milyen formában?

Milyen „cuccai”, dolgai, eszközei vannak itt? *Ruha,...*

Ha szüksége van másik ruhára, cipőre *(télien, vagy elkopik)*, azokat honnan, hogyan szerzi be?

Vannak-e egyéb saját tárgyai, dolgai is, mik, azokat hol tartja?

Milyen tárgya maradt abból az időből, amikor még nem „az utcán aludt”? *(Külön kérdezzünk rá, hogy valamelyik családtagjáról van-e fotója!)*

Mobil(telefon)ja van-e? *(igen, nem, nincs adat)*

Kikkel szokott és mi célból mobilon beszélni?

Egyedül él itt, vagy másokkal? *(magányos, csoport, barát, család, élettárs, csoport + barát, csoport + család, csoport + élettárs, barát + család, barát + élettárs, család + élettárs, csoport + barát + család, csoport + család + élettárs, csoport + barát + élettárs, csoport + barát + család + élettárs)*

(Ha másvalaki(k)kel:) Hogy jönnek ki egymással, mióta ismerik egymást...? *(Élettársról még később kérdezzünk!)* Milyen kapcsolata van azokkal, akikkel együtt él *(vagy együtt lakik)?* Hányan szokták összedobni a kajára valót? Hányan vannak együtt, amikor a megélhetésükről gondoskodnak? Mennyire osztják meg egymás között a teendőket? Hányan alszanak egymástól látótávolságon belül?

Van-e élettársa? *(igen, nem, nincs adat)*

(Ha igen:) Ő is itt lakik Önnel?

(Ha nem:) Hol lakik? *(máshol közterületen, szállón, lakásban...)*

Ő hány éves? *(életkor)*

Mennyi ideje vannak együtt? *(hónap)*

Hogyan kerültek össze *(ismerte meg)*, mit csinálnak együtt...?

Kb. hánytól-hány óráig szokott itt *(pontosan itt, az alvóhelyen)* tartózkodni?

Hova (mikor) szokott innen elmenni? *(lényegében egy átlagos nap lefolyását kérdezzük, napszakot, időt is kérdezzük közben – kora reggel, délelőtt, dél körül, délután, koraeste, esetleg éjszaka)*

Kiket ismer itt a környéken? *(nem név szerint!: pl. boltos, lakó...)*

Velük milyen a kapcsolata? *(segítenek, beszélnek vele, ő besegít ebbe-abba...)*

Shokta-e használni a BKV-t *(buszt, villamost, metrót)?* *(igen, nem, nincs adat)*

**Othontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Hol szokott enni? Milyen rendszeresen?

Naponta kb. mennyi időt igényel az ételhez való hozzájutás? *(óra)*

Honnan szerzi be az ivóvizet?

Milyen alkoholfélét fogyaszt? Mennyit és milyen rendszeresen?

Mosakodni hol szokott?

Milyen saját tisztálkodási eszközei vannak ehhez, hol tartja ezeket? *(fésű, borotva, szappan, törülköző)*

Hol tud fehérneműt váltani, honnan van tiszta, mit csinál a régivel?

Szüksége lenne-e szemüvegre? *(igen, nem, nem tudja, nincs adat)*

Ha igen, van-e szemüvege? *(igen, nem, nincs adat)*

Ha igen, volt-e szemüvege? *(igen, nem, nincs adat)*

Szed-e gyógyszereket, milyeneket, mire?

(Ha igen:) Ezekhez hogyan jut hozzá, ha nem tudja megszerezni, hogyan pótolja őket?

Hol tartja a gyógyszereit, hogyan, mikor veszi be *(honnan tudja, hogy mikor kell bevenni)?*

Van-e olyan betegsége, amely korlátozza a munkavállalását? *(igen, nem, nincs adat)*

(Ha igen:) Mi ez a betegség és mióta van meg ez a betegsége?

Kb. mennyi pénzt költ el egy ... *(nap, hét, hónap – amelyiket tudja)* alatt ennivalóra, innivalóra, közlekedésre, cigire, egyéb dologra, egyéb dologra összesen? *(Ne adjuk össze, rögzítsük, amit mond, mennyi pénzt költ összesen egy ... alatt.)*

Honnan van pénze ennivalóra, innivalóra, gyógyszerre?

(Ha szükséges, kérdezzük:) Honnan van egyáltalán pénze? *(általában)*

(Kódoljuk a válasz alapján:) Hogyan jut jövedelemhez, pénzhez? *(mincs jövedelme, koldulás, guberalás, rendszeres munka, alkalmi munka, munkanélküli ellátás, tb-ellátás, gyes-gyed, rendszeres segély, eseti segély)*

Nem-bejelentett (fekete) munkát végez-e mostanában? *(igen, nem, nincs adat)*

Mi ez a munka, mik ezek a munkák, mesélne róla?

Mi az, amit pénz nélkül is meg tud oldani *(igen, nem, részben, nincs adat)* evés, ivás, dohányzás, utazás BKV-n, mosdás, ruha szerzés, cipő szerzés, könyv-újság, mosás, főzés, alvás, fodrász, vonatozás.

Mindig egyedül keres munkát, pénzt, lehetőséget *(igen, nem, részben, nincs adat)* ... vagy másokkal?

(Ha akár esetenként, másokkal:) Kikkel? *(nem, életkor, a kapcsolat jellege, szorossága, a tevékenység-megosztás menete, a munkamegosztás leírása...)* Akivel, akikkel ezt a tevékenységet végzi, végez-e más jövedelemszerző tevékenységet is, milyen más jellegű *(nem-jövedelemszerző)* tevékenységet végeznek még együtt? A tevékenység mennyiben egyszeri, mennyiben visszatérő, mennyiben kiszámítható? Kapcsolódik-e a tevékenység nem hajléktalan emberekhez, hogyan?

A következő kijelentések közül melyekkel ért egyet? *(igen, nem)* „Azért lakik itt, mert már megszokta.” „Azért lakik itt, hogy elkerülje a szállón alvás veszélyeit.” „Azért lakik itt, hogy elkerülje az otthoni veszekedéseket.” „Azért lakik itt, mert nehéz bejutni/ kevés a hely hajléktalan-szállókon.” „Azért lakik itt, mert nem tud egy lakást önállóan fenntartani.” „Azért lakik itt, mert nincs elég pénze, hogy lakásban lakjon.”

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

2. Elmondaná, hogyan is került az utcára, milyen események, körülmények vezették ide...?
(Mikor aludt először utcán, közterületen, hol, milyen körülmények között történt ez, elkerülhette volna ezt...)

Mondhatjuk-e azt, hogy Ön „hajléktalan”? (igen, nem)

Milyen más szóval tudnánk legjobban jellemezni az Ön helyzetét? (Itt szó szerint leírjuk, amit mond!)

Ön szerint kik a „hajléktalanok”, és miért lettek a többiek hajléktalanok?

Ön mióta hajléktalan, hány éves kora óta? (életkor)

Miért, mi történt akkor?

KÉRDEZŐ! A következő kérdéseket (is) értelemszerűen kérdezzük, ha már valamire válaszolt és leírtuk, ne tegyük fel föltétlenül a kérdést, de, ha nem mondta, akkor kérdezzük!

Milyen lépéseket próbált tenni ennek az eseménynek, problémának az elhárítása érdekében? (Ez a kérdés érdeklődő legyen, és semmiképpen nem számon kérő!)

Hány évesen került ki az utolsó önálló, saját vagy bérelt lakásából? (életkor)

Mikor és hol, mennyi ideig éjszakázott életében először huzamosabb ideig (öt vagy annál több éjszakát folyamatosan) közterületen?

Mai tudásával, tehetett volna, cselekedhetett volna másképp? (igen, nem)

(Ha igen:) Mit tehetett volna, hogy elkerülje ezt a helyzetet (az utcán alvást)?

Mi hiányzott ahhoz, hogy ne kelljen „az utcán” aludnia?

Mikor és hol, mennyi ideig aludt életében először hajléktalan-szállón, éjszakai menhelyen?

Mai tudásával, tehetett volna, cselekedhetett volna másképp?

(Ha igen:) Mit tehetett volna, hogy elkerülje ezt a helyzetet (a hajléktalan-szállón alvást)?

Mi hiányzott ahhoz, hogy ne kelljen „hajléktalan-szálláson” aludnia?

KÉRDEZŐ! Ne fogadjuk el az elsődleges válaszokat! (Ha az ok kapcsolati, lakás stb., kérdezzük meg:) szerinte MIÉRT alakult így? Ha nem volt más kiút, szerinte MIÉRT nem volt más megoldás?...

A hajléktalanná válás előtti (utolsó) lakásról

Mielőtt hajléktalanná vált volna milyen lakásban lakott utoljára?

Hányan laktak ott (a kérdezettel együtt), amikor onnan elköltözött, eljött?

Kik laktak ott, amikor elköltözött?

Hol volt ez a lakás? (település neve, Bp-en kerület)

Az ő (a lakásban lakók) saját tulajdonuk volt? (igen, nem, nincs adat)

Maguk építették, bővítették, korszerűsítették? (igen, nem, nincs adat)

Bérelték a lakást? (igen, nem, nincs adat)

Hány lakoszoba volt benne (főszobákkal)?

Arra kérném, mondjon három fontos dolgot, ami miatt...

...jobb itt, így mint korábban, amikor még nem közterületen, utcán aludt

...rosszabb itt, így, mint korábban, amikor még nem közterületen, utcán aludt

(Milyen élethelyzethez hasonlította a közterületen lakást, (szálló, szívésségi lakás, saját otthon stb.)?)

Mi az oka annak, hogy hajléktalanná vált? (összefoglaló) (több válasz is kódolható, utólag az egész történet alapján) (nem érzi magát hajléktalannak, családi problémák miatt el kellett jönnie otthonról,

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

válás után a lakásban a volt házastárs-élettárs maradt, kiüldözték a lakásából, nem tudta fizetni az albérletdíjat, kilakoltatták, lakását eladta, lakása-háza lakhatatlanná vált, börtönből szabadult, korhából-szociális otthonból jött el, állami gondozásból kikerült, munkahelye által biztosított lakhatás megszűnt, korábban külföldön élt, adathiány, egyéb, éspedig)

Mi az oka annak, hogy hajléktalanná vált? (utólag kódolható az egész történet alapján) (a világot hibáztatja, konkrét személyt hibáztat, önmagát hibáztatja, világ + önmaga, konkrét személy + önmaga, világ + konkrét személy, világ + konkrét személy + önmaga, zavaros)

3. Mesélne-e arról, amikor még nem volt hajlék nélkül, fiatal felnőtt koráról? („hajléktalansága előtt” hol és mit dolgozott, hol, milyen körülmények között, kivel lakott, voltak-e párkapcsolatai...)

Az önállóvá válás előtti (utolsó) lakásról

Hány éves korában költözött el szüleitől (vagy onnan, ahol nevelkedett)? (életkor)

Miért költözött el onnan? (munkavállalás, párkapcsolat, konfliktus stb.)

Ez a lakás – ahonnan elköltözött „hazulról” –, a szülői lakás volt? (igen, nem, nincs adat)

Ez ugyanaz a lakás, ahonnan hajléktalanná vált? (nem ugyanaz a lakás, ugyanaz a lakás)

KÉRDEZŐ! Ha ugyanaz a lakás akkor a következő kérdéseket ne kérdezd egészen a ➔jelig.

Hol volt ez a lakás? (település neve, Bp-en kerület)

Hányan laktak ott (a kérdezettel együtt), amikor onnan elköltözött, eljött?

Kik laktak ott, amikor elköltözött? (anya, apa, testvérek, azok párjai, gyerekei, ő párja, nagyszülő)

Az ő (lakásban lakók) saját tulajdonuk volt? (igen, nem, nincs adat)

Maguk építették, bővítették, korszerűsítették? (igen, nem, nincs adat)

Bérelték a lakást? (igen, nem, nincs adat)

Hány lakószoba volt benne (félszobákkal)?

Hova költözött el ekkor, közvetlen ezt követően? (párjához, párja szüleihez, önálló albérletbe, ... ennek körülményei)

➔Az önállóvá válás utáni első saját (önálló) otthonáról

Volt-e olyan időszak, amikor önállóan (vagy párjával) lakhatott „saját otthonában”? (igen volt, nem volt, nincs adat)

Hol volt ez a saját otthon, ez a lakás? (település neve, Bp-en kerület)

(Ha több – általa saját otthonának mondott – lakás volt, akkor a legelsőről jegyezzük fel!)

Hány éves korában volt először (saját) önálló lakása? (életkor)

KÉRDEZŐ! Ha ez a lakás ugyanaz a lakás, ahonnan hajléktalanná vált, akkor ne kérdezd a ➔➔jelig!

Az ő (lakásban lakók) saját tulajdonuk volt? (igen, nem, nincs adat)

Maguk építették, bővítették, korszerűsítették? (igen, nem, nincs adat)

Bérelték a lakást? (igen, nem, nincs adat)

Hány lakószoba volt benne (félszobákkal)?

Kivel, kikkel lakott ebben a lakásban?

Hogyan, miért jött el (veszítette el?) első önálló lakásából?

Hány éves volt ekkor? (életkor)

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Hányan laktak ott (a kérdezettel együtt), amikor onnan elköltözött, eljött? Kik laktak ott, amikor elköltözött?

Hova költözött el ekkor? *(párjához, párja szüleihez, önálló albérletbe, ... ennek körülményei)*

➔➔Önállóvá válása után hogyan alakult a kapcsolata a szüleivel, testvéreivel?

Hány éves korában volt először tartós párkapcsolata? *(életkor)*

Ha ez felbomlott, hány éves volt ekkor? *(életkor)*

Mi volt a szakítás oka, körülményei?

Született-e közös gyerekük? *(igen, nem, nincs adat)*

Később született-e gyermeke? Ha igen hány? *(nem, gyerekek száma)*

Ha nem, Ön szerint miért nem?

Ha igen, mikor? Kérem, beszéljen arról, kitől, milyen körülmények között lettek gyerekei? Mi lett a gyerekekkel, hogy alakult az ő életük? Mi van velük most, (hol) mit csinálnak? Milyen kapcsolata van velük?

Munkákról

Hány éves korában volt először folyamatos (bejelentett) munkája? *(életkor)*

Van-e valamilyen szakmája? *(igen, nem, nincs adat)*

(Ha igen:) Milyen szakmája van?

Hol (milyen munkahelyen), mit dolgozott életében leghosszabb ideig?

Nem-bejelentett (fekete) munkát végzett-e életében? *(igen, nem, nem tudja, nincs adat)*

Mi (volt) ez a munka, mik (voltak) ezek a munkák, mesélne róla?

Ha most van munkahelye, ott milyen munkát végez *(alkalmi, vagy rendszeres, bejelentett legészség- és nyugdíjbiztosítást jelentő/ a munkaviszonya)?*

Ha most nincs munkahelye, utolsó munkahelyén milyen munkát végzett *(alkalmi, vagy rendszeres, bejelentett legészség- és nyugdíjbiztosítást jelentő/ volt a munkaviszonya)?*

Hány éves korában volt utoljára folyamatos (bejelentett) munkája? *(életkor)*

Miért, hogyan veszítette el ezt az utolsó munkahelyét? *(Mit gondol, ebben mennyire volt Ön hibás, mennyire mások?)*

Az iskolák befejezése, a szülőktől való elköltözés *(ha volt, az intézetből kiköltözés)* óta mikor volt a legjobb *(legsikeresebb)* korszaka? *(Mi volt ekkor a jó?)*

Hány éven keresztül tartott ez a „jó” korszak? *(évek száma)*

Miért, hogyan ért véget, miért szakadt meg ez az időszak?

Az iskolák befejezése, a szülőktől való elköltözés *(ha volt, az intézetből kiköltözés)* óta mikor volt a legrosszabb időszaka? *(Miért volt ez az időszak nagyon rossz Önnek?)*

Hány éven keresztül tartott ez a „rossz” korszak? *(évek száma)*

Miért, hogyan ért vége ez az időszak? *(Ha nem ért véget, rögzítsük!)*

4.

Amikor még kisgyerek volt (nem múlt 14 éves) hol, kikkel, milyen körülmények között nevelkedett? *(Édesanyjával, édesapjával, mással, testvérével, ők mit csináltak – mivel foglalkoztak –, milyenek voltak a családi, érzelmi körülmények...)*

(Táblázatos formában, édesapjára, édesanyjára, ha nem a szülei nevelték, nevelőjére és 2 testvérére vonatkozóan tesszük fel az alábbi kérdéseket)

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

(A kérdezett) Hány éves korától (életkor) hány éves koráig (életkor) élt együtt (x családtagjával)?
(Együttélés végén:) Mi történt ekkor (vele, vagy x családtagjával)?

Mi volt a foglalkozása (x családtagjának)? (földműves, paraszt, gazdálkodó; mezőgazdasági munkás, TSZ és más nem önálló; segédmunka – nehéz fizikai; segédmunka – könnyű fizikai; betanított munka – nehéz fizikai; betanított munka – könnyű fizikai; szakmunka – nehéz fizikai; szakmunka – könnyű fizikai; szakmunka – szellemi jellegű (technikusok ide); egyenruhás; szellemi – végrehajtó (adminisztratív); szellemi – alkotó (értelmiségi); vállalkozó (ha csak ez az információ van), egyéb, éspedig, nincs adat)

Mi volt a legmagasabb befejezett iskolai végzettsége (x családtagjának)? (befejezett általános iskolai osztályok száma 00-10; szakképzettség (tanfolyamok nem számítanak!); érettségi; technikus; főiskola; egyetem, nincs adat)

Történt-e valamilyen nagy baj, tragédia a családban (akár később!)?

Volt-e a családban súlyos betegség?

Volt-e fogyatékos a családban?

Volt-e valakinek pszichés betegsége?

Volt-e a családban öngyilkosság?

Esetleg sokat ivott-e valaki (apja, anyja)?

Volt-e valaki börtönben?

Volt-e valaki intézetben, állami gondozásban?

Volt-e valaki hivatásos katona, rendőr stb.?

Lett-e valaki rokkant nyugdíjas?

Más nagy baj, tragédia történt-e valakivel?(Mi?)

Gyermekkorában kivel volt a legjobb kapcsolata? (csak egyet jelölj X-el!)

Kivel volt a legrosszabb kapcsolata? (csak egyet jelölj X-el!) Miért?

Jelenleg hol él (x családtagja)? (település)

Mikor, milyen alkalmából találkoztak legutóbb?

Ha eddig nem derült ki

Hol született? (település)

Hol, melyik település(ek)en nevelkedett? (élt 14 éves koráig)

Hány testvére (édes, vagy féltestvére) volt? (rajta kívül!)

Ön édesanyja hányadik gyereke volt? (sorszám)

Volt-e Ön valaha állami gondozásban? (igen, nem, nincs adat)

Ha igen, hány éves korától hány éves koráig? (életkor)

Ha nem él édesanyja, hány éves volt Ön, amikor meghalt? (életkor)

Ha nem él édesapja, hány éves volt Ön, amikor meghalt? (életkor)

Édesapja – édesanyja elvált-e (vagy különéltek)? (igen, nem, nincs adat)

Ha igen, hány éves volt Ön ekkor? (életkor)

Gyermekkorában volt-e Önnek valamilyen súlyos betegsége? (igen, nem, nincs adat)

Ha igen mi?

Mi az Ön legmagasabb befejezett iskolai végzettsége? (l. a kódokat fentebb)

Hogy emlékszik vissza, milyen gyerekkora volt? (Mi volt a legjobb, mi volt a legrosszabb?)

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

5. Végül, érdekelnének a saját személyes tapasztalatai és véleménye a hajlék nélküli emberek ellátásáról, segítségéről.

A következő dolgokra igénybe szokta-e venni valamelyik szociális (hajléktalanellátó) szolgálat segítségét? *(evés, mosdás, mosás, ügyintézés, ivás, ruha, főzés, segély, cigi, cipő, gyógyszer, takaró, BKV-jegy, könyv, újság, orvos, megbeszélni problémáit)*

Aludt-e már hajléktalan-szállón, éjjeli menhelyen? (igen, nem, nincs adat)

(Ha már aludt hajléktalan-szállón, éjjeli menhelyen:) Legutóbb melyiken?

Miért, hogyan került el onnan? *(kitették / kitiltották alkoholfogyasztás miatt; magától jött el, mert a szálló túlzsúfolt volt; kitették / kitiltották verekedés, kötözködés, vagy egyéb „balhé” miatt; magától jött el, mert a szállón kosz (bűdös) volt; kitették, mert nem fizette a szállódíjat (vagy az előtakarékoságot); magától jött el, mert akkor éppen jobb (nem hajléktalan-szállós) lakhatási lehetősége akadt; kitették, mert lejárt a szerződése (a szálláshasználat határideje); magától jött el, mert a szállón nem tudott együtt lenni élettársával, rokonával, barátjával; kitették, mert nem fogadta el a szociális otthoni vagy más speciális elhelyezést; magától jött el egyéb okból, éspedig; kitették / kitiltották egyéb okból, éspedig; börtönbe került; magától jött el, mert nem lehetett inni; egyéb okból éspedig; magától jött el, mert a többiek verekedtek, loptak, kötözködtek stb.; magától jött el, mert nem jött ki a személyzettel; nem tudja)*

(A következő kérdéseknél konkrét kis történeteket várunk, amelyek vele estek meg, ne az általános pletykákat könyveljük újra, amelyeket másoktól hallott!)

Milyen személyes jó tapasztalata volt az eddigiek során a hajléktalanellátó rendszerről?

Milyen személyes rossz tapasztalata volt az eddigiek során a hajléktalanellátó rendszerről?

Milyen személyes jó tapasztalata volt az eddigiek során szociális munkásokkal kapcsolatban?

Milyen személyes rossz tapasztalata volt az eddigiek során szociális munkásokkal kapcsolatban?

Milyen segítséget kapott eddig a hajléktalanellátó intézményrendszertől / szociális munkásoktól ahhoz, hogy könnyebben éljen, mint hajléktalan?

Milyen segítséget kapott eddig a hajléktalanellátó intézményrendszertől / szociális munkásoktól ahhoz, hogy ne legyen hajléktalan?

Milyen lenne az a szociális munkás, akivel szívesen együttműködne?

Milyen lenne az a hajléktalan-szállás, amelyiken szívesen aludna?

Milyen lenne az a nappali melegedő, amelyikre szívesen bejárna?

Mihez, miben várna segítsége(ke)t egy szociális munkástól, szolgáltatástól?

6. Befejezésül néhány egyéb kérdést is feltennénk.

Mondták-e már Önre, hogy cigány, milyen helyzetben? *(igen, nem, nincs válasz)*

(Ha igen:) Ki? (utcán, járókelők; boltban, piacon idegenek; kocsmában idegenek; egyenruhás; munkahelyen; családban; veszekedéskor ismerősök; viccből ismerősök; nem tudja, nem emlékszik; egyéb:;)

Mi az Ön családi állapota? *(nőtlen, hajadon (egyedül él); nőtlen, hajadon (de élettársi kapcsolatban él); házas (házastárssal, élettárssal együtt él); házas (külön él); elvált (egyedül él); elvált (élettárssal együtt él); adathiány)*

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

Mióta hajléktalan, volt-e kutyája, vagy más háziállata? *(igen, nem, nincs adat)*

Ha volt háziállata és most nincs, mi történt, miért nincs?

Mennyi ideig volt kutyája, állata? *(év vagy hónap vagy nap)*

Miért tartott állatot? *(Miben segítette, vagy esetleg hátráltatta?)*

Szeretne-e egy kutyát, s ha lenne, hogyan tartaná el?

Szeretném megkérdezni, hogy e hosszú beszélgetésből kimaradt-e valami olyan fontos dolog, melyről még szeretne beszélni?

Köszönjük a beszélgetést! Mint említettük, a válaszokat név nélkül összesítjük, hogy ezek segítségével megfelelőbb szolgáltatásokat javasolhassunk.

KÉRDEZŐ! Kérjük, a látottak és tapasztaltak alapján – egy napon belül – foglalja össze plasztikusan:

1. A kérdezett lakóhelyének jellemzőit, helyét, tárgyi felszereltségét stb.!

Helyszín-típusok (pályaudvar, aluljáró, park, erdő, utca, lépcsőház, elhagyott / romos épület)

(állandó alvóhely – alkalmi alvóhely) (nagyon forgalmas hely – forgalmas hely – elhagyatott hely)

(fejlett háztartása van – háztartása van – némi háztartása van – nincs háztartása)

2. A kérdezett ruházatát, fizikai, mentális állapotát:

3. Osztályozza a kérdezettet a beszélgetés alatt kialakult benyomási alapján! (Bekarikázással, 1-től 5-ig) ruházat; haj, szakáll, tisztaság, beszédképesség, tudata tisztasága, fizikai kondíció

4. Kérjük, jellemezze a kérdezett viselkedését, metakommunikációját, kommunikációs képességét, a kérdés hangulatát, „megbízhatóságát”, érzékelhető volt-e eltitkolás, fontosabb elhallgatás, „drámai” fordulat stb.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kozák Gyula: Szent csőcselék – részletek¹

... Ismerve a fegyveres felkelők szociológiai összetételét, társadalmi eredetét, már ennek alapján is levonhatjuk a következtetést, hogy őket a differenciáltan megfogalmazott politikai vagy/és gazdasági célok nem foglalkoztatták, cselekvéseik alapja és mozgatója néhány, általuk könnyen megérthető és interiorizálható jelszó volt. Mivel ezek a jelszavak korábbi életük összes nyomorúságának forrására világítottak rá, nem maradtak üres frázisok, hanem nagyon is élővé váltak a felkelők számára. Még azok számára is, akik rendszerfüggetlenül váltak elnyomorodottá, akik más politikai klímában is a társadalom periferiájára kerültek volna. De ez természetes is, hiszen minden ember (vagy majd' mindegyik) bajainak, nyomorúságának forrását igyekszik személyén kívülre helyezni.

Az anómiáról – általában

A forradalom fegyveres felkelőinek jelentős részénél az anómiaelmélet segítségével választ kaphatunk cselekedeteik motívumaira.

Különbséget kívánok tenni a deviáns magatartások képviselői és az anómiás személyek között, annál is inkább, mert a deviancia irodalma elég pontosan megjelöli azokat a magatartásformákat, amelyeket vizsgálata tárgyául választ, **míg az anómia vonatkozásában meglehetősen eltérő fogalomkészlettel dolgoznak a kutatók, még a legautentikusabbak is.** (Merton, Durkheim, McIver, Riesman stb.)¹

Az anómia *Durkheimnél* a viszonylagos **normanélküliséget** jelenti valamely társadalomban vagy csoportban. .... A totális normanélküliség nem létezik ugyan (Még a Gulágon évtizedeket eltöltött közbüntényesek között sem!), annál gyakrabban fordul elő, hogy egy adott társadalom által közvetített, hivatalosnak deklarált értékek a társadalom széles köreiből visszhangtalanok maradnak, azokhoz nagyon sokan ellenségesen viszonyulnak, szembeszegülnek, s akik nem képesek az általuk hamisnak ítélt, elutasított normák helyére saját, máshonnan származó értékeiket állítani, azoknál *űr* képződik, s ez az *űr* kritikus történelmi helyzetben könnyen új értékek befogadására teszi a korábban anómiásnak tekinthető személyt.

Azt állítom tehát, hogy a forradalom fegyveres felkelőinek jelentős hányada anómiás személyiség volt. ...

...Az ötvenes évek magyar társadalmát olyan intézményrendszer jellemezte, amely rendkívül szigorú szabályokban rögzítette, hogy az egyén számára mely eljárások engedhetők meg, s melyek a tiltottak. Ezekhez a szabályokhoz pontosan hozzá voltak rendelve az elvárt magatartások, s a bekövetkező eredmények. Ugyanakkor szigorú előírások voltak arra vonatkozóan is, hogy mely eljárások engedhetők meg, s melyek nem az intézményesen szabályozott viselkedés területén. Bizonyos magatartásokat a rendszer jutalmazott, másokat büntetett... Éppen ebből következik, hogy az anómia esélye sokkal nagyobb volt a magyar társadalomban, mint az amerikaiban, hiszen nálunk nem voltak menekülési lehetőségek, nem volt az egyén számára vigaszág,

1 In: Ständeisky Éva – Rainer M. János, szerk.: Évkönyv 1999. VII. Magyarország a jelenkorban. 1956-os Intézet, Bp., 1999. 255–281 o.

Ez az írás egy hosszabb dolgozat jelentősen megrövidített változata. A hely szűkössége miatt nemcsak a szöveget rövidítettem meg, hanem a mondanivalómat alátámasztó/bizonyító táblázatok, valamint teljes fejezetek közlésétől is eltekintettem. A rövidítéseket nem jelöltem, arra törekedtem, hogy ez a változat is összefüggő egészet alkosson az olvasó számára.

Fedél nélkül élők

és a társadalom is sokkal súlyosabban szankcionálta azt, aki nem a megfelelő értékrendet vallotta magáénak. Aki kudarcot vallott, az önmaga és a társadalom számára is elveszett. Amíg az amerikai társadalomban a belső és a külső értékek harmóniája a szerves fejlődés eredményeképpen biztosított volt, hazánkban a társadalomra ráerőszakolták azokat az értékeket, amelyek szerint gondolkodni, cselekedni kellett.

...Merton az alkalmazkodás öt fajtáját különbözteti meg ...

A negyedik alkalmazkodási típus a **visszahúzóódás**. „Szociológiai szempontból ők az igazi idegenek, mivel nem fogadják el a közösen vallott értékeket, csak fiktív módon tekinthetők a társadalom tagjainak, hiába tartoznak valóban a népességhez.” (M. 378. o.)

Merton szerint ebbe a csoportba tartoznak a pszichotikusok, az autisták, a páriák, a számkivetettek, a csavargók, az alkoholisták és kábítószeresek... Ők azok, akik elutasítják a kulturálisan előírt célokat s magatartásuk nem igazodik az intézményes normákhoz. Az ötvenes évek magyar társadalmában ők voltak a deklasszáltak, a földjüktől megfosztott kulákok, a volt arisztokraták, az egykori tőkésék, a kommunizmussal korábban is szemben álló pártok tagjai, mindazok, akiket a kommunista hatalom kitaszított, osztályellenségnek minősített.

A visszahúzóódók saját csoportjuk értékeihez, normáihoz igazodhatnak. Ellentétben azonban a mertoni visszahúzóódókkal, akiknek jelentős része nem az anómiás, hanem már a deviáns csoportba tartozik, a magyar visszahúzóódók rendkívül stabil értékháttérrel kerültek peremhelyzetbe, s főleg nem önként vállaltan lettek visszahúzóódók.

Esetükben – megint Mertont idézem – „kettős konfliktus jön létre: az intézményes eszközök adaptálására irányuló, belsővé vált erkölcsi kötelezettség összeütközik az egyénre nehezedő nyomással, hogy nem megengedett eszközökhöz nyúljon (amellyel esetleg elérheti a célját), az egyén viszont nem jut olyan eszközökhöz, amelyek egyszerre megengedettek és hatékonyak. Fennmarad a... rend, de kihullik a frusztrált és kudarcot vallott egyén, aki nem tudott megbirkózni ezzel a renddel. [...] a belenyugvás és a lemondás menekülési mechanizmusokban fejeződik ki, amelyek arra ösztönzik az egyént, hogy elmeneküljön a társadalom követelményei elől. [...] A konfliktus úgy oldható fel, hogy... a menekülés teljes, [ezzel] a konfliktus megszűnt, s az egyén kilépett a társadalomból.” (M. 384. o.) ...

Amikor Merton kategóriáit bemutatom, fel kell hívnom az olvasó figyelmét, hogy azok nem a teljes személyiség leírását tartalmazzák, hanem sajátos élethelyzetekben való szerepmagatartásokra vonatkoznak. Ugyanakkor azonban ezt kiegészíthetjük azzal, hogy a fenti típusok a személyiség megszerveződésének típusai, annak ellenére, hogy *egyes, konkrét személyek, konkrét szituációban átléphetnek az egyik csoportból a másikba. A konformista lázadóvá válhat, a visszahúzóódó konformistává*. Ezeknek a változásoknak az okára már csak a személyiség teljes ismerete adhat választ.

A fentiek ismeretében fogadjuk el Merton definícióját, miszerint „**az anómia nem más, mint a társadalom kulturális struktúrájában bekövetkező zavar, ami akkor fordul elő, ha éles ellentét mutatkozik egyfelől a kulturális célok és normák, másfelől a csoport tagjainak társadalmilag struktúrált lehetőségei között, hogy e normáknak megfelelően [sikeresen] cselekedjen.**” (M. 395. o.)

...Arra vonatkozóan nincsenek egzakt szociológiai vizsgálatok, hogy az anómia kialakulása egyes társadalmi csoportokban hogyan zajlik le, és mely mutatókkal lehet jellemezni. Csupán másodlagos elemzések segítségével próbáltak meg az anómiára vonatkozóan információt szerezni a kutatók. ... Durkheim fentebb idézett művében a foglalkozási helyzetet, a családi állapotot és a válást, a bűnözést, a faji összetételt vizsgálta mint anómiás tényezőket.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

...A különböző adatforrásokból az ötvenes évek magyar társadalmának ismerete alapján *anómiafaktorokat alakítottam ki. Feltételezésem szerint, ha ezekből a faktorokból egy-egy személynél egyidejűleg több előfordul, akkor sokkal nagyobb az esély arra, hogy anómiás személlyel van dolgunk*, mintha ilyen faktor nem vagy csak kevés fordul elő. Egy ilyen másodlagos elemzés nem tekinthető teljesen bizonyító erejűnek, mert kontrollcsoportokat is vizsgálni kellene. ... Esetünkben is meg kellene nézni, hogy az anómiafaktorok előfordulása más népességcsoportokban milyen gyakoriságú. Erre az adatok hiánya miatt nem vállalkozhattam.

Munkahipotézisem szerint tehát az 1956-os magyar forradalom fegyveres felkelői között igen nagy számban fordultak elő anómiás személyek.

A szakirodalom és a korabeli magyar társadalom ismerete alapján témánk szempontjából a következő anómiafaktorokat tartom relevánsnak:

1. családi eredet
2. intergenerációs mobilitás/migráció hirtelen és eredménytelen bekövetkezése
3. családtalanság/válás
4. árvaság (fél illetve egész), menhely, nevelőszülők
5. testvérek magas száma
6. alacsony iskolázottság/befejezetlen, félbehagyott iskola
7. alacsony társadalmi státus (szakképesítés hiánya illetve alacsony státusú szakma)
8. korábbi börtönbüntetés
9. korábbi hadifogság
10. lakóhely
11. betegség
12. deviancia a családban (alkoholizmus, öngyilkosság, elmebaj)
13. deviancia a vizsgált személy előéletében (alkoholizmus, öngyilkossági kísérlet, homoszexualitás, nyilas vagy illegális kommunista múlt)
14. kisebbségi eredet (zsidó, cigány)

A tizennégy faktor egymástól nem független, hiszen aki alacsony iskolázottságú, az nagy valószínűséggel szegény családból származik, ahol magas volt a testvérek száma, alacsony a társadalmi státusa, és lakóhelye alacsony presztízsű helyen található, rossz minőségű.

Hangsúlyosan szeretném felhívni az olvasó figyelmét, hogy az anómia nem szitokszó, hanem olyan szociológiai, szociálpszichológiai kategória, amelynek segítségével talán bizonyos kérdésekre választ kaphatunk.

Semmiképpen sem állíthatjuk azt, hogy a tizennégy faktor együttes megléte egy személyben automatikusan eredményezné, hogy ezek hordozója a forradalom idején fegyveres harcossá vált. Azt azonban már nagy biztonsággal kijelenthetjük, hogy akiknél e faktorok nagy számban megtalálhatók, azok a személyek a társadalom által kitűzött célokat (kulturális értékeket) és az azok eléréséhez elvezető normákat (az intézményrendszert) elutasítják, életvezetésük nem normakövető.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

A fegyveres felkelő, a harcos profilja

...

A korábban felsorolt anómiafaktorokhoz hasonlóan a felkelő profiljának faktorait is előbb csak felsorolom. (A matematikai statisztikai módszerekkel történő megerősítés nem történt meg, mindaz, amit leírok csupán egy erős munkahipotézis.) Továbbá a harcos profiljának megrajzolásakor azt az állapotot próbálom meg rögzíteni, amely a leendő harcost jellemezte, mielőtt felkelővé vált volna. A profil elemeinél figyelembe kell vennünk, hogy azok rendszerspecifikusan, tehát csakis az akkori magyar állapotok között értelmezendők. Egy kellően megalapozott empirikus vizsgálat után a profil elemei között alá- és fölérendelési viszonyokat, kölcsönös függéseket találhatnánk, és az egyes elemekhez rendelt, az elem dominanciájának értékét jellemző szám tovább finomítaná a képet. **A fegyveres felkelő tehát**

1. az intergenerációs mobilitás kárvallottja...
2. primer szocializációja „elfuserált”...
3. csonka közösségekből jött, vágyik az intenzív kollektív érzésre, a sikerre...
4. iskolázatlan/alacsony iskolázottságú...
5. kvalifikálatlan...
6. sikertelen...
7. erősen frusztrált...
8. kiegyensúlyozatlan személyiség...
9. tele van elfojtott indulatokkal...
10. a törvénnyel korábban (a forradalom előtt) szembe kerülő...
11. a társadalmi kereteken kívül álló...
12. családi élete rendezetlen...
13. saját életét (a fentiek miatt is) nem sokra becsülő...
14. kalandvágyó egy beszabályozott világban, amelyben nincs lehetőség a kitörésre...
15. jövőkép nélküli...
16. a politikát egydimenziósan szemlélő...
17. (kompenzálásképpen) áldozatvállalásra kész és képes...
18. hasznosítható (a társadalmi előrejutáshoz szükséges), kapcsolati tőkével nem rendelkezik...
19. a mindennapi életben konfliktusos a világgal és a munkahelyével...
20. erős kitűnési vágy, amelyet nem tudott 1945 után kielégíteni, hiszen akkor csak egyetlen út létezett, s 1956-ban adódott számára egy másik, amely a nemzeti függetlenségért vívott harc volt...

A harcosok profiljának 20 faktora (miként azt az anómiafaktoroknál is leírtam) nem független egymástól. Továbbá az anómiafaktorok és a profilfaktorok is erősen összefüggnek. Csak míg az előbbiek esetében arra törekedtem, hogy kemény adatokkal leírható legyen az anómiás személyiség, a harcos profilnál olyan tényezőket is megneveztem, amelyek a kemény adatok következményei, amelyek nehezebben ragadhatók meg, mint az anómiafaktorok.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

A felkelők, felkelőcsoportok szociológiai összetétele

...

A legfeltűnőbb ezekben az életrajzokban, hogy a családban, illetve a felkelő korábbi életében mennyi, a „normális” életvitelhez képest deviánsnak, anómiásnak számító jelenség fedezhető fel. (Alkoholizmus, válás, öngyilkossági kísérlet, öngyilkosság, korai árvaság, be nem fejezett általános/elemi iskola, be nem fejezett szakmai képzés, hadifogság, börtön, menhely/állami gondozás, javítóintézet, illegális kommunista múlt.)

A ferencvárosi felkelők között elképesztően magas a korai árvaságra jutottak aránya. Az ő életük vagy rokonoknál, vagy nevelőszülőknél, vagy árvaházban folytatódott a szülő(k) halála után.

Az országos átlagot jelentősen meghaladja a felkelők testvéreinek/féltestvéreinek száma. Gyakori, hogy négyen, hatan vagy ennél is többen voltak testvérek.

A felkelők apja, egy-két kivételtől eltekintve munkás vagy – kisebb arányban – paraszt volt. (Lakatos, pék, cukrász, segédmunkás, cseléd, villanyszerelő, szegényparaszt, bádogos, kőműves, napszámos, kazánkovács, szobafestő stb.)

A szekunder szocializációban a lakóhelyi környezetnek rendkívül nagy szerepe van. A család által közvetített értékek ugyanis az iskolában gyengülnek, a lakóhelyi közösségekben viszont megerősítést nyernek. S a személyiség kialakulása során minden ember arra vágyik, hogy az otthonról hozott (a primer szocializáció során elsajátított) értékek kapjanak megerősítést, s nem arra, hogy azokat felülbírálják, sőt bűnösnek ítéljék. A lakóhely szocializációs erejét csak fokozza, hogy ebben a szubkultúrában nagyon erős a szomszédsági kapcsolat szerepe. A komfortnélküliség, a szűkös otthonok, a szegénység kikényszerítik, szinte természetessé teszik az egymáshoz közel lakók együttműködését, a napi, folyamatos szolidaritást, s ennek következtében az egymáshoz való hasonló mentalitás kialakulását a mindennapi életben. Akik ilyen közegben nőnek fel, megszokják, hogy a hasonló sorsúakkal szolidárisnak és hasonlóan gondolkodónak kell lenni, hiszen a közeg nem tűri, hogy annak értékeit valaki megtagadja. Aki ezt tenné, az a túlélését veszélyeztetné.

A forradalom rendkívül fegyvermezzeten zajlott. Ahhoz képest, ahogy egy forradalomnak meg kell történnie. A fegyveres harcokat csak ritkán zavarták meg népítéletek, lincselések. Csak ritkán kaptak el egy-egy ávóst vagy pártfunkcionáriust, s akasztották fel a lámpavasra. Legtöbbször a hatalom provokációja után tették ezt a felkelők. Amikor a hatalom megelőzően százakat mészárolt le (Kossuth tér), amikor a hatalom ártatlan tüntetőkre lövetett (Mosonmagyaróvár). S néha, de tényleg csak nagyon ritkán, amikor az indulatok elszabadultak.

Korábban márszóltam arról, hogy a felkelőcsoportoknál milyen jelentősége volt az új (csoport)normák kialakulásának, s azoknak mi volt a forrása. A fegyvermezzett nép azért maradhatott fegyvermezzett – és itt van az első forradalomnak hatalmas jelentősége! – mert az írástudók, az értelmiségiek, a nagyimrések, a változtatni vágyó exkommunisták, de az egész sajtó (az írott és az elektronikus egyaránt) azt sugallta, hogy eljön a győzelem ideje, s akkor a korábbi sérelmek okozói a törvény előtt fognak felelni bűneikért. Érdekes ilyen megfontolások alapján elemezni a forradalom sajtóját, s akkor azt tapasztalhatjuk, hogy nyoma sem volt benne a terrorra uszításnak, az önbíráskodásra biztatásnak, sokkal inkább a forradalom méltóságának megőrzésére ösztönözték az olvasóikat.

A kádárista propaganda a Köztársaság téren október 30-án történeteket használt föl a leghatásosabban a forradalom gyalázására. A Köztársaság tér több vonatkozásban is könnyen válhatott áldozattá (szándékosan nem azt írom, hogy az ott lévők, hanem magát a helyet, az

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

épületet jelölöm), mert ott volt az MDP budapesti bizottsága (mellesleg a DISZ-é is), korábban oda rendelték azokat az erőket, amelyek a forradalom leverésének fegyveres vezetői lettek volna, szerencsétlenségére a VIII. kerületben helyezkedett el, abban a kerületben, amely a felkelők egyik fészke volt, s amely mellett a VII. és a IX. kerületben szintén jelentős felkelőcsoportok szerveződtek, öt nap telt el a Kossuth téri vérfürdő óta, s mindazok, akik az utcán harcoltak, nem tudták feledni a gyalázatos mézárhlást, végül a tömeg abban a tévhitben élt, hogy nagyobb a súlya, szerepe az épületnek (illetve a benne lévő személyeknek) a valóságosnál.

Legalább 20 személyt végeztek ki a Köztársaság téren történtek miatt. Arra vonatkozóan természetesen alig van információnk, hogy akiket kivégeztek, azoknak ténylegesen mi közük volt a népítélet megszervezéséhez és lefolytatásához, illetve a lincselést megelőző fegyveres harchoz. Azokat végezték ki, akiket el tudtak kapni, akikről valamilyen módon információt szereztek. Akik a Köztársaság téri lincselésben részt vettek, azok nem hitték el, hogy bekövetkezhet a demokratikus igazságszolgáltatás korszaka, ők már csak saját erejükben, saját munkájukban bíztak.

Képzeljük bele magunkat annak a véletlenül odavetődő VIII. kerületi prolinak a helyzetébe, aki egész élete nyomorúságával terheltén látja, hogy a gyűlölt ávos lábánál fogva lóg a fán. Lehet, hogy nem is ávos, csak a cipője sárga, lehet, hogy éppen Nagy Imre híve, ez a mi prolink szempontjából közömbös. Ő azt látja, hogy egy történelmi korszak szimbólumán elégtételt vett helyette néhány társa, s ő, a mélyproli, az örök megalázott, a demokráciáról még hírből sem tudó, élete minden keserűségét beleadja abba a köpésbe, rúgásba, öklözésbe, amellyel a már halott akasztott embert meggyalázza. S ezt az egyébként számunkra, demokraták számára elítélendő gesztust lefotózza valamelyik világlap hírre kiegészített fotósa, s ez a fotó az egyébként semmilyen akcióban részt nem vevő prolit akasztófára juttatja. Mert a mi prolink, aki a Nagyuvaros utca egyik házának sötét vicházmesteri lakásában volt albérlő, a forradalom kitörése óta ekkor mérszkedett először az utcára, mindaddig féltette egyébként senkinek sem kellő életét, s ezért az egyetlen gesztusért kellett az életével fizetnie.

Munkaerő-piaci orientáció menedékkérőknek – részlet²

Átmeneti letelepedés, kérelmezési folyamat

A befogadóállomásra való érkezés a menekültek többsége számára hosszú idő után az első alkalom a megkönnyebbülésre.

A befogadóállomáson való tartózkodás sokuknak mégis további stresszforrássá válik, mely az alábbiakban érhető tetten:

- a táborok körülményei többnyire nem megfelelőek: jellemző a szűk tereken való osztózás, a magánszféra teljes hiánya;
- a személyzet és a menedékkérők, illetve a menedékkérők egymás közötti kölcsönös megértését a nyelvi korlátok is gátolják;
- szűkösek a hagyományos életmódvezetés lehetőségei, mások a higiénés szokások, mások az étkezési, öltözködési, viselkedési elvárások;
- az alapvető biológiai szükségletek kielégítésén felül mást nemigen nyújt a befogadóállomás.

² Forrás: Integrált módszertani kézikönyv. Menedék Egyesület, 2007.

Fedél nélkül élők

A saját életvezetés hiányából fakadóan a tábori élet a menekült függőségi érzéseit erősíti. A befogadóállomás sajátos lakókörnyezet. Az elszállásoltak teljes ellátást kapnak, így az önfenntartás szükségtelenné válik. Az életritmus központilag szervezett, a tábori élet kereteit korlátozások és tábori szabályok határozzák meg, az egyéni időstruktúra összeomlik. Ezért a hosszú ideig táborokban élők körében gyakran figyelhetők meg a hospitalizáció (tanult tehetetlenség) káros következményei.

A háború és a menekülés traumái gyakran kezeletlenül maradnak. A hagyományos családi szerepek felborulnak, a családfenntartó szerepe megváltozik, gyakran szétesnek a családok a menekülés során, és egyedülálló szülők érkeznek gyerekeikkel. A gyerekek szerepe ugyanakkor kiszélesedik: mivel gyorsabban megtanulják a nyelvet, szüleik helyett ők intézik a családi ügyeket.

A menekülés előtti időszak és a menekülés traumái a befogadóállomás traumáival egészülnek ki. Ezek a traumák a következőkből erednek:

- a befogadóállomás külvilágtól való elszigeteltsége,
- a menedékkérőt körülvevő szokatlan és gyakran ellenséges környezet,
- a menedékkérők zavarodottsága és bűntudata az otthon maradottak miatt,
- a szembenézés azzal, hogy a menekülés előtti életük minden kapcsolatát és mindenfajta anyagi javait elveszítették,
- és mindezek miatt a bizonytalanság és aggodás a jövőt illetően.

A menekülés veszteségek halmazával jár. A veszteségek feldolgozása egészséges helyzetben is hosszan tartó folyamat. A gyászmunkának több fázis van (kezdeti sokk, tagadás, indulati és depressziós fázis), s a folyamat a különösen nehezített helyzetben több ponton is elakadhat; ilyenkor úgynevezett patológias gyászról beszélünk.

A kezdeti sokk, amennyiben elhúzódik, krízisnek tekintendő, és pszichiátriai krízisintervenció segítségét igényel. Ezt követi a tagadás fázisa, amikor az érintett próbálja nem tudomásul venni a veszteséget, emocionálisan súlytalannak tekinteni a történeteket. Az indulati fázis haragban, gyűlöltben nyilvánulhat meg; gyakran ezek az indulatok rávetülnek a fogadó országra vagy akár a segítőkre is. Nagyon nehéz ebben a fázisban jól működő segítő kapcsolatot kiépíteni. Bármilyen kezdeményezésre, beleértve a munkavállalási orientációt is, sokszor gyanakvással, negatívizmussal reagálnak a menekültek.

Leggyakoribb, hogy a gyászmunka folyamata a depressziós fázisban akad el. A reális helyzethez képest megdöbbentő a *motiváció hiánya, alacsony szintje és a lehetőségek kihasználatlanul hagyása*. Gyakran felborul az alvás-ébredés ciklusa.

Érdemes odafigyelni a larvált depresszióra, amikor a depresszió nem hangulati zavarként jelenik meg, hanem orvosilag jól meg nem fogható, gyorsan változó testi tünetek, betegségek formájában nyilvánul meg.

A pszichoterápiás támogatás mellett a gyógyszeres antidepresszáns-terápia is sokszor indokolt. Szerencsés esetben ez elősegíti a valós helyzet érzelmi elfogadását és a valós lehetőségek minél optimálisabb kihasználását.

Enyhítő körülmény lehet, ha a menedékkérőt körülveszi egy szociális háló, vagyis többen együtt menekülnek. A családdal menekülés ugyanakkor nehezítő tényező, mert a veszteségek azonos halmaza növelheti a feszültségérzést. A feldolgozatlan belső feszültségek a család egyben maradását veszélyeztetik; a családterápiás külső támogatásnak ekkor különösen fontos szerep jut.

A feldolgozatlan feszültségek egyik következménye lehet valamilyen – leggyakrabban alkoholos

**Othontalanul...
Tégy az emberért!**

Fedél nélkül élők

– addikció kialakulása. A *deviáns viselkedési megnyilvánulások* is ide vezethetők vissza. Mindkét esetben érdemes kideríteni, hogy a tünetek az új helyzetből fakadnak, vagy már korábban is fennálltak.

Felmérések szerint a befogadóállomáson élő menedékkérők között 20–25 százalékos a poszttraumás stressz szindróma (PTSD) előfordulása, de vannak olyan csoportok, ahol ez az arány a 80–90 százalékot is eléri.

A poszttraumás stressz szindróma késői (1–6 hónap) válasz egy kifejezetten veszélyeztető helyzetre vagy hosszú ideig sorozatban jelentkező (fizikális, szexuális bántalmazás) stresszhelyzetre, amelyre a személy intenzív félelemmel, tehetetlenséggel reagált. A PTSD tünetei:

- a trauma újraélése (kényszerű emlékezés, rémálmok, hallucinációk),
- a traumával kapcsolatos helyek, személyek kerülése és az általános válaszkészség megbénulása,
- érzelmi beszűkülés, a jövőkép beszűkülése, továbbá
- fokozott készenléti állapot: alvászavar, ingerlékenység, koncentrációs nehézségek, fokozott éberség (hipervigilitás), fokozott „vészjelzés-készség”.

A PTSD annál súlyosabb, minél hosszabb ideje áll fenn a megjelölt tüneti helyzet. Amennyiben a tartama hosszabb, mint egy hónap, a szindróma klinikailag is kimutatható szenvedéssel jár, és a szociális, munkahelyi és más fontos funkciók romlását okozza. A gyógyulás esélye lényegesen csekélyebb, ha a befogadóállomáson ismételt traumák tartják a regresszió fogságában a menedékkérőt vagy menekültet. A kezeletlen PTSD tartós személyiségváltozáshoz vezethet, és megbetegítheti a következő generációkat is.

A trauma természetét illetően különbséget kell tennünk a kínzás/bántalmazás túlélői (elsődleges áldozatok) és a túlélőkhöz tartozó, *másodlagosan traumatizált* áldozatok között (utóbbiak lehetnek a szemtanúk). A kínzás ugyanis nemcsak az áldozat énjét töri szét, hanem az őt körülvevő családban is megroppanást okozhat. A kínzókamra szürreális világa mintegy tovább él az összekuszálódott emberi kapcsolatokban.

Háborús traumákat szenvedett családokban a traumatizáció felbontja a korábbi családi szerkezetet, és egyidejűleg több tünethordozó is megjelenhet. A kínzás/bántalmazás hatására az apa elveszítheti hagyományos családfő szerepét, és a család fejévé a feleség válik. Az új szerepminták tradicionális közösségekben – például muzulmán hitűek körében – elítélendők.

A menekültstátus iránti kérelem beadása után elkezdődik a passzív várakozás időszaka. A kérelmezők ugyanis csak egy év letelte után dolgozhatnak a menekülttáboron kívül, és nem jogosultak magyar nyelvi képzésre sem.

A kulturális, társadalmi és gazdasági szerepeitől megfosztott menedékkérők a hosszan elhúzódó kérelmezés esetén nemritkán fásultságba, agresszióba vagy egyéb szélsőséges viselkedési módokba menekülnek.

A menekültstátus elnyerése után a menekültek fél évig lakhatnak a befogadóállomáson. E a fél év áll rendelkezésükre, hogy megtanuljanak magyarul, munkát találjanak és előtakarékoskodjanak, hogy albérletbe tudjanak költözni.

A menedékkérők, illetve később a menekültek, befogadottak hátrányos helyzetének okai többek között a magyar nyelvismeret, a helyi kultúra ismeretének a hiányára, valamint a menekülés során átélt traumák következményeire vezethetők vissza.

Az EQUAL program e speciális beilleszkedési hátrányok leküzdésére a menedékkérők csoportját – más hátrányos helyzetű csoportokkal együtt – a képzésben és a munkához jutásban kívánta segíteni.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Fedél nélkül élők

A 2005-ben indított projekt a kérelmezők szempontjából éppen a passzív időszakban, a várákosási szakaszban nyújtott a nyelvi képzés mellett olyan kulturális és munkaerő-piaci orientációt, amely egyrészt – pozitív határozat esetén – megalapozhatja a későbbi sikeres integrációt, másrészt pedig – a határozat kimenetelétől függetlenül – az ingerszegény és bizonytalan időszakot tevékenységgel tölti meg. Ily módon a projekt lehetőséget nyújtott a kérelmezők elvesztett kulturális, társadalmi, gazdasági szerepeinek – kezdetben ugyan csak elméletben való – újrateremtéséhez. Az érintettek megtapasztalhatják, hogy a projektben való részvételük és döntéseik révén képessé válnak a saját életükre hatást gyakorolni.

Visszatérés a kibocsátó országba /letelepedés/, harmadik országba való áttelepedés

A menekülés folyamatának hosszú távú megoldásai között tartják számon a kibocsátó országba való visszatérést. Ez a legnyilvánvalóbb megoldás akkor, ha az eredeti országban konszolidálódik a helyzet.

A letelepedés, a menekültek helyi integrációja szintén kulcsfontosságú, hosszú távú megoldásnak tekinthető.

A harmadik országba való áttelepedés azoknak a menekülteknek lehet hosszú távú megoldás, akiknek sem a menekültstátust adó országban való integrációja, sem a hazájába való biztonságos visszatérése nem lehetséges.

Akkulturáció

A más etnikumokhoz, más kultúrához tartozók és a befogadó társadalom közötti akkulturációs jelenségek már az újonnan jövők megérkezésétől megfigyelhetők. Az akkulturáció a kulturális érintkezések olyan folyamatait jelöl, amelyek során az egyén vagy csoportok kultúrája megváltozik (akár akaratlagosan, akár nem) egy másik kultúrával való érintkezés következtében.

Az akkulturációs modell ugyan a már letelepedett egyének vagy csoportok alkalmazkodási és megküzdési stratégiáival foglalkozik, azonban a menedékkérőket középpontba állító megközelítés sem feledkezhet meg az akkulturáció jelenségéről. Egyrészt azért, mert ideális esetben a menedékkérő a menekültstátus birtokában idővel letelepedhet, másrészt meg azért, mert az akkulturációs folyamatok valóban nem várják meg a kérelmezési szakasz végét, a határozat megszületését.

A más kultúrához tartozók akkulturációja interakciók során megy végbe. Különböző alkalmazkodási és megküzdési stratégiák léteznek, attól függően, hogy az egyén vagy a közösség miként viszonyul a saját és a fogadó társadalom kultúrájához. Mindkét dimenzióban a menekült egyén vagy közösség elfogadja és fenntartja, vagy visszautasítja egy bizonyos kultúra értékeit, szokásait és viselkedési mintáit. A modell értelmében az alábbi négy lehetséges kimenete lehet az akkulturációnak: integráció, asszimiláció, szegregáció és marginalizáció. Természetesen ezek inkább ideáltípusai a valóságos tendenciáknak, vagyis nem tiszta formában fordulnak elő.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Akkulturációs stratégiák³

Integráció

Amennyiben a más kultúrához tartozó megőrzi a saját kultúráját, ugyanakkor elfogadja, megérti és tiszteli a befogadó közösség kultúráját, akkor az egyén integrálódik. Az integráció mind az egyén, mind a befogadó társadalom számára a legkívánatosabb állapot. Az akkulturáció azonban a valóságban ritkán megy végbe ilyen harmonikusan. Gondoljunk csak a kultúrák közötti különbségekre, az egymásnak ellentmondó vallási vagy egyéb kulturális hagyományokra. Arról nem is beszélve, hogy a különböző kultúrákhoz tartozó nyelvek és tradíciók ápolási is komoly feladat.

Az integráció nem csupán a más kultúrához tartozók számára követel változást, alkalmazkodást, hanem a befogadó társadalomnak, a helyi közösségeknek és intézményi – szervezeti kultúráknak, működési mechanizmusoknak is változniuk kell. Csak a felek egymáshoz igazodása révén jöhet létre diszkriminációtól mentes, sokszínű és nyitott társadalom.

Asszimiláció

Asszimilációról akkor beszélhetünk, ha a befogadó társadalom kultúrája átveszi az eredeti kultúra helyét. Ebben az esetben a más kultúrához tartozók nem ápolják az eredeti kultúrával való kapcsolatukat, sőt nemegyszer nyíltan elutasítják azt, és igyekeznek a befogadó ország viselkedési mintázatait, szokásait elsajátítani. Az asszimiláció mögött lévő alkalmazkodási stratégia mozgatója gyakran a család és a gyerekek gazdasági és társadalmi boldogulása. Asszimiláció ennél spontánabb módon is lezajlódhat a második, harmadik generációs leszármazottak körében, akik már nem követik a szülők, nagyszülők kulturális szokásait.

Szegregáció

Szegregáció akkor következik be, amikor a más kultúrához tartozók kizárólag az eredeti kultúrájukhoz ragaszkodnak, elutasítva a fogadó ország kultúráját. A fogadó ország kultúrájának elutasítását erős etnikai vagy vallási identitású csoportok választják. Az első generációban erős a saját hagyományokhoz való ragaszkodás, de a szegregáció jelensége jellemző lehet a második, harmadik generációban is. Kialakulásáért a többségi társadalomtól elszenvedett diszkrimináció, a hátrányos gazdasági és társadalmi helyzet tehető felelőssé.

Marginalizáció

Marginalizáció akkor következik be, amikor a más kultúrához tartozó mind a saját, mind a többségi társadalom kultúráját elutasítja. Kialakulása a társadalmi kapcsolatok és mindenfajta támogatás hiányával hozható összefüggésbe. A marginalizáció következménye a társadalmi kirekesztés és a teljes elszegényedés.

---

³ A modell kidolgozása J. W. Berry nevéhez fűződik. Lásd G. Doná and J. W. Berry: Refugee Acculturation and Re-acculturation. In A. Ager (ed.): Refugees - Perspectives on the experience of forced migration. London -New York, 1999, 169–195. o.

BREITNER PÉTER: TÚLÉLÉS ÉS BEÁGYAZÓDÁS A KÖZTERÜLETI ÉLETFORMÁBAN

A következő két elemzés során a közterületen élő emberek tárgyi viszonyairól, majd a szociális segítőkhöz és a hajléktalanellátó-rendszerhez fűződő kapcsolatairól lesz szó. Mindkét elemzést megkíséreljük a szociális segítség gondolatmenetének két aspektusából bemutatni, amely szakmai módszertani kérdésekhez is elvezethet. A gondolatmenet fő kérdésfeltevése: miért van az, hogy a közterületi hajléktalanságot – ha mégannyira kellemtelenné, kényelmetlenné, egészségtelenné és veszélyesnek is tűnik – mégsem tudjuk megszüntetni, sőt még mérsékelni se nagyon? E kérdésnek két oldalát vizsgáljuk meg:

1. Mi köti az utcán élőket a közterületi életformához, illetve mi tartja őket ebben benne? Ezt a ritkán felvetett – és szakmai szempontból súlyosan elbagatellizált – kérdést a hajléktalan emberek tárgyi viszonyain keresztül próbáljuk megmagyarázni. A tárgyi viszonyokból, tulajdonlásokból próbálunk majd a közterületi életformában való berendezkedettség, beágyazódás szintjére következtetni, illetve arra, hogy mit jelent ez a segítségnyújtás lehetőségeinek szempontjából. A tárgyi viszonyokkal csak egy vékony szeletkét ragadjuk meg annak a kapcsolati, gazdasági hálózatnak, amely átszövi és meghatározza a fedél nélküliek életét.
2. A másik kérdés gyakrabban felmerül szakmai körökben is: mi tartja távol ezeket az embereket az ellátórendszer, a szállások igénybevételétől? Ezt a jelenséget a szociális ellátórendszerhez, az intézményekhez és segítőkhöz való viszony alapján próbáljuk megragadni.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Az utcán élő emberek tárgyi viszonyai

„A hajléktalannak két nagy baja van: nem tudja, hogy honnan szerezzen meg valamit, aztán, ha megszerezte, nem tudja, hogy hová tegye...”

*(hajléktalan bölcsesség, 1990-es évek közepe,
Kürt utcai nappali melegedő)*

A hajléktalan emberek közterület-használatának módja, az élőhelyükhöz, helyzetükhöz való viszonya nem csak önmagában fontos kérdés, hanem ismernünk kell a sikeres szociális munkához is. Meg kell keresnünk azokat a fizikai és lelki tényezőket (biztonságkeresés, megélhetés, menekülés, társasági élet stb.), amelyek a közterülethez kötik az embereket. Ezeknek a megismerése és tudatosítása nélkül az utcai munkát végző segítő sokszor – látószólag – érthetetlen helyzetekkel szembesül majd, amelyben tehetetlennek érzi magát: a közterületen élő embert nem képes „hat lóval sem elrángigálni” az élőhelyéről, holott az se nem biztonságos, se nem egészséges, se nem kellemes, sőt megélhetést és alapvető életfeltételeket sem biztosít.

Ez azonban – gyakorta – csak a látszat. Az utcai életforma legtöbbször sok szállal kapcsolódik a környezetéhez, amely szálak testi-lelki javakkal szolgálnak az utcán élő számára. A környékbeli boltosoktól egy kis élelmet és ivóvizet kaphat. A „szomszéd” fedél nélküliektől egy korty bort, némi élelmet, társaságot és odafigyelést. A közeli gyár biztonsági őreitől (nem is olyan ritkán, mint gondolnánk) pár jó szót és védelmet. A kisboltok, piaci standok, kocsmák környékén kisegítő munkalehetőségek, egy kis melegedés, egy-két fröccs, a környező házak lakóitól élelmiszer, ruhaadományok és egy kevés törődés várható, sőt bizonyos esetekben még társadalmi presztízst is jelent egy terület, lakótömb „hajléktalanjának lenni”.

A sort még sokáig folytathatnánk. A lényeg – és ez az, amit a közterületi hajléktalansággal foglalkozó segítőknak és szakmastratégáknak tudniuk kell –, hogy az utcán élőknek meglehetősen sok veszíteni valójuk lehet azzal, ha elfogadják az intézményrendszer kínálta elhelyezési lehetőségeket, mert ezzel fel kell adniuk az addigi megélhetési és társadalmi viszonyrendszerüket.

E gondolatokból egy fontos megállapítás következik: a közterületen élő emberek **jelen-tős része nincs dezintegrált társadalmi helyzetben**, nagyon is sok szállal kapcsolódik a társadalom legkülönbözőbb alrendszereibe, csak éppen olyan sajátos, avagy „alacsony-szintű” kapcsolódási pontokon¹, amelyek a társadalom többségének látószögéből nem észlelhetők, ezért teljes kapcsolathíánynak tűnnek.

¹ Ezek a társadalmi kapcsolatok gyakran lazábbak, sérülékenyebbek, explicitebb, „szigorúbb” módon kapcsolódnak kölcsönös szolgáltatásnyújtásokhoz, mint a nem hajléktalanok (első látásra) kevésbé rideg társadalmi kapcsolatai.

Túlélés és beágyazódás

Ebben az elemzésben – a tárgyi viszonyokon keresztül – sok mindennel foglalkozunk, amely feltárja az utcai hajléktalanságnak ezt a zárt és kevésbé ismert világát. Megpróbáljuk magunkat tartani az imént leírt vezérfonalhoz és megfejtetni, hogy a közterületen élő emberek tárgyi viszonyai, tulajdonlásai és nélkülözései mennyiben kötik, ágyazzák őket az utcai életformához, és mennyiben engedik el ebből őket, hogy más helyen, intézményi vagy egyéb lakhatásban kezdhessék újra a bekapcsolódást a társadalom más szintjein.

A közterületen való „berendezkedettség”

A felszereltség, berendezkedettség megismerése érdekében minden megszólított hajléktalan embernek felettük a kérdést: „*Milyen cuccai, dolgai eszközei vannak itt?*” (ti. „ott” a közterületen, ahol a kérdezés zajlott)

Az emberek számtalan dolgot megemlítettek, a teljes válaslistát szerkesztés nélkül közöljük:

„Milyen cuccai, dolgai, eszközei vannak itt?”		
„személyes dolgok” (Azt mondja, csak ruhája van. Van nála éthordó és dobozok is.)	nadrág, több váltás fehérnemű, ing, tisztasági felszerelés	üvegek, samponos dobozok
„túlélőcsomag” van a táskájában, amit nem hagy az alvóhelyén, takaró-szerű anyag	nejlon, télikabát	váltás ruha, cipő, törölköző van nála
2 pokróc, úszómatrac	öngyújtó, iratok	víz, melegítőfelső, iratok egy szatyorban
2 pulóver, 3 nadrág, 1 ing	paplan, ennivaló, 2 pokróc, szatyor, szintetizátor	minden, szerszámok, telefon, óra
2 szivacs, takarók, 2 vastag párna, fotel, kád, 1 szék, szerszámok (a vas vágásához), kombináltfogó, mécses	paplan, pokróc	mindenféle ruhaneműk, tisztálkodási eszközök
3 póló, 1 pulóver, 1 rövidnadrág, 1 váltás fehérnemű, tisztasági, 1 tréning, 1 szandál	paplan, pokróc, kerekesszék	nadrág, két pulóver, zokni, cipő (ami rajta van)
a rajta lévő ruha	paplan, tányérok, cipők, könyv, tükör, tisztálkodási szerek, rádió	takarók
ágy, szekrények, asztal, könyvek, rádió, komplett konyhafelszerelés	párna, pléd, takaró, szivacs, lepedő, kés, kanál, villa	táska, takaró, étel, 3 pulóver
ágybetét, takaró, párna, 2 pár cipő, újságok, könyvek, üvegek, étel, kés, tányér, pohár, evőeszköz, iratok, zseblámpa, tisztálkodószer	pléd, paplan	táskájában vannak cuccai
ágynemű	pokróc, hálósák, sátor, bogrács	tisztálkodó felszerelés, ruha, edények, étel
ágynemű, edények	pokróc, lavór, 2 lábas	tisztasági eszközök, evőeszközök, fazekak
ágynemű, törölköző, szappan – eldugva	pokróc, paplan, 2 tolokocsi	tisztasági szerek, borotva, fésű

**Othontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

ami rajta van, + pulóver, kabát	pokróc, paplan, párna, lábas	több váltás ruha, cipő, tisztasági szerek, ágynemű, matrac, párna
ami rajta van, farmer, sportcipő, műbőr kabátka, farmering	póló	újságok, könyvek, élelmiszer
ami rajta van, pokróc, hálósák	pulóver, ing, takaró	köntös, kenyér, alsónadrág
ami rajta van, + 1 póló, 1 zokni (lent el van dugva)	pulóver, szabadidőruha, kés villa, flakon	lábas, matrac, paplan, lepedő, pléd, evőeszközök, kistrádió, volkmen
borotválkozó eszköz, alsónemű, fűró	rádió, hátizsákban ruhanemű	magnó, tisztálkodóeszközök, edények, ruhatár
cipő, hálósák	rádió, óra, személyes holmik, dísz-tárgyak	matrac (szivacs), takaró
cipő, paplan	rekamié, bútorok, fazekak, rádió, sétálómagnó	matrac, pokróc, tükör, kés villa, olló, kanál
csak a ruha	ruha, blézer, zakó, takaró, fólia	matrac, takaró
csak a ruhája	ruha, hálósák, pléd, rádió	matrac, takaró, padlószőnyeg, rádió
csak ami rajta van	ruha, papírok	minden, edények
csak egy paplan, semmi más	ruha, takaró, a többi közös (edények, "szemétdomb", mosógép)	kaja, apró-cseprő dolgok (ami nem értékes)
csak ami rajta van, és doboz, zsebkés, óra, dohány, aprópénz	ruha, takaró, hálósák	karton
csak ami ruha rajta van (pulóver, kabát, nadrág, zokni, cipő)	ruha, takaró, hálósák, 2 könyv, elemlámpa, gatyja	kartonpapír, fürdőköpeny, paplan, szatyor
edény, bútor, óra, rádió	ruhák, hátizsák	kempingágy, paplan, párna, ruha, pléd
edények, váltás ruha, fésű, szappan, törülköző, paplan, szivacs	ruhák, konyha: téglán rács van, 3 fazék, 2 műanyag tányér, kanál, rádió, mobiltelefon, kávé, lavór, kisolló	kés, kanál, szappan, takaró
egy bőrkabát, egy paplan egy nylonzacskóval letakarva, rajta egy fahusáng nehezeknek és egy kartonlap	ruhák, takaró	kés, szappan, borotva, arcszesz, WC papír, alsógatyja
egy nadrág, kés	ruhanemű, iratok	kés, szatyor – benne bor, kaja, kabát
egy regiment ruha, ami egy kisebb háztartásba kell, minden	ruházat, egy paplan, karóra	kés, takaró, kistrádió, pénz, borotva, cigi
egy váltás fehérnemű, pulcsi, tisztálkodószer	sampon, törülköző, takaró	két kartonpapír, pléd, paplan, zsák
egy váltás ruha, egy szennyes pulóver	sátor, pokróc, poliföm, evőeszköz, tányér, pohár – minden cuccát viszi magával	kis tv, cipő, könyvek, lábos, borotva, tükör, telefon
el van dugva	semmi	takaró, evőeszköz, tisztasági dolgok, cipő, kistrádió
élelem, evőeszköz	semmi, a szállón van a cucca	takaró, fólia, óra, rádió, tv
ennivaló	semmi, cipeli a váltás ruhát+ kaját estére	takaró, kistrádió, elemtöltő, könyvek, imakönyv
evőeszköz, 1 pléd	semmi, csak ami rajta van	takaró, kisszék, edények, szivacs
evőeszköz, takaró, konzervdoboz	szappan, feles-üveg, újság, nylon	takaró, matrac
evőeszköz, váltás fehérnemű	szappan, fésű	takaró, párna (benne tisztálkodási szerek), alatta kartonpapír
evőeszköz, wc papír, 1 üveg bor, váltás ruha, újság	szatyor, benne kaja, pulcsi, pokróc	takaró, pléd, párna

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

<i>felmosóvödör, seprű, lapát, matrac, pizsama</i>	<i>szatyor, iratok, teló, takaró, pénz, kés</i>	<i>takaró, ruhák</i>
<i>fésű, szappan, evőeszköz, borotva, törülköző</i>	<i>szatyorban víz, májkrém és párnafélék, amin ül</i>	<i>takaró, táska</i>
<i>gyújtó, iratok</i>	<i>személyes dolgai</i>	<i>takaró, tisztálkodási cuccok, ruhák</i>
<i>hálózásák (napközben eldugva), polifon, fedél nélkül, tarka tábla, papucs, kanál</i>	<i>személyes iratok, ruha, pléd, némi evőeszköz</i>	<i>szivacs, tisztasági dolgok, könyvek, rádió, kés, villa, kanál, olló, pénz, pénztárca, kabát, iratok, dohány, tükör</i>
<i>hálózásák, hátizsák, kaja, táska</i>	<i>személyes tárgyak, ágy, ágynemű, edények</i>	<i>takaró, étel, váltás nadrág</i>
<i>hálózásák, takaró, evőeszköz, rádió, ruhanemű</i>	<i>szivacs, kabát, fésű</i>	<i>takaró, 2 pléd, táska, kaja, papucs, ivóvíz, söprű</i>
<i>hálózásák, váltás ruha, kanál, tolószek</i>	<i>szivacs, paplan, takaró, bogrács, bográcsállvány, edények</i>	<i>takaró, étel</i>
<i>hátizsákjában egy váltás ruha</i>	<i>takaró</i>	<i>kabát, pulóver, ing</i>
<i>igazolvány, bicska</i>	<i>születési anyakönyvi kivonat, meg ami rajta van</i>	<i>kaja, takaró, táska</i>
<i>igazolvány, telefon</i>	<i>jelenleg az összes cucca (a többit ellopták): 2 l bor és hálózásák</i>	

Emellett külön kérdést tettünk fel arra vonatkozóan is, hogy kérdezettjeinknek milyen saját tisztálkodási eszközei vannak.

A 161 megkérdezett közül 108-nak van több-kevesebb saját tisztálkodó-eszköze. A köztudatban más kép él a közterületi hajléktalanságról: ezek az emberek koszosak, büdösek, nincs bennük igény a tisztaságra. Nem ritkán még a hajléktalan-szállókon dolgozó szociális munkások is ezen a véleményen vannak.

Az eredményeink azonban mást mutatnak: az utcán élők túlnyomó többségének van törekvése a tisztaságra! (Tulajdonképpen mi még „szigorúan” is mértünk, mert csak a valóságos tisztálkodó szerekkel rendelkezőket vettük ide (szappan, sampon stb.), azokat, akiknek csak egy fésűjük van, nem. És természetesen azokat sem, akik azt válaszolták, hogy éppen most lopták el a csomagjukat.)

A válaszokban említett tárgyak elsősorban az alapvető szükségletek köré csoportosulnak, de nagyon különböző színvonalú berendezkedési állapotokat mutatnak: az igazi nincstelenségtől a háztartásvezetési kezdeményekig megtalálunk sok változatot.

A berendezkedettség színvonala alapján három csoportba soroltuk a megszólított hajléktalan embereket:

- 1. Nem, vagy minimális szinten berendezkedettek.** Ebbe a csoportba azok kerültek, akiknek nincs semmijük, legfeljebb egy pokrócuk, vagy más, az utcai élethez elengedhetetlenül szükséges tulajdonuk van. Főképpen olyasmi, amihez egyébként is könnyű hozzájutni.

A nem, vagy „alig” berendezkedésre utaló felszerelési tárgyak:

Semmi, vagy csak az alapvető, életben maradáshoz szükséges holmik: takaró, pokróc, minimális meleg ruha.

**Othhontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

2. **Közepes szinten berendezkedettek.** Ide azokat az embereket vettük, akiknek némi, minimális komfortot biztosító tárgyaik is voltak. Ilyenek például a váltás ruha, valamilyen saját evőeszköz, alapvető tisztálkodó szerek, esetleg némi előre raktározott élelmiszer, tehát olyan felszerelések, tárgyak, amelyek valamilyen „középtávra való” némileg „biztonságosabb”, tudatosabb berendezkedésre utalnak.

A közepes színvonalú berendezkedésre utaló felszerelési tárgyak: (az előző kategóriában felsoroltakon túl) zsebkész, komolyabb matrac, ágybetét, több (váltás) ruha, több pokróc, hálózás, paplan, párna, nylon, fólia, minimális tisztálkodó szerek (szappan vagy tusfürdő) alapvető evőeszközök, valamennyi élelmiszer.

3. **Magas szinten berendezkedettek.** Ide soroltuk azokat, akiknek konyhai/főzőedényeik vannak, azaz valamiféle háztartáskezdemény jelenik meg náluk, illetve akik valamilyen bútorokat, komolyabb fekvő/alvó alkalmatosságokat birtokolnak, az utcai életmód kereteihez képest kényelemben élnek. Ők „hosszabb távra” rendezkedtek be, tulajdonaik tudatosabb utcai létezésre utalnak.

A magas szintű berendezkedésre utaló felszerelési tárgyak: (az előző két kategóriában felsoroltak mellett) edények, lavór, bútorok, ágy, kempingágy, sátor, szerszámok, világító alkalmatosságok: mécses, gyertya, zseblámpa, tisztálkodó szerek (a minimálisan túl: sampon, fogkefe, borotva, borotvahab, arcszesz, tükör stb., általában sokféle kisebb jelentőségű, de praktikus felszerelési tárgy, rádió, tévé, könyv, különböző tisztítószer, söprű, sokféle ruha, „ruhatár”, pizsama .

A berendezkedettségi fokozatokba való besorolásnál minden esetben felülbíráltuk a pusztán tárgyak adta helyet azok minősége és mennyisége szerint, a végső „helyezést” pedig az összehasonlítás alakította ki.

Végeredményként azt találtuk, hogy a kérdezettek **egynegyede** a legalacsonyabb berendezkedettségi kategóriába, **fele** a közepesen komfortosan élők közé, újabb **egynegyede** a magas szinten berendezkedettek közé került.

A közterületen élő emberek berendezkedettségi szintje		
nem, vagy minimális szinten berendezkedett	35	24%
közepes szinten berendezkedett	74	50%
magas szinten berendezkedett	39	26%
együtt	148	100%

Megvizsgáltuk azt is, hogy vajon vannak-e olyan szociológiai tényezők, amelyek összefüggenek a berendezkedettség szintjével.

Meg kell jegyeznünk, hogy az alacsony elemszámok miatt adataink nem alkalmasak összefüggések kimutatására. A megoszlások és a kereszttáblákból

levonható következtetések legfeljebb tájékoztató jellegűek.

A férfiak és nők között nem találtunk különbséget a berendezkedettség fokának tekintetében. Ez némileg ellentmond a nemi szerepekről alkotott képünknek (avagy nemi sztereotípiáinknak), amelyek szerint a nők inkább „otthonteremtők”, mint a férfiak. (Az edények birtoklását – ahogyan azt már említettük – háztartásvezetésre utaló jelnek tekinttük, de mindössze két nő számolt be ilyenről.)

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Túlélés és beágyazódás

A közterületi berendezkedettség a nemek szerint				
	Nem vagy minimális szinten berendezkedett	Közepes szinten berendezkedett	Magas szinten berendezkedett	Együtt
férfi	29	64	33	126
	23%	51%	26%	100%
nő	6	10	6	22
	27%	46%	27%	100%
együtt	35	74	39	148
	24%	50%	26%	100%

Úgy tűnik, hogy az iskolai végzettség és a berendezkedés szintje között érdekes összefüggés van. A nagyon alacsony (8 általános alatt) és a magasabb (érettségi) végzettségűek kevésbé tudnak vagy akarnak berendezkedni az utcán, míg a „közepesen” iskolázottak sokkal inkább.

Úgy tűnik, hogy a nagyon alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők a fedél nélkül élők között is kevésbé részesülnek a különféle javakból, mint a magasabb végzettségű társaik, ahogyan azt a társadalom más színterein is tapasztalhatjuk.

Szociális segítők beszámolói szerint felfelé sem jó „kilógni a sorból”. Számos tapasztalat szól arról, hogy a műveltebb, magasabb iskolai végzettségű (a segítők által a többiekénél intelligensebbnek titulált) hajléktalan emberek rosszabbul viselik a fedél nélküliség lelki terhet, hamarabb leépülnek testi és lelki értelemben egyaránt, mint a társaik.

Ennek több oka is lehet. Az intelligensebb vagy magasabb iskolai végzettségű emberek

jobban átlátják, mélyebben átélik rossz helyzetüket, és ezért nehezebben is viselik el. A régi – nem hajléktalan – életüket talán kevésbé képesek elfelejteni, általában nagyobb is a kontraszt a jelen és a múlt között. Életük során kevesebb olyan „szegény-praktikumot” tanultak, amelynek most, az utcán, hasznát vehetnék. Feltételezzük azt is, hogy eleve nehezebben képesek önképükbe építeni az „én egy hajléktalan vagyok” elemet. Elhárító (énvédő) mechanizmusaik, az elfojtás, a hárítás, a tagadás stb., amelyeknek fő feladatuk megóvni a személyiséget a túlzott szorongástól, kevésbé léphetnek működésbe a tudatos intellektusuk mellett.

Az intelligencia bonyolult és összetett jelenség, természetesen mért eredményeink sincsenek hajléktalan emberek intelligenciájáról. Éppen ezért csak szubjektív véleményként fogalmazzuk meg: úgy tűnik, hogy az intelligencia inkább nehezíti a megbirkózást a lecsúszás, a hajléktalanság pszichés feladatával, mintsem megkönnyítené azt.

**Othontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

A közterületi berendezkedettség a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint				
	Nem vagy minimális szinten berendezkedett	Közepes szinten berendezkedett	Magas szinten berendezkedett	Együtt
kevesebb mint 8 általános	3	4	1	8
	37%	50%	12%	100%
általános iskola	14	24	16	54
	26%	44%	30%	100%
szakmunkásképző, szakiskola	10	24	15	49
	20%	49%	31%	100%
érettségi	6	8	4	18
	33%	44%	22%	100%
felsőfokú		6		6
		100%		100%
együtt	33	66	36	135
	24%	48,9%	27%	100%

Úgy tűnik viszont, hogy a társas életformák (csoportban, élettárrsal, barátokkal) magasabb színvonalú berendezkedést tesznek lehetővé (vagy talán fordítva). A családi, élettársi kapcsolatban élő 15 interjúalanyunknak fele magas szinten berendezkedett. A magányosok között ez csupán egyötödöt tesz ki. Érdekes, hogy a másik kisközösségi együttélési formában, a „baráttal élők” stabilan „jó közepes” módon vannak berendezkedve. Az együttélési formáknak számtalan változatát találtuk, a csoportokon belül további kiscsoportos tagozódások, párok, családrészek fordultak elő. Ők az átlaghoz képest valamivel jobban vannak berendezkedve.

Közterületi berendezkedettség a kapcsolatok szerint				
	Nem vagy minimális szinten berendezkedett	Közepes szinten berendezkedett	Magas szinten berendezkedett	Együtt
magányos	21	47	18	86
	24%	55%	21%	100%
baráttal él	2	8	1	11
	18%	73%	9%	100%
család, élettárs	3	5	8	16
	19%	31%	50%	100%
valamilyen egyéb csoportos együttélés	7	12	9	28
	25%	43%	32%	100%
együtt	33	72	36	135
	25%	53%	27%	100%

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Túlélés és beágyazódás

Kérdezőinket arra is megkértük, hogy a kérdés alatt kialakult benyomásaik alapján utólag értékeljék beszélgetőpartnerük állapotát néhány dimenzió alapján. Ezek a dimenziók a mentális állapot, a fizikai kondíció, a tudat tisztasága, a beszédképesség/képesség, a tisztaság, a haj/szakáll állapota és a ruházat voltak.

Mindegyik jellemzőt 1–5-ig (az iskolai osztályzatok módjára) értékelhették. Ezeknek az összevonásával készítettük el az „általános állapot” változóját, amely alapján interjúalanyainkat a „rosszabb”, a „közepes” vagy a „jobb” kategóriák valamelyikébe soroltuk.

Nem lepődtünk meg, amikor azt találtuk, hogy a hajléktalan emberek állapota pozitív összefüggést mutat a berendezkedettség színvonalával (ez az összefüggés – kisebb vagy nagyobb mértékben – minden egyes dimenziónál külön-külön is kimutatható). Ez legalább két jelenségre hívhatja fel a figyelmet: az egyik, hogy a fedél nélküli világ is egy jellegzetesen rétegzett, sokszínű létforma, a másik, hogy az ebben való berendezkedés is lehet a túlélés egy sikeresnek tűnő stratégiája – legalábbis ahhoz képes, ha valaki még itt sem találja a helyét, még/már itt sem tud megkapaszkodni.

Jelenleg eredményeink – és korábbi tapasztalataink – alapján vitathatónak tűnik az a szakmai álláspont, amely szerint az utcai élet, az éjjeli menedékhelyek és az átmeneti szállások világa egymásra épülő, egyre magasabb szintű életterek lennének, amelyek lépcsőzetesen épülnek egymásra, és amely sorrendet az esetkezelés folyamatában be kellene tartani. Sokkal inkább úgy tűnik, hogy a szállásokon és közterületen is lehet nagyon rossz és viszonylag jó körülmények között élni, sőt a személyiség bizonyos – továbblépéshez is szükséges – összetevői (ilyenek például az autonómia, függetlenség, felelősség, önvédelmi-, közösségi életre, szerepekre való képesség) esetenként jobban megőrizhetők a közterületi életformában, mint egy hajléktalan-szállón.

Közterületi berendezkedettség és a válaszadó állapota				
	Nem vagy minimális szinten berendezkedett	Közepes szinten berendezkedett	Magas szinten berendezkedett	Együtt
rosszabb	14	22	8	44
	32%	50%	18%	100%
közepes	10	26	15	51
	20%	51%	29%	100%
jobb	11	20	15	46
	24%	43%	33%	100%
együtt	35	68	38	141
	25%	48%	27%	100%

Az alvóhely típusával függ össze legerősebben a berendezkedés szintje. A pályaudvarokon a legmagasabb azoknak az aránya, akik a legalacsonyabb szinten (vagy nem) rendezkedtek be. Az erdőkben pont fordított a helyzet. Az itt élők háromnegyede a legmagasabb szinten berendezkedett. Ez nem is túl meglepő, hiszen a pályaudvarokon és az erdőkben egészen más életfeltételek vannak. Komoly különbség van – többek között – abban is,

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Túlélés és beágyazódás

hogy mik a hosszabb távú letelepedés esélyei az egyik, vagy a másik típusú élőhelyen. Az aluljárókban és a („csak úgy simán”) utcákon élők azonban okoztak némi meglepetést. Esetükben azt találtuk, hogy (a helyszínek átmenetiségéhez képest) komoly mértékben (közepes felszereltséggel) be vannak rendezkedve az itt élők.

Berendezkedettség a közterület típusa szerint				
	Nem vagy minimális szinten berendezkedett	Közepes szinten berendezkedett	Magas szinten berendezkedett	Együtt
pályaudvar	5	2	1	8
	63%	25%	12%	100%
aluljáró	2	6		8
	25%	75%		100%
park	11	21	7	39
	28%	54%	18%	100%
erdő	2	2	11	15
	13%	13%	74%	100%
utca	5	16	4	25
	20%	64%	16%	100%
lépcsőház	3	2	2	7
	42%	29%	29%	100%
elhagyott romos épület	2	4	4	10
	20%	40%	40%	100%
együtt	30	53	29	112
	27%	47%	26%	100%

A lépcsőházakban meghúzódók – még a hajléktalanok között is rejtélyesnek tűnő – csoportjával kapcsolatos eredményeink egybecsengenek korábbi tapasztalatainkkal: ez

Berendezkedettség a hajléktalanságban eltöltött idő szerint (átlagértékek)		
	Hány éve alszik itt	Hány éve hajléktalan
nem vagy minimális szinten berendezkedett	3,2	9,2
	35 fő	35 fő
közepes szinten berendezkedett	2,1	10,9
	74 fő	62 fő
magas szinten berendezkedett	2,9	9,8
	39 fő	37 fő
együtt	2,6	10,2
	148 fő	134 fő

az életforma a védettség és átmenetiség fura keveréke (a most megtalált 7 lépcsőházban lakó ember közül hárman a legalacsonyabb szinten berendezkedettek). Úgy tűnik, hogy mind a két szélsőséges berendezkedési kategóriába tartozók régebben alszanak az adott közterületen, mint azok, akik közepesen berendezkedettek. Ezt nem tudjuk

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

megmagyarázni. (A hajléktalanságban töltött összes idő szempontjából viszont nem látszik ilyesmi összefüggés.)

Ma már talán szakmai közhelynek számít, hogy a hajléktalanná válás – sok más dimenziója mellett – egy kiilleszkedési folyamat, amely során a lecsúszó ember fokozatosan elveszíti korábbi személyes (társadalmi) kapcsolatait. E folyamat során egyre kevesebb szál köti őt a nem hajléktalanok világához. Ezen belül is az egyik legsúlyosabb veszteség a korábbi családi kapcsolatok meggyengülése vagy megszűnése.

Felmérésünk során kíváncsiak voltunk arra, hogy hogyan alakultak interjúalanyaink korábbi nem-hajléktalan életükhöz fűződő viszonyai, illetve, hogy összefügg-e ez azzal, hogy valaki inkább „alkalmazkodó, komfortosító”, vagy inkább „önsanyargató”, eszköztelen módon éli-e fedél nélküli mindennapjait? A múlthoz fűződő kapcsolatok létére vagy nem nem-létére a „*Van-e fényképe valamelyik családtagjáról?*” kérdésre adott válaszokból próbáltunk következtetni.

Berendezkedettség szintje aszerint, hogy van-e családi fotója				
	Nem vagy minimális szinten berendezkedett	Közepes szinten berendezkedett	Magas szinten berendezkedett	Együtt
van fotója	6	14	10	30
	20%	47%	33%	100%
nincs fotója	29	59	29	117
	25%	50%	25%	100%
együtt	35	73	39	147
	24%	50%	26%	100%

Azt találtuk, hogy a családi fotó birtoklása (igazából annak az érzelmeknek, kötődésnek és emlékeknek a „birtoklására” voltunk kíváncsiak, amit a fotó jelent) összefügg a berendezkedettség szintjével. Akiknek van ilyen fényképük, azok között többen vannak a legmagasabb szinten berendezkedettek és kevesebben a nélkülözők. Ez egyébként is egybevágott azzal a benyomásunkkal, hogy a közterületen jobban berendezkedett embereknek több (visszamenőleges vagy jelenlegi) családi kapcsolatuk van, mint akik épphogy elvegetálnak, de legalábbis többet őriznek ezekből az emlékezetükben. A fotók birtoklása (nem-elvesztése) talán azt is jelenti, hogy feldolgozottabb, tisztább, sérelmekről mentesebb a múlthoz való viszonyuk.

„Van-e fotója valamelyik családtagjáról?”		
1 fotó – ő, bátyja és sógora	családtagokról lévő fotók lányánál vannak	fotó nincs, mert családom sincs
2 album a gyerekekről	édesanyjánál lányáról (most 19)	fotók nővérénél
a családi képei keresztszüleinél maradtak	édesanyjáról, gyerekeiről vannak, debreceni húga őrzi otthonában	igen

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

<i>a családról</i>	<i>édesapja házában vannak fotók is</i>	<i>két fotó: egyik az élettársáról, a másikon ketten vannak vele együtt</i>
<i>a fényképei is el vannak zárva</i>	<i>eskiüvi fotó</i>	<i>képem anyámról</i>
<i>a lányáról egy régi fotó, amin két-három éves</i>	<i>fényképe van, 33 éves a fia – ilyen fotó</i>	<i>közös fotó az élettársával</i>
<i>a volt lakásban – fénykép, csecsebecsek, nem tud hozzáférni</i>	<i>fényképeit ellopták (családi képek lányáról, fiáról, feleségéről)</i>	<i>lánya fényképe</i>
<i>anyámról és kutyáimról</i>	<i>fényképek, iratok, filmek – Enikő lányánál</i>	<i>lányáról</i>
<i>anyjáról és a testvéréről van képe, aki már sajnos meghalt</i>	<i>fotó a lányáról</i>	<i>nincs</i>
<i>családi fényképei vannak</i>	<i>nincs (elvesztek, eltűntek)</i>	<i>van egy fotója, de nem családtagról, hanem magáról meg egy haverjáról</i>
<i>családi fényképek gyermekeiről szüleiéről</i>	<i>nincs</i>	<i>van fényképem a családomról</i>
<i>családi fotó a gyerekekről</i>	<i>párjáról van fényképe</i>	<i>van, egy barátnőjénél Zuglóban</i>
<i>volt élettársáról foto-fénymásolat – élettársa meghalt</i>	<i>telefonban volt, ellopták</i>	<i>van</i>
<i>vannak</i>		

A tárgyak jelentése, szimbolikája

Nem mehetünk el mellett, hogy néhány szót szóljunk a különböző hajléktalan háztartások tárgyi összetételének szimbolikus jelentései, üzenetei mellett.

Az egyes tárgy-csoportok lehetséges jelentése:

evőeszközök, edények: háztartásvezetésre, erős önfenntartó ösztönre, esetleg másokról (is) való gondoskodás igényére és autonómiaigényre utalnak.

tévé, rádió, újság: kötődési igényt jelenthetnek a társadalomhoz, a közülethez. Tájékozottság iránti igényt jelenthetnek.

a nem hajléktalan múltból való személyes tárgyak (pl. fénykép): kötődés a letűnt (?) életszakaszhoz, esetleg valamennyire élő kapcsolat vagy arra való készség lehet mögötte.

bicska, szerszámok, fűrés, zseblámpa stb.: „magabírássra”, autonómiára, helyzet- és problémamegoldásra, „építkezési” motivációra utalnak.

tisztálkodó eszközök: a testtel való törődésre utal, a fizikai megjelenés fontosságán keresztül a társadalomhoz tartozást fejezi ki, megfelelni vágyás és a többi ember véleményének fontossága, a társadalmi konvenciók bizonyos mértékű elfogadása állhat mögötte.

Természetesen minden tárgynak van szimbolikája, jelentése, de mi az utcán élők által felsoroltak közül egyeseket különös jelentőségűnek tartunk, mert valamilyen mögöttes motivációra utalnak.

A tárgytulajdonok mögött meghúzódó motivációk, igények, szándékok, beállítódások és stílusok felismerése kiválóan használható a szociális segítségben, többek között a meglévő és megerősíthető készségek vagy képességek észlelésére. Hasznos tájékozódási pontokat nyújthatnak a segítői stratégia kialakításában.

A fedél nélküliek tárgy-lajstroma már csak azért is lehet külö-

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

nösen jó jelzőbójája a segíthetőségnek, mert a nélkülözésnek ezen a szintjén élő emberek-nél (már csak) valóban szükséges tárgyakat találunk. Ők már minden mást kidobtak vagy kiejtettek a „léghajóból”...

„Mi maradt abból az időből, amikor még nem volt hajléktalan?” Érdeklődtük az iránt is, hogy milyen tárgyak, eszközök maradtak meg abból az időből, amikor interjúalanyunk még nem volt hajléktalan. A megkérdezettek zömének, 110 főnek semmi sem maradt. Közülük legtöbben arról számoltak be, hogy eredetileg voltak ilyen tárgyaik, de a hajléktalanul töltött idő alatt ellopták tőlük ezeket. 30-an említettek valamilyen jelenleg is meglévő tárgyat. Ezek között vegyesen találunk emlék- és hétköznapi használati tárgyakat is.

„Milyen tárgya maradt abból az időből, amikor még nem az utcán aludt?”	
A 3 szobás lakásnak a fele bútorokkal együtt	nem tudja
A lánya apjától kapott ezüstgyűrű	nincs (26)
A ruháim, a cipőm, kések, óra	nincs semmi – kidobálták a holmijait
A sok utcázás miatt eltűntek (a gyerekkori képek és a láncos óra az apjától is)	nincs semmi (5)
amit a börtönből hozott	nincs semmi, ott maradt, ahol dolgozott
anyósáéknál	nincs semmilye
Az órája	nincsenek, ellopták egyszer az összes holmiját, amiben benne volt a katonakönyve is
bögréje van, kedvenc idézetei vannak a tavalyelőtti naptárjában	pár póló, de nem sok más, meg zsebkész, iránytű.
cipő	régen ellopták
csak kanál	ruha, óra, képem anyámról, telefon
családi fényképei vannak	ruháim, késem
családi fényképek gyerekeiről szüleiről	ruhák
családi fotó a gyerekekről	ruhákon kívül semmi
egy gyűrű a nagymamától	ruhaneműk
egy magyar címer maradt neki – ez egy érem	saját maga
emlékek a fejében	semmi – a volt lakásban: fénykép, csecsebecsék, nem tud hozzáférni
ex albiban vannak cuccai	semmi (34)
fényképe van	semmi ezen kívül, kidobta, eladta
fényképek, iratok, filmek – Enikő lányánál	semmi nem maradt
fotó a lányáról	semmi nem maradt régről
fotók a családról	semmi sem maradt (4)
fotók és néhány régi tárgy, ezek a keresztlányánál vannak.	semmi, ami volt, pl. pénztárca, irattartó elvesztek, ellopták
fotók nővérénél	semmi, irat sincs
ha maradt volna is, már megsemmisült volna	semmi, mindenét elajándékozta
karórája maradt meg	semmi, mindent otthagyt az asszonynak
könyvek, toll, papír, füzet	semmije
lánya fényképe	semmilyen holmija sincs
maradtak, de nem tudja hova lettek	személyi igazolvány
más tárgya nincs	szemüveg, minden más elloptak

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

<i>mindene a hajléktalanság előtti időből való</i>	<i>szinte mindene akkorról maradt</i>
<i>mindene eltűnt</i>	<i>szinte semmi, csak a születési anyakönyvi kivonata (le van adva megőrzésre a Refomix Kht. nappali melegedőjébe)</i>
<i>mindene eltűnt</i>	<i>szobabútor, szekrény sor nem tudja hova lett</i>
<i>mindenét ellopták, semmi sem maradt meg</i>	<i>nővérénél vannak pár dolgai, munkakönyve van csak most nála</i>
<i>nála csak a személyi igazolványa, TAJ-kártya van a kabátjában, mindenét édesapja házában hagyta, ott vannak fotók is</i>	<i>édesanyjánál, édesapjánál, 500 km-re innen</i>
<i>nem (4)</i>	<i>vannak letétben ismerősöknél családi fotók, nagypától csak ennyit örökölt.</i>
<i>nem maradt semmi (6)</i>	<i>vidéken van csak</i>
<i>nem maradt semmi, a fényképeket is visszaadta</i>	<i>volt ilyen, de elfelejtette meghosszabbítani a Kürtben a csomagjegyet, és kidobták – ruházat volt főleg</i>
<i>nem tartott meg semmit, csak egy golyóstollat</i>	<i>zsebrádió</i>

Tudjuk, hogy bármilyen tárgy kaphat nagyjából bármilyen jelentést attól függően, hogy milyen korszakból, kitől származik, milyen körülmények között jutott hozzá a tulajdonosa. Hogy a fedél nélkül élők számára pontosan mi az egyes tárgyaik jelentése, azt csak külön, célzott kutatással, interjúkkal lehetne kideríteni. Valószínűleg rendkívül izgalmas lenne egy ilyen felmérés.

A mi beszélgetéseink alapján ilyen mélységben nem ismerhettük meg a tárgyak mögöttes jelentéseit, annyit azonban mindenképpen megtudtunk, hogy a fedél nélküliek egy része már eleve nem „hozott el”, „kapott meg” semmit, amikor kikerült a korábbi lakásából, lakhatásából, életközösségéből. Akiknek pedig ez után mégis megmaradt valamijük, azok később vesztek el, vagy lopták el őket. Az utca világában nagyon könnyen és gyorsan vesznek el, semmisülnek meg, vagy kerülnek idegen kezekbe az egyes tulajdonok. Ez sajnos a személyes, intim tárgyakra, emlékekre is vonatkozik. A korábbi életszakaszból hozott tárgyak is kapcsolatok a múlthoz, azok elvesztése is kiilleszkedési lépés. Sőt, az a véleményünk, hogy ha például egy hajléktalan ember a *saját ruhái* helyett a különböző ruhaosztásokon kapottakat kezdi hordani, akkor ez is a társadalmi kiilleszkedés és emellett egyben a hajléktalanság világába való beilleszkedés egyik lépése.

Zárásgondolatok: A közterületi életforma – az állandó ideiglenesség és az ideiglenes állandóság

Az utcára került embernek – kissé sarkított megfogalmazással élve – két „választása” van. Az egyik az alkalmazkodásról szól: elfogadja helyzetét és megpróbál túlélni. Igyekszik biztonságosabb helyet keresni, próbálja magát valamennyire felszerelni a túléléshez szükséges eszközökkel. Ezek, mindenekelőtt (főleg télen) meleget adó ruhadarabokat, pokrócokat jelentenek, de minden mást is, ami kevésbé kellemetlenné teheti az utcai életet.

A másik út a helyzet „nem-megoldása”, sodródás az alvóhelyek között mindenféle felsze-

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Túlélés és beágyazódás

relés nélkül, vagy éppen csak a legszükségesebbekkel.

Az utcai segítő kérdezőink egészen extrém önelhanyagolással is találkoztak, olyan helyzetekkel, amelyek mögött mintha valójában is (és nem csak szimbolikusan) passzív öngyilkossági szándékot sejthetünk.

A szociális segítség szempontjából faramuci a helyzet: mind a közterületi berendezkedés, mind az önelhanyagolás megnehezíti a munkát. Hiszen az egyik esetben a hajléktalan ember megszerzett javain, viszonylagos komfortján keresztül egyre jobban kötődik az adott közterülethez és ezért nehéz őt „kimozdítani” onnan: Az önelhanyagolók viszont legtöbbször mindenféle motiváció nélkül élnek, semmit nem akarnak, segítséget igénybe venni pedig a legkevésbé.

A közterület komfortosítása, a berendezkedés és a nem-berendezkedés, az önelhanyagolás egyaránt tekinthető devianciának, ez csupán nézőpont kérdése.

A mi olvasatunkban egyértelműen a felszerelések hiánya és az ebből fakadó kellemetlenségek, hiányállapotok passzív elviselése a deviáns, „önsorsrontó” viselkedés, a komfortosítás, felszerelkezés pedig a lehető legracionálisabb lépés egy olyan embertől, aki ebbe a helyzetbe kényszerül. Ez nem azt jelenti, hogy támogatjuk a közterületek lakhatóvá alakítását, sőt egyáltalában nem támogatjuk a közterületi életformát sem. Kénytelenek vagyunk azonban elfogadni, hogy ma Magyarországon a hosszabb távú közterületi életforma választása és minél élhetőbbé tétele nem tűnik irracionális döntésnek, hiszen a hajléktalanságból való kitörés esélye (munka, lakhatás, társadalmi integráció) csekély, és a hajléktalanok számára fenntartott szállások sokuknak nem jelent alternatívát. A közterületen élők tárgyi felszereltsége, a berendezkedettség szintje, formája más segítői szempontú kérdéseket is felvetnek. Ezek közül fel is sorolunk néhányat. A különböző gondolatok közötti súlyos ellentmondások ellenére sem vállalkozunk arra, hogy „rendet vágjunk” köztük, már csak azért sem, mert teljesen egyénre szabott kérdés, hogy (segítői szemszögből) éppen melyik kap komolyabb jelentőséget:

- Az élőhely (akármilyen is legyen) komfortosítása alapvető emberi igény.
- A komfortosítás, berendezkedés teszi hosszú távon kibíráhatóvá, elviselhetővé a közterületi létezést.
- A hosszabb távú berendezkedés fenntartja, beágyazza a közterületi életformát, ezzel nehezítve a kikerülést és a (kikerülést célul tűző) segítő munkát.
- A közterület komfortosításához olyan motivációk, készségek, igények szükségesek, amelyek a hajléktalanság életformájából való kikerüléshez is hasznosak és fontosak lehetnek.
- Egy hajléktalan ember sokat veszíthet azzal, ha otthagyja a megszerzett tárgyait, eszközeit a közterületen, és szállóra költözik.
- A komfortosított közterületi létezéssel szemben nem biztos, hogy (jelenleg) komoly alternatívát nyújt egy hajléktalan-szálló felajánlása.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

A szociális segítőkhöz és az intézményekhez való viszony a közterületen élő emberek körében

„A szociális munkás olyan legyen mint én, csak ne igyon!”

(egy válasz a „Milyen lenne az a szociális munkás, akivel szívesen együttműködne?” kérdésre)

Az intézményhasználat előtörténete, az „intézményi múlt”

Interjúalanyaink 69%-a használt már valaha hajléktalan-szállót (átmeneti szállást vagy éjjeli menedékhelyet, a kérdésnél nem tettünk különbséget a kettő között). Ezek az alkalmak általában évekkal ezelőtt történtek, és gyakran egészen rövid ideig tartottak, csupán egy-két napig. Sokan számoltak be arról, hogy egy-egy különösen hideg tél kényszerítette be őket szállóra.

Aludt-e már hajléktalan szállón, éjjeli menhelyen?		
igen	105	69%
nem	48	31%
együtt	153	100%

Ha valaki aludt már szálláson, akkor azt is megkérdeztük tőle, hogy hogyan került ki onnan. A kérdezettek szállástörténetéről elmondható, hogy az nem volt valami sikeres. A valaha volt szálláshasználók egyötödét kitil-

tották valamilyen fegyelmi vétség miatt, további egytizedüket – kevésbé súlyos ügyek miatt – „elküldték” a szállásról. A többiek (8 fő kivételével, akikről semmit sem tudtunk meg) maguktól jöttek el, legtöbbször a szállás valamilyen hiányossága, kényelmetlensége miatt. Csupán 6% nyilatkozott úgy, hogy jobb lehetősége akadt és ezért (mintegy pozitív végkifejletként) távozott a szállóról.

Kimagaslóan sokan (a teljes szálláshasználó sokaság egyötöde) említették eltávozási okként a többi szálláshasználót, akik „loptak, kötözködtek, verekedtek”, és csupán 7% támasztotta alá azt az elképzelést, hogy az utcán élők az élettársukhoz való ragaszkodás és az együttlét igénye miatt választják inkább szállás helyett a közterületet. A különlemű elhelyezés túlsúlyának problémája persze probléma marad, de úgy tűnik, hogy jócskán megelőzi ezt a szállások komfortosabbá és biztonságosabbá tételének feladata.

A kérdezettjeink 9%-a azt állította, hogy ő maga okozta a verekedést, „balhét”, egy másik egyötöd a többiekről mondta ugyanezt. Szociális segítői oldalról nézve tulajdonképpen mindegy, hogy kinél szakadt el a cérna: összességében mégiscsak az a helyzet, hogy a jelenleg utcán élő, valamikor hajléktalan-szállást kipróbált embereknek 30%-a a szállás igénybevétele során valamilyen „balhéba keveredett”. Ez a magas arány egyben azt is valószínűsíti, hogy a szállásokon élő emberek többsége testközelből – vagy mint aktív résztvevő, vagy mint szemtanú – tapasztal meg különböző veszélyes, ijesztő helyzeteket.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

Ha aludt már szállón, hogy került ki onnan?	N	%
kitiltották alkoholfogyasztás miatt	5	5
kitiltották verekedés, egyéb balhé miatt	9	9
kitiltották (külön megnevezés nélkül)	4	4
kitették, nem fizette a szállódíjat vagy az előtárékossgát	2	2
kitették, lejárt a szálláshasználat határideje	9	9
magától jött el, nem lehetett inni	1	1
magától jött el, a többiek verekedtek, loptak, kötözködtek	21	22
magától jött el, nem jött ki a személyzettel	1	1
magától jött el, a szálló túlsúfolt volt	4	4
magától jött el, a szálló koszos, bűdös volt	1	1
magától jött el egyéb okból	19	20
magától jött el, nem tudott együtt lenni élettársával	7	7
magától jött el, jobb lakhatási lehetősége akadt	6	6
egyéb okból került ki	8	8
együtt	97	100

Az intézményhasználat jellege

Rákérdeztünk interjúalanyainktól néhány alapvető szükségletük kielégítésének módjára is: hogyan oldják meg a cipők, ruhák beszerzését, az étkezést és a mosakodást? Legtöbbször többféle beszerzési forrást is megemlítettek (a mellékletekben minden válasz megtalálható). Igen sokan említettek valamilyen „teljesen önálló” (tehát nem külső segítségre, vagy kapcsolatra épülő) forrást. Az élelmiszert, ruhaneműt megveszik, esetleg találják, kukázzák, a mosakodást pedig különböző közkefolyóknál, vagy más hozzáférhető helyeken oldják meg.

Találkoztunk baráti, haveri segítség említésével, és természetesen komoly forrást jelentenek a fedél nélküliek számára a lakossági adományozás különböző változatai is (étel, ital, ruha, takaró stb.). Néhány egészen sajátos válasz is született: egyik kérdeztünk az édesanyja szociális otthonában, titokban szokott mosakodni.

Számunkra kissé meglepő volt, hogy a közterületen élő emberek közül meglehetősen soknak van intézményi kapcsolata, sőt – az általunk körüljárt szükségletek kielégítésének érdekében – jóval gyakrabban vesznek igénybe intézményes segítséget, mint amennyire a „civil kapcsolataikat” használják. Úgy tűnik, hogy a közterületen élők intézményelutastása nem is annyira általános, mint azt gondoltuk, Pontosabban ez az elutasítás elsősorban a szállásokra vonatkozik. A nappali melegedők látogatása viszonylag elterjedt, az intézmény-használatok túlnyomó többsége ezekre az intézményekre vonatkozik. Fel kell ismernünk annak fontosságát, hogy egy nappali melegedő felkeresésekor a hajléktalan

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Túlélés és beágyazódás

emberek komoly lépéseket tesznek önmaguk megsegítése és a segítőkkel való kapcsolatfelvétel érdekében, amivel „teret adnak” további segítségnyújtás felajánlására, segítő beszélgetések lefolytatására, tehát a nappali melegedők kiemelkedően fontos segítő pontok. Ez a szolgáltatástípus éppen ezért stratégiai fontosságú lehet az utcai hajléktalanság problémájának kezelésében, a közterületen élők számának mérséklésében.

Adataink egyértelműen azt támasztják alá, hogy a *nappali centrumokba* és azok köré szervezett szolgáltatások, a hajléktalanellátás megreformálásának jó iránya lenne².

Szükségletek és intézmények

Legtöbben a ruha és cipő beszerzése érdekében vesznek igénybe intézményes segítséget. Tapasztalataink szerint elsősorban a cipő az, amely jobbra csak karitatív szervezeteknél szerezhető be – sőt még ezekben is hiánycikk olykor –, megvenni elég drága, viszont lét-szükséglet. Különösen télen. A használt, de hordható cipő is ritkaság.

A férfiak és nők között nincs különbség a ruha- és cipőbeszerzéshez kapcsolódó intézményhasználat mértékében, nem úgy, mint a többi szükséglet esetében.

Mosakodásra a férfiak egyharmada használja az intézményeket, míg a nők között ez az arány csak valamivel több mint egyharmad. Viszont a nők gyakrabban vesznek igénybe nem intézményes segítséget ahhoz, hogy megfürödjenek.

Az étkezéssel kapcsolatos intézményhasználat háromszor gyakoribb a férfiaknál, mint a nőknél. A fedél nélküliek között jóval kevesebb a magányos nő, mint a magányos férfi: a nők sokkal inkább élettárssal vagy valamilyen más kiscsoportban élnek, mint a férfiak. Azt feltételezzük, hogy a népkonyhák és ételosztások sokkal inkább a magányos férfiakat vagy a férfi-társaságokat szolgálják ki, míg a párok és másfajta csoportok, amelyben női tagok is vannak, az étkezéseiket másképpen oldják meg.

A közterületen élő hajléktalan emberek intézmény-használata (az összes válaszadó százalékában)						
	Intézmény említése			Ismerősök, lakossági adományok említése		
	férfiak	nők	együtt	férfiak	nők	Együtt
„Ha szüksége van másik ruhára, cipőre, azokat honnan szerzi be?”	59	58	59	22	25	23
„Hol szokott mosakodni?”	51	37	49	15	17	15
„Hol szokott enni?”	28	9	25	13	9	12
Együtt:	46	35	44	17	17	17

Az ismerősi, adományozói segítő-hálózat említése kisebb mértékű, mint az intézményeké, de önmagában szemlélve egyáltalán nem csekély a szerepe a fedél nélkül élők életében. Itt a nemek aránya is jóval kiegyenlítettebb.

² A nappali centrumokról lásd bővebben: Dr. Győri Péter – Maróthy Márta: Merre tovább, Egy nemzeti hajléktalanügyi stratégia lehetséges keretei, 2007.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

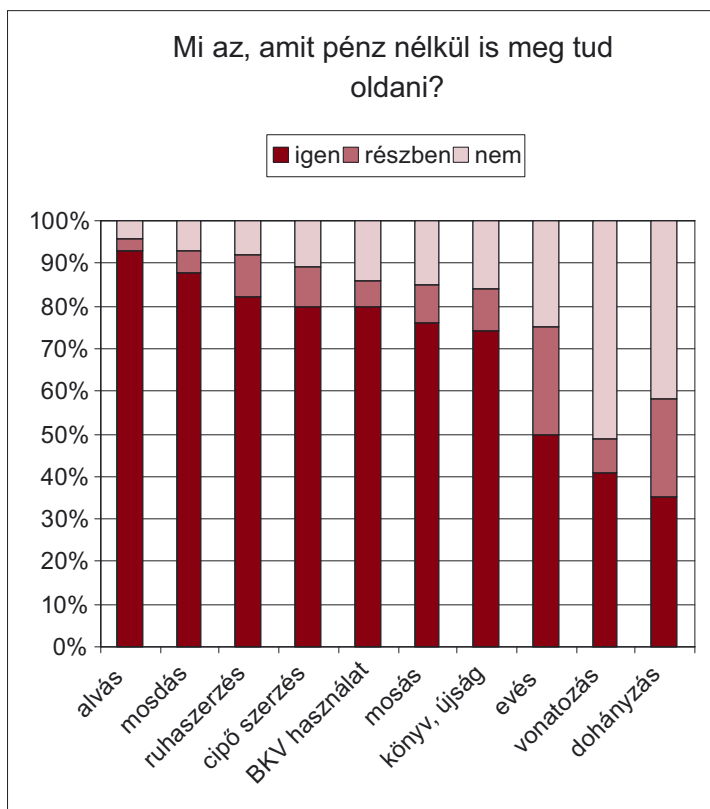
Túlélés és beágyazódás

Összességében (a válaszokból és a korábbi tapasztalatainkból együttesen) az a kép rajzolódott ki, hogy a nők valamelyest kevésbé szorulnak segítségre, mint a férfiak.

Megkérdeztük beszélgető partnereinket arról is, hogy a különböző szükségleteiket mennyire tudják pénz nélkül kielégíteni. A kapott eredmények egybecsengenek az intézményhasználati szokásokról megtudottakkal. Az utcán élő emberek alapvető szükségleteik közül többet is (legalábbis amelyekre mi rákérdeztünk) jó eséllyel, ingyen is ki tudják elégíteni: ilyenek a mosdás, a ruha és cipő beszerzés, a mosás, de a kultúrjavakhoz (könyv, újságolvasás) való hozzájutás is ilyen. Ezek mögött nagyjából a nappali melegedők szolgáltatásait ismerhetjük fel.

Az alvás csak a közterületen élők 93%-ának ingyenes, a többiek részben vagy egészében fizetnek érte. Ez elsőre talán meglepően hangzik, de tudjuk, hogy a hajléktalan emberek és a velük foglalkozó szakemberek a „közterület” fogalmát sokszor viszonylag lazán kezelik. A klasszikus helyszínek (parkok, járdák aluljárók) mellett ide értik a „félig-meddig közterületeket” is és olykor a (vitathatatlanul) magánterületnek minősülő alvóhelyeket is. Például, ha valaki őrbódében, (nyitottabb) ipartelepi faházban, bungalóban, építkezési vagy vasúti területen alszik, lépcsőházban, pincében, padlá-

son, esetleg magánház udvarában, annak fáskamrájában, vagy félig-meddig tulajdonolt, romos házban húzza meg magát stb., őket is ugyanúgy látogatják az utcai szolgálatok munkatársai. Ezek ugyan a szó szoros értelmében nem közterületek, de az itt élők élethelyzete mégis teljesen hasonló az „igazi” utcaiakéhoz. Ezeken a helyeken az ott alvók gyakran összekapcsolódik valamilyen szolgáltatással, amelyet nyújthat is (pl. építőanyag őrzése), kaphat is (biztonság, meleg és más, pont a nem igazi közterületiségéből fakadó előnyök) az ott éjszakázó hajléktalan ember. Ebben az utóbbi esetben fizetni kell az ott alvásért. (Azt gondoljuk, hogy kapott eredményeink, mely szerint a közterületen élő embereknek csak a 7%-a (mindig vagy esetenként) fizet az alvóhelyéért, jelentősen alábecsülik ezeknek az élethelyzeteknek az arányát, hiszen az ilyen helyen élő embereket eleve

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Túlélés és beagyazódás

nehezebb megtalálni, élőhelyeik, életformájuk is rejtettebb, mint például egy aluljáróban élő hajléktalan emberé, sőt kérdezőbiztosaink is elsősorban az „igazi közterületeken” ke-restek interjúalanyokat.

A kérdezettek a városon belüli közlekedést (BKV) közel 90%-ban (részben vagy egésze-ben) ingyenesen igénybe tudják venni, míg a vasút ingyenes használata sokkal bajos-sabb: 50% alatt marad.

Az evésről a kérdezettjeink fele állítja, hogy ingyenesen is meg tudja oldani, de viszony-lag sokan vannak azok is (25%), akik részben ingyenesen, részben fizetségért szerzik az élelmiszert. A mosás, mosakodás (mint szintén alapszükségletek) ingyenes megoldásához képest ez kevésnek tűnik. Ennek több oka is lehet: először is enni legalább naponta, de inkább naponta többször kell, míg mosakodni, különösen mosni ráér jóval ritkábban is az ember. A mindennapi szükségleteket sokkal bajosabb az ellátó rendszerből, vagy akár adományokból kielégíteni. Az étkezést többféle forrásból oldják meg az utcán élők, talán ez okozza a viszonylag magas „részben” válaszok arányát.

Közrejátszhat az is, hogy (szociális munkások és ügyfeleik beszámolói szerint) az in-gyen-konyhákra viszonylag nehéz bejutni: harc folyik az adagokért, atrocitások érik a sor-ban állókat, vagy egymástól, vagy a szolgáltatás szervezői részéről. Egyes helyeken „imád-kozni kell” ebéd előtt, amit nem mindenki tesz meg meggyőződés nélkül.

Mit várnak a hajléktalan emberek a szociális segítőktől?

Többféleképpen próbáltuk megközelíteni azt a (nem könnyű) témát, hogy az utcán élőknek mi a véleményük a hajléktalanellátó rendszerről, a szociális munkásokról és hogy tulajdonképpen milyen segítségeket, szolgáltatásokat várnának el tőlük.

Kérdezettjeink számtalan dimenzióból, nézőpontból közelítettek egy-egy ilyen kérdés-hez, és a lehető legkülönbözőbb válaszokat kaptuk. A számszerűsítéssel most nem is pró-bálkozunk.

Az utcai szolgálatokkal és nappali melegedőkkel való kapcsolatok mélyebb tartalmá-ról nem sok derült ki számunkra (nem is ezt céloztuk meg), csupán annyi, hogy a fedél nélküliek főleg tárgyakat, „dolgokat”, fizikai szolgáltatásokat, ritkább esetben valamilyen ügyintézkést várnak és kapnak tőlük, takarót, hálósákot stb.

Mindemellett, sokan említettek meg konkrét segítőket, és ilyenkor felsejlettek igazi bizalmi, segítői viszonyok is a háttérben. Néhányan a „beszélgetést” is a kapott szolgál-tatások közé sorolták, de olyan választ is volt, amelyben a „nem beszélgetés” volt pozití-vumként megfogalmazva.

Érdeklődtünk *csak úgy általában* a pozitív és negatív tapasztalatok iránt és a konkrét segítség iránti igényekkel kapcsolatban is. Az emberek főleg „*odafigyelésről*” „*megértésről*”, „*kedvességről*” számoltak be, mint jó tapasztalatokról, és „*szemteleniségről*”, „*ordításról*”, „*durva*”, „*tiszteletlen beszédéről*” és „*ígéreteket, időpontokat be nem tartásáról*” negatívumként. Fontos megjegyeznünk, hogy a fedél nélküliek jóval több jó, mint rossz tapasztalatról számoltak be.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

A beszélgetésekről:

Kérdezőink zöme maga is gyakorló utcai szociális munkás volt, akikkel minden elkészült interjút egyenként megbeszéltünk. Ezekből a beszámolókból az derült ki, hogy a hosszú 1,5-2 órás, célzott, (lehetőség szerint) négy szemközt folytatott beszélgetés egészen szokatlan mind a segítők, mind a „kliensek” többsége számára. Kérdezőink közül többen is fellelkesülve érkeztek vissza a „bázisra”, és arról számoltak be, hogy *„milyen jó is egy ilyen beszélgetés”*. Az interjúalanyok maguk is élvezték a helyzetet, **észlelték a feljuk irányuló kitüntetett figyelmet**. Ez abból is látszik, hogy alig-alig akadt félbehagyott interjú, pedig ezek az interjúk határozottan hosszúak és fárasztóak voltak mindkét fél számára.

Vegyes érzésekkel fogadtuk ezeket a beszámolókat, hiszen szembesültünk azzal a helyzettel, hogy tehetség és kompetens szociális segítők sokaságának munkakörében alig kap szerepet a beszélgetés, a szociális munkának ez az alapvető eszköze, amely nélkül szerintünk boldogulni sem lehet, és amely „módszer” – a segítségben való alapvető szükségességén túl – a segítőkliens szerepek emberi kapcsolatban való feloldódását, a bizalmatlanságok leküzdését szolgálhatná – de primér emberi viszonyt, örömet is jelenthetne.

Úgy tűnik, hogy a szolgáltatások igénybevevőinek **sokkal fontosabb a kommunikáció módja, a stílus, a modor, a „hozzaállás”,** mint ahogyan azt a szolgáltatást nyújtók gondolják, sőt, kérdeztjeink kifejezetten érzelmi alapon közelítették meg ezeket a kérdéseket, és az elvárásaik is sokkal inkább ehhez, mint a szolgáltatások minőségéhez vagy mennyiségéhez kapcsolódtak.

Amikor a konkrét segítség iránti igényekről faggattuk interjúalanyainkat, általában volt mit mondaniuk. Alapvetően háromféle válasszal találkoztunk. Említettek különböző, számukra szükséges **használati tárgyakat**, amelyeket a segítőtől várnának (kályha, takaró stb.), kisebb-nagyobb **ügyintézési** lépéseket (iratbeszerzés, leszázelékolás stb.), és említettek **elérni vágyott állapotokat** (olykor „álmokat”). Ez

utóbbiak között első helyen volt a munkaszerzés és nagyon gyakran a szállás-, lakhatás-, lakásszerzés is. A hajléktalan-szállást többen elutasították válaszaikban, és kihangsúlyozták, hogy lakás vagy „lakhatás” az, amire szükségük lenne.

„Milyen lenne az a szociális munkás, akivel szívesen együttműködne?”

Erre a kérdésre néhány egészen „jelentős” válasz érkezett, amelyek jól illusztrálják az utcán élők szociális segítő képét, azaz, hogy: tulajdonképpen kik a szociális munkások a hajléktalan emberek szemében.

„egy jó nő”, „csinos és kedves”, „csinos”, „idősebb nő”, „szőke, kékszemű nő”

E válaszok mögött biztosan ott van egy kis vagánykodás is, de ez nem jelenti azt, hogy ne lenne mélységes valóságtartalmuk.

A hajléktalanok többsége férfi, a segítők többsége nő, tehát eleve igen gyakori a női segítő és a férfi kliens találkozása. Ezekben a kapcsolatokban gyakran (és kikerülhetetlenül) ott bujkálnak a segítő, szerető, odafigyelő anya és a gyámoltalan, elmagányosodott gyermek archetípusai.

Emellett, majd mindegyik hajléktalan férfi múltjában van egy vagy több kudarcos nőkapcsolat, szégyen, és a meg nem felelés érzése.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

A női segítőknek fontos tudatosítani magukban azt, hogy a nemüket a klienseik is észlelik, az a munkában is érvényes, és tudniuk kell kezelni is az ebből fakadó a helyzeteket.

„aki jól fizet”, „sok pénzzel rendelkező”

A kliensek többsége valamilyen mértékben a „dolgozó”, tárgyak és a pénz forrását (is) látják a szociális segítőkben. Ezen nem is kell csodálkoznunk. A segítői rendszer, a szociális segítők egy része „beékelődött” a kirekesztettek és a (valóságos) segélyezők, pénzosztók közé, amelyek (fura módon) rajtuk keresztül kommunikálnak egymással. A szociális munkás ebben a szerepében valóban sok mindent elintézhet, „segélyt szerezhet” olyan igazolásokat, leveleket írhat, amelynek hatására pénz állhat a házhoz. Többször hallottunk már kissé sértődött segítői véleményeket, melyek szerint a kliens „követelődzik”, csak a „pénzre hajt”, mindig „akar valamit”. Ezen nincs semmi csodálkoznivaló, a segítő személyes sértődése pedig végképp nem indokolt, sőt szakmai bakinak tartjuk. Tudomásul kell vennünk, hogy **klienseink csak azt teszik, amire mi szocializáltuk őket**. És ebben a „mi”-ben benne vannak az egész történetük segítői-hivatali kapcsolódási pontjai. Emellett a fedél nélkül élők csak azoktól kérhetnek akármit is, akik szóba állnak velük. Ők pedig nincsenek túl sokan.

„aki nem flegma és megérti az embert, aki odafigyel az ember szavára, aki ráér”, „olyan, aki jól ismeri őt”, „aki ismeri a történetemet”

Az utcán élők többsége a saját történetével kapcsolatos szégyenben él, tabuk között, és nagy szükségük van arra, hogy valakinek igazából, annak teljességében „meggyónhassák” az életüket. A segítő persze nem oldozhat fel senkit, nem is az a dolga. Az igazi mély beszélgetések, vagy akár önmagában a meghallgatás is feloldoz valamelyest, hiszen a narráció során az elbeszélő újra és újra átéli, újraértelmezi és mind jobban helyrerakja, feldolgozza a múltjából hozott eseményeket.

„keveset kérdezősködik, nem kéri számon, nem zavarja sokat”, „aki segít, ne hánytorgassa fel hogy elvették a lakásomat”

Itt ismét kicsit az elfogadó szülő szerepéről van szó. Az igény jogosnak tűnik. Éppen elég hivatal, fórum és önjelölt magánszemély foglalkozik a „felhánytorgatással”, ahhoz hogy „a szociális segítőknek már ne kelljen ezzel foglalkoznia”. Sőt neki egészen más feladata van. A hajléktalanellátásban elterjedt egy vadász-mondás: „Az etetőnél nem lövünk!”

„olyan legyen mint én, csak ne igyon”

(Ezt a választ nem rontjuk el semmilyen magyarázattal.)

A hajléktalan-szállásokkal és ellátórendszerrel kapcsolatos attitűdök

A korábbi szálláshasználatra vonatkozó válaszaikhoz többen, maguktól, kérdés nélkül is hozzátették, hogy „azóta sem voltak...”, „többet aztán be se mennek”, vagy valami hasonlót. Ezekből a kiszólásokból a hajléktalan-szállások elutasításán túl azt is megérezhettük, hogy a közterület-használó emberek közül sokaknak identitásukhoz tartozik, esetenként annak alapja a szállások elutasítása. Ezt az attitűdöt később más kérdéseknél is tapasztaltuk, de összességében elmondhatjuk róla, hogy legtöbb válaszadónknál ez csupán általános szinten volt érvényes, és kiderült, hogy a segítségnyújtás konkrét formáiról már nem olyan rossz a véleményük, többen megneveztek szervezeteket, és segítők neveit említették. Ezen a szinten egészen más a kép: sokkal kevésbé találoztunk elutasító véle-

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

ményekkel, sőt kérdeztjeink gyakran számoltak be különböző bizalmi szociális munkás kapcsolatokról.

A fedél nélküliek talán úgy lehetnek a hajléktalanellátó-rendszerrel, mint a lakásokban élők a gázművekkel vagy más nagy hivatallal. Kissé érthetetlen, monolitikus és átláthatatlan, mindenféle rossz hírek keringenek róla, tehetetlennek, lomhának és igazságtalannak tűnik a működése (és sokszor talán valóban az is), de egy-egy „emberi ügyintézővel” azért sokan összetalálkoznak ügyes bajos dolgaik kapcsán, és legtöbbjüknek sikerül is elintézni amit kell.

Ez a két attitűd létezik egymás mellett (akár egy fejen belül is), s mindkettőnek megvan a maga igazságalapja.

Mindebből a segítői stratégiákra, taktikákra nézve levonhatunk két nagyon fontos tanulságot. Az egyik, hogy ha egy utcai szociális munkás általánosságban ajánl fel segítsé-

get (pl. *„Nem akarna szállásra menni?”* vagy a *„nappali melegedőkben ez meg az megoldható...”*), akkor ez az általános elutasító attitűdöt aktiválja, míg a konkrét megoldási javaslatok sokkal valószínűbben vezetnek elfogadáshoz. A másik – talán még fontosabb – következtetésünk, hogy az ellátórendszerrel és az egyes segítőkkel kapcsolatos attitűdöknek nem sok közük van egymáshoz. Amíg a rendszert nem szeretik, elutasítják az emberek, addig annak egy-egy tagját, egy-egy segítőt ettől teljesen függetlenül elfogadnak, és megbíznak benne. Az első kapcsolatfelvételnél persze a segítő még azonos a bizonyos „nem-szeretem rendszerrel”, de személyes működése, egyéniségének, saját segítői stílusának megnyilvánulásai ezt az ellenállást – olykor egészen gyorsan – áttörhetik. Éppen ezért a segítőknek tudatosítaniuk kell magukban, hogy a hajléktalan emberek ellátórendszeréről alkotott véleménye éppenséggel nem személyesen nekik szól, és érdemes tudatosan „kidugniuk a fejüket” ebből a viszonyrendszerből.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

„Milyen személyes jó tapasztalata volt eddig szociális munkásokról?”	
nem foglalkoztam én övelük	Máltaiak segítőkészek
100%-ig meg van velük elégedve	(2) meg van elégedve velük
A Dankóban visszakapta az érettségi bizonyítványát, segélyezés, étkezés	meg volt elégedve
a Gubacsi útiak segítik nagyon	megértőek, segítőkészek
a krízisautó mindig segít, a munkásokkal nincs gond	megkapja, amire szüksége van, segítenek neki, emberszámba veszik
a Kürt u.-ban a gondozója komolyan foglalkozik vele	megkérdezték, hogy mit kérek, hol töltöm a telet
a Kürt u.-ban, aki intézte az iratait	megkérdezték, mire van szükségem
A Práterban még régen az egyik kolléga megengedte, hogy a vidéki telkén töltsöm a telet. Lehet ő nem volt szoc. munkás. Vigyáztam a kis házra. Az nagyon jó volt, itt közel Pátyon.	megmentették a fagyástól
a Szobi u.-ban nagyon jó szociális munkásokkal találkozott, kedvesek, segítőkészek, az utcás kolléga is	mindegyik Máltás szoc. munkás szeret
A Válaszút minden tagját nagyon szerette, azóta lecserélődtek az emberek.	mindenki rendes volt vele
adtak takarót	nagyon jó a tapasztalata, sokat segítettek neki ügyintézés, iratrendezés, regisztráció háziorvosnál, tüdőszűrő
aki itt volt, rendes volt, adott egy szendvicset	nem
általában segítőkészek	nem akar válaszolni
amiben tudtak segítettek, de cipőhöz nagyon nehezen jut	nem beszélgetett
amikor a sátorban laktam, hoztak adományt - kedvesek, rendesek voltak	nem foglalkozik ő velük
aranyosak a Máltások	Nem lekezelőek, mint az emberek többsége. Embrien beszélnek. Segítenek és nem kell magyarázkodnunk, értenek minket.
Attilaék nagyon rendesek	nem nagyon beszélgetett szoc. munkással
azok kedvesek	nem sokat találkozik velük
azokkal nincs gondja	nem találkozott velük
beszélgetnek velünk, hoznak takarót	nem tárgyal velük
Bihari, Jászberényi segítői	nem tudom
csak jó	Nem tudtam elmenni, kiváltották a gyógyszerem, szemüvegemet elintézték, pénzt kölcsönöztek a Doboziban
Csak jó tapasztalata volt. „Becsülik az embert”.	(3) nem volt
csak jó véleménye van	nem volt még
csak személyes	nem volt, bár a Vöröskeresztnél rendesek
egy nő van, aki biztos rendes, ő szerez most neki valamilyen támogatást	nem voltak
egyszer kapott tőlük hálózást és megkérdezték mire van még szüksége	(4) nincs

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

<i>egyszer söprögetnie kellett, ott is sokan voltak</i>	<i>nincs semmilyen, mind ?</i>
<i>Elbezsejtgetünk</i>	<i>nincs tapasztalata</i>
<i>Elfogadható</i>	<i>örülnek, ha nem látják</i>
<i>elintézik, amit kell</i>	<i>örülnek, ha visznek enni</i>
<i>emberszámba vették - csak 1 szoc. munkással volt jó tapasztalata</i>	<i>rendes, megengedte, hogy együtt legyenek</i>
<i>én vagyok az első</i>	<i>rendesek (Csomópont)</i>
<i>érdeklődnek felőle, mindig keresik</i>	<i>Rendesek a szoc. munkások. Majdnem mindegyik. Van pár, aki pofára megy, hogy néz ki az illető, nem a viselkedését nézi.</i>
<i>ételt, takarót hoztak, iratokat intéztek - nagyon korrektek</i>	<i>rendesek vele</i>
<i>foglalkoznak az emberrel, és látszik hogy örülnek, ha valami jó sikerül, érdekli őket mi van, mi volt, mi lesz</i>	<i>rendesek, jók</i>
<i>ha kért utcásoktól ruhát, konzervet, akkor kapott, neki még egy jó szó is sokat számít</i>	<i>rendesek, segítenek</i>
<i>ha kijönnek, aranyosak, kedvesek</i>	<i>ritkán találkozik velük, mert egész nap mászkál</i>
<i>hoztak neki ezt-azt</i>	<i>Ritkán találkozik velük, télen teát adtak.</i>
<i>Igen, a Twist O. Alapítványnál végezte el a szítanyo-mó-tanfolyamot, az ő segítője sokat segített neki</i>	<i>(3) segítenek</i>
<i>igen, haveri a kapcsolat</i>	<i>segítenek neki</i>
<i>illetelmesek</i>	<i>segítenek, adnak kaját meg ilyenek</i>
<i>iratpótlásban segítettek</i>	<i>segített neki szállóra jutni, ahol hatan aludtak vele egy szobában, de az élettársa miatt nem élt ezzel a lehetőséggel</i>
<i>ismer egy szociális munkást, őt kedveli</i>	<i>(2) segítettek</i>
<i>jó ?</i>	<i>(5) segítőkészek</i>
<i>Jó tapasztalat nem a rendszerrel van, hanem az ott dolgozó 1-1 személlyel. Pl. anyagi támogatás, ruhaügyeket meg lehet oldani, mindig befogadják, akár soron kívül, nem háborgatják, hogy pl. későig alszik napközben.</i>	<i>segítőkészek, érdeklődők</i>
<i>jó tapasztalatai vannak, maximálisan segítenek, amit tudnak</i>	<i>segítőkészek, kedvesek, bármit kérek, valamilyen megoldást találnak</i>
<i>jó viszony</i>	<i>segítőkészek, nincs velük baj</i>
<i>jó viszonyban vannak, amit tudnak, megtesznek</i>	<i>segítőkészek, visznek, amit tudnak</i>
<i>jó, rendes emberek</i>	<i>segítséget kap, bármikor amikor kér</i>
<i>Jó. Nincs sok jó</i>	<i>semmi</i>
<i>jól álltak hozzá, segítették elintézni a hivatalos ügyeit</i>	<i>senkivel nem volt bensőséges kapcsolata, de mindenki megadta számára a tiszteletet</i>
<i>jól végzik a munkájukat, adnak mindent, ami kell, ruha, takaró</i>	<i>Simonffy u-i nappali melegedő, utcai szolgálat dolgozói</i>
<i>kap tőlük takarót és adnak ami kell</i>	<i>szimpatikus vagyok</i>
<i>kedvesek a szoc. munkások, segítőkészek</i>	<i>szimpatikus, szavahihető pasas</i>

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Túlélés és beágyazódás

<i>kedvesek, aranyosak, kocsival kihozzák a forró teát, élelmet</i>	<i>Tisztelettel, kedvesen beszélnek. Látszik rajtuk, hogy segíteni akarnak</i>
<i>kedvesek, érdeklődők, megnézik rendben van-e minden ott</i>	<i>utcaiak rendesek, látogatták, teát, takarót adtak</i>
<i>kedvesen fogadtak a Duna parti szállón</i>	<i>van: jó viszony, támogatnának, de nincs sok olyan, amivel tudnak</i>
<i>keményen segítettek</i>	<i>velem találkozott először</i>
<i>kérdeztek, válaszoltak</i>	<i>VK szokta megkeresni hivatalból</i>
<i>Kürt u. - okmányintézésnél türelmesek, kedvesek, útbaigazítanak, törődnek az emberrel</i>	<i>voltak olyanok, akikkel jól kijött, akikben megbízott</i>
<i>Látogatják</i>	<i>Zsófia mindent elkövetett és a felesége dolgait is elintézte</i>

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

GURÁLY ZOLTÁN: HELYBENJÁRÁS

Károly most 52 éves. Csepelen, a városháza melletti téren van napközben, aludni egy lakótelep lépcsőházába jár, egy barátjával együtt. Itt csak éjszaka lehetnek, este nyolc után mennek oda, és reggel ötkor el kell jönniük onnan. A teleket szállón tölti, de mivel rendszeres alkoholfogyasztó, szívesebben van utcán. Ruházata piszkos, ápolatlan, tisztálkodó eszközeit nem nagyon használja. Vasat gyűjt a környéken, amit a MÉH-ben értékesít, barátja újságot árul, megosztják a napi bevételt. A legtöbb pénzt, 900 Ft-ot borra és cigarettára költ, élelmiszerre mindössze 300 Ft-ot ad ki naponta

Egy háromezer lelkes Tolna megyei községből származik, ahonnan 18 évesen került Budapestre. Szülei földművesek voltak, mindketten nyolc osztályt végeztek. 17 éves volt, amikor édesanyja meghalt, apja újranyősült. Károly a mostohaanyjával és két mostohatestvérével nem jött ki jól, ez az oka az eljövételének. Van még egy idősebb nővére, aki már nem lakott velük, amikor eljött otthonról. A nővér a szülőfalujukban lakik most is, néhány éve találkoztak, egy búcsúba meghívta Károlyt.

Két ipari iskolát végzett, tanulmányait nem fejezte be, már 16 éves korától dolgozott. Nagynénjéhez jött Csepelre, akit gyerekkora óta ismert, iskolásként több nyarat töltött nála. Munkába állt: először két évet dolgozott a CSÖSZER-nél, azután a TÜKER-nél hármat. A CSÖSZER-nél kevés volt fizetése, a TÜKER-nél nehéz volt munkája, szemet szállított – mégis ez utóbbi időszakot nevezi élete legjobb korszakának. Ezt követően egy budaörsi építési vállalkozóval járták az országot, és a legkülönbözőbb építkezéseken dolgoztak. Több mint egy évtizedes közös munka után összeveszttek, miután a vállalkozó ugyanannyi pénzért több munkát követelt tőle. Ez több mint öt éve történt, azóta egyáltalán nem dolgozik.

23 évesen, amikor a TÜKER-nél volt szemes ember, élettársi kapcsolatot létesített. Gyermeük a nő meddősége miatt nem született. (Egy megismerkedésük előtti abortusz miatt veszítette el termékenységét). Kapcsolatuk teljes időtartama alatt élettársa résztulajdonában lévő, három szobás érdi lakásában laktak. A tulajdonostárs az élettársa húga volt, a lakást élettársa halála után az ő kérésére kellett elhagyni. Károly ekkor 40 éves volt. Azt mondja, hogy soha életében nem volt önálló lakása. A hajléktalanná válása után először egy kápolna pincéjében lakott, de onnan a pap elküldte. Ezután mutatta meg hajléktalan barátja jelenlegi alvóhelyét.

A közterületen élők körében végzett kutatásban arra is kíváncsiak voltunk, hogy vajon a korábbi lakáskörülmények milyen összefüggésben vannak a jelenlegi hajléktalansággal. Arra számítottunk, hogy a fedél nélküliek között sokan lesznek olyanok, akiknek igazából sohasem volt rendes otthonuk. Intézetben nevelkedtek, vagy annyira bizonytalan, illetve rossz lakáskörülmények között laktak, ami előrevetítette későbbi hajléktalanságukat. Megnéztük emellett azt is, hogy a hajléktalanná válás mennyire volt „jelentős” esemény a nap 24 óráját közterületen töltő emberek élettörténetében: vannak, akik szerint a lakásvesztés csak egy olyan epizód, amely más egyéb veszteségekkel együtt időről-időre

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Helybenjárás

(újra és újra) megismétlődik, mások szerint éppen ellenkezőleg, a lakásvesztés egy olyan traumatikus eseménysor csúcspontja, melynek a következménye mindaz, amit a hajléktalanság velejárójának szoktunk tartani.

Fedél nélkül élők korábbi lakóhelyei

Megkérdeztük, hogy hol, kivel, mekkora és milyen minőségű lakásban laktak a fedél nélküliek felnőtté válásuk előtt és után. Néztük a lakás tulajdonviszonyait, a szobaszámot és az együtt lakók számát. Azt is tudni szerettük volna, hogy a korábbi lakások közül valamelyik azonos-e azzal, amelyben az illető közvetlenül a hajléktalanságát megelőzően lakott. Természetesen azt is kérdeztük, hogy hol és milyen körülmények között lakott az interjú alanya a hajléktalanságot közvetlenül megelőzően. Ezeken kívül is meglehetősen sok információnk volt a további lakásváltásokról.

Az utolsó lakás

A hajléktalanság előtti lakásra vonatkozó kérdéseinkre a 161 megkérdezett fedél nélküliből csak 155-en válaszoltak¹. Minden hetedik válaszadó (a hajléktalan emberek 13%-a) azt mondta, hogy soha életében nem volt saját, önálló (magántulajdonú vagy bérelt) lakása. A megkérdezettek negyede hajléktalansága előtt ott lakott, ahol önállósá válása előtt élt, amely túlnyomórészt a szülői ház volt.

A megkérdezettek felének utolsó lakása magántulajdonú volt (amelyben nem laktak túlszűfoltan). A hajléktalanná válás átlagos időpontja az ezredfordulóra esett. Ebben az időszakban a KSH adatai szerint a magántulajdonú lakások aránya meghaladta a 90%-ot, a lakásvesztés tehát az átlagosnál nagyobb arányban következett be nem privatizált önkormányzati lakások lakói körében.

Az utolsó lakások között lényegesen magasabb volt az egyszobások aránya, mint az országos átlag, amely 15% alatti volt az ezredfordulón *(lásd melléklet 1. tábla)*.

Az utolsó lakások kevesebb mint harmada (28%) készült az aktuálisan bentlakók közreműködésével.

A megkérdezettek átlagosan 38 évesek voltak, amikor utoljára fedél volt a fejük felett: a fiatalok (35 év alattiak) leginkább 29 éves koruk környékén kerültek ki a lakásból, az idősebbek 47 éves koruk környékén veszítették el a lakásukat.

---

¹ Adathiánynak tekintettem minden olyan választ, ahol akárcsak egy kérdésnél nem tudott, nem akart a fedél nélküli ember válaszolni.

Helybenjárás

Az önállóvá válás előtt

Az utcán élők 90%-a legalább tíz éves koráig együtt élt az édesanyjával, és mindössze 10 olyan esetet találtam, amelyekben – valamelyik vagy mindkét – szülővel való együtt-lakás a 13. életév betöltése előtt megszűnt. Az állami gondozásnak nem lehet tehát olyan jelentős hatása a fedél nélkülivé válás előzményeként, mint ahogyan azt gondoltuk. Az interjúk szöveges részei sem tanúskodnak arról, hogy az állami gondozás tekintetében más lenne a helyzet: az elmesélt élettörténetekben nem találtunk olyan elemeket, amelyek arra utalnának, hogy tinédzserkoruk előtt akár időszakosan is családi kötelékeken kívül nevelkedtek volna a megkérdezettek. Kétségtelen tény viszont, hogy 18 éves koruk előtt sokan kerültek el otthonról véglegesen.

A szülői lakások kétharmada magántulajdonú volt, és a lakások majdnem felét (48%-át) maguk építették vagy korszerűsítették a bentlakók. Ez jóval magasabb arány, mint azt az utolsó lakásoknál láttuk. Mivel az önállóvá válás időpontja a hajléktalanná válás időpontjához képest jóval inkább szóródik időben, nem lehet országos adatokhoz hasonlítani a lakástulajdon tekintetében, hiszen tudjuk, hogy ezen a területen a rendszerváltás után radikális változások voltak. A lakás nagysága és a bentlakók száma nem tér el jelentősen az általánosan elfogadott lakáskörülményektől (*lásd melléklet 2. tábla*). Nemcsak hátrányos helyzetűek éltek a háború után kis alapterületű lakásokban. **A nagyon szűkös lakáskörülmények – magukban – nem jelenthettek a hajléktalanságot előre vezető hátrányt.**

Az első önálló lakás

Minden hetedik megkérdezettnek sohasem volt önálló lakása, mint fentebb láttuk, és minden ötödik fedél nélküli az első önálló lakásából került az utcára². (Az első önálló lakásnak jelen esetben csak az számít, amely nem azonos a hajléktalanná válást közvetlenül megelőző lakással.) A lakáshelyzet változására vonatkozó kérdéseinkre válaszoló fedél nélkülieknek csupán harmada jutott el az önálló lakásig, és tudta megtartani azt. Az első önálló lakás az esetek 60%-ában a bentlakók tulajdona volt. A magántulajdonú lakások 40%-át a lakók maguk építették vagy újíttatták fel.

Az első önálló lakásban a lakók száma, illetve a lakás nagysága tekintetében több volt az átlag alatti, mint a felnőtté válás előtti lakások esetében (*lásd melléklet 3. tábla*). Ez önmagában még persze semmit nem jelent, hiszen ki ne emlékezne az otthonteremtést megelőző albérletezésekre, amelyről nagyon sok történet szól, és amelyet ha másként nem is, egy-egy asztaltársaság tagjaként mindenki hallhatott.

---

2 Ellentmondásnak tűnhet, hogy fentebb azt mondtuk, az utcán élők negyede abból a lakásból került ki, amelyben felnőtté válása előtt lakott, és itt pedig az áll, hogy a megkérdezettek nyolcadának nem volt soha önálló lakása. Ez úgy lehetséges, hogy sokan (a megkérdezettek nyolcada) az önállóvá válás után valamikor ismét visszaköltözött a szülői házba, ahonnan azután utcára került.

Helybenjárás

Az első önálló lakás kondíciói azonban szinte minden esetben jobbak voltak, mint a hajléktalanságot megelőző utolsó lakásé. Egyszerűen fogalmazva azt látjuk, hogy az önállósá válnak követően egyre rosszabb lakáskörülmények közé kerültek a megkérdezettek, ami ha így van, éppen ellentétes a felnőttkorban szokásos és elvárt folyamatos gyarapodással. Ahhoz azonban, hogy pontosan lássuk, milyen mértékben voltak képesek a most utcán élők korábban biztosítani a lakhatásukat, a lakásút részleteinek ismerete is szükséges. A részletek ismerete nélkül is kijelenthető azonban, hogy a fedél nélküli emberek többségének nem volt kirívóan rossz a korábbi lakáshelyzete.

A korábbi lakhatás jellegzetességei

A korábbi lakásviszonyok alapján – mint láttuk – nem tudtuk volna a hajléktalanná válás veszélyét észlelni: a tulajdon és a lakásnagyság tekintetében bizonyosan nincsenek jelentős különbségek³. Nem körvonalazható tehát egyértelműen a lakásvesztés szempontjából veszélyeztetettek köre, az egyéni sorsok alakulása szempontjából fontos fordulópontokon a lakáshelyzet nem mutat olyan jellegzetességet, amely alapján prognosztizálni lehetne a későbbi fedél nélkülivé válást. Néhány nagyon fontos dolog azonban a számadatokból is kiderül.

1. Minden negyedik megkérdezett felnőtté válásakor öt vagy annál nagyobb lélekszámú családban lakott.
2. Magas azoknak a száma, akik azt mondták, hogy sohasem volt önálló lakásuk.
3. Jellemző az otthonteremtés elmaradása: a később fedél nélkülivé váló ember sok esetben a szülők lakásából a házastárs szüleihez költözött. Ez persze önmagában nem zárja ki, hogy otthonának tekintse azt a lakást, de a beszámolók alapján ez döntően mégsem így történt. Ez utóbbi állítás tartalmát azonban jobban körül kellene járunk, mert a kérdezettek keserű mondatait aktuális helyzetük is motiválhatta.
4. Viszonylag új megfigyelés, hogy sokan (az interjúalanyok 28%-a) maradtak nagyon sokáig – harmincéves korukon túl is – a szülői házban, vagy kerültek vissza a szülőkhez hosszabb időre, sikertelen párkapcsolatot követően. Ez első látásra különösnek tűnik, de ha jobban megnézzük kiderül, hogy ez nem csak a hajléktalan emberek körében tapasztalható. A TÁRKI 2000-es háztartásmonitor vizsgálatának adatai szerint a teljes népesség körében a 18–45 év közötti nem tanuló gyermekeiket a szülők negyede lakhatási lehetőség biztosításával is támogatja.
5. Alacsony a négyszobás vagy annál nagyobb lakások aránya a lakásút egyes állomásain.

---

³ A számszerű összehasonlítás azért nehéz, mert a közölt adatok az életkortól és az egyéni életutaktól függően a legkülönbözőbb helyszíneken és időpontokban létező állapotokat rögzítik.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Helybenjárás

6. Az egyszobás lakások aránya 30% feletti (a népszámlálás 11%-os országos adatához képest), mind az utolsó, mind pedig az első önálló lakások között.

Összefoglalva megállapíthatjuk: az igazi jellegzetesség az, amit az élet három állomásának lakáskörülményei alapján még csak feltételezünk, hogy a lakáskörülmények folyamatosan romlanak az önállóvá válás után.

A teljes lakásút

Mivel nemcsak strukturált kérdések vonatkoztak a korábbi lakáshelyzetre, hanem a beszélgetések során szinte minden esetben szóba került, hogy ki, mikor és meddig lakott valahol életének egy-egy szakaszában, ezért megkíséreltem rekonstruálni a teljes lakásutat ott, ahol lehetett. A szöveges összefoglalók és a beszélgetést rögzítő magnófelvételek felhasználásával 100 ember életútját sikerült felrajzolni a lakóhelyek változása szerint.

A módszer egyszerű volt: időrendben, általában visszafelé követtem a lakásváltásokat. Egy-egy szóval jelöltem egy-egy lakóhelyet úgy, hogy a szó (vagy szószerűség) a situációk sajátosságait is tükrözze. Ezeket egybefűzve konstruáltam egy szőláncot (ahol az egyes helyeket jelölő szavak közé „+” jelet tettem), azután beírtam a strukturált válaszokat tartalmazó elektronikus adatbázisba. Egy tipikus lakásút a következőképpen néz ki: „szülők+feleségszülei+közössajátlakás+válásutánszülők+élettárs+utca”. Vannak ennél hosszabb és rövidebb sorok is. Természetesen nem mindenkinél sikerült minden egyes lakóhelyet leírni, mert nem minden esetben állt rendelkezésre magnófelvétel. (A kérdőívek átvételekor is figyeltünk arra, hogy az időrendben visszamenőleg követhetők legyenek a megtörtént események, ezért nagy valószínűséggel a lakásút jelentős állomásai nem maradtak ki az elbeszélésekből.) A szőláncokra csak a könnyebb áttekinthetőség kedvéért volt szükség. Számszerűsíteni a „+” jeleken kívül mást nem lehetett, és ennek sem lett komoly eredménye, hiszen nem találtam sem kirívóan magas, sem feltűnően alacsony költözésszámokat, ami persze önmagába is szól valamiről.

Megpróbáltam tipizálni ezeket a lakás-utakat, amely tipizálás egyre inkább eltávolodott a lakásstátuszoktól, és közeledett az élettörténetek egyéb eseményei felé. Ekkor egy módszertani váltással a jól körvonalazható jellemzők méricskélése helyett elkezdtem olyan kevésbé egyértelmű jeleket keresni, amelyek bár lehet, hogy a hajléktalansággal egyáltalán nem hozhatók összefüggésbe, de nagyon markánsan jelen vannak. Ez persze azzal a veszéllyel járt, hogy teljesen indifferens dolgoknak fogok jelentőséget tulajdonítani. Azért mertem vállalni a kockázatot, mert magam is végzek fedél nélküliek körében segítői munkát, valamint a hajléktalan embereket segítőkkel napi munkakapcsolatban állok. Nem csak markáns tényeket, hanem apró jeleket, jelzéseket is kerestem, és nemcsak a tényezők közvetlen együttjárásait néztem, hanem az is érdekelt, hogy van-e olyan dolog, ami segíti elfogadhatóvá tenni az érintett és környezete számára azokat a mostoha és gyakran megálázó körülményeket, amelyeket a fedél nélküliség jelent.

Valamelyik szülő korai halála, nagyszülő nevelői státusza, gyermekkori sportkarrier,

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Helybenjárás

korai szabadságvesztés, kistelepülésen eltöltött gyermekkor, gyakori költözés az önállóvá válás előtt, katonai karrier, szülő alkoholizmusa – ezek az elemek fordultak elő a leggyakrabban. Szinte mindenkinek volt párkapcsolata, általában egy-két gyermekük született a kapcsolatokból. Háromnál több gyermeke egy megkérdezettnek sem volt.

Hiányok

Sokféle lakásutat láthattunk, feltehetően azért, mert nagyon sokféle életutat jártak be a megismert fedél nélküli emberek. A lakáshelyzet alakulását, változását azonban ebben a második, szisztematikusabb átnézésében sem találtam különlegesnek. Ugyan nem állnak rendelkezésemre olyan adatok, amelyek alapján egyértelműen azt állíthatnám, hogy a vizsgált életutak a lakáshelyzet alakulása szempontjából inkább a hétköznapi szerencsés vagy kevésbé szerencsés lakásváltásokhoz hasonlíthatnak, mint egy drasztikus fordulat előzményei, de azt hiszem, egy tucat élettörténet elolvasása után mindenki egyetértene velem abban, hogy ezek alapján nem lehetne „vádát emelni” valaki vagy valami ellen. Ugyanakkor van valami nyugtalanító ezekben az interjúkban, valami, ami alapján az ember azt gondolja, hogy ezek a hajléktalan cenáriók már jóval azelőtt elkezdődtek mielőtt észrevettük volna őket.

De még mielőtt messzire kalandoznánk, ki kell jelentenünk, hogy a lakhatással közvetlenül összefüggésben álló, egyértelműen a hajléktalansághoz vezető előzmény, nem egyszerűen „nem mutatható ki”, hanem nagy valószínűséggel nincs is. Vannak viszont olyan motívumok, amelyek, bár jóval kevésbé egzakt állításokon alapulnak, fogalmilag mégis nagyon jól elkülöníthetők, és egyértelműen a hajléktalansághoz vezető út jelzőköveiként értelmezhetők. Azt figyeltem meg, hogy:

- Átlagosnál vagy közepesnél magasabb életszínvonalról egyetlen interjúban sem történik említés. Nem találtam utalást arra, hogy akárcsak egy rövid ideig is igazán jól éltek volna azok, akik később közterületen kényszerültek lakni.
- Nem találtam olyan esetet, amelyben a lakásváltásnak minőségi okai lettek volna (nagyobb, jobb helyen lévő lakásba költözés).
- Általánosnak mondható a korábbi lakóhelyhez képest más településen végzett munka, de a megkérdezettek közt nem akadt olyan, aki azért költözött volna máshova, hogy inkább kedvére való vagy a szakmájának megfelelő munkát tudjon vállalni.

A legtöbb ember élettörténetében vannak sikeres, szerencsés, humoros események; az általunk megkérdezett fedél nélküli emberek beszámolóiban ilyenek nem fordultak elő. Mintha ezeknek a történeteknek a szereplőivel mindig csak „vacak” helyeken találkozhattunk volna. Különösen feltűnő, hogy az általánosan elfogadottnak mondható szintek tekintetében mintha mindig csak egyirányú elmozdulások lettek volna: **mintha minden változás kizárólag lefelé mutatna.** De: lehet, hogy csak azokra a momentumokra emlékeznek a válaszadók, amelyek a jelenlegi helyzetet készítették elő. Persze tudjuk, hogy

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Helybenjárás

amikor egy utcán lakó embert felkeres egy fiatal kérdező azzal, hogy kíváncsi az életére, akkor ez csak azért történik, mert az illető extrém körülmények között lakik. Vagyis erre a szituációra nézve válik érdekessé az illető múltja, és ezért hajlamos maga az érintett is ennek megfelelően értelmezi újra a vele történeteket.

Kezdő szociális munkásként egy-egy ügyfélfogadási nap után az utcán szembe jövőket elképzeltem hajléktalanként. A régi fényképes igazolványok és a valóság közötti különbségek megtanítták az embert erre a vizuális játékra. Akkoriban viccből azt is mondtuk, hogy mindenkinek van egy hajléktalan élettörténete, csak a legtöbb embernél ez nem aktivizálódik soha. Tegyük fel ennek analógiájára, hogy minden élettörténet interpretálható hajléktalan vagy fedél nélküli perspektívából. Ki-ki megpróbálhatja rekonstruálni a maga vagy ismerősei életútját az elképzelt hajléktalanság árnyékában úgy, hogy semmi ne maradjon ki belőle. Meggyőződésem szerint **nem lehet az eseményeket annyira átértelmezni, hogy teljesen elrejtethők legyenek a pozitívumok.**

Az átértelmezésnek látszania kellene az életük legjobb, illetve legrosszabb időszakára vonatkozó kérdéseinkre adott válaszoknál is. Márpedig az utcán élők közül legtöbben azt tartják életük legjobb időszakának, amikor volt családjuk és munkájuk. A második helyen állnak azok, akik a pénzt és a szabadságot említették. Vannak, akik azért tartanak egy-egy időszakot az életük eddigi legjobbjának, mert volt mit enniük. Azután, még ennél is kevesebben, életük egy-egy konkrét eseményét nevezték a legjobbnak. Az említett események között van a házasságkötés, gyermekszületés stb. És persze kaptunk olyan válaszokat is, amelyek szerint minden időszak egyformán jó vagy rossz volt. A legrosszabb időszak a megkérdezettek harmada szerint a kérdés időpontjában is tart. Egy másik harmaduk szerint a legrosszabb időszak a legjobbat lezáró időszak volt, és a harmadik harmad egészen különböző dolgokat említ. Sokan mondták azt, hogy a legrosszabb időszak az volt, amikor a partnerük megcsalta őket, vagyis teljesen konform módon nyilatkoztak.

Makroszintű változások hatásai

Természetesen tudjuk, hogy a rendszerváltás óta eltelt időszak tömegek számára hozott folyamatos és korábban nem ismert mértékű lecsúszást, de mintha a fedél nélküliek történeteinek jellegzetességei túlmutatnának az emlékezés torzításain. Ha ezeket a jellegzetességeket valamilyen ismert fogalomhoz akarjuk kapcsolni, akkor leginkább halmozott hátránynak, izolációnak vagy visszahúzódnak nevezhetnénk.

Tény, hogy a politikai változásoktól függetlenül is egyre markánsabb csoportot alkot az „állandó vesztesek” tábor (ez persze nem feltétlenül jár együtt a számszerű növekedéssel). Elkerülhetetlennek tűnik egy nagyon aprólékosan szétosztott feladatok szerint szervezett és gyorsan változó közösségben a lépéshátrányok összegződése, és veszélyeztető formában történő megjelenése. Az idegeneknél (menekülteknél, egy településre újonnan költözőknél) észlelhető az első időszakban ez a fajta visszahúzódnak. Csak nagyon szerencsés esetekben képzelhető el, hogy egy közösség természetes módon reagáljon ezekre a helyzetekre.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Helybenjárás

Minden azon múlik, hogy milyen, mennyire erős az adott közösség másodlagos megerősítő mechanizmusainak intézményesülése. Az a közösség lesz ebből a szempontból stabil és megtartó, amelyben a nagy általánosságban megfogalmazott célok a legkonkrétabb és legkülönfélébb aktivitásokban jelennek meg.

Azt állítom tehát, hogy ezek a fenti hiányok egy olyan csoportot körvonalaznak, amely nem feltűnően, de mégis nagymértékben veszélyeztetett. Mondhatnánk azt is, hogy a közösség gyengeségét látjuk akkor, amikor nem észleli, és nem korrigálja a bajokat. Mészire vezetne annak a boncolgatása, hogy egy közösség működésében mikor célszerűbb a problémák elfedése (eltávolítása), és mikor a megoldása. Úgy tűnik azonban, hogy a megoldások elmaradásának hiánya nagyon is tetten érhető a fedél nélküliség előzményei között. Azok a megerősítő funkciók hiányoznak, amelyeket ma leginkább a valódi civil kezdeményezések esetében láthatunk, és amelyeknek ma még leginkább csak a közvetett hatásai érzékelhetőek. Meggyőződésem, hogy csak ezeken a másodlagos rendszereken keresztül oldható fel az a társadalmi izoláltság, amely az egyfajta értelmezése azoknak a nagyon furcsa, gyakran csak jelzésszerű sajátosságoknak, amelyek interjúalanyainknál észrevehetőek, és amely egyben az egyik legfőbb jellemzője a fedél nélkül élők hétköznapijainak is.

Nagyon egyszerű persze a közösségi funkciók közül kiválasztani a kooperatív elemeket, és azt mondani, hogy ez mindenre gyógyír lesz. Nem szeretnék vitát generálni, de megkockáztatom, hogy a veszélyek felismerésének a hiánya a konfrontáció elfojtásból is adódhat. Azt gondolom, hogy szép számban lehetnek olyan közösségeket érintő problémák, amelyeknek eredete nem a közösség működésnek a hiányosságaira megy vissza, csak más megközelítésekhez képest ez a fajta dekódolás tűnik a politikusnak. Összekeverve ezzel a tényleges szociális problémákat az egyéb társadalmi érdekellentétekkel. A hajléktalanság viszont, úgy tűnik, hogy bizonyosan egyike a klasszikus módon megfogalmazható társadalmi nyavalyáknak.

A hiányok persze az egyén szintjén leírhatók az alacsony önérdek-érvényesítéssel, amelynek magyarázata lehet az is, hogy az érintettek vonatkoztatási pontja (követendő mintája) jelentősen eltér a szokványostól. Daniel M. Ogilvie angol pszichológus ír arról, hogy **egyedek olyan rejtett standard alapján ítélik meg jóllétüket, amely aszerint alakul, hogy milyen közel (vagy távol) vannak önmaguk szubjektíve legnegatívabbnak ítélt képétől.** Vannak tehát emberek szerinte, akik a reális elképzelhető legnagyobb veszteség árnyékában élik az életüket. Érdekes lenne megtudni, hogy egy közösségi értelemben izolált helyzet hosszabb távon, generációkon át kialakíthat-e egy olyan életstratégiát, amely kis-számú interakció fenntartására törekszik (ahogyan ahhoz szokva van), és legfőbb célja a veszteségek közepette egyéni integritásának megőrzése. Ez a fajta beállítódás minden veszteséget jelentéktelennek tekinthet mindaddig, amíg elkerülhető az a valami, ami talán mindennél rosszabb. Régiesen nevezhetőek ezek az emberek (öntudatlanul és konkrét célok nélküli) vezeklőknek.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Mobilitás

Nem új az a vélemény, amely szerint a **hajléktalanná válás a sikertelen mobilizáció egyik következménye**. Ezt rendszerint a vidékről a nagyvárosba költöző, ott gyökeret verni nem tudó emberek eseteivel szokták illusztrálni. Mi pedig éppen a mozdulatlanságot, a változás, a változtatás hiányát neveztük fentebb a hajléktalanság előzményének. A dolog talán egyszerűbben ábrázolható, mint ahogyan leírható: képzeljük el azt, amikor egy jelenetet a díszletek változásától függetlenül ugyanúgy játszanak el minden egyes előadáson. Talán egy példa alapján érthető lesz, hogy mire gondolok. Egyszer egy falusi származású szakács emberrel beszélgettem, aki elmondta, hogy ki tudna kerülni a hajléktalanságból, ha tudna nyitni egy kis éttermet. Azt mondta, hogy biztosan sikeres lenne a vállalkozása, mert minden nap „disznótoros kajákat” főzne. Nem nagyon sikerült meggyőzőnöm arról, hogy ma már a városi emberek kevésbé esznek ilyesmit (nem úgy, mint Krúdy korában). A meggyőzés sikertelensége azonban nem elsősorban a nyakasságán múlt, hanem azon, hogy nem volt elég érv az, hogy az emberek nem szoktak minden nap disznótorost enni. Csak azzal győztem volna meg, ha a bebizonyítom, hogy a disznótoros étel nem jó, mert a „forgatókönyv” szerint csak ez fér bele a jelenetbe. A történet tanulságai természetesen ennél jóval szerteágazóbbak, a veszteség mindenestre egyszerűen elkerülhető volt, hiszen nem is volt arra esélye az illetőnek, hogy vendéglőt nyisson.

A mobilitás mindazonáltal a közösségnek is egy jellemzője. A mobilitás engedélyezése vagy ösztönzése előnyöket jelent ott, ahol a hasznót a fejlődés jelenti, míg ott, ahol nagy mennyiségű rutinmunka elvégzésére van inkább szükség, a röghöz kötéssel lehet védekezni az elvándorlás ellen. A mobilitás a legtöbb helyen és a legtöbb korban kontrollált (*Sorokin, 1959*), vagyis a mobilitás hiányának strukturális okai lehetnek: a tiltásra, illetve az adminisztratív eszközökkel történő akadályozásra még a közelmúltban is volt példa. Még a kilencvenes évek elején is voltak olyan nézetek, amelyek szerint a hajléktalanellátás feladata a vidékről történő feláramlás megakadályozása, illetve visszafordítása⁴.

Serdülőkori traumák

A változással vagy annak hiányával, a személyes kötelékek oldásával és kötésével áll kapcsolatban az is, hogy a **megkérdozettek 7%-a önállóvá válásával egy időben vált hajléktalanná**. Szinte minden egyes interjúban szó esik valami szokatlan, furcsa, gyakran megrázó eseményről a tinédzserkor táján, a korai (felnőttkor előtti) hajléktalanságon

---

⁴ A kilencvenes évek elején és közepén sem volt egyáltalán biztos, hogy sikerül elfogadtatni a közterületen élőkkal való törődés eszközeként a szociális segítői munkát. Nagyon sokan voltak, még a humán területen dolgozók között is azok, akik generális megoldásokban törték a fejüket, és azon gondolkoztak, hogy hova és hogyan lehetne telepíteni a hajléktalan embereket. Sőt, még ma is vannak olyan vélemények, amelyek szerint a szabad helyválttatás joga tulajdonképpen csak azoknál akceptálható, akik biztosan nem okoznak problémát az új helyükön.

Helybenjárás

kívül is. Amint azt a melléklet 4. tábláján látjuk, a megkérdezettek 41%-ának élettörténetében előfordult valamilyen traumatikus esemény a serdülőkorban: költözés, nevelő halála, csavargás, korai párkapcsolat stb. Az esemény különössége vagy a trauma jellege a legtöbbször szívszorítóan nyilvánvaló, néha azonban csak abból sejthető, hogy még most is emlékszik rá az illető. Például egy költözéssel együtt járó környezetváltást valószínűleg minden serdülő nehezen visel, de azért ennek az eseménynek csak ritkán marad nyoma a felnőttkorban. Nem kétséges, hogy a megkérdezetteknek „nem ment simán” a felnőtté válás.

A serdülőkori problémák súlyosságát nem tudjuk megítélni, de lehettek okai vagy következményei olyan szocializációs zavaroknak, amelyeket a deviáns viselkedéssel szokás összefüggésbe hozni. Vannak olyan szerzők, akik a hajléktalanságot is a deviáns viselkedések közé sorolják. (*A. Giddens, 1995, 135. o.*)

Adalékok

A fedél nélküli élettörténetek különös hátterére utaló további jeleknek tekintem, hogy:

- Átlag feletti teljesítményről nem történik említés az interjúkban.
- Az önállóvá válás mindössze két esetben van kapcsolatban a kollégiumi étellel. Általában sem nagyon kerülnek elő az iskolás évek, sem mint a legjobbak, sem mint a legrosszabbak.
- Egyetlen élettörténetben sincs nyoma annak, hogy az illető valaha is magasabbra jutott volna, mint az alsó-közép osztály.

Nemcsak a jelenlegi kutatásban nem találkoztunk a hajléktalanok között jogással, orvossal, közgazdással, mérnökkel stb., hanem nagyobb mintákon végzett felvételek során is **nagyon ritkán találunk korábban magas státuszú embert**. Mint arról már volt szó, nem volt olyan történet, amelynek szerepelői valamikor is szerencsések vagy kiváltságosok lettek volna. Ebből azután áttételesen az következik, hogy a fedél nélkülivé válással szemben a jó (magas) társadalmi pozíció védelmet jelent.

Antropológusok a nagyvárosi hajléktalanokat néha életmódjuk alapján az ősi halász-vadász-gyűjtögető népekhez hasonlítják, és nem a szegénységben élőkhez. Persze az antropológusok egyébként is hajlamosak mindenben archaikus vonások után kutatni. Egy képzési program keretén belül utcai szociális munkásokkal beszélgettünk erről. Különbséget tettünk az utcán kartonpapíron alvók, az elhagyott épületekben, erdőkben lakás-szerűen berendezkedett és a szállókon lakó hajléktalan emberek között. Az utcai szociális munkásokkal folytatott beszélgetésekben még azt is megkockáztattuk, hogy hajléktalanoknak egyedül azokat a városi nomádokat tekintsük, akik a lehetőségekhez képest a leginkább alkalmazkodtak a lakásnélküliséghez. Egy újabb, a lakásvesztéshez hasonló esemény következményének neveztük azt, amikor valaki teljesen elveszíti az ellenőrzést az

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Helybenjárás

életkörülményei felett, és kapualjakban, padokon éjszakázik. Az átmeneti szállón lakókat nem is nagyon kevertük bele a dologba, őket leginkább csak lakástalanoknak mondtuk, és a hajléktalanság előszobájában levőknek tekintettük őket. Természetesen túloztunk ezzel, hiszen tudjuk, hogy az éjjeli menedékhelyek használóinak legalább fele közterületen is éjszakázik időnként. Különbséget tettünk tehát a fedél nélküiség különböző formái között, amit most ebben a felvételben nem tettünk meg. Minden túlzás ellenére, ez a **társadalmi távolság, illetve életmódszintű elkülönülés az, ami a fedél nélküiség alapvető jellegzetesége**, és amit – azt gondoljuk – nem képesek kezelni az elsődleges védelmi rendszerek.

Ha nagyon röviden kellene összefoglalni a fedél nélküiséget „előkészítő” események láncolatát, akkor azt mondanám, hogy amit látunk, az a **szétcsúszás**. Ezt a szót érzem a legtalálóbbnak, és a legtöbb esetre alkalmazhatónak. Mivel tulajdonképpen szleng, elégséges plaszticitással rendelkezik ahhoz, hogy képi módon ábrázolja egy olyanfajta változás folyamatát, amikor már **nem az lényeg, hogy mi és hogyan változott, hanem az, hogy szinte semmi sincs a helyén**.

Számtalan történetet lehetne mesélni, amely a mobilitási minta hiányát vagy negatív hatását bizonyíthatná. A generációkon átívelő hiánynak igazán döntő hatása megítélésem szerint a szociális segítségnyújtás sikere vagy sikertelensége kapcsán lehet. Nyilván nem lehet a szociális munka eszközeivel egy többgenerációs családtörténetet megváltoztatni, viszont látnia kell a segítőknek, hogy az illető a változásokból következő kockázatot milyen mértékben képes viselni.

Ez nem jelenti azt, hogy nem lehet valakit motiválni saját helyzetének a változtatására. A változások következményének mérlegelése során az emberek fejében végigfutó gondolatsorokat, az azok hatására keletkező érzéseket viszont nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ezek nagyban befolyásolják a tervezett változtatások sikerét vagy kudarcát.

Mikor egy ember a lakásból az utcára kerül, nagyon komoly változás következik be az életében. Az esetek többségében ennek a változásnak a bekövetkezése jó előre tudható. A drasztikus változást csak egy, a korábbi az életmódot is jelentősen érintő változtatással lehetne elkerülni, amelyet azonban az érintett nem kockáztat. A jó szándékú emberek segíteni akarásának lendületét általában az a felismerés töri meg, hogy azok, akiknek segíteni szeretnének, gyakran nem azt teszik, amit a siker elérése érdekében tanácsoltak nekik. Gyakran a segítők ugyanúgy nem tudják megérteni azt a helyzetet, amelyben a bajba jutott van.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Helybenjárás

1. tábla

A hajléktalanná válás előtti utolsó lakás nagysága a bentlakók száma szerint					
lakók száma	lakószobák száma				összesen
	egy	kettő	három	négy vagy több	
egy	8	4	3	2	17
kettő	21	17	6	2	46
három	12	21	8	1	42
négy	7	8	6	3	24
öt vagy több	5	10	5	0	10
összesen	54	60	28	3	145

2. tábla

A önállóvá válás előtti utolsó lakás nagysága a bentlakók száma szerint					
lakók száma	lakószobák száma				összesen
	egy	kettő	három	négy vagy több	
egy	1	3	1	0	5
kettő	5	6	2	0	13
három	7	20	7	7	41
négy	4	11	7	2	24
öt vagy több	4	10	9	4	28
összesen	21	50	25	13	111

3. tábla

A önállóvá válás utáni első lakás nagysága a bentlakók száma szerint					
lakók száma	lakószobák száma				összesen
	egy	kettő	három	négy vagy több	
egy	5	4	0	0	9
kettő	5	5	3	1	14
három	5	2	1	4	12
négy	1	6	2	0	9
öt vagy több	2	5	3	1	11
összesen	18	22	9	6	55

4. tábla

Serdülőkori trauma előfordulása		
serdülőkori trauma...	Esetszám	Százalék
nem látszik	37	59
egyértelműen látszik	26	41
összes	63	100

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

GYŐRI PÉTER: KIREKESZTETTEK A VÁROSKÖZPONTBAN

Hogyan használják a nagyvárosi köztereket a hajléktalan emberek különböző csoportjai?

„Az utcák és a metró ... azért vannak, hogy ingázzanak az emberek a lakás és az iroda között. Nem arra vannak, hogy ott aludjanak. Aludni az ember otthon szokott. ... A parkok nem főzésre vagy vizelésre valók, ezeket a dolgokat otthon szokás végezni. Mivel a köz és a magán egymást kiegészítik, a közterben végzett cselekvések kiegészítik a magántérben végzett cselekvéseket. Ez az egymást kiegészítő jelleg jól működik azoknál, akiknek megvan az az előnyük, hogy mindkettőhöz hozzájutnak. Azonban azokra nézve katasztrofális, akiknek az egész életüket közös földön kell leélniük”

*(Waldron, Jeremy: Homelessness and the issue of freedom.
UCLA Law Review 1991. 39:295-324.)*

Összefoglaló

A világ számos régiójában még ma is több millió ember él fedél nélkül, biztonságos és egészséges otthon nélkül. Alig van olyan európai nagyváros, ahol éjjel ne találkozhatnánk csövező fiatalokkal vagy idősökkel, ahol ne lennének sokan vagy néhányan, akik biztonságos otthon hiányában fedél nélkül töltik éjszakáikat és nappaljaikat. Azt gondoljuk, hogy ez a helyzet elfogadhatatlan, és nagyon sok európai polgár is azt gondolja, hogy nem nyugodhatunk bele abba, hogy emberek otthontalanul éljenek. E közös nyugtalanság azonban nagyon is sokféle és változó intézkedésben, helyi és országos politikában nyilvánul meg. E küzdelmek egyik terepe a városi köztér, ahol az otthonnal rendelkezők érdekei, szándékai, normái gyakran összeütköznek az otthontalanokéval, akik számára a köztér kényszerűségből egyben privát terük egy darabja is.

A tanulmány arra keresi a választ, hogy hogyan használják a fedél nélküli emberek a nagyvárosi teret, ez milyen konfliktusokhoz vezet, ezek a konfliktusok milyen városi politikákban nyilvánulnak meg, illetve mennyire fedik el, vagy éppen kerülnek meg ezzel a tényleges probléma megoldását: az otthontalan helyzet felszámolását.

A tanulmány készülő második fele fog foglalkozni a különböző szereplők konfliktusaival, a városi közterekért folyó küzdelem bemutatásával és elemzésével. Itt nem csak az olyan akciókra gondolunk, mint az ún. aluljáró megtisztítási akciók vagy a köztéri padok

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

átalakításával kapcsolatban 2006 elején kirobbant ún. „karfa-vita”, hanem a városi terek átalakulásának olyan hosszabbban ható folyamataira is, ahogy az utcai kereskedők privatizálják a közterületeket, vagy éppen a nagy bevásárló központokban új, privát tulajdonban lévő közforgalmú területek jönnek létre, illetve ahogy a leromlott városrészek megújításával együttjáró dzsentifikáció megpróbál újabb és újabb csoportokat és tevékenységeket kiszorítani addigi helyéről, hogy teret adjon más csoportoknak, aktivitásoknak, szokásoknak és normáknak.

Először azonban megpróbáltuk csokorba gyűjteni azokat az elmúlt években készült hazai tanulmányokat, amelyek elsősorban a fedél nélküli emberek szempontjairól szólnak. A tanulmány elején, bevezetésként, röviden összefoglaljuk, hogy akár a formális, akár az informális szabályok szerint mit is tekintünk köztérnek, melyek azok a tevékenységek, amelyeket a többség elfogad, s melyek azok, amelyek végzését általában elutasítja a köztereken.

A második fejezetben az ún. február 3-i empirikus szociológiai adatfelvétel alapján bemutatjuk és röviden elemezzük, hogy *napközben* hol tartózkodnak Budapest hajlék nélküli polgárai, s milyen tevékenységekkel töltik mindennapjaikat. Látni fogjuk, hogy ebből a megvilágításból részben más képet kaphatunk, mintha csak saját közvetlen vizuális benyomásainkra támaszkodunk.

A harmadik fejezetben a Menhely Alapítvány ún. krízis autóján évek óta szolgáltatot teljesítő utcai szociális munkások számolnak be tapasztalataikról, arról, hogy azok a hajléktalan emberek, akik nem a szállókon alszanak, *éjszaka* hol töltik idejüket, hol és milyen szempontok szerint keresnek maguknak fedelet, alvóhelyet.

A negyedik fejezetben egy még speciálisabb csoport szempontjait ismerhetjük meg, azokét, akik napközben munkahelynek tekintik az utcát, az aluljárókat. A közvélemény sokszor összekeveri a koldusok és a hajléktalanok vagy éppen fedél nélküliek csoportjait, viselkedését stb. A budapesti koldusokkal készült interjúknak azokat a részeit mutatjuk be itt, amelyek arról szólnak, hogy ők mi szerint választják ki helyüket, placcukat, és a hatóságok hogyan viszonyulnak hozzájuk a „flaszter szintjén”.

Végül az ötödik fejezetben egy kisebb reprezentatív közvélemény-kutatás eredményeit ismertetjük, hogyan is gondolkodnak az otthonnal rendelkező polgárok Budapesten az általuk látható hajléktalan emberekről, mennyire támogatják vagy utasítják el az ilyen helyzetben lévő embereket, hogyan viszonyulnak a kéregetésre-eladásra szánt, a hajléktalan emberek által írt-szerkesztett-terjesztett újsághoz (*Fedél nélkül*), illetve mi a véleményük az ún. „karfa-vitáról”. Ez a fejezet egyben átvezet bennünket a tanulmány – még el nem készült – második részéhez is.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

A köztér formális és informális szabályai¹

A jelenleg hatályos 1999. LXIII. törvény 27.§-a alapján a „közterület: a közhasználatra szolgáló minden olyan állami vagy önkormányzati tulajdonban álló terület, amelyet rendeltetésének megfelelően bárki használhat, ... továbbá az a magánterület, amelyet azonos feltételekkel bárki használhat”.

A Fővárosi Közgyűlés rendelete szerint (59/1995, X. 20.) a budapesti közterületek „alapvetően a közösség céljait szolgálják, s e célok elérésére azonos feltételek szerint bárki által igénybe vehetők”.

E szerint: „(1) A közterület rendeltetésének megfelelő célra bárki szabadon használhatja, (2) A közterület rendeltetésszerű használata mások hasonló célú jogait nem csorbíthatja, (3) Rendeltetésétől eltérő célú a közterület használata, ha a használatát a közterület vagy annak meghatározott része mások általi rendeltetésszerű igénybevételét az e rendeletben megfogalmazott módon akadályozza”

Vagyis a közterületet szabad rendeltetésének nem megfelelő módon is használni, de ehhez külön engedélyt kell kérni az önkormányzattól. Ilyen, közterület-használati hozzájárulást igénylő tevékenységek például: a távbeszélőfülke telepítése, építési munkával kapcsolatos létesítmények telepítése, árusítással kapcsolatos tevékenységek és létesítmények, a turisztikai hasznosítás, stb.

A formális szabályok mellett működnek informális szabályok is arra vonatkozóan, hogy mit tekintünk köztérnek, és ott mit szabad csinálni.

A Közterület Társaság 2004 tavaszán megrendezett beszélgetéssorozatának szervezői – többek között – a következő megállapításokat tették a közterekkel kapcsolatban: „Ha a köztér bekebelezi a privát szférát: a totalitárius rezsimhez érkezünk. A demokratikus berendezkedés lényege, hogy képes a (szimbolikus) köztérben tartott értékekre építve fenntartani a

A Budapesten megkérdezett járókelők erre ilyen válaszokat adnak:

a köztereken „akárki akármit csinálhat”;

„[a közteret] mindenki használhatja, senki tulajdonában nincs, azt lehet csinálni, amit a törvény nem tilt”;

„a köztér, az maga a város, nem szabadna magántulajdont engedni bele”.

„[A köztér] egy olyan ápoltság, tiszta, lehetőleg szép hely, ahova a kismama nyugodtan leviheti levegőzni a kisbabáját, ahova egy gyerek nyugodtan mehet játszani, ahol lehet ücsörögni, olvasni és beszélgetni, ahol pihenhetnek az öregemberek.”

„[A köztéren] mindent szabad, ami az erkölcsi érzékünket nem bántja és nem zavarja, és ami törvénybe nem ütközik.”;

„köztér az, amit akárki használhat találkozásra, beszélgetésre, szórakozásra, mindenre, amit mások tolerálnak”

¹ Az összefoglaló Török Ágnes – Udvarhelyi Éva Tessa: Egy tiszta város piszkos lakói. A köztéri szegregáció és a tisztaság összefüggéseinek antropológiai vizsgálata Budapesten, ELTE TáTK Kulturális antropológia szak, 2005. disszertációja alapján készült.

Kirekesztettek a városközpontban

társadalmat összetartó felelőségek rendszerét. A köztereknek olyan sokszínűeknek kell lenniük, mint annak a társadalomnak, mely befogadja őket. A közterek célja e pluralitás közvetítése, melyek megvalósításába bárki bekapcsolódhat.”²

A különböző álláspontok alapján a következőképpen lehetne összefoglalni a véleményeket arról, hogy kik használhatják a köztereket, melyek a funkciói, mit lehet a köztereken csinálni, s kié a köztér:

1. Kik használhatják a köztereket? *Akárki, mindenki, válogatás nélkül sok ember.* A közterek használói körét a legtöbben szinte korlátozás nélkül határozzák meg.
2. A köztér funkciói, mire lehet használni? *Közlekedésre, találkozásokra, ücsörgésre, olvasásra, beszélgetésre, pihenésre, közösségi érintkezésre, kapcsolatok létrehozására és fenntartására, közösségi célokra, játszásra.* Vagyis a közterek funkcióit a sokféleség, és a gyakorlati és szimbolikus funkciók keveredése jellemzi.
3. Mit szabad és mit nem szabad csinálni a köztereken? *Akármit lehet csinálni, [azt lehet csinálni,] amit a törvény nem tilt, szinte mindent szabad, teljesen korlátlanul használható, mindenki vigyázzon rá, illetve negatívan meghatározva, nem való a kutyasétáltatás és a padon alvás.* A meghatározások a korlátlan használatból, a másokat nem sértő használaton keresztül a nem kívánatos tevékenységekig terjednek.
4. Kié a köztér? *A köztér senkié, a köztérbe nem szabadna magántulajdont engedni.* Egyáltalán nem egyértelmű, kinek a tulajdonában lévőnek tartják az emberek a köztereket.

Egy példa arra, hogy ezek a normák, elvárások hogyan változhatnak: *„régebben, amikor még kisebb voltam, úgy gondoltam, hogy természetes dolog, hogy ölelkeznek meg csókolóznak az emberek az utcán. De amikor már lett barátom, akkor tők szegénylős lettem. Kézen fogva járni, az még úgy rendben van, esetleg megölelni, már azt sem nagyon, de csókolózni az utcán, azt már végképp nem. Viszont a múltkor beszélgettünk az evésről, és nekem nem visszataszító az, ha más eszik, és az se ha én, de [egy ismerős mondta,] hogy a mamáját tőkre visszataszítja az, ha valaki az utcán eszik. Hogy az mennyire gusztustalan”.*

Az, hogy valaki a „társadalom által elfogadott” módon használja-e a köztereket, az éppen aktuális társadalmi konszenzustól függ. A társadalmi konszenzus többnyire a többség normáit, szokásait, viselkedését, elvárásait tükrözi. Eszerint a játszótér arra van, hogy a gyerekek ott játszanak, a padok arra vannak, hogy az emberek üljenek rajtuk és „kulturáltan” beszélgessenek, a buszmegállók arra vannak, hogy az emberek a buszra várjanak, „a köztereket arra kell használni, amire valók, a parkolót parkolásra, az aluljárót pedig aluljárásra”.

² „Milyen tér épül itt?” A Közterület Társaság beszélgetéssorozata az A38 hajón. 2004. március 23.
http://www.artitude.hu/hun/hirek/hirek_040321_a38.htm

Kirekesztettek a városközpontban

Akkor keletkeznek a városi köztereken konfliktusok, amikor ezeket a közmegegyezés szerinti íratlan szabályokat bizonyos csoportok megsértik: amikor a tinédzserek a játszótéren gyülekeznek cigarettázni, amikor a padokon emberek alszanak, amikor a buszmegállóknál gördeszéknak stb. Ezek a konfliktusok nem csupán a térről szólnak – hanem magáról a társadalomról, a társadalom különböző csoportjai által képviselt értékek összecsapásáról.

A köztereken működő kifinomult szabályokra, az egyes tevékenységek és az ezeket végző csoportok érzékeny térbeli szegregációs mechanizmusaira példa a Budapest középpontjában lévő Kálvin téri aluljárón belül működő „láthatatlan határok” kiépült rendszere.

A Kálvin téren az elkülönülés/elkülönítés hármas térbeli tagozódása figyelhető meg (metró – aluljáró – utca). A téren kialakult szokások nem engedik meg a három szintet elválasztó láthatatlan határvonalak átlépését bizonyos csoportok számára. A látható és láthatatlan határvonalak átlépése a legtöbb esetben konfliktusokhoz és feszültségekhez vezet.

A szabályok az alsó szinten, a metró szintjén a legszigorúbbak. Ez a szint, az aluljáró és az utca szintjeivel ellentétben nem közterület, hanem a BKV Rt. tulajdonában álló magánterület. Itt az 1998 óta működő Metró Biztonsági Szolgálat (a „metrórendőrség”) ügyel a rendre. Feladatai közé tartozik többek közt – ugyan kimondatlanul – a nem kívánatos személyek távoltartása. Erre utal finoman a Metró-szabályzat is: *„kizárható az utazásból az a személy, aki ittassága vagy tisztátalan ruházata miatt a többi utasnak terhére lehet”*. Ez gyakran a metróba melegedni kívánó hajléktalanokat érinti, akár van érvényes jegyük, akár nincs.

A következő szint az aluljáró szintje. Innen is – a megfigyelés, az ellenőrzés, a fizikai tisztítás eszközeivel – megkezdődött bizonyos társadalmi csoportok, szubkultúrák kiszorítása. Ez a hajléktalanok esetében részben meg is történt, noha nem oly „tökéletességgel”, mint a metró területén. Az önkormányzat programja szerint: *„megkezdjük a közterületek visszafoglalását, lehetővé téve azt, hogy a budapesti polgárok, turisták, idősek és fiatalok, családok mindennapi életében e terek a találkozás, a kapcsolódás pontjaivá válhassanak. Ezzel egyidejűleg a terek korábbi használóinak szükségleteiknek megfelelő alternatívákat – szálláshelyeket, szociális ellátást stb. – kínálunk”*. A használók körének megváltoztatása egyben a hajléktalanok térbeli kirekesztését, elkülönítését is jelenti más városlakóktól.

A harmadik és egyben legfelső szinten, az utca szintjén sokkal kevésbé összehangoltak az elkülönítési vagy távoltartási törekvések. Például sok, az aluljáróból elküldött hajléktalan húzódik meg valahol a Kálvin tér környéken, egy-egy padon vagy védett helyen. *„Csak az aluljáróból küldenek minket ki, kint már nem érdekel senkit, hogy mit csinálunk. Ott lehet bármit csinálni. Nem érdekli a rendőrt vagy a közterület-felügyelőt. Miért? Mert ez van kiadva nekik. Van, hogy esik az eső, és akkor lent maradhatunk, de utána ha eláll, ki kell mennünk”* – mondta az egyik általunk megkérdezett hajléktalan.

Összefoglalva, az aluljárók a szimbolikus küzdelem színterei is, ahol a különböző értékrendekkel és normarendszerekkel rendelkező személyek és csoportok csapnak össze az aluljárók „elfoglalásáért”, gyakorlati és szimbolikus birtokbavételéért, a használat szabályainak

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

meghatározásáért. Az aluljáró használóinak egyes csoportjai úgy látják, hogy mások (aki-
ket normaszegzőknek tekintenek) kisajátítják az aluljárót, pontosabban annak egyes részeit,
és saját igényeik szerint használják és alakítják azokat. Erre többféle reakció is megfigyelhe-
tő, a legerőteljesebben azonban a különböző eszközökkel történő elhatárolás jellemző.

Fedél nélkül a világ minden részén...

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Hajléktalan utak – napközben

1999 óta minden évben, azonos időben (február 3-án) és azonos módszerekkel megismételjük adatfelvételünket a budapesti hajléktalan emberek körében. Ez a strukturált kérdőíves felvétel kiterjed mindazokra, akik ezen a napon a Budapesten lévő hajléktalan átmeneti szállókon és éjjeli menhelyeken alszanak, illetve akik közterületen töltik az éjszakát, és az utcai szociális szolgálatok ismerik őket. Az 1999–2004 között lebonyolított hat felmérésünk mindegyike során feltettük azokat az állandó kérdéseket, amelyek a megkérdezettek társadalmi-demográfiai státuszának rögzítését szolgálták (kor, nem, iskolai végzettség, munkaképesség, jövedelem, hajléktalanként, lakástalanként eltöltött idő stb.), s emellett minden évben megkérdeztünk egy-két olyan kérdéscsoportot, amelyek a hajléktalan emberek helyzetének, életének részletesebb, elmélyültebb elemzését, dokumentálását szolgálják.

2004. február 3-án arról kérdeztük meg a Budapesten tartózkodó hajléktalan embereket – összesen 2800 hajléktalan embert, akik közül 500 fő előző éjszakáját utcán, közterületen töltötte –, hogy *„Hol volt, és mit csinált tegnap 10 órakor és 14 órakor?”*.⁴ Az erre a kérdésre adott válaszok – az adatfelvétel többi kérdésére adott válaszokkal összevetve: nem, életkor, iskolai végzettség, tartózkodási hely, jövedelem és munka stb. – igen hasznos információkkal szolgáltak.

A feltett kérdéssel kapcsolatban elsősorban a következőkre kerestük a választ:

- A város mely – konkrét – területeit használják nap közben a hajléktalan emberek?
- Meghatározható-e e területek tipológiája?
- Vannak-e különbségek a fedél nélküliek és a szállásokon lakók területhasználatában?
- Mit csinálnak a különböző típusú területeken nap közben a hajlék nélküli emberek?
- A felmérés adatai mennyiben támasztják alá a közvéleményben kialakult „hajléktalan” képet, vagy mennyiben térnek el attól?
- Mennyire – milyen messzire – mozdulnak el a hajlék nélküli emberek nap közben éjszakai alvóhelyüktől?

Egy nap tükre

Az otthonnal rendelkezők többségében talán egy olyan kép él, hogy *„a hajléktalanok”* mindig az utcán vannak, az aluljárókban vagy padokon alszanak, nem csinálnak semmit.

3 Az összefoglaló Győri Péter és a „február 3. munkacsoport”: Hajléktalan utak. c. tanulmánya alapján készült. A munkacsoport tagjai: Bényei Zoltán (Menhely, 1999-2000), Breitner Péter (Menhely, 2003-2004), Gróf András (Twist, 2003-2004), Gurály Zoltán (Menhely, 1999-2004), Győri Péter (1999-2004), Mezei György (Twist, 1999-2004), Pelle József (BMSZKI, 2001-2004). A kutatásszervező Gurály Zoltán, a tanulmányok végleges formába öntője Győri Péter.

Kirekesztettek a városközpontban

A szociális szervezetekben dolgozók egy részében is talán egy olyan kép él, hogy „a hajléktalanok” mindig csak az ágyukon „hevernek” a szállókon, vagy az éjjeli menhelyekről átmennek a nappali melegedőkbe, és ott ücsörögnek egész nap. A hajléktalanokról alkotott képet nyilván befolyásolja, hogy valójában mennyire „láthatóak” vagy mennyire „láthatatlanok” a hajlék nélküli emberek egy nagyvárosban. Mennyire szerveződik idejük, életük az ún. ellátó intézmények köré, egyáltalán mennyire (milyen messzire és hova) mernek elmozdulni, mozogni a városban ezek az emberek. Ezekre a kérdésekre kerestük a választ, amikor megkérdeztük a Budapesten élő hajléktalan emberektől, hogy „*Hol volt, és mit csinált tegnap 10 órakor és 14 órakor?*”

Délelőtt 10 órakor a megkérdezettek jelentős része (43%) valamilyen intézményben tartózkodott (ez lehetett hajléktalanellátó intézmény, a saját szállójuk, de lehetett más közintézmény, orvosi rendelő stb. is). A többiek – szinte egyenlő arányban – vagy az utcán tartózkodtak, közlekedtek, tevékenykedtek (22%), vagy a munkahelyükön dolgoztak (19,4%). Délután kettő órakor lényegében ugyanilyen arányban tartózkodtak ezeken a helyeken (2/5 intézményben, 1/5 utcán, 1/5 munkahelyen, 1/5 egyéb helyen). Közben volt némi ki-bemozgás: a délelőtt utcán tartózkodók 1/5-e délután bement valamilyen intézménybe, miközben a délelőtt még intézményben lévők 1/5-e kiment onnan az utcára, egyéb helyre. Figyelemre méltó, hogy az összes megkérdezett 1/3-át (közel 900 embert) délelőtt és délután is valamilyen intézményben találjuk, a megkérdezettek 17%-a nap közben egyfolytában munkahelyén van (440 ember), 400 ember (a megkérdezettek 15%-a) tartózkodik délelőtt és délután is az utcán.

Délelőtt és délután is leginkább a 31–39 éves hajléktalan férfiak tartózkodnak az utcán, a 20–29 éves hajléktalan férfiak elsősorban munkahelyükön vannak, a 70 évesnél idősebb hajléktalan férfiak pedig igen magas arányban egész nap valamilyen intézményben tartózkodnak.

A „mi lakóink”, a „mi ügyfeleink” mások – mondhatják az egyes intézmények dolgozói, s sokszor igazuk lehet. Az egyes intézmények használói jelentősen különböznek egymástól abban is, hogy hol töltötték a kérdezés előtti délutánt. Van olyan átmeneti szálló, ahol a lakók 71%-a az intézményben tartózkodott napközben, de van olyan is, ahol csupán a lakók 13%-a volt „otthon”. (A speciális rehabilitációs szállókon az intézményben tartózkodók aránya 68–98%.) Az egyik szálló lakóinak 12%-a, a másik lakóinak 58%-a a munkahelyén van ebben az időben. Van olyan éjjeli menhely, ahol a lakók 52%-a napközben az utcán tartózkodik, de van olyan, ahol csupán a 6%-uk, a többiek dolgoznak, vagy valamilyen ellátó intézményben tartózkodnak ekkor. Az utcai szolgáltatok között is nagy a különbség, hogy inkább a nap közben is az utcán tartózkodókkal, vagy a nap közben dolgozókkal, illetve az intézményeket igénybe vevőkkel tartják a kapcsolatot.

E jelentős különbségek lehetnek annak a *szelekciós mechanizmusnak* a következményei, ahogy az intézmények kiválogatják ügyfeleiket, specializálódnak bizonyos célcsoportokra, lehetnek a különböző napi rezsim következményei, mikor lehet – nem lehet benntartózkodni az intézményben stb. Az igazi kérdés az, hogy vajon a hajléktalanellátó intézmények szervezik-e a hajléktalan emberek időbeosztását, vagy fordítva, a hajléktalan emberek kü-

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

lönböző stratégiájához alkalmazkodnak a különböző hajléktalanellátó intézmények. Fel-tételezésünk szerint egy részletesebb vizsgálat során erre is és arra is találnánk példát.

Intézmény	Hol volt tegnap koradélután?						
	utca	munka-hely	intéz-mény	egyéb	lakás	Együtt (%)	Együtt (fő)
BMSZKI Dózsa átmeneti férfi	5,6	32,2	52,2	10,0		100	90
BMSZKI Dózsa átmeneti női	9,7	12,3	70,8	5,8	1,3	100	154
BMSZKI Alföldi átmeneti	12,0	16,7	63,3	4,7	3,3	100	150
BMSZKI Külső Mester átmeneti	6,9	57,8	29,3	5,2	,9	100	116
BMSZKI Bánya idős átmeneti	14,3	1,6	74,6	9,5		100	63
BMSZKI Váltóház átmeneti	4,9	24,6	52,5	16,4	1,6	100	61
BMSZKI Táblás átmeneti	15,4	29,2	41,5	10,8	3,1	100	65
BMSZKI Dózsa női fapad	20,0	15,0	55,0	5,0	5,0	100	20
BMSZKI Könyves fapad	33,3	16,7	37,9	12,1		100	66
BMSZKI Előd fapad	20,1	30,2	30,2	17,2	2,4	100	169
BMSZKI Előd védett fapad	14,3	17,1	42,9	20,0	5,7	100	35
BMSZKI utca	59,5	5,4	8,1	24,3	2,7	100	37
MV Ady átmeneti	2,5	55,0	37,5	5,0		100	40
Rés Pesti átmeneti			98,1		1,9	100	54
MMSZ Miklós átmeneti	17,0	57,4	12,8	10,6	2,1	100	47
Üdvhadsereg Dobozai átmeneti	13,6	22,7	57,6	1,5	4,5	100	66
MMSZ Borszéki rehabilitációs átmeneti	4,5	18,2	68,2	9,1		100	22
Menhely Vajda 3. fapad	11,4	5,7	74,3	5,7	2,9	100	70
Isola fapad	51,9	24,1	12,7	7,6	3,8	100	79
MMSZ Vonat	35,9	20,7	27,2	8,7	7,6	100	92
Tiszta Forrás fapad		56,3	34,4	9,4		100	32
Rés Podmaniczky fapad	14,3	12,2	24,5	42,9	6,1	100	49
MV Ady fapad	5,7	21,8	48,3	19,5	4,6	100	87
Fűtött utca	39,1	4,7	39,1	14,1	3,1	100	64
MMSZ utca	43,3	7,4	20,2	27,6	1,5	100	203
MV Ady utca	30,5	9,9	35,1	15,9	8,6	100	151
Tiszta Forrás utca	20,0	36,0	22,0	12,0	10,0	100	50
Menhely Práter utca	71,4	2,4	7,1	11,9	7,1	100	42
Menhely Práter utca	100,0					100	15
Együtt	23,0	18,8	41,5	13,6	3,1	100	2673

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

A napközbeni tartózkodási hely típusa mellett (utca, intézmény, munkahely stb.) regisztráltuk azt is, hogy Budapest mely pontján tartózkodott az adott időpontban a kérdezett. Két kérdésre voltunk különösen kíváncsiak: egyrészt arra, hogy Budapest mely kerületeiben, illetve frekvenciált pontjain fordul meg sok hajlék nélküli ember, másrészt arra, hogy mekkora a hajléktalan emberek „mozgási rádiusza”, milyen messze mozdulnak el alvóhelyüktől.

A nagy hajléktalanellátó intézmények városon belüli elhelyezkedését mutatja, hogy a koradélután, 14 órakor éppen valamilyen intézményben lévők 66%-a Budapest VIII., X. és XIII. kerületében tartózkodott, vagyis ebben a három kerületben többen tartózkodnak (közel hétszázan) egyszerre valamilyen intézményben, mint a főváros többi húsz kerületében együttvéve. Az ugyanebben az időpontban utcán tartózkodó 500 ember 20%-a a VIII. kerületben, 11%-a a XIII. kerületben, több mint 5-5%-a az V., VI., IX., X., XI., XIV. kerületekben volt éppen. Az utcán tartózkodás helyszíne tehát sokkal inkább a nagyvárosi frekvenciált csomópontok elhelyezkedésétől függ.

- *Az előző éjszaka közterületen alvó közel négyszáz ember 51%-a (191 fő) délután 14 órakor is az utcán, közterületen tartózkodott, közelebből: a Blaha Lujza téren (29 fő), a Nyugati téren (28), a Kelenföldi pályaudvaron (11), a Kálvin téren (6), a Keleti pályaudvaron (5), a Moszkva téren (5), a Déli pályaudvaron (4), a Városmajorban (4), az Andrásy úton (3), a Király utcában (3), a Ferenciek terén (3), a Fővám téren (3), a Lehel téren (3), az Örs vezér téren (3), a többi helyen egy-két fő volt. Ezzel egy időben az éjszaka közterületen alvók közül minden ötödik ember éppen valamilyik hajléktalanellátó intézmény – ügyfélszolgálati iroda, nappali melegedő vagy népkonyha – szolgáltatásait vette igénybe.*
- *Az előző éjszakát éjjeli menedékhelyen eltöltő közel nyolcszáz ember közül minden negyedik töltötte idejét az utcán délután, közelebből: a Blaha Lujza téren, (21 fő), a Dózsa György úton (3), a Ferenciek terén (5), a Keleti pályaudvaron (7), a Kálvin téren (4), a Lehel téren (4), a Moszkva téren (11), a Nagyváradi téren (5), a Nyugati pályaudvaron (31), a Városligetben (5). Az éjjeli menedékhelyekre este betérők közül délután minden negyedik a munkahelyén volt, s minden harmadik valamilyik hajléktalanellátó intézményben, jellemzően nappali melegedőben tartózkodott.*
- *Az átmeneti szállón alvóknak kevesebb mint 1/10-e volt délután az utcán, minden negyedik még a munkahelyén volt, viszont közel 2/3-uk már délután is valamilyik hajléktalanellátó intézményben tartózkodott, többnyire saját szállóján.*

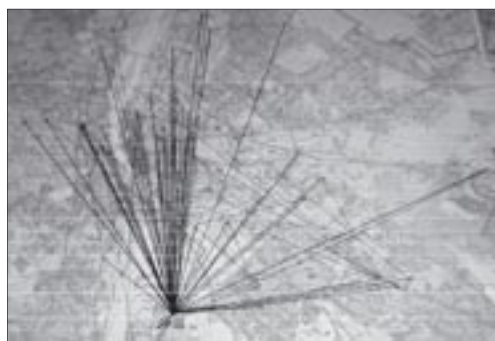
A felmérés azt mutatja, hogy a hajléktalan menhelyekre, szállókra bemenők, ott alvók, illetve a közterületeken fedél nélkül megálvók ugyanazokat a jellegzetes köztereket, nagyvárosi csomópontokat használják leggyakrabban, koraeste ugyanazokról a helyekről indulnak el maguknak egy intézményes vagy éppen intézményen kívüli alvóhelyet, fedelet keresni.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

Kitérő egy nem sikerült kísérletről

Mivel a 2004. évi adatfelvételtől rendelkezésünkre állt a kérdés helyszíne, valamint a válaszadók előző nap délelőtti és délutáni tartózkodás helye is, ezért a „február 3-a munkacsoport” néhány tagja kísérletet tett arra, hogy – a modern technika eszközeivel felszerelve – digitális térkép és GPS-kódok segítségével megállapítsa, mekkora utat tesznek meg a hajlék nélküli emberek szállásuk és a „külvilág” felkeresett pontjai között egy-egy nap. Mennyire mozognak csak a támaszt nyújtó intézmények közvetlen közelében, vagy mennyire „merészkednek” messzebb is a városban. Végül ez a „technikai kísérlet” nem sikerült, csupán egy-egy munkatérkép készült el manuálisan: egyik egy északi, másik egy dél-budai menhely lakóinak napközbeni (minimális) mozgási rádiuszát mutatja légvonalban. Mindkét munkatérkép arra enged következtetni, hogy mind a város északi, mind a város déli pontján, meglehetősen elszigetelt környezetben lévő menhely

lakói zömében „bejönnek a városba” napközben, nem maradnak az intézmény közvetlen közelében. Az is megállapítható, hogy elsősorban a pesti belső városrészeket keresik fel – munka, ügyintézés vagy csupán „lődörgés” céljából –, sőt az is megállapítható, hogy „lakóhelyüktől” teljesen függetlenül mely pontokon fordulnak meg napközben (éjszaka akár megalhatnának a város másik végében lévő menhelyen is...).

Pillanatfelvétel utcán – szállón – munkahelyen

Évek óta elkészített adatfelvételeink egyik célja, hogy mindennapi tapasztalatainkat, benyomásainkat ellenőrizzük, szembesítsük a majdnem teljes budapesti hajléktalan társadalomról összegyűjtött információkkal, egzakt számokkal, adatokkal. Az összesített számadatokból levonható következtetések ugyan nagyon is fontosak, azonban e „számolások” korlátai is nyilvánvalóak. Ezért most nézzük meg, hogy konkrétan mit is csinált – elmondása szerint – az a 2279 budapesti hajléktalan ember az adatfelvételt megelőző délelőttön, aki erre a kérdésünkre választ adott.

Csak annyit fűznénk hozzá ehhez a tevékenységsorhoz, hogy a hajlék nélküli emberek mindennapi tevékenységei között is fontos helyet foglalnak el az otthonhoz, otthon-pót-

Otthonatlanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

Mit csinált az a 600 budapesti hajlék nélküli ember, aki délelőtt 10-kor az utcán tartózkodott?

Saját elmondásuk alapján: aludt (9 fő), feküdt az utcán (1), autóban lakott (1), éppen ébredt (1), nézelődött (5), mászkált (2), kóborolt (1), lézengett (1), levegőzött (1), kallódott (1), csavargott (9), lazált (1), állt (2), ácsorgott (1), ücsörgött (1), üldögélt (4), padon ült (7), pihent (14), vigyázott a cuccaira (2), járkált a városban (2), gyalogolt (2), sétált (78), várost nézett (1), várakozott (7), haverokkal, barátokkal beszélgetett (31), alkoholt fogyasztott, büfében volt, kocsmában volt, iszogatót, ivott, kocsmázott (együtt: 15), dolgozott (41), árult (7), virágot árult (2), szórólapozott (5), újságot árult (32), üvegezett (11), üzletelt (1), takarított (3), utcát sepet (1), gyűjtögetett (5), vasat, színesfémeket gyűjtött (3), papírt gyűjtött (3), kartonozott (1), Méhnél cuccot adtak le (2), kukázott (23), guberált (24), keresgélt (3), csikkezett (2), parkolóban autót állított be (1), koldult (22), kéregetett (11), tarhált (7), autót pakolt (1), bokrokat vágott (1), fát szedett (1), gépezett (1), pénzt keresett (2), ebédre várt (1), ebédelni ment (1), melegedőből jött (1), zsíroskenyér-osztáson volt (2), ételosztáson volt (3), sorban állt (2), sorban állt vajás kenyérért (1), sorban állt ebédért (1), melegedett (5), olvasott (15), evett (9), főzött, mosott (1), kereste a rendőrséget (1), lakást keresett (1), munkába ment (1), munkából ment hazafelé (1), templomba ment (1), nővérehez ment (1), orvoshoz ment (1), munkát keresett (10), utazott (24), ügyeit intézte (6), vásárolt (13), semmi (9)

Mit csinált az az 518 budapesti hajlék nélküli ember, aki délelőtt 10-kor a munkahelyén tartózkodott?

Saját elmondásuk alapján: külön megjelölés nélkül dolgozott (436 fő), munkát keresett (1-3), munkafelvételen volt (3), leszámolt a munkahelyén (1), piacon árult (1), alkalmizott (1), autót vezetett (1), buszt vezetett (2), eladott (1), felszolgált (1), festett (1), fóliázott (1), guberált (1), takarított (3), lépcsőházat takarított (1), járdát sepet (7), udvart söpört (1), koszorút készített (1), pakolt a piacon (3), mosogatott (1), örködött (2), barátainál dolgozott (1), oktatott (1), egyéb (19)

Mit csinált az az 1161 budapesti hajlék nélküli ember, aki délelőtt 10-kor valamilyen intézményben tartózkodott?

Saját elmondásuk alapján: aludt (69), fűtött utcán volt (4), feküdt (4), pihent (151), ébredett (8), olvasott (76), SZTK-ban volt (2), egészségjavító rehabilitáción vett részt (2), műlábhasználat-gyógytornán volt (1), terápiás munkán volt (1), fogorvosnál volt (2), szemüveget készíttetett (1), addiktológiai kezelésen vett részt (1), viziten vett részt (27), oltásra várt (1), bevette a gyógyszerét (1), betegszobán volt (1), lábadozott (1), tüdővizsgálaton vett részt (9), kezelés alatt állt (33), kötőzéken volt (4), véradáson volt (1), vérvételen volt (1), orvosnál volt (53), zárójelentésre várt (2), WC előtt ült (1), WC használatért szedett pénzt (1), barátját várta (3), beszélgetett (25), feleségét látogatta (1), gyerekére várt (2), ebédjegyre várt (1), ebédért állt sorban (1), ételosztáson volt (1), evett (111), főzött (9), mosott (40), takarított (10), vasalt (1), körmöt vágott (1), tisztálkodott (34), öltözködött (6), TV-t nézett (45), számítógépezett (2), zenét hallgatott (1), kártyázott (8), kávézott (12), üdítőzött (1), kézimunkázott (1), könyvtárban olvasott (4), sakkozott (4), melegedett (74), sorban állt (4), munkát keresett (20), igazolványt csináltatott (5), személyi igazolványt készíttetett (6), lakhatását intézte (1), segélyt intézett (1), bejelentkezett a szállóra (1), nyugdíját intézte (2), szociális munkással beszélgetett (1), postán volt (2), ügyeit

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

intézte (81), dolgozott (32), tanult (10), tanított (3), pakolt (1), parkettázott (1), polcot szerelt (1), üldögélt (5), várakozott (11), semmit (5), gondolkodott (1).

lékhoz kapcsolódó tevékenységek, a „házi tevékenységek” – legyenek akár utcán, nappali melegedőben, éjjeli menhelyen vagy átmeneti szállón. Mindenképpen elgondolkodtató, hogy milyen sok tevékenység szól a passzív, céltalan időtöltésről, semmittevésről. Figyelemre méltó, mennyien vannak elfoglalva egy-egy nap egészségügyi problémáik, illetve legkülönbözőbb hivatalos ügyeik intézésével. Végül azt is regisztrálhatjuk, hogy a közelebről meg nem nevezett munkavégzés mellett elsősorban gyűjtögető és nagyon alacsony presztizsű munkákat említene a megkérdezettek.

Nyolc óra munka, nyolc óra pihenés, nyolc óra szórakozás

2004-ben megkérdeztük a budapesti hajlék nélküli embereket, hogy „*Mennyi időt (hány órát) töltött tegnap...*” alvással, szórakozással, munkával, sorban állással stb. 2004. február 3-a „tegnapja” hétfőre esett, a válaszok tehát egy átlagos téli hétköznap napi időmértékének általános bemutatására alkalmasak.⁴

A megkérdezettek egy nap átlagosan pontosan 8 órát töltenek alvással. Napi 5,3 órát töltenek szórakozással, TV-nézéssel, tisztálkodással, evéssel-ivással. Munkával átlagosan csak 3,4 órájuk telik el, s ezt bizony meghaladja a közlekedésre, ügyintézésre, sorban állásra fordított napi idő, ami 3,9 óra.

A hajlék nélküli nők kicsit többet alszanak, több időt töltenek tisztálkodással, evéssel-ivással, mint a hajléktalan férfiak, viszont sokkal kevesebb időt köt le napjukból az aktív munkavégzés.

A munkavállalást korlátozó betegséggel rendelkező hajléktalan emberek naponta át-

⁴ Az időmérték vizsgálatok speciális módszertani problémáit itt nem részleteznénk. Lásd erről: Szalai Sándor: *Idő a mérlegen*, Gondolat, Budapest, 1983. Azt azonban megemlítenénk, hogy a megkérdezettek sokkal pontosabban be tudtak számolni előző napjukról, mit ahogy azt előzetesen feltételeztük. Az elemzés során mindig a kérdezett „teljes sokaság, teljes napi időmértékről” szólunk, vagyis azokkal is számolunk, akik nem végezték az adott tevékenységet.

Tevékenység	Nem végzett ilyen tevékenységet tegnap (%)
ügyintézés	73
munka	54
szórakozás	55
sorban állás	53
TV-nézés	43
egyéb	42,5
közlekedés	16
tisztálkodás, evés-ivás	2,5

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

lagosan alig 2 órát töltenek valamilyen munkavégzéssel, viszont a többieknél több időt töltenek alvással, és majdnem napi hat órájuk telik el szórakozással, TV-nézéssel, tisztálkodással, evéssel-ivással.

A napi több mint két óra közlekedés, majdnem egy óra ügyintézés, s éppen egy óra sorban állás minden csoport közös jellemzője.

A megkérdezettek közül 1300 ember állt sorban előző nap valahol, valamiért. Közülük 500 fő megfordult népkonyhán, nappali melegedőben vagy más hasonló hajléktalanellátó ponton, 600 fő ügyeket intézett, a többiek máshol álltak sorba.

„Új és kifejező életforma-határ rajzolódik ki a nélkülözők és a biztonságos egzisztenciák között: a meddő várakozás, a sorban állás. El tudja-e kerülni az ember, vagy nem? Talán nem is érdemes elmondani, hogy ezek a hosszú várakozások, ezek a sorok nem csak időt rablók, hanem megalázók is, rögtön beállítják és megerősítik a viszonyt a várakozó és a várt között: az alattvalói, a méltóságot gyilkoló hatalmi alakzatot – szinte függetlenül attól, hogy a „várt” aztán hogyan viselkedik, és hogyan dönt. De félek, hogy kevés „várt” személyben – hivatalnok, háziorvos, hajléktalanokat ellátó szociális munkás – ébrednek kínzó érzések amiatt, hogy mennyire méltatlan helyzetben vannak ügyfeleik „ott kinn” a folyosón, az előcsarnokban, az utcán. Elvégre ezeknek, a várakozóknak idejük aztán bőven van...”⁵

Ha a megkérdezett hajlék nélküli emberek teljes körét tekintjük, akkor a nyolc óra munka helyett három és fél óra munkát találunk, a nyolc óra pihenés (alvás) megvan, a nyolc óra szórakozás helyett 1,4 óra szórakozás, 1,7 óra TV-nézés, 2,2 óra tisztálkodás-evés-ivás és 3,9 óra sorban állás-ügyintézés-közlekedés jut osztályrészül.

---

⁵ Solt Ottilia: Szociálpolitika alulnézetből. Nyitóelőadás a fővárosi szociálpolitika jövőjéről rendezett konferencián, Budapest, 1996. december 17.

Kirekesztettek a városközpontban

Mennyi időt fordított tegnap az egyes tevékenységekre? (összes válaszadó)									
	Munka	Ügyintézés	Sorban állás	Közlekedés	Tisztálkodás, evés, ivás	TV nézés	Szórakozás	Egyéb	Együtt
Nem									
férfi	3,60	,64	,90	2,28	2,17	1,76	1,46	2,27	22,99
nő	2,47	,73	1,05	2,36	2,30	1,68	1,05	3,33	23,23
Iskolai végzettség									
8 általános alatt	1,40	,33	1,00	2,36	2,17	2,13	1,07	2,95	22,09
8 általános	3,22	,57	,93	2,34	2,19	1,79	1,20	2,48	22,90
8 ált.+tanfolyam	3,43	,82	1,00	1,98	1,85	1,46	1,36	2,71	22,51
szakmunkás	3,76	,73	,87	2,27	2,22	1,72	1,54	2,26	23,26
érettségi	3,37	,80	,92	2,27	2,18	1,72	1,56	2,61	23,15
érettségi +szakma	2,71	,21	,29	1,57	1,50	1,71	1,14	4,86	23,29
foiskola	4,57	,59	1,30	2,01	2,37	1,26	1,49	2,01	23,02
egyetem	3,83	,50	,58	2,17	2,26	1,35	1,96	3,08	23,29
A hajléktalanná válás óta eltelt évek									
egy éven belül	4,00	,85	,98	2,37	2,17	1,47	1,24	2,39	23,24
több mint egy éve	4,37	,72	,91	2,39	2,01	1,91	1,30	2,10	22,98
több mint öt éve	3,64	,67	,85	2,31	2,09	1,69	1,45	2,21	23,18
több mint tíz éve	2,94	,62	,99	2,37	2,20	1,77	1,66	2,64	23,30
Munkavállalást korlátozó betegség									
igen	2,20	,65	,90	2,12	2,25	2,03	1,60	2,83	22,96
nem	4,46	,67	,91	2,44	2,14	1,45	1,21	2,13	23,06
Mondták-e már Önre, hogy cigány?									
igen	3,48	,63	,93	2,41	2,15	1,59	1,24	2,51	22,72
nem	3,35	,65	,90	2,24	2,20	1,79	1,44	2,41	23,06
Együtt	3,40	,65	,92	2,29	2,19	1,74	1,39	2,46	23,03

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

Mennyi időt fordított tegnap az egyes tevékenységekre? (a tevékenységet végzők) (óra)										
	Munka	Ügy- intézés	Sorban állás	Közleke- dés	Tisztálko- dás, evés, ivás	TV nézés	Szórako- zás	Egyéb	Alvás	Együtt
Nem										
férfi	7,46	2,44	2,04	2,71	2,23	3,04	3,14	4,17	8,08	22,99
nő	6,91	2,32	1,79	2,76	2,34	3,16	2,71	4,62	8,36	23,23
Életkor										
– 19 éves	7,68	1,79	2,44	3,59	2,29	2,59	3,22	2,14	8,21	25,09
20 – 29 éves	7,51	2,74	1,79	2,78	2,39	2,60	3,40	4,27	7,69	23,65
30 – 39 éves	7,54	2,57	1,97	2,80	2,26	2,76	2,99	3,76	7,68	22,91
40 – 49 éves	7,28	2,41	2,07	2,89	2,20	2,82	2,91	4,14	7,89	22,97
50 – 59 éves	7,44	2,41	1,92	2,57	2,22	3,26	3,13	4,38	8,45	23,10
60 – 69 éves	6,53	1,85	1,85	2,45	2,40	3,64	3,25	4,92	8,98	22,73
70 – éves	6,38	1,85	2,09	2,03	2,14	3,99	2,96	5,35	8,81	22,35
Iskolai végzettség										
8 általános alatt	5,76	1,86	1,91	2,96	2,23	3,78	2,82	4,54	8,65	22,09
8 általános	7,17	2,17	1,95	2,77	2,25	3,05	2,84	4,31	8,35	22,90
8 ált.+tanfolyam	7,20	2,30	2,00	2,31	1,89	2,46	3,17	4,75	7,90	22,51
szakmunkás	7,54	2,71	1,96	2,72	2,26	3,06	3,21	4,14	8,03	23,26
érettségi	7,49	2,62	1,98	2,64	2,23	3,09	3,24	4,43	7,87	23,15
érettségi + szakma	9,50	,75	1,00	1,83	1,50	2,40	4,00	4,86	9,00	23,29
foiskola	8,08	2,08	2,61	2,31	2,45	2,58	3,43	3,65	7,47	23,02
egyetem	7,32	1,91	1,88	2,46	2,32	2,83	3,59	4,05	7,48	23,29
Munkavállalást korlátozó betegség										
igen	6,92	2,24	2,02	2,71	2,32	3,42	3,22	4,45	8,52	22,96
nem	7,60	2,60	1,96	2,72	2,20	2,69	2,97	4,17	7,78	23,06

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

Mennyi időt fordított tegnap az egyes tevékenységekre? (a tevékenységet végzők)(óra)										
	Munka	Ügy- intézés	Sorban állás	Közleke- dés	Tisztálko- dás, evés, ivás	TV nézés	Szórako- zás	Egyéb	Alvás	Együtt
Jövedelem típusok										
munkabér	7,75	2,33	1,91	2,42	2,17	2,49	2,82	3,76	7,54	23,36
tb ellátás	5,87	2,34	1,97	2,62	2,40	3,68	3,35	4,77	9,08	22,86
segély	5,60	2,59	2,08	2,58	2,30	3,01	3,42	4,44	8,52	22,48
A hajléktalanná válás óta eltelt évek										
kevesebb, mint egy év	8,28	2,59	1,92	2,74	2,23	2,53	2,95	4,08	7,96	23,24
több, mint egy év	7,73	2,53	1,81	2,69	2,06	3,00	2,86	3,95	7,46	22,98
több, mint öt éve	7,13	2,37	1,68	2,70	2,15	3,02	3,21	3,98	8,31	23,18
több, mint tíz éve	6,85	2,41	2,08	2,87	2,26	3,33	3,38	4,48	8,19	23,30
Hol fog lakni egy év múlva?										
nem tudja	6,82	2,20	1,98	2,70	2,22	3,09	2,95	3,30	7,89	21,05
közterületen – fűtetlen	6,35	2,52	2,35	3,94	2,35	3,83	3,24	5,51	7,96	22,88
nem-lakásban – fűtött	6,15	3,22	1,91	3,29	2,18	3,65	2,61	7,15	7,05	21,58
alkalmi ismerősnél	5,25	1,80	2,35	3,15	2,65	3,03	3,28	4,32	7,88	22,96
családtagként rokonnál	7,61	2,07	1,99	2,23	2,20	2,73	3,10	4,40	8,13	23,01
al- / ágybérletben	7,85	2,97	1,90	2,81	2,20	2,97	2,82	3,95	7,64	23,46
saját főbérletben	8,09	2,64	1,85	2,51	2,32	2,89	2,99	4,21	7,77	23,20
saját tulajdonban	8,75	2,60	1,92	2,66	2,04	2,83	3,09	4,06	7,66	23,47
éjszakai szállón	6,73	2,07	2,13	2,76	2,24	2,67	2,94	3,99	8,17	23,06
átmeneti szállón	7,68	2,22	1,78	2,36	2,36	2,99	3,08	4,34	8,01	23,27
egészségügyi szoci- ális intézményben	6,17	1,99	1,61	2,04	2,36	3,62	3,32	4,10	10,09	23,39
egyéb	7,63	2,72	2,33	2,88	2,09	3,03	3,46	4,64	7,93	23,37
együtt	7,42	2,42	1,99	2,74	2,25	3,07	3,09	4,34	8,14	23,05

**Othontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

Mennyi időt fordított tegnap az egyes tevékenységekre? (a tevékenységet végzők)(óra)										
	Munka	Ügy- intézés	Sorban állás	Közleke- dés	Tisztálko- dás, evés, ivás	TV nézés	Szórako- zás	Egyéb	Alvás	Együtt
Milyen helyzetben lesz egy év múlva?										
rosszabb	6,81	2,39	2,18	3,02	2,28	3,22	3,36	4,46	8,04	22,55
jobb	7,71	2,54	1,94	2,66	2,20	2,94	3,02	4,21	8,02	23,21
nem tudja	6,99	2,17	1,84	2,61	2,29	3,15	3,06	4,19	8,32	22,88
Kivel él együtt?										
magányos	7,47	2,39	2,02	2,68	2,19	3,09	3,06	4,20	8,25	23,10
csoport (banda)tag	6,72	2,40	1,89	2,70	2,44	3,06	3,36	4,48	7,82	22,58
családi (élettársi) kapcsolatban él	7,87	2,66	1,92	3,11	2,33	2,98	2,95	5,01	7,85	23,32
együtt	7,42	2,42	1,99	2,74	2,25	3,07	3,09	4,34	8,14	23,05

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

A közterületen élő emberek alvóhelyválasztási stratégiái⁶

Tudatos stratégia? Sodródás? Kényszer?

A hajléktalan ember ott éjszakázik, ahol hagyják...

Ha egy településen a fedél nélküli emberek alvóhelyeinek vizsgálatába kezdünk, akkor a tudatos *választás*, a *sodródás* és a külső *kényszerek* érvényesülésének különböző kombinációival fogunk találkozni. A külső kényszereket tekintve: a különböző típusú alvóhelyek mennyisége és típusai nagymértékben függenek az adott település helyi társadalmának elfogadó vagy elutasító magatartásától. A tolerancia szintje nem azonos egy-egy település különböző részein. A városlakók és intézményeik, hatóságaik egyes területeken (pl. külvárosi romos házak, gyártelepek, erdős részek) jóval elnézőbbek, míg másutt sokkal kevésbé (belvárosi, frekventált területek, üzleti negyedek).

Úgy tűnik azonban, hogy a városi vagy önkormányzati politikánál jóval nagyobb szerepet játszik a mikrokörnyezet szereplőinek (a környéken lakók, a közterület-felügyelők, a rendőrök, a biztonsági őrök, az újságárusok, az üzlet tulajdonosok, a munkába menő járókelők stb.) a viszonya a hajléktalanság kérdéséhez. Pontosabban, ez a viszony elsősorban egy-egy konkrét utcán élő emberhez vagy csoporthoz való konkrét viszonyulást jelent. A mikrokörnyezetben a „hajléktalanság” makrotársadalmi megítélése elválík a személyesen ismert hajléktalan emberek megítélésétől. A mikrokörnyezet egy-egy tagjának olykor súlyosan elítélő véleménye van a hajléktalanokról (általában), miközben ugyanaz az ember a környezetében élő, általa személyesen ismert hajléktalan embert adományokkal segíti, beszélget vele, sajnál nehéz sorsáért stb. Mindez fordítva is előfordul: ismerjük a hajléktalanság általános problémájáról toleráns, értő véleményt megfogalmazó embereket, akik azonban a környezetükben élő fedél nélküliekkel nem állnak szóba, sőt esetenként megvetik őket, és az ottlétük ellen is lépéseket tesznek.

Tapasztalataink szerint a fedél nélküli emberek konkrét alvóhelyválasztását – a külső kényszereket tekintve – elsősorban a mikrokörnyezetben élők viselkedése befolyásolja, és csak másodsorban a település „hajléktalan”, illetve „közterület-politikája”.

---

⁶ Az itt következő összefoglalót Breitner Péter és társai, a Menhely Alapítvány krízis autóján évek óta dolgozó utcai szociális munkások beszámolója alapján állítottuk össze. Az utcai szociális munkások összefoglalták saját tapasztalataikat és azokat a beszélgetéseket, amelyeket munkájuk közben az utcán, közterületeken élő emberekkel folytattak.

Kirekesztettek a városközpontban

A helyválasztás egyéni indítékai

A külső, korlátozó, szabályozó tényezők mellett az alvóhely megválasztásának számos egyéni – az adott hajléktalan emberre vagy csoportra jellemző – sajátossága van. Komoly befolyásoló hatása van az életformának, a megélhetésnek, az egészségi állapotnak, a szocializációs sajátosságoknak, a rejtőzködő vagy exhibicionista, polgárpukkasztó beállítottságnak, a különböző függőségeknek, vagy éppen a korábbi lakóhely közelségének is.

A helyválasztási stratégiákat befolyásoló egyéni tényezők között emellett speciális lélektani tényezők is szerepet játszanak. Ezek elsősorban a biztonságkeresés, az önsorsrontás, az „elfogadás-fejlesztés-építkezés” és a „beletörődés-önfeladás” dimenziójában írhatóak le. Nem ritka, hogy az utcai szociális munkások kifejezetten tudatalatti halálvágyat tapasztalnak egy-egy utcán élő embernél. Minden évben van egy-két ember, aki a segítség elutasítása és a halálvágy konkrét megfogalmazása után – az utcai szolgálatok minden igyekezete ellenére – ott hal meg, az adott helyszínen. Az ilyen szuicid lelkiállapot, a teljes önfeladás mindig látszik a helyszínen is.

A közterülethasználat két szélsőséges típusa

Az utcai szociális munkások tapasztalatai szerint a közterülethasználat két szélsőséges modellje vázolható fel (a valóság nyilván sokkal differenciáltabb):

1. **az autonómok**, akik otthonná próbálják alakítani az adott közterületet, kalyibát építenek, ebben esetleg ágyuk is van, hordókból-csővekből kályhát eszkábálnak, és valamilyen színvonalú háztartást vezetnek. Általában kisebb-nagyobb csoportokban élnek, gyakran kutyaikkal is, amelyek biztonságukat is őrzik. Ők bizonyos szempontból a „legkívülállóbb” hajléktalan emberek. Elutasítják az intézményi életet, ám a mikrokörnyezetükben élő emberekkel gyakran komoly segítő, szerző-mozgó kapcsolataik vannak. Ezekre az emberekre a tudatos helyválasztás és az élőhely fejlesztése jellemző, leggyakrabban erdőben, romos házakban, volt ipartelepeken, használaton kívüli gyárépületekben találhatjuk meg őket. Általában sokáig (évekig) laknak egy-egy helyen –, aminek a terület beépítése, „ledózerolása”, ellehetetlenítése szokott véget vetni.
2. **a kiszorultak, sodródók, gyökértelenek**, akiknek nincs állandó helyük, ott alszanak meg, ahol rájuk esteledik, az utcán (járdán) alszanak. Ha van saját helyük, akkor az legfeljebb egy fedelet jelent számukra. Nem alakítják, nem fejlesztik az élőhelyüket. Gyakran a teljes önfeladás, a depresszió, a személyiségzavar vagy az elmebetegség van a háttérben. A körülmények hatására változtatják helyüket, őket általában közvetlenül az utcán, a kapualjakban, az aluljárókban, vagy esetleg teljesen elbújva találhatjuk meg. A tudatos helyválasztás helyett a sodródás, az autonómia helyett a kiszolgáltatottság jellemző rájuk.

E két szélsőséges típus között a valóságban rengeteg az átmenet, azonban ezek a különbségek nagyban meghatározzák a helyszín kiválasztásában tapasztalható különbségeket is.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

A helyválasztás legfontosabb szempontjai

A helyválasztás legfontosabb szempontjait ha összefoglaljuk, a következőket találjuk:

- A megélhetés – túlélés
- A biztonság
- Az intézmények közelsége
- A régi lakóhely közelsége
- Más hajléktalanok közelsége vagy távolsága

Ezekről szólunk a következőkben röviden.

A megélhetés – túlélés

A hely kiválasztásának egyik legfontosabb szempontja a megélhetés, túlélés biztosítása. A munkavégzés lehetősége, a pénz, az élelem vagy más adomány megszerzésének a lehetősége mind-mind a megélhetést biztosíthatják.

Csomópontok

A városok olyan csomópontjai, mint az aluljárók, a főútvonalak, a bevásárló utcák és bevásárló központok, a piacok környéke mind ehhez a megélhetéshez nyújtanak lehetőséget. Ezek a nagy forgalmú helyek a jó adományszerzési lehetőségeken túl sokféle állandó és alkalmi típusú munkalehetőségeket is nyújthatnak. A nyitás/zárás folyamatos rakodómunkát jelent, őrzési feladatok adódnak az – ezért is ott tartózkodó – hajléktalan embereknek. A piaci büfék napközbeni időtöltést, kisegítő munkákat, valamint ételhez, italhoz és aprópénzhez jutási lehetőségeket jelentenek.

32 éves hajléktalan férfi, vidékről jött Budapestre, egy piachoz tartozó raktárhelyiségben alszik, egyúttal őrzi is: „Minden hajnalban pakolok a zöldségeseknél, abból megvan a napi kajára-piára való.”

A nagyvárosi aluljárók egyik fontos vonzereje – azon túl, hogy véd az eső, hó és a nagy hideg ellen – az ott folyó komoly piaci tevékenység: az engedélyezett üzletek mellett megjelenik itt a zugárusítás, a drogárusítás, a prostitúció is. E tevékenységek „kisegítő alkalmazottaként” lehet használni az aluljárókban tartózkodó fedél nélküli embereket: jelzik, amikor jön a rendőr, a közterület-felügyelő. Ezért cserébe élelmet, italt, kevés pénzt vagy esetleg védelmet, biztonságot kapnak.⁷

---

⁷ Éppen ezért, a városi hatóságok olyan „tisztogatási akciói”, amelyek során a hajléktalan embereket (mint nem oda valókat) elküldik az aluljárókból – miközben az üzleti tevékenységek tömegét engedik az aluljárókban működni – eléggé értelmetlen és hatástalan. A szimbiotikus együttműködésből adódóan az árusok jelenléte napokon belül újratermeli a hajléktalanok ott tartózkodását is.

Kirekesztettek a városközpontban

Kocsmák

A város más részein is található hasonló besegítői vagy alkalmi munka, ezek közül legjellemzőbb a kocsmái kisegítő munka. E tevékenységekért (poharak visszavitele, takarítás stb.) cserébe italt-ételt, napközbeni tartózkodási helyet nyújt a kocsmáros. Legtöbbször az éjszakai alvóhely is a közelben található, sőt egyes esetekben a kocsmá raktára, előtere is szolgálhat alvóhelyként. (A szívességnyújtás itt is gyakran együtt jár örökdési feladattal.)

Lakókörnyezet

A megélhetés fontos forrása lehet az élelem (ruha, ágynemű stb.) adományokat nyújtó helyi lakosság is. Gyakran a környéken lakó emberek (főleg magányos, idősebb emberekre jellemző) pártfogásukba vesznek hajléktalan embereket, rendszeres ételmezésben és más segítségükben részesítik őket.

45 éves nő, egy lakótelepi épület előtti parkban egy kezdetleges kalyibában (botok, nylon, pokrócok) lakik: „Most hoztak le innen az ötödikről bablevest, még meleg, innen a másodikról pörköltöt, ott van (mutat a sarokba), tegnap túrós tésztát hoztak, nem is tudtam mind megenni.”

A biztonság

A rejtőzködés vagy a nyilvánosság

A fedél nélküli emberek többsége már volt valamilyen bűncselekmény áldozata, ezen belül nem ritka az erőszakos bűncselekmények aránya (verés, rablás stb.). Az utcai éjszakai különösen veszélyes ebből a szempontból. Ezért a fedél nélküliek többsége megpróbál viszonylag biztonságos alvóhelyet találni.

A rejtőzködők az erdőben, patak parton, elhagyott épületekben, gyártelepeken érzik biztonságban magukat, ahol nem talál rájuk senki. Lakják a városi csatornahálózatot és más földalatti csőhálózatokat, elhagyott ipari létesítményeket, trafóházakat és egyéb helyiségeket.

A nem rejtőzködők egy órát sem hajlandóak éjszaka elhagyott helyeken tölteni, inkább a nagy forgalomban, a társas nyilvánosság védelmében érzik biztonságban magukat.

Ennek megfelelően mindkét típusú helyen találhatunk olyan hajléktalan embereket, akik az adott helyszín viszonylagos biztonságát emelik ki.

Egy 35–60 éves férfiakból álló csapat egy lepusztult ipartelep melletti kiserdőben maguk építette kalyibákban, sok kutyaival lakik: „Bejárunk a telepre vízért, a biztonsági őr figyel ránk.”

A hely kiválasztásán kívül egyesek – az „autonómok” – más módon is megpróbálják lakóhelyük biztonságát növelni: a saját építmény (esetleg kerítés is), a kutyatartás, a csoportos együttlakás mind-mind biztonságot növelő módszerek.

A szegény

Az elbújásnak, rejtőzködésnek olykor a biztonságkeresés helyett inkább a szegény az oka. Helyzetüket, önmaguk állapotát szegénylő embereket találhatunk a közforgalom

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

elől elrejtett, legkülönbözőbb helyeken. A legelhagyatottabb, komor, szennyes és szemetes helyeket lakják ezek az emberek. Rájuk – az „autonómokkal” szemben – az jellemző, hogy nem alakítják át, nem komfortosítják, nem teszik lakhatóbbá, és nem is takarítják a helyüket. Esetenként remetei vezeklésre, önbüntetésre utal testi szenvedésekkel terhes életformájuk.

Egy 63 éves férfi egy külvárosi patak hídpillére alá/mögé fészkelte be magát, ahol senki sem látja, beteg, leépült, lábai fekélyesek: „Hagyjanak, nem megyek sehová, itt akarok megdőgleni...!”

A hideg

A téli „hideg napok”-on a máskor közterületen éjszakázók egy része bemegy valamelyik hajléktalan menhelyre aludni. De vannak – nem is kevesen –, akik ilyenkor is kint maradnak. A hideg nem egyszer védekezési módokat vált ki, gyakorta páratlan leleményre van szükség a túléléshez.

Néhány évvel ezelőtt egy utcai munkás team rémülten tapasztalta, hogy az egyik legforgalmasabb pályaudvar előtt, mínusz 10 fokban a puszta földön alszanak emberek – mégpedig libasorban. Nemsokára kiderült, hogy a vasút valamilyen földalatti csőhálózatának köszönhetően – ahogyan a földön alvók fogalmaztak – egy „meleg csík” található az utca alatt, s itt kellemes 20-25 fokos a talaj.

A „hulladék hő” a távfűtési vezetékek mellett, más ipari vezetékek, létesítmények környékén vagy akár lakóépületek rejtett járataiban, helyiségeiben szintén némi biztonságot nyújt ilyenkor a fagy ellen, idehúzódnak sokan a hideg elől.

Utcai szociális munkások találkoztak egyszer egy férfival, aki sátrat vert egy üzem szellőztető berendezésére, s míg odakinn tombolt a tél, ő alsóneműben bírta csak a benti meleget.

A „klasszikus” és leggyakoribb menedékhelyek ilyenkor a különböző fűtött közösségi terek: fűtött lépcsőházak, metróállomások, vasúti várótermek. Ezeken a helyeken azonban gyakoriak a konfliktusok: részben azért, mert ezek nem is igazi közterületek, hanem közforgalmú magánterületek (magán- vagy vállalati tulajdonban), részben azért, mert ezeknek a helyeknek általában meghatározott, szabályozott, sokkal egyértelműbb funkciói vannak, mint az egyéb közterületeknek, ezért a fedél nélkülieket erre hivatkozva („nem arra használják a helyet, amire való”) könnyebben el lehet küldeni.

Az intézmények közelsége

Nappali melegedők, népkonyhák és különböző ügyfélszolgálati irodák környékén a padokon, a kirakatok beszögellésében, a kapualjakban alszanak a „sodródó” életet élő fedél nélküli emberek. Ők az általuk használt intézmények környékén éjszakáznak, hogy aztán napközben könnyebben elérjék az adott szolgáltatást (esetleg minél előbb beállhassanak a sorba).

55–60 éves házaspár, éjszakáikat egy belvárosi házfalnak dőlve, ülve töltik, egyébként egész napjukat egy „nappali melegedőszerű” borozóban töltik: „este 11-kor kijövünk ide, és megvárjuk a 4 órát, aztán megyünk vissza”.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

A régi lakóhely közelsége

A régi lakóhely közelsége is gyakran motiválja a hely megválasztását. Ennek egyaránt lehetnek praktikus és lélektani okai. A hajléktalanok egy része – a szégyen miatt – messze elkerüli azokat a helyeket, ahol korábbi – nem hajléktalan életéből származó – ismerőseivel, rokonaival találkozhat. Mások éppen ellenkezőleg, kötődnek ezekhez a helyszínekhez. Az ismerős emberek, házak között olykor a segítség, a támogatás is jobban megtalálható. Az „otthon” védelméből olykor még marad valamennyi – a régebbi emberi, szomszédi kapcsolatok egy része. Az ilyen helyeken élők kapcsolataikkal együtt „önmagukat” is jobban megőrzik általában, kevésbé épül be a személyiségükbe a „hajléktalan identitás”.

A régi környék, régi kapcsolatok mindezen túl munkát, megélhetést is nyújthatnak. Nagy előny, ha nem kell „nulláról indulnia” egy fedél nélküli embernek, amikor alkalmi vagy kisegítő munkát keres, vagy egy zugot éjszakára.

Viszont amikor a régi környék lakói ugyanolyan elutasítóak, mint mások, akkor ez még fájdalmasabb egy hajléktalan ember számára, mint az arctalan tömeg megvetése.

Más hajléktalanok közelsége vagy távolsága

A más hajléktalan emberek közelségének előnyben részesítése vagy éppen elutasítása szintén megosztja a hajléktalanok mikrotársadalmát.

Vannak, akik nem fogadják el, hogy más hajléktalanok közelében éjszakázzanak, ha kell ők maguk költöznek odébb, vagy újabb fedél nélküliek jöveletekor megpróbálják elzavarni a „betolakodókat”.

Tapasztalataink szerint azonban többen vannak az „összesodródók”, akik a nagyobb védettség, a közösség nyújtotta biztonság, a magányosság elkerülése érdekében inkább másokkal közösen éjszakáznak.

Egy-egy helyszín akkor is igen kedvelté tud válni a fedél nélküli emberek számára, ha különösebb fizikai vagy praktikus előnyei nincsenek, nem védettebb vagy elzártabb, mint a város bármelyik másik része, nincs a közelben piac vagy egyéb vonzó intézmény. Ilyenkor pusztán a társaság nyújtotta védettség, a közös sors érzése jelenti a vonzerőt. Egy-egy ilyen helyszín az állandó berendezkedés, a komfortosítás, a fejlesztés jele nélkül is hosszú évekig lakott maradhat – nagyjából azonos létszámú (5-10 fő) ott alvó emberrel, általában nagy fluktuáció mellett is.

Megélhetés/biztonság dimenziói szerint
(a különböző stratégiák sémája)

		nappal	
		rejtőzködik	nem rejtőzködik
éjszaka	rejtőzködik	A	B
	nem rejtőzködik	C	D

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

A világ peremén

A Léthatáron Alapítvány azon hajléktalanellátó szervezetek egyike, melyek időről időre empirikus szociológiai kutatásokat is lebonyolítanak az utcán élő emberek életének, problémáinak jobb megértése és a közvéleménnyel való megismertetése érdekében. A következő interjúrészletek abból a kutatásból valók, melyek a főváros utcáin tartózkodó hajléktalanokkal foglalkoztak, olyan hajlék nélküli emberekkel, akik egyben koldulással (is) tartották el magukat a kérdezés időpontjában. A kutatás során 243 mélyinterjú készült vidéken és Budapesten tartózkodó hajléktalan emberekkel. A mélyinterjúk az életútnak azokat az eseményeit vették számba, amelyek a szocializációt, a felnőtt életbe való beilleszkedést, illetve az onnan való kikerülést meghatározták. Itt most a beszélgetéseknek csak azokat a részeit válogattuk össze, amelyek elsősorban a helyszín megválasztásáról, a koldulókat ért hatósági intézkedésekről szólnak.⁸

A közvélemény gyakran azonosítja a koldusokat a fedél nélküliekkel, a hajléktalanokkal. Korábban már bemutattuk, hogy a hajléktalan emberek közül is nagyon sokan dolgoznak valahol, van „fekete” munkahelyük. Az interjúkból azt is látni fogjuk, hogy a koldulással foglalkozó emberek ezt a tevékenységet is munkának, mégha nagyon szegénylő munkának is tekintik. Ezek az emberek – elmondásuk szerint – napközbeni munkahelyüket, placcukat leginkább attól függően választják ki, hogy hol a legnagyobb a forgalom, hol remélhetik a legtöbb adományt, jövedelmet, s honnan nem kergetik el őket a hatóságok vagy a többi kolduló ember. Az is kiderül elmondásukból, hogy milyen szimbiózisban élnek környezetükkel, az őket körülvevő többi emberrel, boltosokkal, rendőrökkel, biztonsági szolgálatosokkal. E kapcsolatokra inkább a szimbiotikus együttélés, mintsem az éles konfliktusok a jellemzőek. Alulnézetből azt is láthatjuk, hogy hogyan valósul meg, illetve nem valósul meg egy-egy, a közvélemény hatására indított, a politikusok által kezdeményezett tisztogatási akció, hogyan csorbul ki ezek éle a végrehajtó „kisemberek” – köztük a rendőrök és metrófelügyelők – józan realitásérzékén, sajátos habitusán, nota bene ellenállásán.

37 ÉVES, FALUN SZÜLETETT FÉRFI

- *Mindig ide jössz a Deák térre?*
- Nem. A Moszkva tér, Batthyány tér, Deák tér.
- *Mitől függ, hogy hova mész?*
- Attól függ, honnan zavarnak el a rendőrök. A metrósokkal nincsen gond, mert azok már ismernek is.
- *Honnan jött ez az ötlet?*
- Onnan jött, hogy a Délinél kérdeztem egy nénitől, az is koldult, hogy mennyi szok

⁸ A kutatást Mezei György vezette, az interjúkat és fotókat Bús Balázs készítette. A kutatásról szóló tanulmány: Terem a nyomor VI., Budapest, CD.

Kirekesztettek a városközpontban

magának így bejönni naponta? Hát, kisfiam, az a két-kétezeröttszáz forint meg kell, hogy legyen. Hát úgy voltam, hogy ezért a pénzért már meg kell próbálni. Marhára szégyelltem magamat, elmentem egy ilyen kricsmiszerűségbe és elkezdtem iszogatni. Utána körülnéztem, s mondom: leülök. S összeszedtem egy nap 3700 forintot.

– *Milyen konfliktusaid voltak koldulás közben?*

– Hát... a rendőrök nógatnak. Eleinte a metrósok is, míg nem ismertek, utána már azok is abbamaradtak.

– *A rendőrök mit csináltak veled?*

– Elhajtottak, elzavartak. Egyszer bevittek, négy órát benn voltam, akkor kiengedtek.

– *Hova vittek be?*

– Ide föl a Deák térnél, ahogy jöttünk le a lépcsőn.

– *Szabálysértési eljárást nem indítottak?*

– Az adatokat azokat fölírták, aztán ne menjek a placcra. Más nem volt. Azt mondták, ha még egyszer bekerül a nevem, akkor 5000 forint. Mondom jól van, még ha 5000 forintot kell fizetni, még akkor is... Ez van.

– *Most is leállsz tél elején?*

– Le.

– *Télen miből éltek meg?*

– Annyit rakunk félre, hogy meg tudjunk élni.

– *Tehát tudtok félrerakni?*

– Muszáj. Hát most úgy vagyok vele, hogy mivel egészséges embereket se nagyon veszik fel dolgozni, hát most úgy néz ki, hogy Záhonyból cigit kell szállítani...

– *Fekete meló lesz?*

– Igen.

– *Megpróbáltak már más koldusok elzavarni, hogy az ő területüket foglalod?*

– Hát itt megvan az, hogy melyik kié.

– *A terület idő szerint is fel van osztva?*

– Nem. Amelyik először odamegy, az van ott míg azt a kis pénzt, ami magának kell, azt meg nem szed. Akkor jön a másik oda. Az is megkeresi a kis pénzét, és elmegy.

– *A metrósok, azok nem kérnek ezért pénzt, hogy titeket békén hagynak?*

– Van a Batthyány téren, az konyakot, ilyesmit szokott...

– *Aha, érdemes adni nekik valamit.*

– Persze.

– *S a Deák téren?*

– Itt nem.

– *A Moszkva téren?*

magányosan...

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

- Ott se. Ott a rendőrök hajtanak el.
- *A többiek is adnak? Tehát a zenészek is, meg mindenki ad valamit?*
- Muszáj neki, mert akkor ...
- *De hogy kell? Naponta, vagy...?*
- Hát mikor az van, akkor adni kell.
- *Mennyit szoktál adni?*
- Két feles konyak, azt rendben vagyunk.
- *Meghívod valahova?*
- Persze. Fölmegyünk, megiszik két konyakot, s rendben vagyunk. Kész. Muszáj, mert ha nem hívom meg, akkor úgy vagyok vele, hogy mehetek én is.
- *Tehát ők cserében azt adják, hogy ti ott maradhattok, és nem zavarnak titeket el.*
- Igen, akkor ott maradhatunk. Meg szól a rendőrnek is, hogy jó, ezt hagyjátok. Aztán hát így vagyunk. Ő is jól jár, mert lényegében őneki van benne, mit tudom én ha hárman odaülnek, vagy kettő, az már három deci konyak.
- *Pénzt nem kell adni?*
- Nem.

55 ÉVES, BUDAPESTI SZÜLETÉSŰ FÉRFI TEMPLOM ELŐTT

- *Mikor jöttél el az anyádtól?*
- Hát mondom, mikor kijöttem februárban (a börtönből), azóta nem is igen voltam. Nagyon ritkán. Egyszer vagy kétszer voltam azóta otthon.
- *S hova mentél?*
- Utcán alszok.
- *Merrefele?*
- Összevissza. Ahol rám esteledik.
- *Hajléktalan-szálló?*
- Egyszer voltam most, valamelyik nap. Egyik haverom azt mondta, hogy oda be lehet menni, lehet mosni, minden. S a végén kisült, hogy sehol semmi.
- *Hol kosztolsz?*
- Hát, sehol.
- *Ingyenkonyha?*
- Nem járok. Egyszer voltam a Damjanich-ban.
- *Miből élsz most?*
- Hát abból élek, amit kéregetek.
- *Hol kéregetsz?*
- Templomnál. Meg üvegeket gyűjtök.
- *Hol gyűjtögeted ezeket?*
- Kukából.

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

– Van egy fix hely, amit be szoktál járni?
– Hát van. Az V. kerület. Volt, mikor éjszaka elmentem egész a tévé stúdióig, összejött négyszáz forint értékű üveg.

– Akkor üvegekből megvan a napi 400 forint?

– Hát van, amikor megvan, van, amikor nincsen. Van, amikor sokat kell menni, és nincs semmi. Változó. Például tegnap is találtam két-száz forintért borosüveget. Meg találtam három nagy Amstel sörösüveget, ilyen papír doboz tele volt üveggel.

– Mit csinálsz a holmival? Teleki térre viszed, vagy hova?

– Nem. Hát a saját cuccom lesz. Váltás ruha, nadrág, ez, az, amaz.

– De hogyha találsz az üvegen kívül olyanokat, azt értékesíted, nem?

– Azt szoktam, néha kimegyek a Bosnyák térre a piacra, de nemigen lehet menni, mert az az igaszság, hogy elzavarják az embert.

– Ki zavar el?

– Hát ezek a biztonsági emberek, akik ott vannak. Csak délután két órától lehet vásárolni vagy árulni.

– Batthyány téren nem árultál?

– Nem lehet. Mert rendőrök elzavarnak.

– Egy ideig lehetett.

– Lehetett. Csak az van, hogy a kommandósok a múltkor egy alkalommal kinn voltak, s egyik haverom mondja, figyelj ide, ne menj a Batthyányra, mert nem lehet árulni, megtiltották. Azt mondták, ha még egyszer valakit megcsípnek, akkor vége lesz.

– Mióta koldulsz?

– Mióta hazajöttem.

– Mennyi jön össze naponta?

– Volt amikor összejön 1000 forint. Vasárnap több mise van, egész nap itt vagyok, akkor összejön 1000 forint, 1200, 1300.

– Mire megy el a pénz?

– Kajára.

– Iszol?

– Nem, de szoktam néha, nagyon ritkán. Nem mindig.

– Ital miatt volt problémád?

– Á, nem nagyon.

– És hogy koldulsz a templomnál?

– Lerakom a kalapomat, annyi.

– Volt már problémád a koldulás miatt?

– Nem, még csak egyszer szóltak a rendőrök, hogy fejezzem be, mert azt mondja, ha

addig is helyettesít...

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

még egyszer meglátnak, ennyi lesz, meg annyi lesz. Utána azóta nem szóltak, nem is foglalkoztak velem.

– *Mások is koldulnak itt a templomnál?*

– Hát szoktak. Csak azok úgy csinálják, hogy bemennek a templomba.

– *Aluljárókban is próbálkoztál?*

– Nem.

– *A telet hogy fogod kihúzni?*

– Nem tudom. Majd szerzek egy sátrat.

– *És hová mész a sátorral?*

– Hát majd elmegyek valamerre, a hegyekbe föl... Nem tudom még, mi lesz.

– *És általában hol szoktál aludni? Padokon, vagy...?*

– Nem, este is a 11-ben aludtam.

– *A tizenegy kerületben?*

– Igen.

– *Merre?*

– Van ottan a Fehérvári úton egy orvosi rendelő. Az árkádok alatt. Beviszek három kartonlapot, és ráfekszek. Nem ázik meg, oszlopok vannak.

– *Egyedül, vagy mások is szoktak jönni oda?*

– Egyedül vagyok. Volt ott egy nő meg egy férfi, de azok a másik felibe szoktak lenni.

– *Haverok vannak?*

– Egy van csak.

56 ÉVES, BUDAPESTI SZÜLETÉSŰ FÉRFI

– *Mikor elváltam, akkor lettem hajléktalan.*

– És akkor hova mentél?

– *Én nem is tudom, azt hiszem a Jászai Mari téren voltam egy ideig, onnan is jártam be dolgozni.*

– *És ott mi volt a Jászai Mari téren?*

– Hát egy pad volt.

– *És a rendőrök nem zargattak ezért?*

– Hát abban a télben nem nagyon, akkor volt, ha visszaemlékszel, az a kemény tél az iszonyatos hóval. A rendőrök, szerintem, az őrsről meg a kapitányságról ki se mentek, ha egyáltalán be tudtak menni.

– *S meddig tartott ez a...*

– Hát, ahogy jött a jó idő, körülnéztem, hogy mi van a hegyen. És fölfedeztem egy volt istállót... amellest ástam egy árkot, kibéleltem...

– *Merre felé a hegyen?*

– Ez a Látóhegy. A 11-es busz végállomásától nem sokat kell menni. Többször látott ott egy időse néni, Rózsi néni, és akkor mondta, hogy miért nem megyek be abba az

nem én vagyok...

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

épületbe. Volt egy ilyen kis deszka bódészerűség. Éveken keresztül nem mertem bemenni, az le volt lakatolva. Akkor mentem már csak be, amikor letörték a lakatot, aztán betörték az ajtót is, s akkor gondoltam, már ha így van, akkor beköltözöm. Az egy jó időszak volt, mert télen se lehetett benne fázni. Nem volt hideg.

– *Onnan jártál be melózni?*

– Igen.

– *S a tisztálkodás?*

– Hát, az a műhelyben volt mindig, meg anyám mosott rám.

– *Tehát néha hazamentél.*

– Hát haza nem, de tartottuk időnként a kapcsolatot.

– *Onnan hova mentél?*

– Vissza a hegyre. Először anyámnál próbálkoztam, hogy visszafogad, mondta, hogy menjek vissza a nőhöz. Hát aztán föl a hegy. Furcsa.

– *Meddig laktál a Látóhegyen?*

– Az idén májusig. Közben fölgyújtották azt a bodegát ottan.

– *Szállóra soha nem mentél? És ingyenkonyha?*

– Nem. Hát azért annyira... Szóval nem bírom ezeket az embereket, akik a szállón is vannak. Inkább leülök ide, koldulok, megveszem magamnak azt a kis kaját, az üdítőt.

– *Hol kezdted?*

– Itt a Batthyányin. Időnként átjártam a Moszkva térre. De most már évek óta csinálom. Nem megyek máshova. Néha elmentem a Ferenciek terére, de ott a rendőrök nagyon nem szerettek. Bevittek.

– *S kellett fizetni?*

– Kellett volna, de hát miből?

– *Hogy kezdted el a koldulást?*

– Hát úgy, hogy éhes voltam. Van nekem egy kis vak barátom, egy évig én kísérgettem ezt a kis vak gyereket. Föl is vittem a hegyre, ott volt körülbelül majdnem egy évig. Tulajdonképpen ő tartott el, azért kísérgettem meg ilyesmi. Akkor ő már koldult.

– *Mennyit keresel a koldulással?*

– Változó. Tegnap egész nap ott feküdtem a Keletiben, összesen száz forintot kerestem. ... Meg előtte volt így nyáron: a Ferenciek terén ülök, már kétszer zavartak el a rendőrök, nem tudom hányszor a metrósok, és három órát ültem amikor egy ilyen csinos, jól öltözött nő jön le a lépcsőn. Ezek általában nem szoktak adni, tudod, úgy keresztülnéznek az emberen. És amikor a hátam mögé került, akkor beletett egy ötezrest a sapkámba. Te jó Isten!

– *Kik szoktak inkább adni?*

– Inkább akik kimondottan dolgoznak. Szóval az a középréteg, amelyik most már kezd tönkremenni, ezek adnak. Akinek jól megy, az úgy otthagyja az embert, meg úgy kereszt-

mindenki átlép...

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

tül néz rajta, hogy... És aztán vannak olyanok, főleg idős nénik, rosszabbul öltözött, mint én, be van dagadva a lába, alig tud menni két bottal, s leáll előttem, és betesz 20 forintot a poharamba. Holott inkább én adnék neki egy százast a legszívesebben. Szóval ilyen is van.

– *Mennyire állnak szóba veled?*

– Van egy idős bácsi, aki minden nap szok jönni, mindig ad egy tízest, „hogya vagy?“, megveregeti a vállam, megsimogat. Szóval egy nagyon rendes. Akkor van egy másik, az mindig hoz valami szendvicset. Van egy doktornő, egy pszichológus, a dzsekit ő hozta. Az, ha jön, akkor két-három másodpercig elbeszélget. Mindig bedob egy kerek százast, mindig kérdezi, hogy mire van szükségem. Hát most őt se láttam napokon keresztül, mert mondanám neki, hogy hozzon lázcsillapítót, mert most már egy hónapja 38,5–39,3 között van a lázam. Úgyhogy vannak normális emberek, akik nem nézik le annyira azt a szerencsétlen csövest vagy hajléktalant.

Mert a kettő közt van különbség. Én azért nem szeretnék arra a színvonalra süllyedni, mint amire már sokan lesüllyedtek itten. Állandóan vakaróznak, mocskosak, bűzlenek. Szóval, míg úgy tartom magam, küzdök, hogyha netán tán nem is sikerült kiemelkedni – mert ha reálsan gondolkodik az ember, ebből nagyon nehéz kikerülni –, de legalább, ezt a szintet megtartsam. És ezért tenni kell valamit. Rendszeresen járni fürdőbe.

Az már egy utolsó dolog, hogy valaki ingyenkonyhára megy, és akkor ott tülekszik egy tányér levesért. Ezek között nagyon sok fiatal van, hogyha végignézed őket, és egyszerűen nem is akarnak dolgozni. Nekik jó elmenni a Moszkva térre, megenni azt a zsíros kenyeret, meginni azt a teát, utána elmenni a Damjanich utcába, megenni azt a tányér levest, a Teréz anyához, megenni azt az akármit, és akkor elvannak. Összeszedi a csikkeket, ez az élete, szóval megelégszik ennyivel. Tehát ezt akarom elkerülni. És ezért nem akarok szállóra se kerülni, főleg ilyen tömegszállóra...

– *S a metrósok mennyire zargatnak, vagy mennyire lehet velük kompromisszumot kötni?*

– A nyolcvan százaléuk rendes. Megszoktak már, régi bútordarab vagyok. Már tudják, hogy ha elküldenek, tíz perc múlva ott vagyok lent.

– *Nem kell nekik fizetni valamit?*

– Nem, egyedül a kockafejű van, amelyik mindig szórakozik: „mi lesz a konyakommal?” Mondom, majd ha megkeresem az árát, akkor megkapod. Na, hát mikor úgy jobban megszabad, akkor veszek neki egy fél deci konyakot, belenyomom a markába. Akkor van egy nagyon rendes nő, az ha meglát itt egy idegen koldust, már rohan le, zavarja el velem együtt. Meg is várja, míg fölszáll a szerelvényre. S akkor látom, hogy már jön föl, akkor én meg már megyek le. Egy évben egyszer vagy kétszer veszek neki egy tábla cso-

hivők...

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

koládét, amúgy nem mondják azt, hogy ezért valami ellenszolgáltatást várnak.

– *És nem ért atrocitás téged ebből az utcai életből?*

– Jaj, dehogyisnem. Amennyire jók is tudnak lenni az emberek, annyira aljasak is.

– *Mit csinálnak?*

– A köpködéstől kezdve a legocsmányabb megjegyzésig mindent. Ez vele jár, különben. Nem szokja meg az ember, állati rosszul esik.

– *És ha befejezed a koldulást, akkor utána hova mész?*

– Egy ideig még a Deák téren ücsörgök, az nem annyira huzatos és nem annyira hideg, aztán irány a Keleti. Ott a váróterem, ahol várható az, hogy a vasúti rendészet vagy a rendőrök elzavarják az embert, ha nem utas. Akkor ott bóklászok a pályaudvar területén, dohányszok.

– *És este?*

– Hát ez van.

– *Szálláskeresés?*

– Nem, ott a Keletiben általában...

– *Jól ismered itt a többi koldust?*

– Nem. Én ezt a nőt ismerem, a harmonikásat, de azt is csak bizonyos dolog miatt...

54 ÉVES, BUDAPESTI SZÜLETÉSŰ FÉRFI

– *Akkor ti együtt albérleteztetek, kocsmáztatok?*

– Ja.

– *Ingyenkonyhába is jártatok?*

– Hát amikor csöveztünk, akkor igen.

– *Amikor nem volt albérlet, akkor csöveztetek?*

– Igen.

– *Merre csöveztetek?*

– Arra kifele... Imre kisállomás... Ott volt egy elhagyott raktárépület. Annak a fürdőjében telettünk.

– *Ingyenkonyhákra is jártatok?*

– Hát néha igen.

– *Szállóra soha nem mentetek?*

– Nem.

– *Té voltál szállón?*

– Nem. Nem is igen leszek.

– *Mióta koldulsz?*

– Három éve.

– *Hol kezdted?*

– A Deákon ültem le először, a körfolyosón. Akkor evvel a szöveggel írtam egy tabellát: Beteg feleségem gyógyításához köszönöm a segítséget. Akkor ez még igaz volt.

– *Volt már gondod a koldulásból?*

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

- Időnként adódik.
- *Rendőrök? Volt szabálysértési ügyed?*
- Most akartak tegnap, tegnapelőtt, azt hiszem.
- *Hogy zajlik egy ilyen? Bevisznek, és akkor mit csinálnak?*
- Nem visznek be. Egyszer vittek be, de nem a koldulásért.
- *Hát?*
- Hanem hogy nem volt flepnim. Mert hogy elaludtam, és lenyúlták az összes táskámat meg az irataimat. Voltam bent, húsz percet, oszt kidobtak. Hát mit tud tenni velem?
- *Metrósok?*
- Hát ott lent nem szoktam koldulni. Én fönt a pesti lépcsőn szoktam. Csak azért kötöttem el onnan, mert annyi a csöves ott már, hogy...
- *Hol, a Deák téren?*
- Nem. A Nyugatiban, ott koldultunk mi.
- *Mindig ilyen magányos farkasként koldultál?*
- Csak úgy, duóban.
- *Nem is próbáltak meg kihasználni?*
- Nem.
- *Más koldusok nem próbáltak meg elüzni a helyedről?*
- Hát úgy időnként kísérleteznek, de hát elküldöm a kurva anyjába, meg végeredményben tudják, hogy kicsit bolond vagyok.
- *Most télen hol aludtál?*
- Ezt ugyanabban a héderben⁹, ahol a Marcsi-val laktam. Gy.-n. Hát szerettek bennünket, mert normálisak voltunk. Tiszták, főztünk-mostunk. Kipengettük a lakbért. Meg nem voltak olyan családi háborúk no.
- *Mennyit szoktál összekoldulni naponta?*
- Valamikor már három kilónál otthagytam az egészet, és megyek csikkezni. De ezt a izét, hogy mennyit koldulok össze, ezt nem lehet kiszámítani..., mondjuk hétfőn nagyon megszaladt. Akkor a Nyugatinál fél óra alatt vagy hét kiló összejött.
- *Most az Oktogonon voltál és nem a Nyugatinál.*
- A Nyugatiban nem szoktam lenni, csak este. Ide járok már...

forgalomban...

⁹ A héder szó lakást, hálólhelyet, alvást, pihenést jelent, a börtönszlengben pedig cellát.
Forrás: www.nepszotar.com (a szerk.)

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

38 ÉVES, MISKOLCI SZÜLETÉSŰ FÉRFI, EGYIK KARJA HIÁNYZIK

- ..felemelték az albérletet, s akkor feljöttem Pestre, s azóta itt vagyok.
- *Hova mentél aludni?*
- Aludni? Lépcsőházakba.
- *De a szállóra nem mentél?*
- Nem.
- *Még soha nem voltál szállón?*
- Nem is akarok bemenni. Hallottam róluk egy-két dolgot. Inkább elmegyek a Havannára, ki Kőbányára, Kispestre. Vannak lépcsőházak.
- *És a ház tetejére mész föl aludni, vagy bent a lépcsőházba.*
- Bent a lépcsőházban a legutolsó, a liftháznál.
- *Ott a Havannán a tetőtérben is vannak jó kis helyek.*
- Igen. A Havannán ott igen.
- *A lakók nem berzenkednek?*
- Volt olyan például, hogy kihozták a kávé, a felső szinten, akiket megismertem. És akkor mondtam, hogy nem kell kávé, nem kérek. S amikor reggel mentem ki, ott volt a reggeli. Egy zacskóban zsömlé, vaj, szalámi meg ilyenek.
- *Miből éltél akkoriban?*
- Akkor még kaptam a segélyt.
- *És amikor az lejárt?*
- Akkor már abból, amit most csinálok.
- *Utána kezdted árulni a Fedél nélkült?*
- Nem, tavaly kezdtem árulni. Hát a koldulásból.
- *És hol koldulsz?*
- Deák téren, a Ferenciek tere, meg a Kálvin téren.
- *És hogyan koldulsz?*
- Kirakom a poharat oszt...
- *Tehát pohárral.*
- Kiállok oldalra, hogy ne zavarjam a forgalmat, s aki ad ad, aki nem ad, az nem ad.
- *Mennyi szokott összejönni?*
- Ez nagyon változó. Hónap elején akkor jobb, akkor van, amikor egy nap két-három ezer forintot is beszedelek. A hónap végén meg már jó, ha az ezer-ezerötszáz forintot szedem meg.
- *És minden nap kimész?*
- Hétfőtől péntekig igen. Szombat, vasárnap az pihenőnap.
- *Voltak konfliktusaid a koldulásból?*
- Még nem.
- *Tehát más koldusokkal?*
- Nem.

együtt könnyebb...

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

- *Nem akartak elzavarni esetleg?*
- Nem.
- *És a rendőrökkel?*
- A rendőrökkel azokkal volt.
- *Mi?*
- Azok elküldenek.
- *S akkor mit csinálsz?*
- Elmegyek, aztán félóra múlva visszamegyek.
- *Feljelentettek már téged?*
- Nem. Csak mondják, hogy hagyjam el a Metró területet. Akkor fogom magam elmegyek, és eljövök ide, vagy elmegyek a Kálvin térre.
- *Van a helyek között különbség? Tehát a Kálvin tér, Ferenciek tere kereset szempontból melyik jövedelmez jobban?*
- A Deák tér a legjobb. Mert forgalmasabb. De úgy, hogy délután olyan kettőtől.
- *Meddig?*
- Kb. 4-ig, 5-ig. A Ferenciek tere az úgy 11-től 2-ig jó. A Kálvin tér az meg változó.
- *Miért jó szerinted a Ferenciek tere 11-től 2-ig?*
- Nagyobb a forgalom.
- *Vannak, akik rendszeresen adnak neked?*
- Vannak, persze. A Deák téren vannak. Itt is van egy-kettő, de a Deák téren többen vannak.
- *Szóba is állnak veled?*
- Persze. Beszélgetünk, és mondjuk várom az újságot, akkor megkérdezik, hogy mikor jön a legközelebbi, mikor jön friss.
- *Mi volt a legnagyobb pénz, amit idáig kaptál?*
- Ezer forint. Tavaly karácsonyra, meg idén januárban.
- *Hogyan találtál rá az újságra?*
- A Deák téren összeismerkedtem az ottani bandával
- *És ők adják neked az újságot?*
- Nem, ott bent a Kürt utcában a Dundi.
- *Tehát ők mondták, hogy a Dundihoz mehetsz, és ő ad újságot.*
- Persze.
- *Mennyit tudsz eladni naponta az újságból?*
- Ez is változó, van amikor egy nap eladok tizenötöt-húszat.
- *Mennyi jön be az újságeladásból?*
- Általában ötven meg száz forintokat adnak érte.
- *Ha eladsz mondjuk tizet, akkor ezer forint körül?*
- Igen. Ritkán van, amikor adnak ötszáz forintot. De az nagyon ritka az újságért. Eddig az volt a legtöbb, amit adtak.
- *Kik veszik ezt az újságot? Változó ez teljesen?*

hátrányból előny?

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

- Változó, persze.
- *De tudják az emberek, hogy miről szól ez az újság?*
- Akik rendszeresen veszik, azok igen.
- *És mit csinálsz, hogyha elfogy? Akkor újból bemész és kérsz?*
- Nem, nem. A Deák téren van egy fénymásoló, s ott le van adva mindig egy darab újság, és bemegyünk és másoltatunk.
- *Mennyiért másolják?*
- Húsz forint egy újság. Négy oldal, négyszer öt forintért.
- *És az, hogy ott a Deák téren többen is árulják ezt az újságot, az nem rontja a piacot?*
- Nem, egy helyen nincs sok ember, el van osztva. Egy helyen egy-két ember ül csak.
- *Most hol alszol?*
- Most? Hát most, ha nem esik az eső, akkor kint a Madách utcában. Padon. Ott a Madách tér mögött.
- *Ja, itt bent a belvárosban.*
- Persze. Ha nem esik az eső. Ha meg esik, akkor van egy lépcsőház, akkor odamegyünk be.
- *Tehát most nem mész ki külvárosokba?*
- Nem. Ha jön a rossz idő, akkor esetleg.
- *És többen vagytok?*
- Most egy másik sráccal vagyok együtt. Úgy hárman voltunk, amíg el nem ment a leányzó, most maradtunk ketten.
- *Mit gondolsz, kik koldulnak?*
- Egy párat ismerek, koldulnak itt olyanok is, aki nincs is rászorulva.
- *És a romániaiak?*
- Hát azok meg a legrosszabbak.
- *Miért?*
- Átjönnek ide, és akkor csoportosan mennek, mennek az emberek után. Szabályszerűen futnak és rángatják. Pláne fent a busz pályaudvaron az Erzsébet térnél. És ezért nem szólnak a rendőrök. Azért, hogy mi itt lent állunk, nekünk szólnak. Nekik nem szólnak. Biztos védve vannak, nem tudom miért.

semmi...

Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

58 ÉVES, VIDÉKI VÁROSBAN SZÜLETETT FÉRFI

– Egy kicsit azért tud menni, nem?

– Egy kicsit, egy nagyon kicsit. A boltig elmegyek, a másik oldalon van az a bolt, ott szoktam venni valamit, valami kaját. Addig elmegyek. Bemegyek a pályaudvarra. Nehéz menni a lépcsőn, ott a legnehezebb. Ennyit szoktam menni.

– Tavaly még jobban tudott járni?

– Hááát... egy kicsikét jobban.

– És most nem tudna elmenni a Dózsa György útig?

– Elmenni el tudnék, csak az a baj, hogy egész nap mennék, akkor meg ki kolduljon? Senki nem koldul nekem addig. Akkor meg mit eszek? Enni kell, azt még a nyomoréknak is kell. Valamit enni.

Mennék én... már régen meg is kellett volna csináltassam a személyi igazolványomat. Meg kikérni megint a nyugdíjas igazolványt. Régen meg kellett volna legyen, de nincs rá idő. Egy egész nap, míg elmegyek meg visszajövök. Nem úgy megy. Régen... régen elmentem volna... fél óra. Metróval fél óra, nem?

– És most nem tud lemenni a metróba?

– Le tudok, de sok idő. Át kell szállni még a Deák térnél, az egy fél nap nekem most.

– Milyen barátokkal járt?

– Jó. Jó haverok voltak mindig is, csak hát utána már nem tudtam menni sehova. Be-kerültem a kórházba, utána kész, vége mindennek.

– Elhagyták a barátai?

– Hát el, mert jó pár évig nem voltam. Ne is lássanak így, nyomorékon, koldusnak.

– Nem látogatták meg a kórházban?

– Á, akkor már nem nagyon tartottuk a kapcsolatot.

– Voltak más barátai?

– Volt egy pár. Nem olyan jó barátok, haverok. Együtt ittam velük.

– Ivócimborák?

– Igen.

– Mennyi rokkantnyugdíjat kap?

– Kilencezer-háromszáz forintot. De elveszett az igazolvány, azóta nem kapok egy fillért se. Azóta kényszerülök koldulni.

– Azelőtt nem koldult?

– Nem. Azelőtt nem.

– Egyből erre a helyre jött?

– Először ide jöttem... utána voltam a másik oldalon. Voltam a Deák téren is egyszer,

megmaradt lehetőség...

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

de elküldtek. Elküldtek onnan, és nem akarok messzire menni, mert az is egy fél nap, hogy elmenjek valahova. Még ide is alig tudok kijönni.

– *És nem volt furcsa vagy szokatlan, amikor először elkezdett koldulni?*

– Hááát, de, ... de furcsa volt. Nem koldulnék én, csak hogyha muszáj. Amikor muszáj, akkor nincs más, muszáj. Nem akarok éhen halni. Többre nem jut, csak éppen, hogy ne haljak éhen, oszt annyi.

– *És ruhákat honnan szokott szerezni?*

– Adományból, segélyadományból. Van a Dózsa György úton ilyen... ilyen adomány, szoktak hozni ruhákat, oszt onnét veszem. Most már jön a tél is. Ez a baj. Mert ha nem jönne, akkor még nem is lenne olyan nagy baj.

– *Ennyi ruhája van csak, amennyi most magán van?*

– Ennyi. Ennyi. Nem is kell több, mit csináljak vele. Csak ellopják. Kimosni úgyse tudom, mert nincs hol. Nem kell több. Ami rajtam van, az megvan, el nem veszik. Koszos, hát szégyellem, ez az igazság, koszos a ruhám, nem tudom kimosni.

– *Mikor mosott utoljára?*

– Ó, meg se tudom már mondani. Régen. Nagyon régen.

– *Elhagyta a dolgait? Vagy ellopták?*

– Elhagytam, ellopták. Mindent elloptak egy szállón. Mindent ellopnak, ahogy elalszik az ember, nem tudja, hogy mi marad meg reggelre. Nem marad semmi.

– *A szállón nem voltak barátai?*

– Hát, nem nagyon. Volt egy pár, egy-kettő, akivel úgy megvoltam, jobban megvoltam, de nem barát ott senki, mindenki ellenség. Nem lehet bízni senkiben. Mára még barát, holnap meg, hogyha megtudja, hogy van egy kis pénzed, akkor meg elveszi, akkor ki a barát? Senki.

– *Gondoltam, hogy szomorú a sorsa. És most sincs senki, akivel jóban van?*

– Most senki. Senki az égvilágon.

vegyenek észre...

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

A hajlékkal rendelkezők viszonya a hajlék nélküliekhez – Budapest

A kutatás háttere és céljai

A Studio Metropolitana Kht. a Double Decker Kft.-vel együttműködve rendszeres telefonos adatfelvételt végez a budapesti lakosság körében a Fővárosi Önkormányzat számára. A kutatássorozat célja a fővárosiak véleményének megismerése különböző aktuális, Budapesthez kapcsolódó témakörökben. Az adatfelvételre évente hatszor kerül sor. Jelen adatfelvétel során a hajléktalanok lakossági megítélésének témakörét jártuk körül¹⁰. A kérdőív ennek megfelelően a következő kérdéseket tartalmazta:

- Különbféle társadalmi csoportok helyzetének megítélése, a hajléktalanok csoportjának viszonyítása más rétegekhez
- Különbféle társadalmi csoportok támogatásának szükségessége, arra való rászorultságuk megítélése
- Adakozási szokások a budapesti lakosság körében
- Adakozási szokások hajléktalanoknak
- Hajléktalanok problémájának megoldására felvetett intézkedések lakossági megítélése
- Hajléktalanokkal kapcsolatos attitűdök a budapesti lakosság körében

A kutatás módszertana

Az adatfelvétel standard kérdőívvel, kérdezőbiztosok segítségével, telefonon keresztül történt. A teljes reprezentatív minta 300 főt tett ki. A mintába 18 éves vagy ennél idősebb budapesti lakosok kerülhettek be. A megkérdezett háztartások véletlenszerűen kerültek a mintába, a háztartáson belüli kiválasztás (nem, életkor, iskolai végzettség szerint) a KSH adatoknak megfelelően kvóta segítségével történt. A kutatás 2005. december 19-20-án zajlott le.

A kutatás eredményei

A budapestiek – saját bevallásuk szerint – szívesen adakoznak: **szinte minden fővárosi úgy vallott, hogy szokott adakozni. Legtöbben a hajléktalanokat és a súlyos betegségben szenvedőket támogatják.** Míg a hajléktalanokat jobbra közvetlenül, elsősorban pénzzel és természetbeni adományokkal segítik, addig a súlyosan betegeket inkább közvetetten, intézményeken keresztül.

¹⁰ Az összefoglaló a Studio Metropolitana Urbanisztikai Kutató Központ, Hajléktalanok Budapest, Kutatási jelentés, 2005. december 23. alapján készült.

Kirekesztettek a városközpontban

Akik közvetlenül pénzzel támogatják a hajléktalanokat, többnyire havonta 1-3 alkalommal teszik ezt, míg azon budapestiek harmada, akik természetbeni adománnyal (élelmiszerrel, ruhával, takaróval stb.) támogatják a hajléktalanokat félévente teszik ezt, míg több mint negyedük ennél ritkábban.

Napjainkban többféle, hajléktalanok által árusított újság is forgalomban van (Fedél nélkül, Flaszter stb.), melyekről a fővárosiak közel fele vallott úgy, hogy szokta vásárolni valamelyiket. A többség nem fogadja el az újságot a pénzéért cserébe, vagy van amikor elfogadja, van amikor nem. Azok többsége, aki elfogadja az újságot ilyen helyzetben a hajléktalan árusítótól, csak átfutja a lapot, míg harmaduk alaposan átolvassa.

A hajléktalanoknak való adakozás egyik kulcskérdése, hogy milyen tényezők alapján választják ki a budapestiek azt a hajléktalant, akit segítenek. A budapestiek számára a legfontosabb tényező a hajléktalanoknak való adakozás során az **udvariasság** és a **szimpátia**, valamint fontosnak érzik, hogy olyan hajléktalant támogassanak, **aki nem tűnik alkoholistának**. Egyesek éppen a szerencsétlennek, lerongyolódottnak tűnő hajléktalant támogatják szívesen, mások ellenkezőleg, inkább azt, aki még hajléktalanként is rendes embernek látszik, míg néhányuk zsebét mind a két szélsőség, a nagyon szerencsétlennek és a nagyon rendesnek tűnő kéregető is képes megnyitni. A budapestiek háromötöde vallott úgy, hogy szívesebben ad, **ha közvetlenül gyalogosan szólítják meg** (természetesen inkább azok számára fontos ez a tényező, akik gyakran közlekednek gyalogosan), ugyanakkor **nem örülnek annak, ha metróban, buszmegállóban vagy éppen az autóban ülve szólítják meg őket**. E két utóbbi variáció főként a menekülési lehetőség hiánya miatt zavarja a megkérdezetteket: ilyen helyzetben kényszerítve érzik magukat, hogy adjanak a kéregetőnek, amely megfosztja őket a szabad választás lehetőségétől, így frusztrációkat okoz sokukban.

Míg az **öregeknek szívesebben adakozik a budapestiek fele**, addig a gyerekekkel vagy kutyával kéregetők kevesek számára szimpatikusak. A **gyerekekkel vagy kutyával kéregetők** magas száma miatt azonban úgy tűnik, hogy **bár bevallottan nem szívesen támogatják őket** a budapestiek, nem szeretik, ha még náluk is kiszolgáltatottabb helyzetben lévőkkel próbálják meg a járókelőket nagyobb adakozási kedvre serkenteni, mégis hatással van rájuk, ha például egy kisgyermeket látnak kéregető anyja ölében.

A budapestiek elsősorban munkát adnának a hajléktalanoknak, illetve különféle intézkedésekkel a munkavállalásukat segítenék elő, és a munkáltatókat is szívesen támogatnák abban az esetben, ha hajléktalanokat foglalkoztatnának. Az utcán élő emberek gyakran nem rendelkeznek piacképes végzettséggel, ezért a budapestiek **hasznosnak tartanak a részükre kialakított átképzési programokat** is, amellyel szintén elősegíthetik a munkába állásukat.

A hajléktalanok jelenlegi lakhatási helyzetének megoldását is fontosnak ítélik a budapestiek: ezt a problémát elsősorban **további hajléktalan-szállók építésével, több férőhely kialakításával orvosolnák**.

Megoszlanak a vélemények a tekintetben, hogy a hajléktalanok maguk tehetnek-e arról, hogy ilyen nehéz helyzetbe kerültek. Ugyanakkor számos megkérdezett érzi úgy, hogy a

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

hajléktalanok nagy többsége találna munkát magának, csak nem akar dolgozni, valamint hogy a hajléktalanok több pénzt keresnek kéregetéssel, mint egy átlag budapesti fizetése. Néhányan úgy érzik, hogy hajléktalanok is tehetnének sorsuk jobbra fordítása érdekében, de alig vannak olyanok, akik magukra hagynák őket, akik nem nézik jó szemmel a támogatásukat.

Szinte minden budapesti szívesen támogatná a hajléktalanokat, hogy beilleszkedhessenek a társadalomba, amely nem csupán emberbaráti szeretetből fakad, hanem a budapestiek szeretnék elkerülni a hajléktalanokat, nem szívesen találkoznak velük az utcákon, aluljárókban.

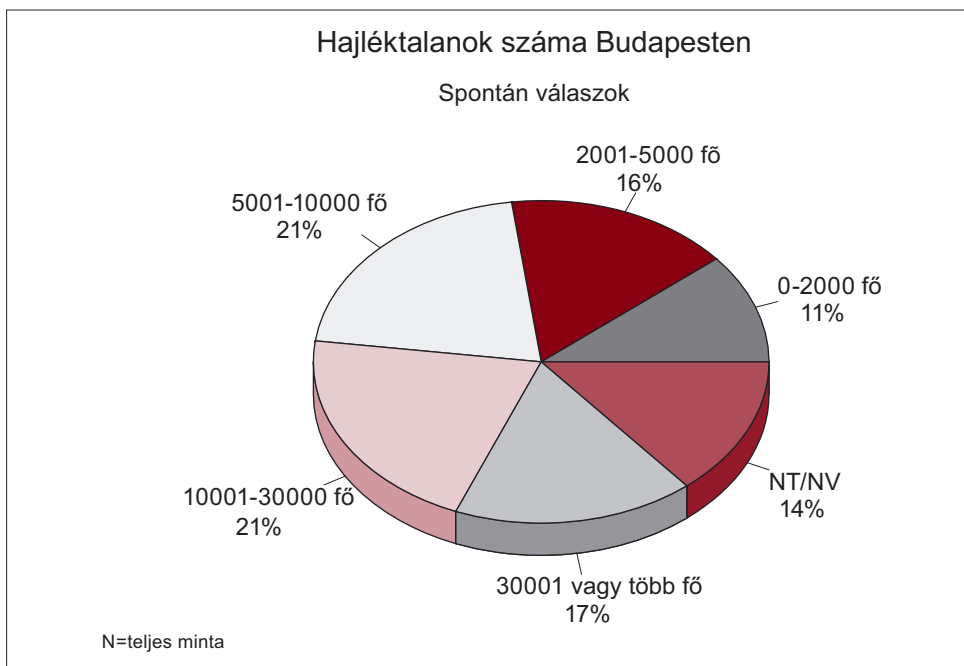
Bár a megkérdezettek kétharmada elismeri, hogy a hajléktalanoknak ugyanúgy joguk van használni minden közterületet, mint bárki másnak, sokan nem látják szívesen őket sem a belvárosban (a válaszadók közel harmada), sem a tömegközlekedési eszközökön (válaszadók ötöde). A budapestiek közel fele vélekedik úgy, hogy a hajléktalanokat ki kellene tiltani az aluljárókból, szemben azokkal, akik szerint télen meg kéne engedni, hogy a hajléktalanok a metróban aludhassanak (válaszadók ötöde). A fővárosi lakosság kétharmada egyenesen úgy véli, hogy kényszeríteni kellene a hajléktalanokat, hogy használják a hajléktalan-szállókat, és ne az utcán aludjanak. Elsősorban a nők és az idősebbek alkalmaznának kényszerítő eszközöket a hajléktalanok szállóba terelésére, vélhetően ők tartanak az utcán, aluljárókban élő emberektől.

A közelmúltban a VII. kerületi önkormányzat karfákat szerelt a közterületi padokra, hogy a hajléktalanok ne fekhessenek rájuk. A budapestiek több mint harmada vélekedik úgy, hogy helyes volt a karfák felszerelése a padokra: ők elsősorban a padok funkcióját vélik így elveszteni, úgy gondolják, hogy a pad nem arra való, hogy hajléktalanok feküdjenek rajta. Sokan vélekednek úgy, hogy a hajléktalanoknak inkább a szállókon kellene aludniuk, és nem az utcán. Néhányan esztétikailag nincsenek kibékülve a látvánnyal, hogy a padokon hajléktalanok alszanak, míg mások betegségektől tartanak, amiket így kaphatnak el, valamint kifogásolják a hajléktalanokkal együtt járó szaghatásokat.

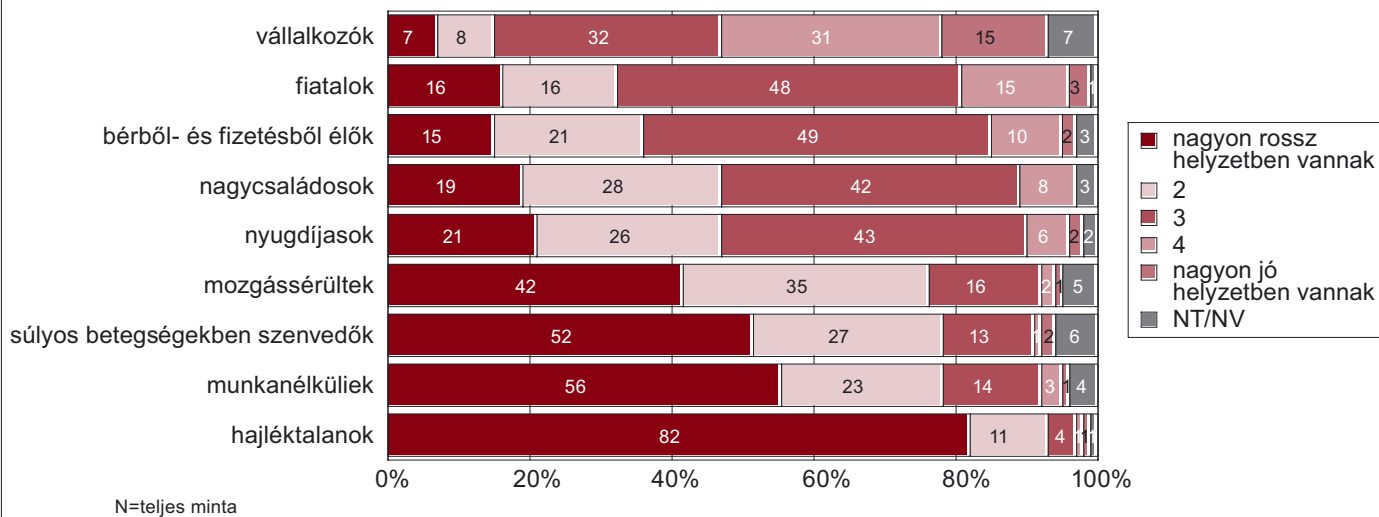
A megkérdezettek többsége azonban nem helyesli a VII. kerületi padok karfával való ellátását: ők úgy vélekednek, hogy mindenkinek joga van ott ülni és feküdni közterületen, ahol akar, valamint sokan úgy érzik, hogy a padon alvás legalább megoldás volt – még ha nem is a legjobb – a hajléktalanok számára, hogy legalább ne a földön feküdjenek.

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

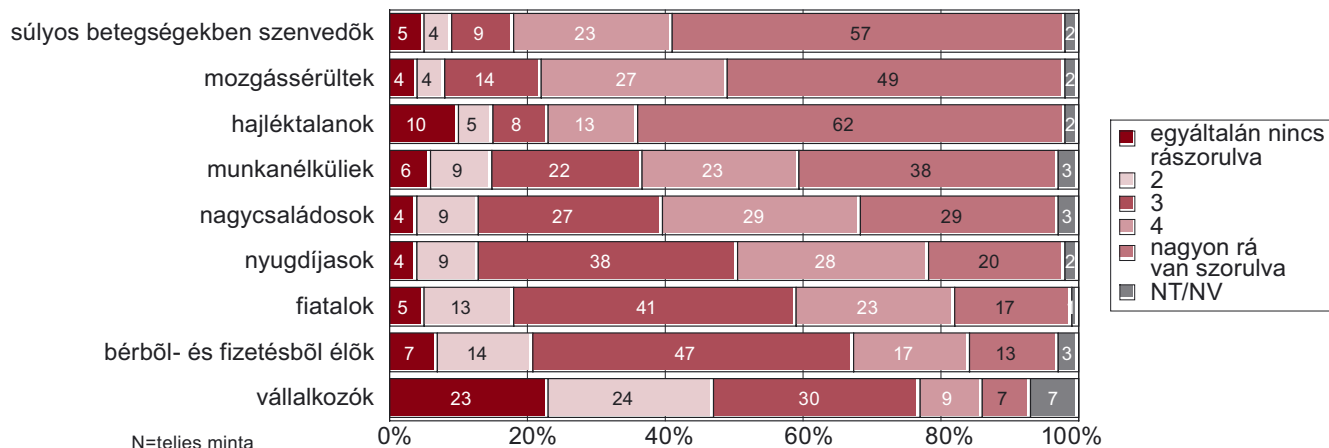
Társadalmi csoportok helyzetének megítélése

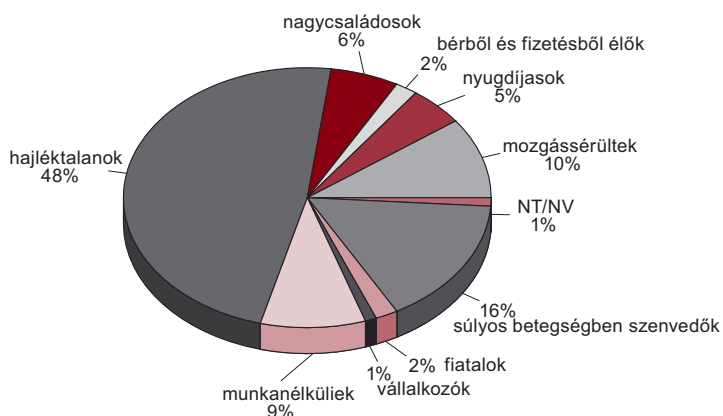
Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

Társadalmi csoportok támogatásra
szorultságának megítélése

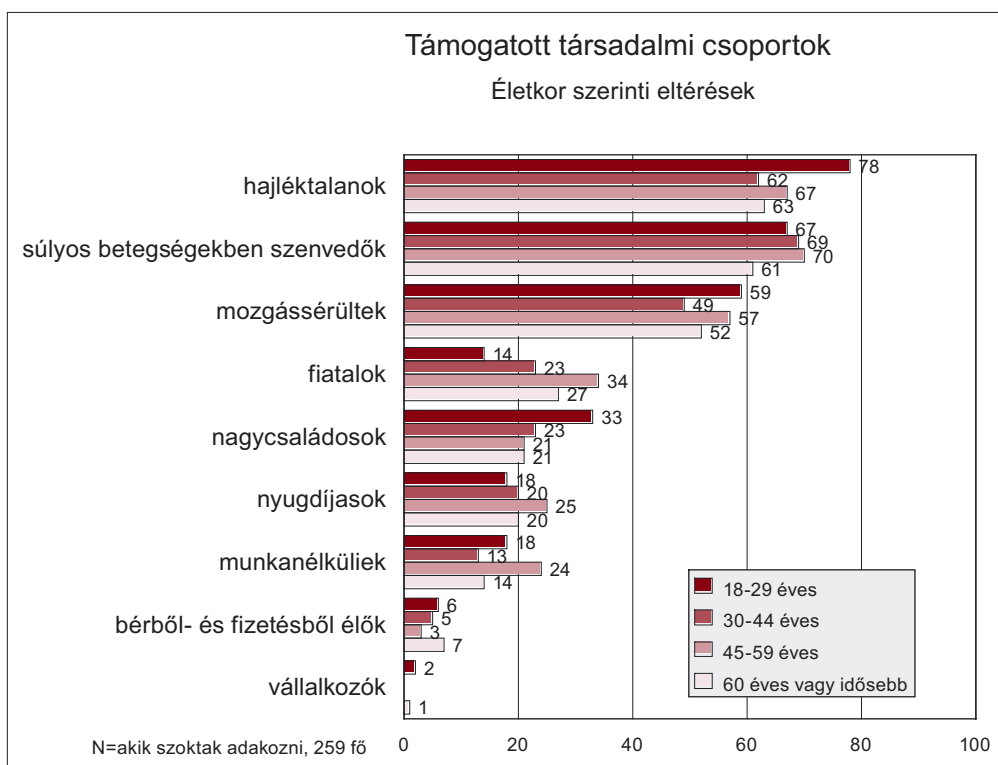
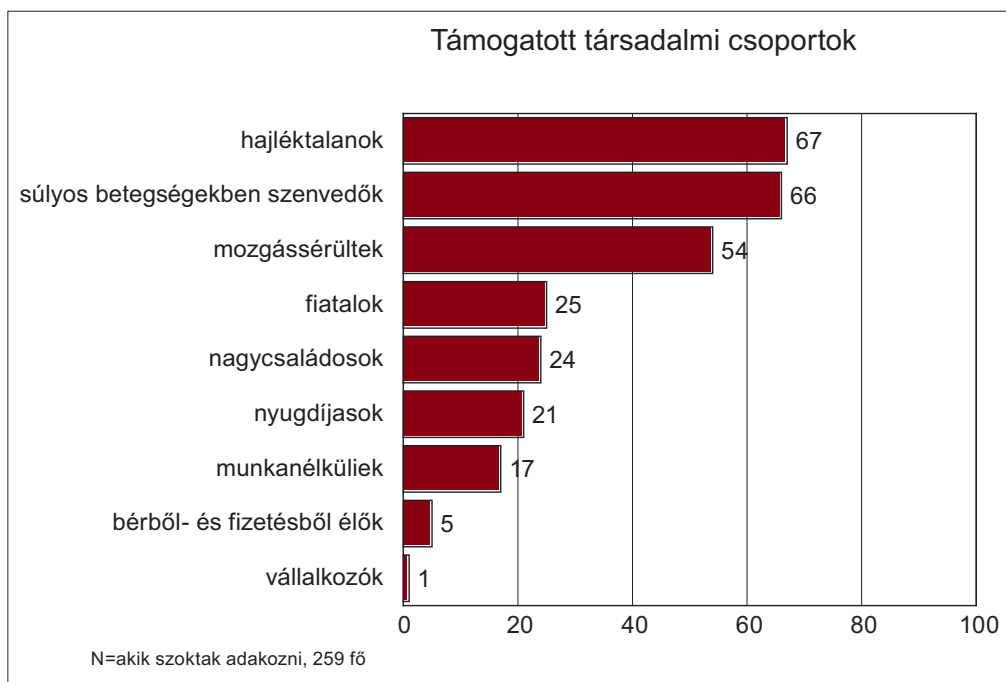

Legrosszabb helyzetben lévő társadalmi csoport

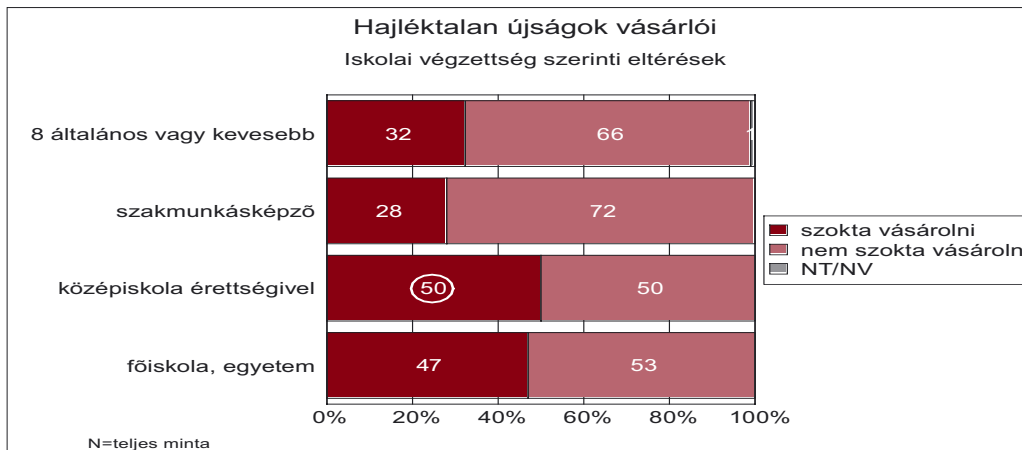
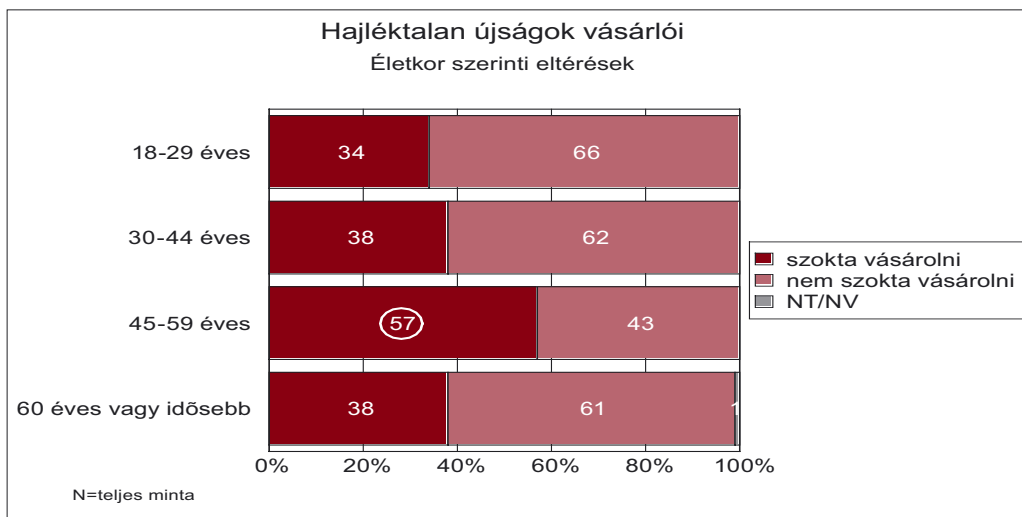
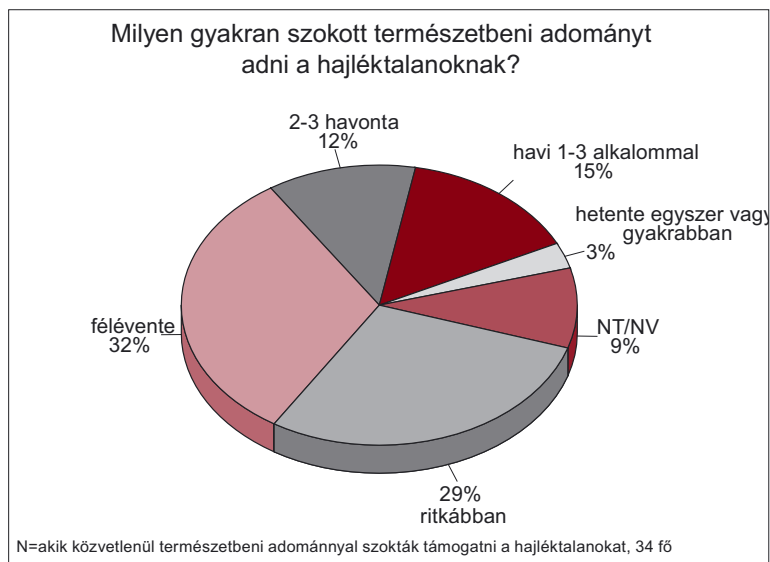
Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

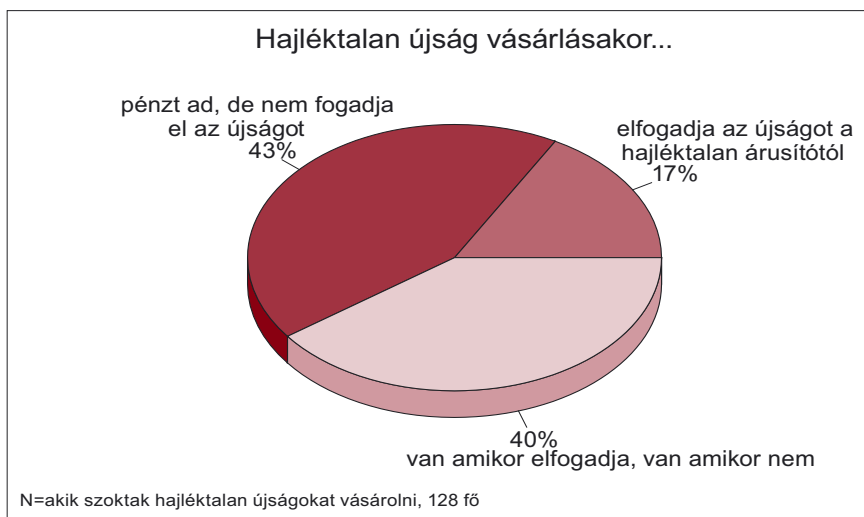
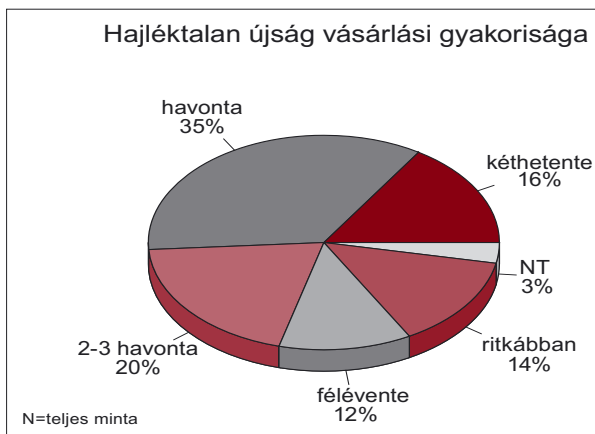
Otthontalanul...
Tégy az emberért!

Kirekesztettek a városközpontban

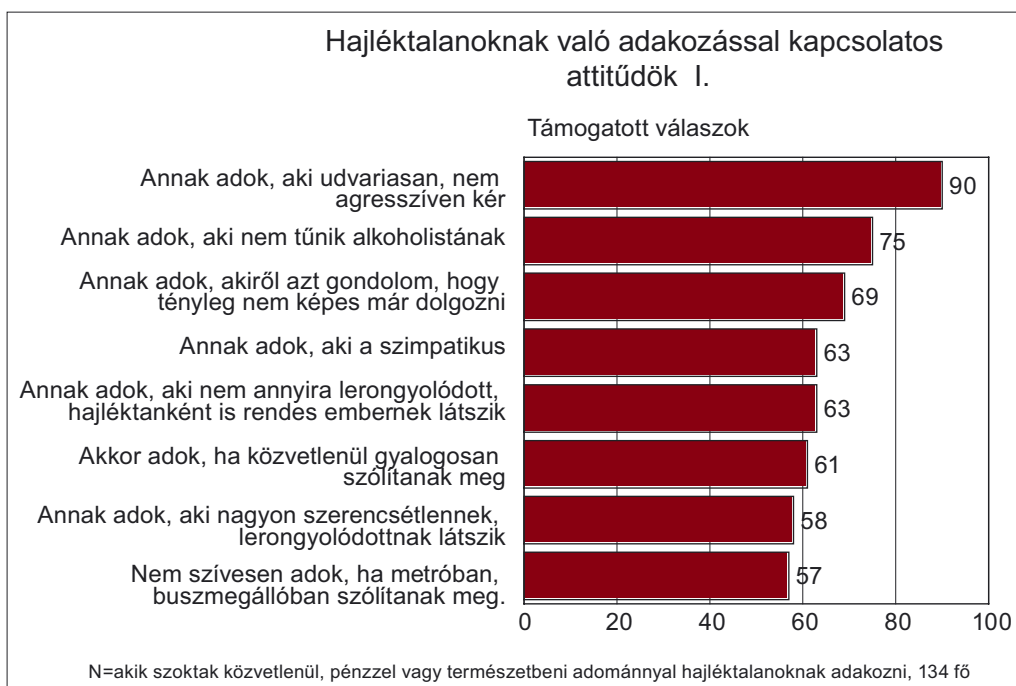
**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

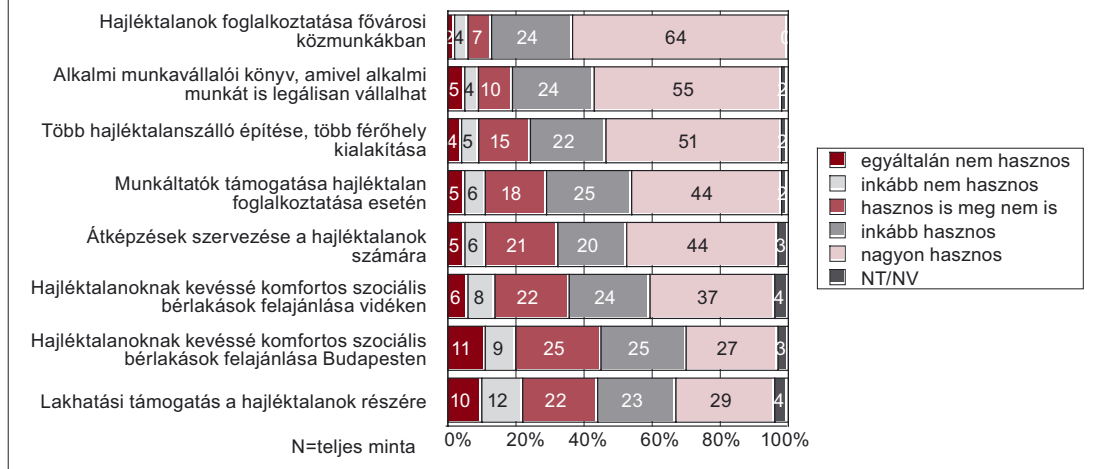
Kirekesztettek a városközpontban

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

Kirekesztettek a városközpontban

Hajléktalanok problémájának megoldására felvetett intézkedések megítélése

Hajléktalanok problémájának megoldására felvetett intézkedések megítélése

**Otthontalanul...
Tégy az emberért!**

A sorozat eddig megjelent kötetei:

1. A hajléktalanok menhelye egyesület. A népszálló (szerk. Győri Péter – Tatár Babett) Budapest, 2003. Animula
2. Tíz év után. A margó szélén (szerk. Győri Péter – Tatár Babett) Budapest, 2003. Animula
3. Számla-Pasziánsz – A nagyvárosi szegénység arcai. (szerk. Győri Péter – Tatár Babett) Budapest, 2004. Menhely Alapítvány és a Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei
4. Fenntartható Községek: állandó otthonok – változó életek. Stratégia a hajléktalanság kezelésére (szerk: Győri Péter – Vida Judith) Budapest, 2006. Menhely Alapítvány és a Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei
5. Szeretnék valami lenni – hajléktalan emberek történetei munkáról, tanulásról (szerk: Győri Péter – Fehér Boróka – Vida Judith) Budapest, 2008. Menhely Alapítvány és a Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei

2008. december

Menhely Alapítvány
1082 Budapest, Baross u. 41.
www.menhely.hu

Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei
1134 Budapest, Dózsa György út 152.
www.bmszki.hu
e-mail: modszertan@bmszki.hu
Fax: 238-95-02 Tel: 238-95-01

ISSN 1785-3079
ISBN 963-86443-0-3